ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ŞTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LV), 2011

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2011

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (LV), 2011. - Chişinău: AMSP, 2011. – 205 p.

versiunea electronică:
http://usm.md/?page_id=2347

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

VIZIUNEA MARXISTĂ ŞI WEBERIANĂ CU PRIVIRE LA PUTERE: ABORDARE TEORETICO-METODOLOGICĂ

Valeriu EFREMOV
Republica Moldova, Chi□inău, Academia militară a forțelor armate „Alexandru cel Bun”, Catedra □tiin□e Socioumanistice şi Limbi Străine
Doctor în filozofie, profesor, postdoctorand la Universitatea de Stat din Moldova

In this article the author tries to do a study on the contribution of Karl Marx and Max Weber in power and power relations research, theoretical and methodological importance of their contemporary study of power and power relations.

The study of these problems is of great significance for the Republic of Moldova passed to the democratization of society, building the rule of law. It is necessary to further develop knowledge on power, finding the most effective ways for harmonizing powers.

Keywords: power, political power, state power.

Marxismul a avut un impact destul de contradictoriu asupra dezvoltării lumii. Pentru perioada sa istorică doctrina lui Marx a fost destul de influentă, deoarece includea un spectru larg de chestiuni care aveau o atitudine directă asupra proceselor care aveau loc în societatea capitalistă. Ideiea comunismului în forma ei ini□ială ca tendin□ă istorică □i lege a dezvoltării sociale, ca scop spre care trebuie de tins □i care va permite de a lichida antagonismele societă□ii capitaliste, de a face via□a mai fericită, în ciuda distan□ării sale □i utopismului său, era atractivă pentru masele asuprite. În secolul al XX-lea interesul fa□ă de doctrina marxistă era stimulat de existen□a socialismului în URSS □i alte □ări.

Doctrina marxistă într-un anumit sens este prelungirea căutării căilor de rezolvare a chestiunilor ridicate de către predecesorii săi privind crearea orînduirii sociale perfecte.

Apari□ia marxismului a fost dictată într-un anumit sens de către particularită□ile istorice obiective a dezvoltării sociale. În acest sens marxismul este o reflectare specifică a problemelor timpului său de pe pozi□iile proletariatului. În centrul cerecetării marxismul pune problema puterii.

În conformitate cu doctrina marxistă proletariatul trebuiea să ducă lupta cu orînduirea expluatatoare capitalistă existentă, în care puterea apr□inea clasei

dominante. Elucidarea esen□ei puterei de stat, a caracterului ei expluatator în societatea capitalistă era una din problemele care trebuieau cercetate de fondatorii marxismului.

Pentru a săvîr□i revolu□ia socialistă trebuiea de rezolvat chesiunea cu privire la for□ele care ar fi în stare să înlocuiească orînduirea de stat existentă □i formele de putere inerente ei, adică de a crea o a□a putere revolu□ionară care ar putea nu numai să se opună puterii vechi, ci □i s-o răstoarne.

După realizarea revolu□iei socialiste era necesat măcar în linii generale de a avea o imagina□ie privind perspectivele dezvoltării în continuare a societă□ii. În calitate de o astfel de idee fondatorii marxismului înaintează ideiea construc□iei societă□ii comuniste.

Chestiunea cu privire la înlocuirea orînduirii vechi burgheze cu o nouă orînduire socială a fost abordată de Marx în *Manuscrisele economico-filosofice anul 1844.* Marx scrie: "Din raportul muncii înstrăinate fa□ă de proprietatea privată rezultă în continuare, că emanciparea societă□ii de proprietatea privată,etc, de servitute, va lua forma emancipării politice a muncitorilor □i aici lucrul nu e numai îm emanciparea lor, fiindcă emanciparea lor include în sine □i emanciparea întregii omeniri" [12, 570]. Eliberarea societă□ii de proprietatea privată trebuie obligatoriu să ea forma emancipării politice a lucrătorilor. Apud Marx emanciparea politică a lucrătorilor este imposibilă fără ca să fie rupte vechile rela□ii sociale □i înlocuirea societă□i vechi cu una nouă.

Un rol important în dezvoltarea reprezentărior marxiste cu privire la stat, societate a jucat lucrarea lui Marx *Critica filosofiei dreptului hegelian.* De rînd cu critica reprezentărilor idealiste a lui Hegel, în această lucrare □i-au găsit argumentarea chestiunile privind stabilirea esen□ei statului, interac□iunii lui cu societatea. Marx critică rela□iile feudale □i burgheze, dezvăluie esen□a birocra□iei, atrage aten□ia asupra democra□iei în dezvoltarea societă□ii. "Democra□ia, - scrie Marx, - este enigma rezolvată a tuturor formelor de guvernare. Aici orînduirea de stat nu numai în sine, după esen□a sa, dar □i după existen□a sa, după realitatea sa, tot din nou □i din nou duce la temeliea reală, la omul real, la poporul real □i se afirmă ca propriea lui afacere. Orînduirea de stat aici este acea ce este ea, - ca un produs al omului... În democra□ie nu omul există pentru lege, ci legea există pentru om; aici lege este existen□a umană, întrucît în alte forme de orînduire de stat omul este existen□a determinată de lege. Acesta este trăsătura principală distinctă a democra□iei" [13, 252]. Acest interes fa□ă de "enigma rezolvată" permite lui Marx nu numai să determine esen□a organizării democra□iei, ci să arăte priorită□ile ei fa□ă de alte orînduiri de stat. În democra□ie orînduirea de stat este autodeterminarea poporului. Astfel concepută într-un sens abstract puterea poporului este temeliea democra□iei.

Chestiunea cu privire la puterea politică este examinată de către Marx şi Enghels de pe poziţii de clasă în cadrul abordării formaţionale privind dezvoltarea socială şi politică. Pentru conceperea marxistă a acestei chestiuni sunt caracteristice următoarele.

1. Argumentarea teoretică a insolvabilităţii capitalismului ca orînduire politică, care, chipurile, este incapabil să lichideze condradicţiile antagoniste şi expluatarea, să creeze un mecanism adevărat a relaţiilor politice în societate. O asemenea argumentare se face pe două căi: cercetarea concret istorică a capitalismului cu folosirea materialului factologic şi pe cale logică, unde în baza analizei esenţiale a dezvoltării capitalismului, trăsăturilor şi semnelor inerente lui se fac concluziile respective. Metoda filosofico-logică domină pentru perioada tinereţei lui Marx. R.Aron scrie: "În lucrările timpurii a lui Marx critica poartă un caracter filosofic şi are drept scop permutarea subiectului şi predicatului" [3, 312]. Metoda concret istorică este folosită de Marx la o vîrstă mai înaintată.

2. Puterea politică este înţeleasă ca violenţa organizată a unei clase pentru oprimarea alteiea. O astfel de concepere a relaţiilor politice în societatea burgheză din start exludea căutarea căilor de colaborare, de a găsi decizii de compromis între clasa dominantă şi cea asuprită. Lipsa de compromis era concepută ca o înţelegerea a relaţiilor de clasă care permitea de a avea o reprezentare corectă privind caracterul real al relaţiilor din societate. Această abordare în mare măsură a determinar specificul, particularităţile conţinutul construcţiei teoriei marxiste. În conformitate cu teoriea marxistă răsturnarea orînduirii politice existente putea fi efectuată în principal pe cale revoluţionară. De menţionat că posibilitatea rezolvării contradicţiilor existente pe cale paşnică, nerevoluţionară nu se excludea, se înainta ca o versiune care avea un caracter predominat abstract, ipotetic.

La baza teoriei revoluţionare marxiste se află conceperea originală a procesului dezvoltării istorice a societăţii ca schimbare a formaţiunilor social-economice. Această legitate este considerată ca tendinţă generală a dezvoltării lumii. Pentru perioda sa această descoperire avea o importanţă deosebită deoarece a lărgit cercul reprezentărilor cu privire la factorii care stau la baza unor transformări sociale. Din punctul nostru de vedere neajunsul acestei abordări constă în aceea că schimbul formaţiilor social-economice este privit ca un fenomen istoric legitim şi în conformitate cu aceasta se făcea concluzia cu privire la schimbul obligatoriu a formaţiei capitaliste cu cea comunistă. O astfel de concepere a dezvoltării istorice pe deplin era în concordanţă cu scopurile şi sarcinile pe care şi le-au pus în faţa sa Marx şi Enghels, deoarece permitea de a duce la o unitate logică a factorilor care demonstrau necisitatea răsturnării orînduirii cpitaliste şi instaurarea dictaturii proletariatului. "Abordarea formaţională îndreaptă, netezeşte istoria.

Idealizările care figurează în schema forma□ională nu pur □i simplu lipsite de idee în sens umanitar, în mod egal ele sunt eliberate de detalii □i întîmplări concrete vitale. Dilema clasică "**predestina□ie – libertatea voin□ei**" se rezolvă aici în favoarea tratării predistina□iei economice" [10, 167].

Vom menționa că argumentarea dictaturii proletariatului ca formă nouă de stat în doctrina marxistă în mare măsură nu a fost elaborată pînă la sfîr□it. Din aceste considerente acest lucru a fost motivul percep□iei destul de polemice a esen□ei dictaturii proletariatului. Vom ovserva încă un lucru important - în mare măsură nu este pe deplin gîndită chestiunea cu privire la alia□ii proletariatului, locul □i rolul lor în această aslian□ă, eviden□a intereselor □i drepturilor. Peste măsură "a fost scos în relief" principiul apatenen□ei la proletariat. Proletariatul era privit ca o clasă, purtător a tot ce este progresiv, înaintat, ca un adevărat mo□tenitor □i continuator a culturii general umane, valorilor, ca o for□ă transformatoare progresivă nouă a dezvoltării sociale.

Un loc principal în cercetările marxismului la acea perioadă ocupa critica capitalismului □i argumentarea căilor privind răsturnarea lui. Marx □i Enghels dau o caracteristică generală a noii forma□iuni, s-au limitat numai la ni□te caracteristici abstracte, care dădeau numai o prezentare superfecială a forma□iunii comuniste. Cercetătătorul V.P.Macarenco men□ionează: „La Marx nu găsim preziceri concrete referitor la organizarea noii societă□i" [11, 235]. Un alt cercetător T.A.Alexeeva scrie: „Marx nu prea multă aten□ie a acordat chipului viitoarei societă□i comuniste. Îl interesa cum anume mai repede de a apropiea prăbu□irea capitalismului. El considera că contradic□iile □i conflictele în capitalism în mod dialectic vor duce la prăbu□irea definitivă a lui,însă el nu considera acesta un proces inevitabil. La timpul potrivit va fi necesar de unele anumite ac□iuni ale oamenilor □i societatea comunistă va deveni o realitate. În mînile capitali□tilor sunt destule resurse pentru a preveni înaintarea comunismului, dar □i cu ele este în stare să se isprăvească proletariatul cu con□tiin□a lui de clasă" [1, 44].

Fondatorii teoriei marxiste concepeau politica în strînsă legătură cu existen□a rela□iilor de clasă. În accep□iunea lor, dispari□ia claselor va trebuie să ducă la lichidarea domeniului rela□iilor politice în societate. Astfel „conducerea poporului prin intermediul poporului însă□i” trebuie să ducă în ultima instan□ă la dispari□ia statului, la aceia că puterea publică va pierde caractrul politic.

Astăzi ne este cunoscut destul de bine că domeniul rela□iilor politice este cu mult mai departe de cadrul rela□iilor de clasă, dar □i însă□i politica este concepută neunivoc. Nu observăm dispari□ia rela□iilor politice, ba din contra observăm scimbările lor calitative. R.Aron în legătură cu acet fenomen social men□ionează: "În orice orînduire economică □i socială nu va dispare problematica politică dat fiind faptul că rămîn chestiunuile: cine conduce, cum

se complectează organele de conducere, cum se execută puterea,în ce măsură este atinsă concordia (sau în ce măsură nu a fost atinsă concordia) între conducători □i condu□i. Politica este tot atît de necesară □i autonomă, precum □i economia" [2, 205].

Abordarea marxistă este bazată pe faptul că autoconducerea comunistă trebuie să vină în schimbul conducerii de stat, iar cînd aceasta se va întîmpla, va dispare necisirtatea în stat. Această afirmare poartă însă un caracter ipotetic. În doctrina marxistă nu este elaborat mecanismul autoconducerii comuniste. Aceasta ne permite să considerăm într-o măsură orecare utopice reprezentările privind conceperea viitorului societă□ii comuniste.

În concluzie, vom men□iona că doctrina marxistă a avut o mare influen□a asupra dezvoltării lumii. Acest impact a fost neunivoc □i contradictoriu. Într-o măsurăă diferită impactul acestei doctrine a fost sim□it de diferite □ări ale lumii. Fenomenul marxismului, cu toate neajunsurile inerente acestei doctrine, ne face să ne gîndim la rolul pe care poarte să-l joace o teorie ideologică ra□ională, orientată în modul corespunzător spre transformarea existen□ei reale a oamnilor. Un asemeena impact impunător nu are orice teorie, pentru aceasta este necesară o anumită etapă istorică, o afluen□a a unui □ir întreg de factori, atît de natură obiectivă, cît □i de natură subiectivă.

Cu toate contradic□iile □i neajunsurile sale, învă□ătura marxistă cu privire la putere are o mare însemnătate teoretico-metodologică, are o mare importan□ă □tiin□ifică.

Altfel concepe puterea sociologul german Max Weber. În aspect metodologic pentru Weber este caracteristică abordarea sociologică în cercetarea proceselor dezvoltării societă□ii care este bazată pe cunoa□terea profundă a istoriei, pe o analiză clară a stării lucrurilor, conceperea specifică a rolului □tiin□ei în via□a societă□ii. Weber nu impune istoriei un scop final, el vorbe□te despre tendin□ele posibile pentru □ara respectivă, schimbările respective, lăsînd după noi dreptul de a fi sau nu a fi de acord cu sociologul german.

Apud Weber puterea este componenta majoră a politicii. Politica este concepută în două aspecte principale. *În primul caz*, prin politică se subîn□elege orice activitate efectuată cu scopul de a conduce, indeferent de faptul unde ar avea loc aceasta. *În al doilea caz,* prin politică se au în vedere rela□iile în care element dominant este puterea, tendin□a spre putere. "Astfel "**politica**", judecînd după toate aparen□ele, înseamnă tendin□a de a participa la putere sau a influen□a distribuirea puterii, fie între state sau între grupurile de oameni pe care ea îi include în sine" [4, 646]. Această tendin□ă spre putere poate urmări diferite scopuri (ideale sau egoiste). Puterea se paote manifesta în calitate de mijloc pentru a rezolva problemele corespuzătoare sau poate fi dorită "singură pe sine" ca să savureze sentimentul prestigiului pe care ea îl oferă.

Statul este privit de către Weber ca o comunitate umană, „uniune politică” care dispune de mijloace fizice de constrîngere. Din aceste considerente statul se prezintă drept un institut a puterii care are dreptul la monopolul aplicării legitime a constrîngerii politice. Aceasta presupune existen□a în societate a rela□iilor de domina□ie □i supunere. Această concepere a statului îl face pe Weber să ajungă la concluzia recunoa□terii domina□iei ca un atribut indespensabil a rela□iilor de putere în societate. Acolo unde există statul, acolo are loc "constrîngerea legitimă" □i ca urmare domina□ia. "Desigur, - men□ionează Weber, - constrîngerea pe nici departe nu este mijlocul normal sau unicul al statului,despre aceasta nu poate fi nici vorba, însă ea, se poate,este mijlocul specific pentru el" [4, 645].

Weber eviden□iează trei tipuri de "*justificare*" a legimită□ii. *În primul rînd,* autoritatea "trecutului etern": autoritatea manierelor, sfin□ite cu importan□a excep□ională □i orientarea obi□nuită de a le respecta. În acest caz este vorba de domina□ia tradi□ională. *În al doilea rînd,* autoritatea "harului personal neobi□nuit". Baza lui o constiuie carisma, care se întemeiează pe devotamentul personal deplin □i încrederea personală. Pricinile unei asememnea atitudini fa□ă de putere pot fi diferite, cele mai dese ori ele sunt reduse la posesia omului care are putere asupra altor oameni unor calită□i deosebite excelente de conducător, proroc, conducător de armată, demagog, conducător politic de partid. *În al treilea rînd,* domina□ia în virtutea legalită□ii, în virtutea credin□ei în obliga□ie, necisitatea ordinii stabilite, baza cărora o constituie regulile ra□ionale stabilite.

Toate tipurile de legitimitate indicate se prezintă drept o for□ă autoritară care are dreptul la domina□ie, adică la aplicarea legală a constrîngerii. Rela□iile dintre aceste tipuri de domina□ie nu întotdeauna sunt strict delimitate. Apud Weber, tipuri "curate" în realitate nu se întîlnesc. Domina□ia ca instiut este comparată de Weber cu o întreprindere care necisită permanent de a fi condusă. Aici sunt importante două momente: uman □i material. *Primul* se realizează în orientarea compartamentului omului de a se supune, *al doilea,* în dispozi□ia cu lucrurile care se folosesc pentru a aplica constrîngerea fizică.

Weber, spre deosebire de Marx, aten□ia principală o concentrează asupra aspectelor sociologice a organizării domina□iei puterei de stat, în care locul dominat îl joacă nu factorii economici, materiali, ci însă□i caracterul rela□iilor de putere dintre cei ce domină □i cei supu□i. Pricinile care determină unul din tipurile legitimită□ii se află în modul rela□iilor puterii de stat istoric stabilite. În conceperea domina□iei ca o întreprindere care necisită de a fi condusă este prezentă o legătură indirectă de percepere a acestui factor. Aici este cazul să men□ionăm, că cercetătării domina□ia de cele mai multe ori o concep în sensul ei func□ional ca o formî specifică de realizare a puterii □i conducerii. Weber,

însă, concepe dominaţia ca un sistem, care-şi are structura sa organizaţională şi funcţională şi care are nevoie de a fi condusă din partea puterii.

În plan metodologic doctrina lui Weber cu privire la dominaţie în mod cardinal diferă de conceperea de către Marx a acestui fenomen. Marx consideră existenţa relaţiilor de dominaţie ca un viciu specific, o stare nenormală a societăţii de care trebuie de izbăvit. Weber consideră dominaţia din partea statului drept o stare naturală, deoarce pînă există statul, va exista constrîngerea fizică legală. Vom atrage atenţia asupra faptului că conceperea de către Marx şi Weber a dominaţiei este determinată şi este în deplină concordanţă cu viziunea conceptuală sistemică cu privire la dezvoltarea istorică a societăţii.

La Weber domină conceperea evoluţionistă a dezvoltării istorice sociale. În calitate de trăsătură principală a modului capitalist de producţie Weber evidenţează tendinţa de a obţine venit prin intermediul posibilităţilor schimbului. Apud Weber elemente de astfel de relaţii capitaliste se întîlnesc la diferite epoci istorice. Însă în aceste epoci istorice un rol hotărîtor, principal îl jucau alte relaţii economice. Referitor la înţlegerea capitalismului contemporan Weber scrie: "Orînduirea economică capitalistă contemporană este un cosmos monstruos, în care fiecare om în parte este atras din momentul naşterii şi hotarele căruiea, în orice caz, pentru el ca uni individ aparte, odată şi pentru totdeauna date şi neschimbate. Îndividul, în acea măsură cu care intră în împletirea complicată a relaţiilor de piaţă, este silit să se supună normelor de comportament iminente modului capitalist de producţie; fabricantul, care un timp îndelungat încalcă aceste norme, este economic înlăturat tot aşa de inevitabil, precum şi muncitorul, pe care, pur şi simplu, îl aruncă în stradă, dacă el nu a fost în stare sau nu dorit să se acomodeze la aceste norme" [5, 76]. Din această constatare putem afirma, că Weber nu idealizează capitalismul, îl percepe ca o orînduire care există real şi cu care trebuie să ne socotim, deorece ea dictează regulile principale de comportament. Variiaţiile sunt posibile, dar cu toată diversitatea care există a activităţii vitale a oamenilor, comportamentuol lor este social orientat. În legătură cu aceasta el întroduce noţiunea "acţiune social orientată". Comportamentul este orientat de împletirea complicată a relaţiilor de piaţă, cărora individul trebuie să se supună.

Apud Weber pentru Occident este specific lederismul. La început această funcţie o îndeplinea demagogul liber (oraşul – cetate, polisurile), apoi liderul de partid parlamentar, care la crescut statul constituţional.

Schimbările care au avut loc în societate au dus la aceea că în calitate de forţă influentă a puterii pe arena vieţii de stat au fost înaintaşi funcţionarii şi politicienii.

Weber este martorul tuturor transformărilor care au avut în societate după Hegel. Acest proces şi-a găsit reflectarea specifică în relaţiile dintre

func□ionari □i politicieni care au e□it pe arena luptei politice, care încep să joace un rol tot mai mare în conducerea statului. Aceasta se datorează în mare măsură constituirii □i dezvoltării parlamentarismului, apari□iei partidelor politice, transformărilor democratice. "Numai atunci cînd compromisul a stat la baza ac□iunilor politice, divizare societă□ii în tagme profesioanlede asemenea a fost necesară. Însă nu acolo unde domină buletinul pentru vot, nu la alegerile parlamentare" [6, 68]. Democra□ia este incompatibilă cu divizarea societă□ii în tagme; capitalismul distrugînd tagmele a deschis calea spre noi forme de rela□ii economice □i politice în societate.

Func□ionarii sunt privi□i de către Weber ca un institut specific a puterii de stat care participă nemijlocit la exercitarea func□iilor de putere □i conducere încredin□ate lor. "În societatea contemporană domina□ia reală, iar ea se manifestă nu în cuvîntările parlamentarilor □i nu în cuvîntările monarhilor, ci în realizarea conducerii în via□a de toate zilele care cu necisitate □i inevetabilitate este concentrată în mînile func□ionarilor civili □i militari" [7, 126]. Apud Weber, constituirea domina□iei func□ionarilor, poate servi ca unul din criteriile modernizării, atît a statului democratic, cît □i a celui monarhic.

Societatea capitalistă ca sistem este determinată de un □ir de factori în baza cărora ea func□ionează. Toate domeniile societă□ii sunt legate reciproc □i interdependente între ele în cadrul rela□iilor capitaliste. Deaceea, indeferent de diferen□ele aparent externe esen□iale între stat □i fabrică, con□inutil intern al rela□iilor de putere sunt bazare pe motive similare, care-i permir lui Weber de a vorbi despre ele ca o întreprindere.

Suntem de acord cu punctul de vedere a cercetătorilor P.P.Gaidenko □i Iu.N.Davîdov care expun punctul de vedere că statul contemporan este în□eles de către Weber drept o domina□ie "*legală*" ra□ională la baza căreiea se află ac-□iunea teleologică. Rela□iile de domina□ie în acest stat sunt privite ca rela□ii din sfera antreprenoriatului privat. "Apud Weber,"premisă generală ra□ională a economiei capitalismului contemporan este calculul ra□ional a capitalului ca normă a tuturor întreprinderilor industriale mari,care lucrează pentru a satisface cerin□ele zilnice". Anume posibiltatea eviden□ei stricte, controlul calculat a venitului întreprinderii pe calea alcătuirii balan□ei, care apăre numai în temeiul unor premise, anterior neexistente, deschide calea dezvoltării unei "**economii ra□ionale**" [9, 88-89].

Weber consideră că domina□ia originii ra□ionalului, de regulă, are loc în unei organizări bune a lucrurilor □i, invers, în cazul unei organizări proaste sunt posibile manifestările recedivelor ira□ionale. Func□ionărimea în legătură cu aceasta deja în virtutea organizării, cuno□tin□elor, competen□ei sale sunt dispu□i de duce lucrurile ra□ional. "Func□ionărimea întotdeauna formează nucleul aparatului □i disciplina lui este premisa sucesului absolut" [7, 139].

Prin urmare, Weber no□iunea de "stat birocratic" o folose□te nu întîmplător, el î□i destul de bine seama acea importan□ă pe care o are birocra□ia în societatea burgheză. Weber vede, că în posibilită□ile ei de a influen□a statul este ascuns un anumit pericol pentru organiza□ia politică în întregime. Cre□terea puterii birocra□iei, în urma unui concurs de circumstan□e corespunzătoare, poate să prefacă omul într-un apendice a "întreprinderii de stat", de a limita posibilită□ile "tendin□ilor lui individualiste spre libertate". Cu aceasta în strînsă legătură chestiunea cu privire la democra□ie în condi□iile conducerii birocratice. Dacă nu va fi organizat un control eficient asupra activită□ii func□ionărimei de stat, atunci întărirea puterii ei poate duce la încălcarea "drepturilor omului", cuceririlor emocra□iei. Controlul asupra activită□ii func□ionărimei trebuie să-l efectueze parlamentul. Această condi□ie de către Weber este privită ca o primă □i de bază sarcină a acestul organ legislativ. Politicii trebuie să fie o contrabalan□ă domina□iei func□ionărimei. "Deoarece maturitatea politică se exprimă nu în voturile de neîncredere, nu în reclama□iile împotriva mini□trilor □i nu în alte numere de divertisment a parlamentarismului franco-italian neorganizat,ci în faptul că na□iea se orientează cum func□ionărimea administrează lucrurile ei, permanent o controlează □iinfluen□ează asupra ei" [7, 173].

Politicienii în dependen□ă de atitudinea lor fa□ă de obliga□iile sale Weber îi împarte în politicieni "după ocazie", politicieni "după cumul", □i "politicieni predominant profesionali". În centrul cercetării sale sunt politicienii predominat profesionali.

Un politic profesional poate fi în două cazuri: sau pe deplin este consacrat activită□ii politice ("trăind pentru politică"), sau există din contul politicii □i cu politica. În primul caz este necesar ca politicul să fie asigurat material, să dispună de propriile mijloace, care i-ar permite să fie liber □i indepenedet de cî□tigul banilor.

De regulă, ace□ti politicieni, sunt îndemna□i prepoderent de propriile convingeri. În al doilea caz, politica pentru om este genul lui principal de activitate, care-i asigură existen□a, lucrul de bază, care-i aduce un venit.

Apud Weber, în virtutea calită□ilor omene□i, nu fiecare poate fi politician profesional. Trebuie să ai o predispozi□ie fa□ă de acest gen de activitate, capacită□ile corespunzătoare, înclina□ii intelectuale, o orientare psihologică de a lucra cu oamenii.

Func□ionărimea s-a manifestat destul de bine în rezolvarea problemelor departamentale, unde trebuiea să-□i manifeste sim□ul datoriei, competen□a, capacită□ile organizatorice. Însă domina□ia func□ionărimei se dovede□te a fi absolut insolvabilă acolo unde este necesat de rezolvat probleme politice. Voca□ia politicului, lucrul lui este este de a se avînta în lupte, a lupta pentru putere în conformitate cu convingrile sale. Func□ionarul, din contra, trebuie să

păstreze impar□ialitate, depă□ind propriile înclina□ii □i păreri, pentru a îndepleni con□tiincios □i în mod ra□ional aceea ce cer de la el propriile reguli, indica□iile concrete. Aceste cerin□e nu se referă la conducătorii func□ionărimei, în sarcina cărora între de a pune în fa□a func□ionărimei sarcini concrete cu caracter politico-autoritar □i politico-cultural. Prin urmare, func□ionarii □i politicienii în condi□iile statului capitalist îndeplinesc func□ii importante pentru societate. Politicienii stabilesc cursul strategic al dezvoltării sociale, rezolvă cele mai importante probleme interne □i externe de stat, asigură organizarea democratică □i func□ionarea sistemului politic. Func□ionarii, la rîndul lor, rezolvînd probleme specifice din domeniul lor, contribuie la lucrul coerent a institu□iilor de stat □i altor organiza□ii, satisfac cerin□ele popula□iei în rezolvarea problemelor curente. Sarcinile care stau în fa□a politicienilor □i func□ionarilor sunt diferite, însă, aici nu există o limită de netrecut, deoarece, după cum men□ionează Weber, activistul politic după caracterul îndeplinirii obliga□iilor sale uneori este aproape de situa□ia func□ionarului. Iar e□alonul de sus a conducătorilor func□ionarilor este obligat să se ocupe de probleme politico-autoritare.

Cu toată importan□a lor socială □i de stat, politicienii sunt numai o parte a "organiza□iei politice". De rînd cu ei din organiza□ia politică fac parte parlamentul, partidele politice, forma□iunile social-politice care îndeplinesc func□ii de stat □i social-politice.

Democra□ia pentru Weber este un factor care cimentează societatea, care dă posibilitate claselor să lupte în domeniul rela□iilor politice pentru executarea puterii politice. Analizînd dezvoltarea democra□iei în statele Unite ale Americii, Weber eviden□iează două perioade: perioada, cînd democra□ia americană nu era altceva decît conducerea diletan□ilor, □i perioda contemporană, caracterizată de birocratizarea "furtunoasă" a aparatului func□ionărimei. În condi□iile primei perioade aparatul func□ionărimei erta recrutat în general din reprezentan□ii partidului care a ob□inut victoria la alegeri. Criteriul principal pentru a fi numit în func□ia respectivă servea meritile în fa□a partidului. Pregătirea profesională, calificarea unor asemeni func□ionari practic nu-i interesa pe nimeni. Verificarea, testarea pentru asemenea democra□ie nu exista. În ultimul timp, atrage aten□ia Weber, cu o viteză colosală este răspîndită în SUA func□ionărimea profesională □i prin aceasta s-a făcut un pas important în vederea reconstrurii vechii democra□ii. „Democra□ia contemporană oriunde, unde este democra□ia unui stat mare, reprezintă o democra□ie birocratizată. A□a □i trebuie să fie, deoarece democra□ia contemporană înlocue□te mica nobilime distinsă sau al□i func□ionari, care lucrează pe principii ob□te□i, renumera□i de func□ionărime. Acest proces are loc peste tot, el are loc chiar □i în interiorul partidelor” [8, 309].

Democraţia îşi găseşte deplina sa realizare în oferirea cetăţenilor a dreptului electoral care le permite să-şi aleagă reprezentanţii săi în organele putere şi, în primul rînd, în parlament. Weber în modul cel mai hotărît se pronunţă pentru oferirea dreptului electoral egal.

Weber altfel în comparaţie cu Marx priveşte la contradicţiile de clasă în societatea capitalistă. El nu este de acord cu afiramaţia că înstrăinarea lucrătorului de la mijloacele de producţie este temei pentru înrobirea muncii angajate. Apud Weber muncitorul angajat nu poate fi proprietar a mijloacelor de producţie, deorece aceştea pot fi numai antreprenorul sau statul. Mai mult ca atît, înstrăinarea lucrătorului de la mijloacele de producţie are loc nu numai în industrie, dar şi în instituţiile de stat, domeniul culturii, învăţămînt, domeniul social. „Cum nu ar fi acolo, o greşală brutală este atunci cînd o asemenea înstrăinare a lucrătorului de la mijloacele de producţie se consideră ceva specific numai economiei şi cu atît mai mult unei economii private. Doar esenţa situaţiei nu se schimbă, dacă are loc înlocuirea stăpînului acestui aparat,dacă, spre exemplu, în locul producătorului privat de acest aparat dispune preşedintele statului sau ministrul. În orice caz „**înstrăinarea**" oamenilor muncii de la mijloacele de producţie continuă" [8, 312]. Socialismul, negînd modul de producţie capitalist, îi contrapune lui economia colectivă sau comună, lichidarea anarhiei producţiei şi concurenţa antreprenorilor între ei. Însă etatizarea puţin ce schimbă în situaţia muncitorului, mai mult ca atît, agraveazî dependenţa lui. „Fiindcă muncitorii pe propriea experienţă se vor convinge, că soarta muncitorului care lucrează într-o mină, nici într-un fel nu se schimbă de la faptul că această mină trece din mîni particulare în mînile statului. La minile de cărbune din Saara viaţa trece întocmai tot aşa precum şi la minile private: dacî mina este administrată prost, adică ea aduce un venit mic, atunci acolo muncitorii trăiesc prost. Însă diferenţa constă în faptul că grevele împotriva statului sunt imposibile, şi, înseamnă, că situaţia dependentă a muncitorului în socialismul de stat de aşa tip, creşte considerabil” [8, 318-319].

Weber atrage atenţia asupra faptului că în socialismul de stat puterea politică supunînd puterea economică contribuie la unirea funcţionarilor într-o singură corporaţie, prin ce lipseşte cetăţenii de posibilitatea de a le controla activitatea.

Eşirea pe arena luptei politice a politicienilor profesionali în mare măsură se datorează activităţii partidelor politice. Partidele politice cu scopul de a atrage de partea sa electoratul se străduie prin agitaţiei să cuprindă pături cît mai largi a populaţiei ţării sale. Apud Weber, existenţa partidelor este imposibilă de a fi desfiinţată, precum şi lupta de partid, deoarece în caz contrar decade "reprezentanţa activă a poporului".

Liderismul inerent Occidentului este o problemă destul de serioasă care în mod esen□ial influen□ează asupra caracterului rela□iilor politice, atît în interiorul partidului, cît □i în afaralui. Conducătorul plebiscitar trebuie să aibă o voaca□ie pentru activitatea politică, să posede calită□i carismatice corespunzătoare ("elementul carismatic a oricărui liderism este una din for□ele motrice ale lui"). Adep□ii conducătorului, contînd pe efectul demagogic a personalită□ii lui, a□teaptă de la el, în cazul victoriei, anumite beneficii sau răsplată pentru sine.

Apud Weber o altă figură politică importantă care joacă un rol hotărîtor în organizarea activită□ii partidului politic este bosul, care asigură partidul cu mijloacele necesare. El nu tinde să-□i înainteze personalitatea sa în prim plan, pe el îl intereseazî puterea ca susrsă de a cî□tiga bani sau ca o posibilitate de a domina, rămînînd în umbră. În cele din urmă Weber face următoarea concluzie: întreprinderea de partid reprezintă o forma□iune capitalistă organizată de sus pînă jos, scopul căreiea este de a ob□ine venit prin intermediul domina□iei capitaliste.

Lupta politică în condi□iile unei concuren□e dure asigură posibilitatea folosirii tehnologiilor îndreptate spre a exercita influen□a corespunzătoare asupra electoratului cu scopul de ai atrage de partea sa. Pentru a□i atinge scopul pus politicanul trebuie să fie un bun demagog. No□iunea "demagog" Weber o folose□te în sensul analogic pe care-l avea în Grecia Antică, ca o artă, capacitatea de a convinge.

Via□a socială reală □i activitatea politicianului într-o anumită măsură sunt contradictorii. Existen□a incertitudinii în sfera rela□iilor politice uneori nu-i permite politicianului să prevadă dezvoltarea evenimentelor în continuare. Aspira□iile ra□ionale ale politicianului întîlnesc în calea sa obstacole ira□ionale care nu totdeauna pot fi depă□ite. Meritul lui Weber constă în faptul că el a atras aten□ia asupra existen□ei ira□ionalului. Acestea sunt instinctele ira□ioanle de masă în politică, formele ira□ionale în activitatea birocra□iei, capitalismul prora□ional.

Una din sarcinile politicianului este de a depă□i ira□ionaluol în domeniul rela□iilor politice, întroducerea ra□ionalului în activitatea politică. Pentru aceasta este necesar de a te conduce de anumite reguli □i principii. În legătură cu aceasta Weber consideră că omul politic trebuie să aibă trei calită□i distincte: pasiunea, sim□ul răspunderii, a aprecia just distan□a din ochi.

Weber concepe pasiunea ca o orientare spre esen□a cauzei, ca "devotament pasionat cauzei". Responsabilitatea – ca o stea călăuzătoare principală a activită□ii omului politic. Aprecierea justă a distan□ei dei ochi este capacitatea ca prin concentrarea □i calmul intern a se lăsa influen□ei realită□ilor. Aprecierea justă a distan□ei din ochi necisită o atotudine intermediară fa□ă de lucruri □i oameni, o *"distan□ă"* specifică. Apud Weber. puterea personalită□ii politice, în

primul rînd, depinde de prezenţa la ea a acestor trei calităţi. Weber consideră că în sfera politicii, în cele din urmă, doar două feluri de păcate de moarte: retragerea de la esenţa cauzei şi iresponsabilitatea.

Tendinţa spre putere, „instinctul puterii" este o calitatea normală a omului politic. Atitudinea neserioasă, iresponsabilă faţă de obligaţiile sale, vanitatea – aceste lucruri nu numai că nu sun dorite, dar şi inadmisibile pentru un om politic profesional. Slujirea puterii presupune o anumită credinţă care oferă un sprijin intern, un sens cauzei.

În doctrina sa Weber examinează şi coraportul dintre politică şi etică, chestiune ce merită o atenţie deosebită. El nu trece c u vbederea acest lucru deoarece politica operează "cu un mijloc destul de specific – puterea, după care stă violenţa". Această împrejurare în politică destul de des creiează situaţii destul de complicate, care din punct de vedere etic de diferite părţi pot fi tratate diferit, interpretate ambiguu. Weber consideră că orice "acţiune" etic orientată în politică trebuie să fie orientată, sau spre "etica convingerii" sau spre "etica responsabilităţii", spre aceste două maxime fundamentale, implacabil contrarii. În plan metodologic esenţa diferenţei constă în gradul diferit de conţinut realist obiectiv. Dacă în primul caz predomină factorul sugestibilităţii dorite, chipurile, ce poate fi realizat în viitor, apoi, în cayul al doilea domină calculul raţional, argumentarea, pregătirea de a lua asupra sa resposabilitatea pentru îndeplinirea obligaţiillor asumate asupra sa. „Cel care mărturiseşte etica convingerii se simte „resposabil” pentru faptul ca să nu se stingă flacăra convingerii pure, spre exemplu, flacara protestului împotriva nedreptăţii ordinii sociale. A aprinde flacăra din nou şi din nou iată scopul lui absolut iraţional din punctul de vedere a faptelor sucesului posibil, care pot şi trebuie să aibă valoare numai pentru exemplu” [4, 697].

Specifică este atitudinea lui Weber faţă de doctrina marxistă. El consideră *Manifestul partidului comunist* în felul său „se prezintă ca o realizare ştiinţifică de importanţă supremă”. „Acest lucru nu poate fi respins şi aceasta nu va fi respins, deorece celui care va încerca să respingă nimeni nu-i va crede, deoerece aceasta este imposibil să infirmi cu conştiinţa curată. Chiar şi întezele pe care noi azi le infirmăm, se conţine o înţelare inspirată, care a avut urmări politice destul de importante şi, probabil, nu atît de plăcute, însă care au adus pentru ştiinţă rezultate cu mult mai fructuoase decît ce aduce de multe ori corectitudinea lipsită de spirit” [8, 321]. Apud Weber, *Manifestul partidului comunist* este un document profetic care a prevestit prăbuşirea capitalismului şi instaurarea dictaturii proletariatului. Privitor la înţelegerea viitorului noii societăţi, atunci despre aceasta, presupune Weber, informaţia lipseşte. „Dar iată ce va fi pe urmă – aici nu se poate spune nimic anticipat, în afară de un singur lucru – lipsa dominaţiei omului asupra omului” [8, 322].

În urma celor expuse putem menţiona următoarele: Marx şi Weber au lăsat după sine o moştenire ştiinţifică considerabilă cu privire la problema puterii. Ambii au privit politica prin prisma relaţiilor de putere în societate. Există o abordare unică privind evidenţierea formelor principale de putere: economică şi politică. Marx în lucrarea sa *Capitalul* acordă o atenţie esenţială structurii puterii economice, în timp ce Weber o concepe ca un dat, concentrînd atenţia principală asupra relaţiilor de putere politice în domeniul relaţiilor de stat.

Dacă Marx atenţia principală o concentrează asupra necisităţii transformării revoluţionare a societăţii în numele instaurării dictaturii proletariatului şi construirea în continuare a societăţii comuniste, apoi pentru Weber îi este străină tendinţa de a impune istoriei punctul său de vedere şi scopul. Weber îşi concentrează atenţia principală asupra esenţei relaţiilor politice de putere burgheze, asupra activităţii structurilor politice a puterii. Recomandările lui practice sunt îndreptate în general pentru a forma la omul politic atitudinea responsabilă faţă de îndeplinirea obligaţiilor sale de putere.

Doctrina marxistă care a avut o mare influenţă asupra mersului dezvoltării lumii poartă un caracter contradictoriu. În virtutea schimbărilor care au avut în lume, învăţătura marxistă, într-o măsură orecare şi-a pierdut actualitatea sa. În plan ştiinţific, cu siguranţă, va prezenta interes ca una din direcţiile gîndirii sociale, ca un factor, care a avut impactul asupra dezvoltării unor popoare şi ţări.

Doctrina weberiană în mare măsură îşi păstrează şi azi importanţa sa teoretică şi metodologică. Aceasta se explică prin faptul că moştenirea lui ştiinţifică cu privire la putere şi politică se întemeiează pe o analiză adîncă multilaterală a proceselor reale care aveau loc în societatea capitalistă. Doctrina weberiană este lipsită de abordarea ortodoxală cu privire la istorie ca un proces ordonat a dezvoltării sociale. Weber încearcă să înţeleagă realitatea aşa cum este ea în realitate. În majoritatea cazurilor analiza lui a relaţiilor politice în societatea capitalistă îşi păstrează actualitatea şi importanţa. Prin aceasta se explică şi faptul că interesul faţă de învăţătura lui Weber cu privire la putere şi politică nu scade, ci este mereu în creştere. Despre acest lucru confirmă şi studiul nostru.

Bibliografie

1. Алексеева Т.А. Современные политические теории. - Москва, 2001. (http://www.lit.by/books/view/60260)

2. Арон Р. Карл Маркс. Этапы развития социологической мысли. – Москва, 1993. (http://www.alleng.ru/d/sociol/soc035.htm)

3. Арон Р. Мнимый марксизм. - Москва, 1993.

4. Вебер М. Политика как призвание и профессия. // Вебер М. Избранные произведения. - Москва, 1990. (http://fondint.narod.ru/bibl/alf/03v/01/weber/politika.html (accesat 29 aprilie 2011).

5. Вебер М. Протестанская этика и дух капитализма. // Вебер М. Избранные произведения. - Москва, 1990.

6. Вебер М. Избирательное право и демократия в Германии (март 1917). // Политические работы. - Москва, 2003. (http://www.politizdat.ru/book/14/ (accesat 29 aprilie 2011).

7. Вебер М. Парламент и правительство в новой Германии (май 1918). К политической критике чиновничества и партийной жизни. // Вебер М. Политические работы. - Москва, 2003. (http://www.politizdat.ru/book/14/ (accesat 29 aprilie 2011).

8. Вебер М. Социализм (июнь 1918). // Вебер М. Политические работы. - Москва, 2003 (http://www.politizdat.ru/book/14/ (accesat 29 aprilie 2011).

9. Гайденко П.П., Давыдов Ю.Н. История и рациональность: Социология М.Вебера и веберовский ренесанс. - Москва, 1991.

10. Ильин В.В., Панарин А.С. Философия политики. // Теоретическая политология: мир России и Россия в мире. - Москва, МГУ, 1994.

11. Макаренко В.П. Марксизм: идея и власть. - Ростов-на-Дону, 1992. (http://copy.yandex.net/?fmode=envelope&url=http%3A%2F%2Fpolittheory.narod.ru%2FMakarenko%2FMarxism.doc&lr=10313&text=%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%9F.%20%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%B7%D0%BC%3A%20%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%8F%20%D0%B8%20%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C.%20%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2-%D0%B8%2F%D0%94.%201992.%20%D0%A1.%20235.&l10n=ru&mime=doc&sign=47448be313d04ba60d0be9b4ec4165f3&keyno=0 (accesat 29 aprilie 2011).

12. Маркс К. Экономико-философские рукописи 1844 года. // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч. Из ранних произведений. - Москва, 1956.

13. Маркс К. Критика гегелевской философии права. // Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения 2-е изд. – Москва, Т.1.

Поступила в редакцию
12 ноября 2011 года

СМЫСЛОВЫЕ И ЗНАЧИМЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

Балташ КАРИПОВ
Республика Казахстан, Кокшетау, Кокшетауский государственный университет им. Ш.Уалиханова, кафедра философии
Кандидат философских наук, доцент, докторант кафедры социологии и политологии ИППК МГУ имени М.В. Ломоносова
e-mail: bkaripov@yandex.ru

The article shows that the general theoretical basis for reflecting classical Marxist paradigm on the basic principles and characteristics of socialism was the materialist conception of history, which contained the most important for political science position that societies and groups can not explain the views that they create for themselves, that for all sorts of ideologies must seek to discover the underlying reasons of social reality. General theoretical, scientific approach to the analysis of the founders of Marxism society allowed them to make the fundamental conclusion that the main purpose of the essence, the purpose of socialism is to free society and man, at best, the optimal unit of social existence of man, to provide free, comprehensive, independent and highly moral development of each individual.

Key words: Social and political change, society and people, public byte, a comprehensive and highly moral person.

Наряду с либерализмом и консерватизмом, в качестве исторической перспективы, во второй половине XIX – начале XX столетия весьма популярной была идея социализма. Если либеральная парадигма представляет собой своеобразную философию настоящего, консервативная – философию прошлого, то социалистическая – и в своем утопическом, и в своем научном вариантах – это, безусловно, философия будущего. Теория социализма отталкивается от критики существующего мира. В то же самое время в ней все построено на модусе долженствования – на том, что подлежит исправлению и каким оно, должно быть. Вот почему социалистическая парадигма неизменно проективна, перспективна и ориентирована на социальные и политические изменения.

Среди разнообразия интерпретаций социалистической идеи в это время наиболее значимой являлась марксистская версия. К.Маркс и Ф.Энгельс предложили универсальную и рационально объяснимую картину кардинального изменения существующего порядка и построения неантагонистического и справедливого социального строя. Основоположения мар-

ксистской картины общественно-политического мира стали программным фундаментом революционного движения во многих европейских странах, в том числе и в России. Это обстоятельство позволяет нам ограничить рамки исключительно «концептом» [8, 44] марксизма, с тем, чтобы выявить его смысловые и значимые характеристики.

Представления о социализме у основоположников марксизма не были чем-то абстрактно-идеальным. Социализм, в их глазах, – это теоретически обоснованное знание о будущем, опережающее действительность, но являющееся вместе с тем реалистическим знанием. Марксистская парадигма возникла на основе научного анализа объективных закономерностей, исторически обусловливающих социализм с его основополагающими принципами, чертами и диалектикой развития. Основой такого, научного, понимания социалистического общества стало для К.Маркса материалистическое понимание истории. В обобщенной форме этот принцип выражен в известном предисловии к работе «К критике политической экономии» (1859 г.): «В общественном производстве своей жизни люди вступают в определенные, необходимые, от их воли не зависящие отношения – производственные отношения, которые соответствуют определенной ступени развития их материальных производительных сил. Совокупность этих производственных отношений составляет экономическую структуру общества, реальный базис, на котором возвышается юридическая и политическая надстройка и которому соответствуют определенные формы общественного сознания. Способ производства материальной жизни обусловливает социальный, политический и духовный процессы жизни вообще. Не сознание людей определяет их бытие, а, наоборот, их общественное бытие определяет их сознание» [6, 6-7]. К.Маркс полагал, что социальное развитие проходит согласно определенным законам; при этом закон понимался как «внутренняя и необходимая связь» между явлениями [7, 246]. На этой основе он разрабатывал развернутое представление об обществе как системе.

Это представление воплощено, прежде всего, в понятии «общественная формация» [2, 414]. Подчеркнем, что формационная идея, наряду с материалистическим пониманием истории, стала вторым общетеоретическим началом марксистского проекта социализма. Общественная формация в этом проекте – социальная система, состоящая из взаимосвязанных элементов и находящаяся в состоянии неустойчивого равновесия. Структура этой системы имеет следующий вид. В ее основании лежит способ производства материальных благ. Способ производства имеет две стороны: производительные силы общества и производственные отношения. К производительным силам относятся все имеющиеся в распоряжении общества ресурсы и средства, обеспечивающие процесс производства: вовлеченные

в производство естественные и человеческие ресурсы, средства производства, уровень науки и ее технологическое применение и т.д. Производственные отношения, вторая сторона способа производства, выражается, по К.Марксу, главным образом в различных формах собственности на средства производства. Обе стороны способа производства находятся в состоянии соответствия и взаимодействия; при этом ведущую роль играют производительные силы.

Способ производства составляет, по К.Марксу, системообразующий компонент формационной системы, определяющий остальные ее компоненты. Именно способ производства создает качественную определенность общественной формации и является важнейшим критерием, благодаря которому одна формация отличается от другой. Помимо производительных сил и производственных отношений, которые составляют «реальный базис», структуру общества, формация включает в себя также и надстройку. В нее, как считал К.Маркс, прежде всего, входят юридические и политические отношения и институты (находящиеся ближе других институтов и отношений к базису) и далее, точнее «выше», – остальные сферы социальной жизни, которые, как и право и политика, относятся к области «общественного сознания», или «идеологии»: мораль, наука, религия, искусство. К.Маркс наделял надстройку по отношению к базису относительной автономией (а искусство вообще рассматривал как сферу, независимую по отношению к экономической подсистеме) и полагал ее обратное воздействие на базис. Но в целом он был убежден в том, что подлинной реальностью обладает, прежде всего, экономика, отчасти политика; все, же остальные сферы обладают лишь ограниченным собственным бытием, что у них нет собственной подлинной истории, поскольку они являются лишь отражением, осознанием «настоящего», «подлинного» бытия – производственных отношений [1, 216].

К.Маркс создал не только общетеоретическое представление о формациях, но и дал их классификацию. В ее основу были положены различия в способе производства. Исторически начальной объявлялась первобытная формация, основывающаяся на коллективной общинной собственности и кровнородственных отношениях. Следующие три формации – рабовладельческая, феодальная и капиталистическая – базировались уже на частной собственности на средства производства; общественные отношения имели в каждой из них антагонистический характер. Буржуазной общественной формацией должна была завершиться «предыстория человеческого общества» [6, 8]. «Подлинная» же история человечества должна была начаться с утверждением коммунистической формации, самостоятельное место в которой занимал социализм.

Базисом нового социалистического (коммунистического) общества представлялась общественная, коллективная собственность на средства производства, определяющая коллективизм, коллективистский характер всех общественных отношений. Это К.Маркс и Ф.Энгельс подчеркивали неоднократно. В «Манифесте Коммунистической партии» они писали: «Коммунистическая революция есть самый решительный разрыв с унаследованными от прошлого отношениями собственности». Высшим завершением социалистической идеи в их представлении была теория научного коммунизма: «коммунисты могут выразить свою теорию одним положением: уничтожение частной собственности» [4, 438]. Общественная собственность на средства производства и коллективистский характер производства неразрывны как существеннейшие черты социализма: «вещественные условия производства будут составлять коллективную собственность самих рабочих» [3, 17]. При этом К.Маркс подразумевал установление такой собственности в масштабе всего общества, а не в виде изолированных друг от друга кооперативных товариществ, что очень важно учитывать при определении стратегической линии в области обобществления средств производства в ходе социалистических преобразований и социалистического строительства.

В социалистическом обществе утверждалось новое, диалектическое единство труда и человека, подразумевавшее, во-первых, обязательное участие каждого в труде, во-вторых, превращение труда в свободную, привлекательную и все более творческую деятельность, в-третьих, раскрытие в труде всесторонних способностей и богатых потенций человека. После исчезновения старого разделения труда, отмечал Ф.Энгельс, «на его место должна <была> вступить такая организация производства, где, с одной стороны, никто не мог бы сваливать на других свою долю участия в производительном труде, этом естественном условии человеческого существования, и где, с другой стороны, производительный труд, вместо того чтобы быть средством порабощения людей, стал бы средством их освобождения, предоставляя каждому возможность развивать во всех направлениях и действенно проявлять все свои способности, как физические, так и духовные, – где, следовательно, производительный труд из тяжелого бремени превратится в наслаждение» [5, 302].

Социально справедливая общественная организация труда предполагала и новый тип труженика как решающего элемента новых производительных сил. Этот труженик представлялся как широко образованный и разносторонне культурно и технически подготовленный; владеющий научными основами разнообразной трудовой деятельности; практически подготовленный к выполнению совокупности различных операций, к совмещению, перемене, чередованию ряда профессий, специальностей и работы в неко-

торых отраслях производства, в том числе путем овладения в трудовом цикле большой или всей совокупностью различных операций. «Вырастив новое поколение всесторонне развитых производителей, которые понимают научные основы всего промышленного производства и каждый из которых изучил на практике целый ряд отраслей производства от начала до конца, общество тем самым создаст новую производительную силу» [5, 305].

Одна из сущностных черт социализма, в представлениях основоположников марксизма, – это утверждение между людьми отношений социального равенства и социальной справедливости. Такого рода общественные принципы оказываются возможными только в обществе, где на основе уничтожения эксплуататорских классов, преодоления различий между дружественными социалистическими классами рабочих и крестьян, между всеми трудящимися устанавливаются отношения социального равенства: «С уничтожением классовых различий само собой исчезнет и всякое вытекающее из них социальное и политическое неравенство» [3, 18]. При этом К.Маркс осознавал, что на начальной стадии коммунистической общественно-экономической формации (при социализме) достижение полного социального равенства невозможно.

Необходимым условием в обеспечении социального равенства заключалось в измерении производительности общей и равной мерой – трудом. При социализме должен найти свое воплощение принцип «Каждый – по способностям, каждому – по труду», который не мог обеспечить общество, основанное на частной собственности. Вместе с тем К.Маркс отмечал, что данный принцип не в полной мере учитывал и компенсировал имеющиеся различия в физических и умственных силах разных индивидов, в неравной индивидуальной одаренности людей, различия в семейном положении трудящихся, хотя социализм очень многое призван был сделать для выравнивания и данных различий. Он подчеркивал, что устанавливаемый при социализме принцип социального равенства «не признает никаких классовых различий, потому что каждый является только рабочим, как и все другие...» [3, 19]. В связи с этим он обращал внимание на реальное диалектическое противоречие в социалистическом обществе, которое необходимо учитывать не только теоретически, но и практически в проводимой социальной политике. «При равном труде и, следовательно, при равном участии в общественном потребительном фонде один получит на самом деле больше, чем другой, окажется богаче другого и тому подобное» [3, 19].

Для понимания сущности марксистской парадигмы социализма важно существо рассуждений ее основоположника об этом неравенстве. Причина разницы в богатстве – от различного вклада в общественный труд (в зависимости от неодинаковой индивидуальной одаренности) и от разного се-

мейного положения (наличие или отсутствие семьи, количество детей и т.п.), но, ни в коем случае это не результат каких-то привилегий или нетрудовых доходов, что в принципе противоречит социализму. Рассматривая принципы распределения в обществе, К.Маркс выявил диалектику производства и распределения при социализме: «Всякое распределение предметов потребления есть всегда лишь следствие распределения самих условий производства. Распределение же последних выражает характер самого способа производства» [3, 20]. Следовательно, способ производства – вот экономический базис общества, определяющий и характер распределения условий производства, которое, в свою очередь, обусловливает распределение предметов потребления. Характер способа производства выступает основой общественного развития, в нем заложено основное противоречие развертывания общественных процессов.

В диалектике развития социалистического общества есть определяющие и определяемые стороны, базисные и надстроечные, преимущественные и зависимые от них, приоритетные и производные и т.д. Выражая эти зависимости, К.Маркс подвергал критике точку зрения вульгарных социалистов, утверждавших, «будто социализм вращается преимущественно вокруг вопросов распределения» [3, 25]. Как раз наоборот: социализм «вращается» преимущественно вокруг вопросов производства, общественного труда, ибо от этого, прежде всего, и зависит распределение. Но такой вывод, ни в коем случае не означает, что социализму безразлично распределение, ведь характером и объемом распределения определяются материальное и культурное положение, благосостояние людей, обеспеченность их жизни. Сущностью и характером распределения обусловливаются социальное равенство и социальная справедливость при социализме и коммунизме – эти неотъемлемые принципы научного идеала социализма и коммунизма.

Социализм должен был существенно изменить социальный облик общества. Коммунистическая общественно-экономическая формация последовательно превращает его в бесклассовое и социально однородное. Однако на первой фазе (и в этом одна из существенных черт, благодаря которой различаются две фазы данной формации) она социально однородна лишь в той мере, в какой это позволяет степень развития экономики и социальных отношений страны. Поэтому конкретный характер социально-классовых различий может быть разным: он определяется существующим в тех или иных странах уровнем развития производительных сил и зрелостью общественных, прежде всего производственных, отношений.

Социализм в первую очередь преодолевает социально-классовое наследие капитализма и других несоциалистических укладов. Преобразования, осуществляемые при социализме в экономической, социальной, поли-

тической и духовной областях, направлены на стирание различий, сложившихся в антагонистических формациях. Если капитализм по своей природе постоянно порождает, воспроизводит социально-классовые различия, то социализм по мере своего развития избавляется от тех социальных различий, для устранения которых уже созданы предпосылки, и сохраняет пока, на данный момент, те, для ликвидации которых предпосылок еще нет.

Наряду с преодолением классовых различий, целью нового общества является стирание социальных различий между городом и деревней, между людьми умственного и физического труда. По словам К.Маркса и Ф.Энгельса, в числе мер, принимаемых новым обществом, должно быть «соединение земледелия с промышленностью, содействие постепенному устранению различия между городом и деревней» [4, 446-447]. Равномерный подъем и выравнивание по промышленному, экономическому развитию всех регионов страны обеспечивают синтез земледельческого и промышленного производства, подлинную интеграцию города и деревни, воплощающую «выгоды соединения земледелия с промышленностью» [5, 308]. Предвосхищая необходимость создания в будущем промышленно-аграрных объединений, Энгельс писал в «Принципах коммунизма» о необходимости соединения промышленного и сельскохозяйственного труда: «Одни и те же люди будут заниматься земледелием и промышленным трудом, вместо того чтобы предоставлять это делать двум различным классам. Это является необходимым условием коммунистической ассоциации уже в силу весьма материальных причин» [9, 336].

В вопросе о соотношении общественной и личной собственности в новом обществе К.Маркс и Ф.Энгельс писали, что никто не намерен уничтожить «личное присвоение продуктов труда, служащих непосредственно для воспроизводства жизни, присвоение, не оставляющее никакого избытка, который мог бы создать власть над чужим трудом» [9, 439]. Здесь высказано важное положение о недопустимости личного присвоения такого «избытка», который позволил бы использовать на себя труд других людей. К.Маркс подчеркивал, что «в собственность отдельных лиц не может перейти ничто, кроме индивидуальных предметов потребления» [3, 26]. Следовательно, в индивидуальной собственности граждан социалистического общества находится только то, что обеспечивает им индивидуальное потребление без использования чужого труда.

В политической области К.Маркс ставил вопрос принципиальной важности – о взаимоотношениях между обществом и государством. «Свобода состоит в том, чтобы превратить государство из органа, стоящего над обществом, в орган, этому обществу всецело подчиненный». Необходимо «рассматривать существующее общество (а это сохраняет силу и для всякого будущего общества) как «основу» существующего государства (или

будущее общество как основу будущего государства)» [3, 27]. Это означает, что если социалистическое общество есть общество социалистических тружеников, т.е. общество трудового народа, то и социалистическое государство, создаваемое на его основе, есть государство трудящихся, государство трудового народа. В силу участия самих трудящихся в управлении расходы на него должны весьма значительно сократиться по сравнению с такого рода расходами в капиталистическом обществе и затем должны «все более уменьшаться по мере развития нового общества» [3, 27]. Это очень важная диалектическая закономерность, показывающая взаимосвязь развития социалистической демократии, роста участия масс в управлении с сокращением расходов на профессиональный управленческий аппарат.

В сфере духовной и культурной жизни новое, социалистическое общество должно увеличивать долю расходов на школы, учреждения здравоохранения и т.д. «Эта доля сразу же значительно возрастет по сравнению с тем, какова она в современном обществе, и будет все более возрастать по мере развития нового общества» [3, 31] – писал К.Маркс. Значит, социалистическое общество на базе роста материального производства все более ориентируется на духовный, культурный прогресс народа, на усиление охраны и укрепление здоровья трудящихся, всего населения. Для лучшего образования подрастающего поколения и подготовки к труду необходимо молодежи осваивать технические знания и навыки трудовой деятельности. При этом «раннее соединение производительного труда с обучением является одним из могущественнейших средств переустройства современного общества» [3, 31], – отмечал К.Маркс.

Таковы основные положения, отражающие классическую марксистскую парадигму относительно основных принципов и признаков социализма. Общетеоретической основой этих положений являлось материалистическое понимание истории, которое заключало в себе важнейшее для политической науки положение о том, что общества и группы нельзя объяснять теми представлениями, которые они сами о себе создают, что за разного рода идеологиями необходимо стремиться обнаруживать глубинные основания социальной реальности. Сведение этой реальности к экономической подсистеме было, безусловно, ошибочным. Но включение этой подсистемы в социальную систему, анализ ее взаимосвязей с другими подсистемами общества являлись, несомненно, плодотворными. В ряде своих работ К.Маркс исследовал не только одностороннее воздействие базиса на надстройку, а взаимодействие экономических и неэкономических институтов и взаимодействие последних между собой. Общетеоретический, научный подход основоположников марксизма к анализу общества позволил им сделать принципиальный вывод о том, что главный смысл, сущность, назначение социализма заключается в освобождении общества и человека,

в лучшем, оптимальном устройстве общественного бытия человека, в обеспечении свободного, всестороннего, самостоятельного и высоконравственного развития каждой личности.

Литература:

1. Гофман А.Б. Семь лекций по истории социологии. / (Лекция четвертая. Социология Карла Маркса). 5-изд. - Москва: Книжный дом «Университет», 2001.

2. Добреньков В.И., Кравченко А.И. Фундаментальная социология: в 15 т. Т.4: Общество: статика и динамика. - Москва: «ИНФРА», 2004.

3. Маркс К., Энгельс Ф. Критика Готской программы. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.19. - Москва: «Политическая литература», 1961.

4. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.4. - Москва: «Политическая литература», 1955. с.419-459.

5. Маркс К., Энгельс Ф. Анти-Дюринг. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.20. - Москва: «Политическая литература», 1961.

6. Маркс К., Энгельс Ф. К критике политической экономии. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., Изд. 2-е. Т.13. - Москва: «Политическая литература», 1959.

7. Маркс К., Энгельс Ф. Процесс капиталистического производства, взятый в целом: Закон и тенденции нормы прибыли к понижению. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.25. Ч.1. - Москва: «Политическая литература», 1961.

8. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры Изд. 2-е, испр. и доп. - Москва: «Академический Проект», 2001.

9. Энгельс Ф. Принципы коммунизма. // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т.4. - Москва: «Политическая литература», 1955, с.322-339.

Поступила в редакцию
26 октября 2011 года

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

ЕС И СТРАНЫ ВОСТОЧНОГО ПОГРАНИЧЬЯ: МИГРАЦИОННЫЕ ПОТОКИ И ПРАКТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук,
Заведующий кафедрой политологии, профессор, доктор хабилитат политических наук, заслуженный деятель образования и науки Республики Молдова «Om Emerit»

Лариса ВАСИЛЬЕВА
Республика Беларусь, Минск, Белорусский государственный экономиический университет, факультет права
Заведующая кафедрой международного экономического права, кандидат юридических наук, доцент

Елена МАЛИНОВСКАЯ
Украина, Киев, Национальный институт стратегических исследований при Президенте Украины
Советник при дирекции, доктор наук по государственному управлению

I. МИГРАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ЕС И СТРАН ПОГРАНИЧЬЯ

Процессы, происходящие в Европе в последние десятилетия, создают новую геополитическую ситуацию на нашем континенте. На смену противостоянию двух систем, характерному для второй половины XX века приходит сотрудничество между государствами. Этому способствовало окончание холодной войны, распад Советского Союза, авторитарных режимов в восточной части европейского континента, общественно-политические, социально-экономические и духовные трансформации, появление новых независимых государств, вставших на путь демократического развития.

Расширяющийся Европейский Союз стал непосредственным соседом новых независимых государств, возникших на постсоветском пространстве. Европейский Союз стремится создать полноценную и эффективно функционирующую систему сотрудничества, наладить долгосрочные и взаимовыгодные отношения с государствами-соседями, предлагая широкий спектр взаимодействия в рамках Политики Европейского Соседства. Эта политика касается многих сторон жизнедеятельности и сотрудничества

Европейского Союза, входящих в его состав 27 государств-членов, с такими государствами как Беларусь, Украина, Молдова...

Одной из наиболее острых и актуальных проблем, представляющих взаимный интерес в условиях глобализации и в рамках Восточного партнерства, является проблема миграции.

Европейский Союз заинтересован в миграционных процессах. Этот интерес к современной миграции выражается в двух основных аспектах: развитие и безопасность. Первый аспект связан с потребностями развития Европейского Союза. Это связано, во-первых, с демографическими проблемами, старением населения. Во-вторых, это социально-экономическая проблема, необходимость устойчивого развития экономики на основе использования высококвалифицированной рабочей силы. И, в-третьих, это обусловлено потребностями развития науки и технологий, конкуренцией с развитыми государствами других регионов планеты, такими как США, Канада, Австралия, Япония, Новая Зеландия. И в силу этого, Европейский Союз заинтересован в иммиграции, притоке молодых, образованных и высококвалифицированных иммигрантов.

Европейский Союз является развитым в политическом, экономическом, социальном плане регионом планеты. Он (и подавляющее большинство входящих в его состав стран) привлекателен и притягателен для миллионов мигрантов из Восточной Европы, Африки, Азии, Латинской Америки, является странами-приема (назначения). Люди стремятся решить в Европейском Союзе многие свои проблемы, связанные с материальным благосостоянием и достатком, обеспечением социально-экономических и политических прав, защитой прав человека… При этом, нередко это стремление попасть в европейскую «землю обетованную» не осуществляется в соответствии с установленными международными нормами и правилами легальной миграции, пересечения границы и въезда на территорию иного государства.

Однако, в то же время массовая нелегальная иммиграция несет целый ряд негативных последствий для стран ЕС, обостряет проблемы, связанные с безопасностью населения, этих стран и общества. И по этой причине, Европейский Союз стремится обезопасить себя, обеспечить на своих границах безопасность, минимизировать общественные вызовы и риски, последствия неконтролируемой и нерегулируемой миграции, которая ведет к обострению политической, социально-экономической, культурно-психологической, санитарно-гигиенической и криминогенной ситуации в Европейском сообществе в целом, и в каждой стране ЕС в частности. Европейский Союз стремится регулировать как количественно, так и качественно миграционные потоки.

Страны Европейского Союза являются непосредственными соседями Беларуси, Украины, Молдовы. Они выступают несомненным и сильным аттрактором для населения этих новых независимых государств, возникших после распада Советского Союза и переживающих бурный процесс политических, социально-экономических и ментальных общественных трансформаций, интеграции в международное сообщество. Страны восточного пограничья ЕС являются странами высокого эмиграционного потенциала, донорами миграции. Хотя это страны выхода мигрантов, но и их в не меньшей степени волнуют последствия миграции как в плане развития, так и безопасности.

В условиях массовой эмиграции населения, истощения человеческого потенциала особый интерес представляет рассмотрение современных миграционных процессов в Беларуси, Молдове и Украине, странах пограничья Европейского Союза, анализ политики и практики регулирования миграции в этих государствах, изучение основных мотивов и планов населения, трудовых мигрантов по возвращению на родину, в страну происхождения с целью обеспечения устойчивого демократического развития этих государств.

Итак, что же собой представляет современные миграционные потоки, в чем их специфика в каждом из государств пограничья? Какие причины обуславливают массовую стационарную и временную эмиграцию населения?

II. ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ МИГРАЦИЙ

- Распад Советского Союза, утверждение новых независимых государств происходили в острой борьбе, противостоянии различных политических сил, сопровождались обострением межнациональных отношений, нередко вели к этническим и военным конфликтам. Внутренние миграции в рамках СССР постепенно трансформировались в миграционные процессы между новыми независимыми постсоветскими государствами, странами «нового» («ближнего») зарубежья. Это вело, с одной стороны, к свёртыванию традиционных миграций – экономических, семейных, учебных, а также прекращению службы в армии за пределами республики. С другой стороны, это давало импульс процессам этнической эмиграции, репатриации людей на их историческую родину, появлению массовых потоков беженцев и перемещённых лиц, бегущих от ужасов войны, боевых действий.
- После провозглашения в 1991 году независимости государства пограничья взяли курс на построение открытого демократического общества. Либерализация процедур выезда, въезда и порядка пересечения границы способствовали более активному включению страны в мировые миграционные процессы. Это привело к раскрепощению миграционного потенци-

ала населения. С одной стороны, растет эмиграция. С другой стороны, население этих стран начинает все активнее осваивать в процессе миграций (различных по целям) не только известное и достаточно хорошо освоенное по советским временам постсоветское пространство («новое» зарубежье), но и другие страны, «старое» зарубежье.

При этом происходит расширение миграционных мотивов, стратегий выезжающего населения. Помимо традиционной эмиграции на постоянное местожительство все большую роль играют коммерческие (в том числе и «челночные»), деловые, трудовые (во всем многообразии проявления), учебные и другие формы миграции.

- Превращение стран пограничья в открытое общество привело к новым явлениям в области миграции. Постсоветские государства столкнулись с такой формой международной миграции как легальная и нелегальная иммиграция, нелегальная транзитная миграция. Это явление становится достаточно массовым, обостряющим ситуацию в странах, осуществляющих социально-экономические и политические трансформации.

- Разрушение огромного государства с милитаризованной и централизованной экономикой, основанной на административно-командной системе, переход к рыночной экономике породили структурную безработицу. Неэффективность экономических и социальных реформ, проведенных в первое десятилетие независимого развития, экономический кризис и спад производства, инфляция, растущая безработица, сокращение расходов на социальную сферу ухудшили материальное положение людей (небольшие зарплаты, выплачиваемые с опозданием, низкие доходы населения), оказали определяющее воздействие на развитие миграционной ситуации в новых независимых государствах. Усугубил положение населения финансовые кризисы 1998 и 2008-2010 годов, что сказалось на падении производства и уровня жизни населения.

Люди оказались в условиях выживания по типу «спасение утопающих дело рук самих утопающих». Общая ситуация в экономике содействовала массовому оттоку рабочей силы из многих постсоветских государств. Фактически трудовая и коммерческая миграция явились не только средством выживания населения, но и социальной (а через трансферты от трудовых мигрантов и финансовой - денежным выражением), платой за осуществленные и осуществляемые социально-экономические реформы.

- Процессы глобализации и экономической интеграции оказали непосредственное воздействие на стремление людей мигрировать в более развитые и богатые страны в поисках лучших условий для труда и жизни. Более того, процессы интернационализации рынка труда повысили капризность национальной (молдавской, украинской, белорусской…) рабочей силы, которая научилась сравнивать и выбирать, зная, что за один и тот же

труд в новых независимых государствах получишь меньше чем в России, и тем более в государствах Европейского Союза. Все это оказало и оказывает возрастающее влияние на мобильность рабочей силы стран пограничья.

- Демократизация страны, пограничного режима в стране укрепили у населения чувство европейской интеграции и идентичности. Сильные стремления стать частью общеевропейского процесса, помноженные на драматические изменения в социально-экономическом положении страны, стимулировали идею покинуть страну практически у каждого жителя Молдовы, Украины... Если идея эмиграции, выезда на постоянное местожительство в другую страну, не привлекает каждого индивида, то стремление временно трудоустроиться за рубежом, заработать денег «там, за бугром», является целью практически всего трудоспособного населения. Низкооплачиваемые работы заграницей стоят все равно в десятки раз дороже, чем в своей стране. Люди сознательно идут на различного рода риски и лишения, платят огромные деньги, чтобы выехать на заработки, получать заработную плату, способную обеспечить нормальную жизнь людей и их семей.
- В то же время процессы экономической интернационализации и глобализации, значительный спрос на дешевую рабочую силу в строительстве, в сфере услуг, в том числе и секс-индустрии в развитых странах, серьезная разница в оплате труда в стране и за рубежом, стимулируют людей мигрировать в поисках лучших условий для жизни. Демократизация и структурные преобразования стране, либерализация режима въезда / выезда из новых независимых государств позитивно воздействуют на мобилльность населения, его приобщение к мировому сообществу, укрепляют его способность к адаптации и интеграции в инокультурную социальную среду, раскрепощению менталитета, трудового и интеллектуального потенциала, формируют готовность к риску, предприимчивость, умению «крутиться», надеяться на себя, свои способности, умение, знания, талант.

III. СОВРЕМЕННЫЕ МИГРАЦИОННЫЕ ПОТОКИ

За 20 лет своего развития Беларусь, Молдова, Украина столкнулись с многообразием форм современных миграций, накопили определенный опыт их регулирования. Представляет интерес рассмотрение этих проблем в страновом контексте.

РЕСПУБЛИКА БЕЛАРУСЬ

Эмиграция

В 1990 году увеличился отток населения за границу (34,1 тыс. чел по сравнению с 14,7 тыс. чел. в 1989 году). Специалисты связывают этот факт

с ухудшением экологической обстановки, послабление ряда норм о выезде за границу на постоянное место жительства, в целом трансформацией социально-политической системы. В 1989-1990 гг. поток эмигрантов из республики состоял в основном из лиц еврейской национальности, более 95% выезжающих направлялись в Израиль. В 1992 г. в эту страну выехало 32,5%, а в 1995 – 42,2% от всего потока эмигрантов. В 1992 году доля выехавших в США составила 57,5%, а в 1995 сократилась до 24,7%. Довольно устойчивый рост доли эмигрантов отмечался в Германию, в азиатские страны.

С 1996 года общее количество выбывших постепенно снижается. Если в 1996 году за пределы страны выехало 22539 человек, то к концу 2009 года эта цифра составляла всего 7643 эмигранта.

Самый интенсивный миграционный обмен происходил со странами Содружества Независимых Государств, с которыми стабильно отмечается положительное сальдо миграции. С другими странами наблюдается отрицательное сальдо вплоть до 2008-2009 гг. Выезд из Республики Беларусь имеет показатель значительно ниже, чем въезд. Если в 1991 году выбыло за пределы страны 84516 человек, то в 2009 – только 7643.

Иммиграция

Абсолютное большинство прибывших из государств бывшего СССР в республику в 1995 году указали как причины своего приезда: приезд к родственникам (31.4%), приезд на работу (25,95%), возвращение к прежнему месту жительства (22,2%). Из остальных 20,4% приехали на учебу (2,1%), получение, обмен, дарение или покупка жилья (5,3%), возвращение военнослужащих (4,1%) и другие.

За 6 лет (1990-1995 гг.) наибольшее число прибывших в республику отмечено из стран Балтии - 43,0 тыс. и Российской Федерации – 37,8 тыс. чел. Из республик Средней Азии 17,4 тыс. чел., республик Закавказья – 16,9 тыс. чел, Казахстана – 17,6 тыс. чел., Украины – 8,2 тыс. чел., Молдовы – 2,1 тыс. чел. Абсолютное большинство среди прибывших в Беларусь – лица, выехавшие из республики в прошлые годы: среди прибывших в республику 94,9% составляют лица национальностей, которые проживают на территории Беларуси.

Среди прибывших лиц белорусской национальности – около 50%, Причем, наибольший процент прибывшие из стран Балтии – около 50%.

За указанный выше период в республику прибыло 210,1 тыс. лиц белорусской национальности – это около 10% всех белорусов, живших за пределами Беларуси на территории СССР.

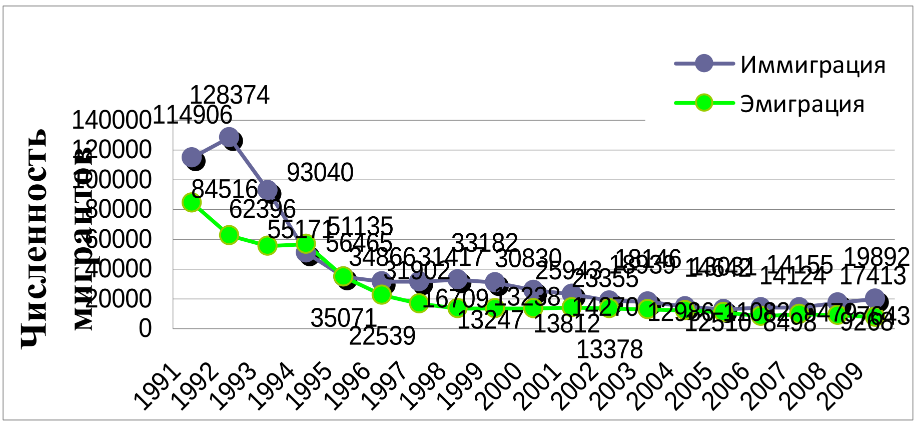
Максимальный приток населения в Беларусь практически из всех государств бывшего СССР пришелся на 1992 год, в 1994-1995 годах интенсив-

ность притока резко упала. За это время из государств Закавказья выехал каждый третий из живших там в 1989 году белорусов (из Армении практически все белорусы); из стран Балтии выехало 13% белорусов; из стран Средней Азии 11%; из Казахстана, Украины, Молдовы отток был менее интенсивен [27].

С 1996 по 1999 годы иммиграционный показатель держался на уровне 30-33 тысяч человек. В 2000 году он упал до 25943 прибывших и стал снижаться до 2005 года, когда было зарегистрировано 13031 человек. К 2009 году цифра выросла до почти 20 тысяч прибывших мигрантов. Таким образом, разница в количестве прибывших в нашу страну мигрантов в 2009 году по сравнению с 1991 годом составляет более 95 тыс. человек в год.

Сравнительный анализ показывает, что Республика Беларусь в миграционном обмене в период с 1991 по 2009 годы является «принимающим» государством.

Рис.1. Динамика международной миграции в Республике Беларусь (1991-2009 гг.)

Недобровольная миграция

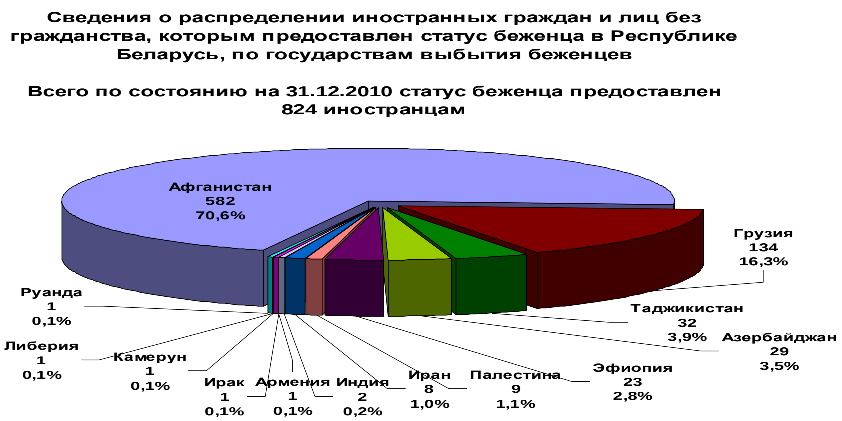
Официальный статус беженцев лицам, заявлявшим соответствующие ходатайства, в стране начал предоставляться только с 1997 года, когда были впервые выданы удостоверения беженцев афганским детям. В течение шести лет (с 1992 по 1997 г.) в Республике Беларусь было зарегистрировано около 35 тыс. лиц, ходатайствующих о предоставлении убежища, в том числе из государств бывшего СССР – более 31 тыс. человек, однако абсолютное большинство ходатайств было отклонено по причине несоответствия критериям, определенным в Конвенции о статусе беженцев 1951 г. и

законодательстве Республики Беларусь, а также несовершенства процедуры предоставления убежища (статуса беженца).

За с 1997 по 2009 годы в компетентные органы с ходатайствами о предоставлении статуса беженца или дополнительной защиты обратилось немногим более 3,5 тыс. иностранцев из 48 государств мира, положение которых соответствовало установленным в международных актах стандартам для беженцев и лиц, ищущих убежища. В последние два года наметилась тенденция к увеличению количества иностранцев, обращающихся с ходатайством о защите. Так, в 2008 году с ходатайством о защите обратилось 93 иностранца, что на 63% больше в сравнении с 2007 годом, в 2009 году – 160 иностранцев, что на 72% больше в сравнении с 2008 годом и на 180% больше, чем в 2007 году. Из 160 иностранцев, обратившихся с ходатайством о защите в 2009 году, граждане Афганистана составили – 50% от общего количество обратившихся, Грузии – 11,9%, Украины – 9,4%, Ирана, России и Пакистана – по 5%, других государств – 13,7%.

На 1 января 2010 года в Беларуси статус беженца предоставлен 817 иностранцам, 2 иностранцам предоставлена дополнительная защита. Наибольшее количество иностранцев, которым предоставлен статус беженца в Республике Беларусь, составляют граждане Афганистана – 577 человек (70,6%).

Рис.2. Предоставление статуса беженца в Республике Беларусь по государствам выбытия беженцев (на 31 декабря 2010 года)

Важным аспектом работы с беженцами является создание благоприятных условий для их интеграции в общество. Наиболее ярким примером полной интеграции является натурализация. По состоянию на 1 марта 2010

года 110 беженцев, что составляет более 13% от их общего числа, приобрели гражданство Республики Беларусь.

Трудовая миграция

Выезд. Многие граждане выезжают за границу по визам различного типа (гостевым, туристическим, по студенческим программам), на месте оформляют документы на проживание. В таком случае они остаются учтенными в Республике Беларусь, и официально факт выезда на работу за рубеж не фиксируется.

Наблюдения показывают, что наиболее популярной моделью внешней миграции является выезд на работу: 90,7% являются именно рабочей миграцией, остальные приходятся на учебную миграцию [13, 207]. В списке юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, осуществляющих деятельность, связанную с трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей, 51 субъект хозяйствования. Осуществляют деятельность, связанную с привлечением в Республику Беларусь иностранной рабочей силы, около 400 субъектов.

Можно выделить страны-«лидеры» по приему трудовых мигрантов. К примеру, из Беларуси в период с 1997 года по 2009 год в Российскую Федерацию выехало 27515 человек; и Соединенные Штаты Америки – 15991 человек. В 1995-2000 годах из стран дальнего зарубежья предпочтение США и Израилю, из европейских государств – Польше, Чехии, Германии и др. Но все-таки основная масса (более 50%) была ориентирована на работу в России.

В 2010 году жители Беларуси выезжали на временную работу в девять стран - Бахрейн, Германию, Латвию, Ливию, Объединенные Арабские Эмираты, Польшу, Россию, США, Чехию. Наибольшее число белорусов выезжали в Россию (1438 человек) и США (1253 человека).

В России 35,2% трудящихся-мигрантов из Беларуси работали в качестве учителей в учреждениях, обеспечивающих получение начального образования; 46,5% - квалифицированных рабочих в строительстве и промышленности.

93,4% выезжавших в США работали в сфере обслуживания, торговли и общепита. 68,1% от общего числа выехавших на временную работу составили молодые люди в возрасте 18-24 лет - в основном это участники молодежных и студенческих программ.

В большинстве случаев жители Беларуси выезжают за рубеж на сезонные работы. Число трудовых контрактов, заключенных на срок от одного до трех месяцев, составило 63,3%, от трех до шести месяцев — 15,8 %.

Въезд. Численность трудящихся, въехавших в Республику Беларусь на основе подписанных договоров и контрактов менялась: в 1997 году при-

было 457 человек, в 1998 уже 2696, затем было снижение до 530 человек в 2004 году, а с 2004 года к 2009 году показатель вырос почти в десять раз – 4835 чел. В Беларусь в 2010 году приезжали трудящиеся-мигранты из 56 государств. 68,8% наемных работников прибывали из Турции, Украины, Литвы и Вьетнама.

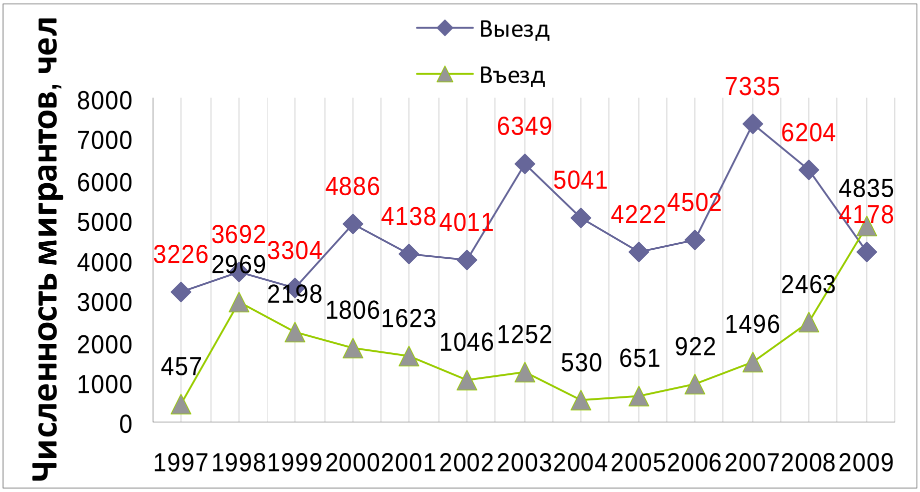
По роду занятий или выполняемой работы спектр представлен преимущественно занятостью в сфере физического труда: строительство, сельское хозяйство, торговля, общественное питание, деревообработка. Большая часть трудящихся занята в сельском хозяйстве, среди них 90% - жители Украины. Приток рабочей силы из Украины за январь-сентябрь 2010 года по сравнению с аналогичным периодом прошлого года вырос в 2,2 раза и составил 500 человек. В то же время численность приехавших на работу из Китая сократилась в 4,2 раза - до 70 человек.

Внешняя трудовая миграция в Республике Беларусь не является широкомасштабной. Доля выезжающих за границу с целью трудоустройства в количественном отношении невелика. Еще меньше количество въехавших в республику с целью трудоустройства.

В 2010 году ученые Института экономики НАН Беларуси завершили исследование, включающее, в том числе, оценку финансового эффекта международной миграции Республики Беларусь [21].

Авторы отмечают, что на протяжении периода с 1996 года по 2009 складывалось положительное сальдо поступлений. Сокращение сальдо в 2009 году связано с влиянием мирового финансового кризиса (2008 год – 165,5 млн дол. США; 2009 год – 89,7 млн дол США). Основной поток средств по статье платежного баланса «оплата труда» на протяжении всего периода происходил из Российской Федерации – 90-95% денежных переводов. На США приходилось 11,6% денежных переводов; на Германию – 6,1%. В целом, вклад поступлений по первой позиции от международной трудовой миграции составил в 2008-2009 гг. 0,3% от ВВП Республики Беларусь.

Рис.3. Динамика въезда трудящихся-мигрантов в Республику Беларусь и выезда в другие страны для работы на основе подписанных договоров, контрактов

Анализ, проведенный учеными НАН Беларуси, статьи «Денежные переводы физических лиц» показал, что на протяжении периода с 1996 по 2009 год наблюдалось быстрое увеличение денежных переводов в республику из-за рубежа, в то время, как переводы денежных средств трудящихся-мигрантов из республики в другие страны продолжали сокращаться.

Динамика трансфертов трудящихся-мигрантов вначале снижалась с 257,2 млн. долл. США в 1996 году до 40,3 млн. долл. США в 2005 год; однако затем трансферты стали расти и составили в 2009 году 144,2 млн. долл. США.

Проведенные итоговые расчеты ученых показали очевидную положительную направленность неуклонного роста поступлений по всем важнейшим параметрам. В совокупности в 2009 году они составили 375,7 млн. долл. США.

РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА.

Эмиграция

В советское время процесс эмиграции СССР за пределы практически не имел места. Привилегированными этносами в этом плане в республике были евреи, немцы, которые осуществляли выезд на историческую родину после 1975 года.

С конца ‘80-х годов XX века происходит рост эмиграции, обусловленный различными политическими или социально-экономическими причинами: воссоединение семей, выезд на историческую или этническую родину. При этом отметим, что со второй половины ’90-х годов XX века доминирующими причинами эмиграции молдавского населения являются соци-

ально-экономические причины. Социально-политические причины, боязнь межэтнической конфронтации, вооруженного конфликта, практически утрачивают свое значение. Массовая эмиграция характерна для обоих берегов Днестра. В общей сложности более 210 тысяч молдавских граждан официально выехали на постоянное место жительство за пределы Молдовы.

Рис. 4. Динамика эмиграционных потоков из Республики Молдова в 1990-2009 годы (количество человек)

Среди наиболее привлекательных стран эмиграции молдавского населения выделяются Германия, Израиль, Россия, США и Украина. На них приходится более 97% эмигрантов: Россия – 28,76%; Украина – 23,96%; Израиль – 23,2%; США – 11,61%; Германия – 8,99%.

Репатриация

Становление Молдовы как независимого государства дало толчок процессам репатриации молдаван уроженцев Молдовы из других стран.

Рис.5. Динамика репатриационных потоков в Республику Молдова в 1992-2009 годы (количество человек)

За период 1992-2009 годы в Молдову репатриировалось около 65 тысяч человек. Основная часть репатриантов прибывает из России (более половины) и Украины (более трети). Эти два государства дают в общей сложности около 90% общего количества репатриантов.

При этом наблюдается сокращение потоков репатриантов. Это обусловлено как сохраняющейся сложной социально-экономической ситуацией в Молдове, так и привыканием людей к постсоветским реалиям, их интеграцией в новые для них государства. Отметим, что Молдова оказалась слабо подготовленной к приёму репатриантов: не было программы репатриации и реальной политики по её осуществлению, соответствующих материальных и финансовых возможностей. Все это сказалось на привлекательности Молдовы для репатриантов.

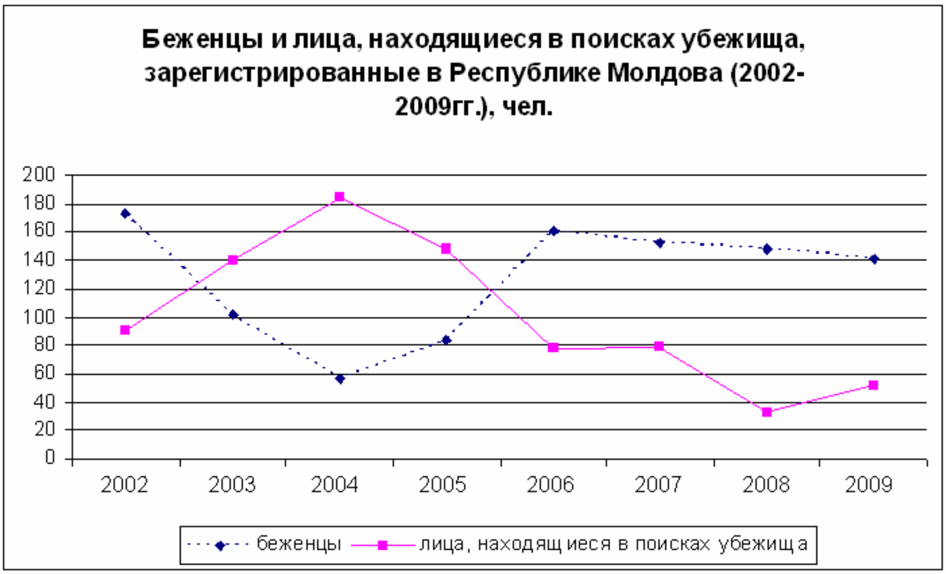
Недобровольная миграция

Вооруженный конфликт (март-июль 1992 г.) привел к появлению беженцев и внутренних перемещенных лиц. В общей сложности за время вооруженного конфликта погибло с обеих сторон около 800 человек. Во время конфликта было зарегистрировано около 100 тысяч беженцев: в Беларусь (859 человек), Россию (17.346), Украину (61 тысяча человек, из них более 30 тысяч детей) и государства «старого зарубежья» (около 20 тысяч человек). После завершения боевых действий в восточном регионе Молдовы практически все беженцы в Украину вернулись в места постоянного проживания. В качестве внутренних перемещенных лиц в правобережной части Республики Молдова было зарегистрировано 51.289 человек (из них 28.746 детей).

Завершение боевых действий, достижение при посредничестве России, ОБСЕ договорённости позволили оперативно решить проблему перемещённых лиц. Основная масса людей вернулись в места постоянного проживания. На сегодняшний день проблема перемещенных лиц как массового социального явления фактически снята.

С 2002 года Молдова активно участвует в международных программах помощи беженцам. За этот период в стране получили статус беженцев почти 850 человек, несколько более 700 человек были признаны в качестве лиц, находящихся в поисках убежища. Большая часть людей, рассчитывающих на международную гуманитарную помощь, были чеченцами, выходцами из России.

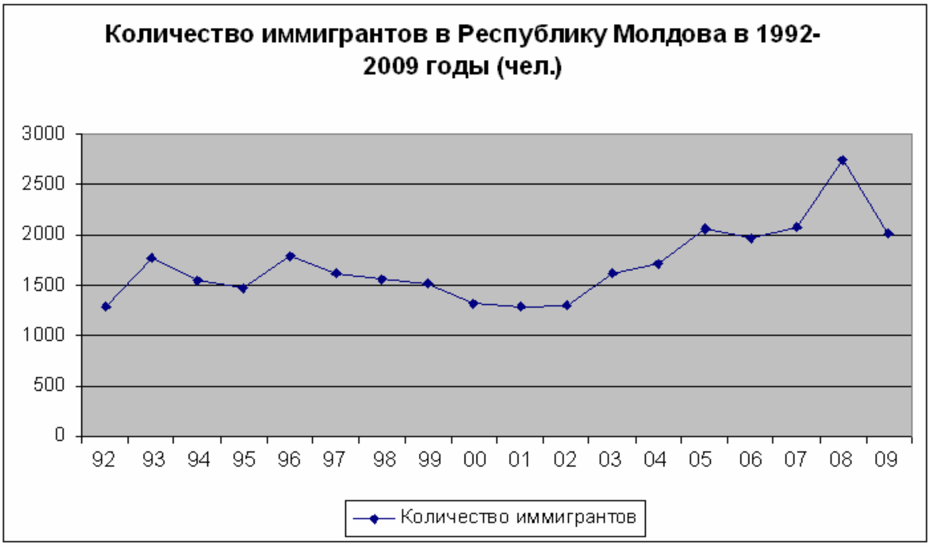
Рис. 6. Динамика потоков недобровольной миграции (беженцы и лица в поисках убежища) в Республике Молдова в 2002-2009 годы (количесвто человек)

<u>Иммиграция</u>

Молдавское государство декларировало свою открытость в вопросах миграции, приветствуя легальную и противодействуя нелегальной иммиграции. За период 1992-2009 годы в страну легально въехало около 31 тыс. человек.

Рис. 7. Динамика иммиграционных потоков в Республику Молдова в 1992-2009 годы (количество человек)

В стране постоянно имеется и постепенно растет количество легальных иммигрантов. На 30 июля 2011 года проживало 16.880 иностранцев. Из них с статусом постоянного резидента – 12.617, со статусом временного резидента – 4.263 человек. Из общего числа иммигрантов 1.481 человек являются апатридами. В Приднестровье зарегистрировано 4.172 иностранца, в том числе 1.085 апатридов.

Наибольшее количество иммигрантов прибыло из Украины, России, Румынии, арабских стран. Четко видна тенденция сокращения иммигрантов из СНГ.

Через Молдову проходит один из неофициальных маршрутов нелегальной транзитной миграции в Западную Европу. Однако, в отличие от других маршрутов молдавский маршрут менее популярен. Численность нелегальных транзитных мигрантов незначительна. В основном это выходцы из стран Юго-Восточной Азии и Африки.

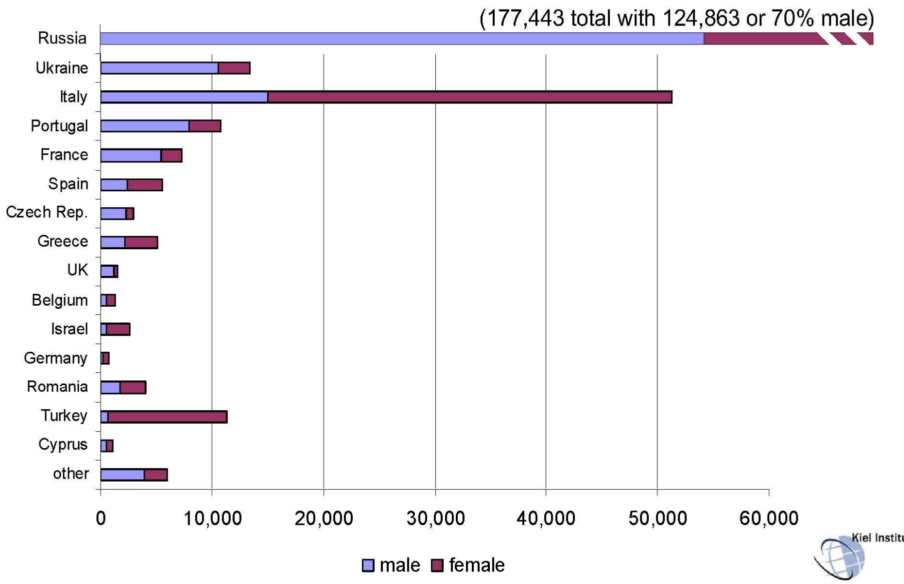
Трудовая миграция

Экономический кризис в стране и глобализация обусловили рост трудовой миграции. Сегодня это наиболее массовая форма миграции молдавского населения [15]. В трудовую миграцию согласно переписи населения (2004 г.) вовлечен практически каждый третий трудоспособный житель Республики Молдова - около 600 тысяч человек [16]. Сегодня эта цифра

выросла до 700 тысяч человек, каждый второй трудоспособный гражданин Молдовы.

Республика Молдова находится на стыке европейской (ЕС) и постсоветской (СНГ) миграционных систем. В СНГ основным аттрактором является Россия (Москва и Московская область) [2]. В ЕС – Италия [14]. В последнее десятилетие роль европейской миграционной системы возрастает.

Рис. 8. Гендерное распределение молдавских трудовых мигрантов по странам назначения.

Если ранее ведущей была тенденция трудовой миграции молдавского населения в государства СНГ, в первую очередь, в Россию, то ныне помимо традиционной трудовой миграции на восток появляются западный и юго-западный вектора трудовой миграции. Среди наиболее привлекательных стран выделяются Италия, Португалия, Испания, Турция, Греция, характеризующиеся высокой долей неформального сектора в экономике.

Выдвижению на передний план западного вектора трудовой миграции благоприятствовала практически равноудаленность Молдовы как от средиземноморских стран, так и от Москвы, близость романской языковой группы для молдаван, тюркской языковой группы для гагаузов, славянской языковой группы для русскоязычных граждан Молдовы, сложившаяся

сеть знакомых через еврейско-молдавскую диаспору в Германии, Израиле... Оплата труда на Западе выше, чем в России. Криминогенность, предпринимательский, полицейский и чиновничий беспредел в странах ЕС значительно ниже.

В последнее время роль России начинает возрастать. Это обусловлено либерализацией российского законодательства в отношении мигрантов, ростом размеров заработной платы. В то же время наблюдается ужесточение миграционного законодательства и практики в странах ЕС, обусловленных ростом нелегальной миграции, финансово-экономическим кризисом.

В условиях роста контроля на границах между ЕС и странами-соседями, стали сокращаться нелегальные миграционные потоки, люди стали искать иные, более безопасные пути и формы трудовой миграции. Таковыми стали туристические визы, трудовые контракты, воссоединение семей, гражданство Румынии, Болгарии, других стран и т.д.

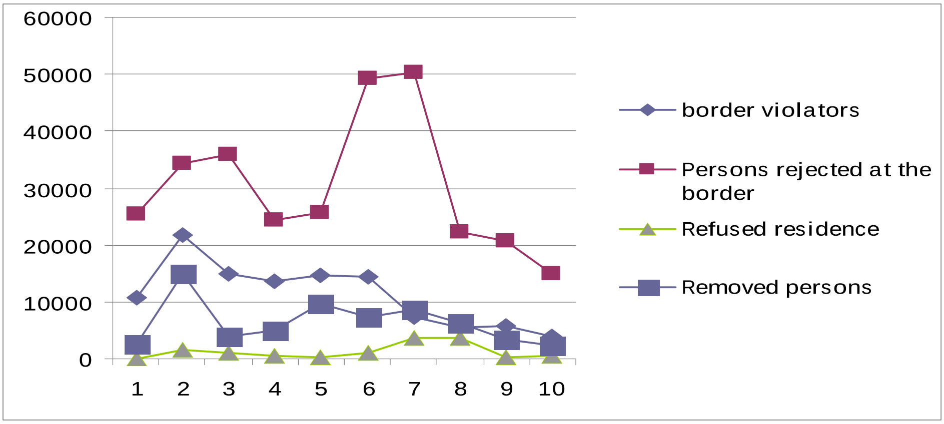
В трудовой миграции наиболее активна молодежь и люди средних возрастов (более 70% в возрасте до 40 лет и почти 40% в возрасте до 30 лет). Средний возраст трудового мигранта составляет 35-36 лет. До четверти мигрантов - женщины. Мужчины чаще всего работают в строительстве (51%), женщины – в сфере обслуживания, торговле, в качестве домашней прислуги, по уходу за престарелыми, детьми. Основная масса трудовых мигрантов работает не по специальности.

Трудовая миграция в Россию и ЕС отличается по продолжительности: в России – 7,7 месяцев, в ЕС – 14-16 месяцев. Если в Россию молдавские трудовые мигранты добираются без проблем, используя безвизовый режим, то в страны ЕС необходима визы, неофициальная стоимость которой доходит до 4.500 евро.

Доля молдавских граждан среди иностранцев, проживающих / находящихся в Европейском Союзе, незначительна. В общей сложности их насчитывается 166.977 человек (0,49% от общего числа иностранцев). Среди отдельных стран молдавские граждане наиболее массово представлены в Италии, Португалии, Испании, Германии, Румынии, Чехии. Большинство молдавских иммигрантов это женщины (56%).

Отметим, что значение нелегальной миграции в ЕС падает, происходит снижение количества нелегальных мигрантов [1; 3; 4; 5; 6; 7; 29; 30].

Рис. 9. Динамика нелегальной миграции (по формам противодействия нарушениям) молдавских граждан в 2000-2009 годы (количество случаев).

Благодаря трудовой миграции люди получают возможность выживать, поддерживать благосостояние семей. Основным положительным эффектом являются денежные переводы трудовых мигрантов. Объемы денежных средств из года в год возрастают [31] и составляют весомую долю ВВП Молдовы. Отметим, что деньги в основном направляются на внутреннее потребление, приобретение недвижимости и практически не влияют на рост экономики страны.

Рис. 10. Динамика денежных переводов в Республику Молдова в 1995-2010 годы (млн. долларов США)

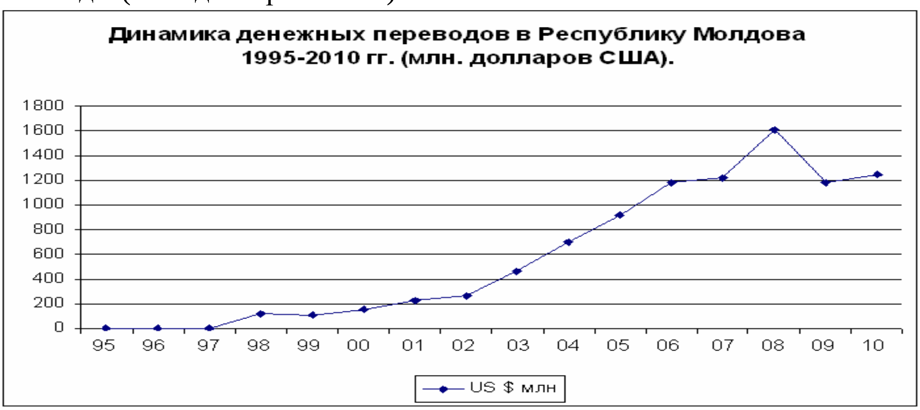

Рис. 11. Динамика денежных переводов в Республику Молдова в 1995-2010 годы (% ВВП)

Денежные переводы из-за рубежа осуществляются, как правило, в твердой валюте. Растущие объемы денежных переводов благотворно сказываются на развитии банковской системы страны, ее консолидации.

Исход трудовых ресурсов, неиспользованных в стране, на самом деле, избавляет Молдову от проблемы внутренней безработицы. Денежные доходы позволяют поддерживать социальную стабильность в стране, снижают напряженность социального конфликта.

Среди негативных последствий трудовой миграции отметим нарушение демографического баланса страны. Исход граждан более молодых возрастов ставит под сомнение перспективу демократического развития страны: на выборах доля и политическая значимость избирателей третьего поколения серьезно возрастает.

Трудовая миграция способствует укреплению семьи с материальной точки зрения, но разрушает семью морально. Люди, члены семьи становятся друг другу чужими. Растет количество детей, которые воспитываются в семьях, где родители являются трудовыми мигрантами. Такие дети становятся новой группой риска, так как они в наибольшей степени подвержены влиянию улицы, ущемлены в социально-психологическом, нравственном и воспитательном плане.

Стремясь как можно больше заработать, трудовые мигранты экономят на своем здоровье. Поэтому нередки случаи гибели трудовых мигрантов,

роста и запущенности заболеваний. В целом, снижается «порог здоровья» молдавского общества.

Массовая нерегулируемая трудовая миграция оказывает негативное воздействие на характер взаимоотношений молдавского государства с государствами приема наших трудовых мигрантов.

УКРАИНА

Периодизация эмиграции украинцев

В соответствии с основными причинами, характером, интенсивностью перемещений населения миграционную историю независимой Украины можно поделить на три периода. Первый из них охватывает первые годы после развала СССР - 1991-1993 гг., когда миграция определялась практически исключительно политическими факторами. Этот период характеризовался массовой репатриацией этнических украинцев и выходцев из Украины других национальностей, значительной долей вынужденной миграции в этом потоке, как следствия конфликтов и межэтнической напряженности в ряде постсоветских государств, а также довольно многочисленной эмиграцией за рубеж, имевшей преимущественно этнический характер.

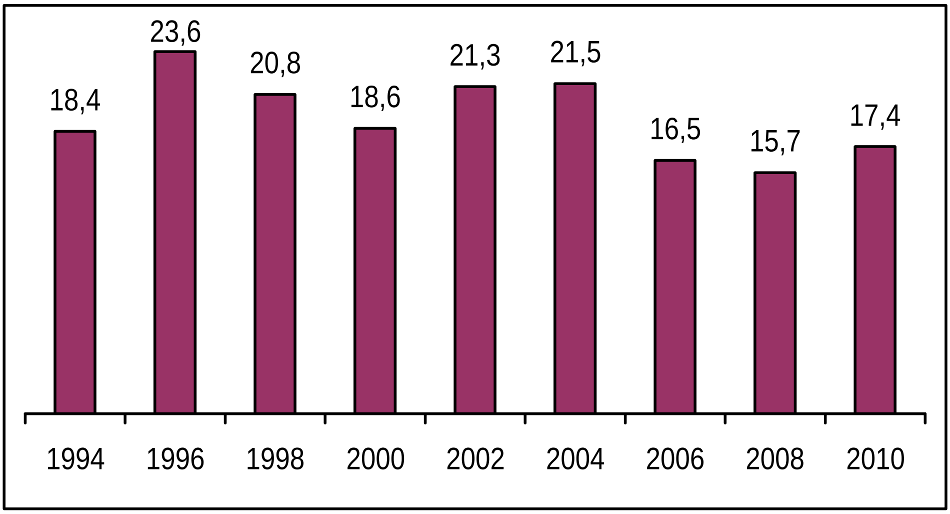
Экономические факторы, прежде всего глубокий экономический кризис переходного периода были определяющими для второго периода, датируемого 1994-2003 гг. Вследствие ухудшения экономической ситуации страна потеряла привлекательность для мигрантов. Количество прибывших существенно сократилось, а выбывших – возросло. Причем характер эмиграции изменился: она утратила этническую окраску и обуславливалась прежде всего экономическими причинами. С середины 1990-х гг. начала разворачиваться трудовая миграция, которая достигла своего пика к концу периода. Трудоустройство в зарубежных странах часто происходило без должных разрешений, т.е. практически нелегально. Сложилось негативное сальдо внешней миграции, истинная величина которого очевидно больше, чем показывает статистика.

Начало третьего периода можно датировать 2004 годом. Он характеризуется стабилизацией миграционных перемещений на довольно низком уровне. Выезд из страны заметно сократился, а сальдо миграции (согласно официальной статистике) приобрело хотя и небольшие, однако положительные значения. В то же время, урегулирование правового положения многих украинцев, работающих за границей, благодаря проведению в странах их пребывания миграционных амнистий, позволило им, с одной стороны, продлить там свое положение, а с другой – перевезти или создать семью за рубежом. В связи с этим часть трудовой миграции начала приобретать очевидные признаки переселенческой.

Эмиграция

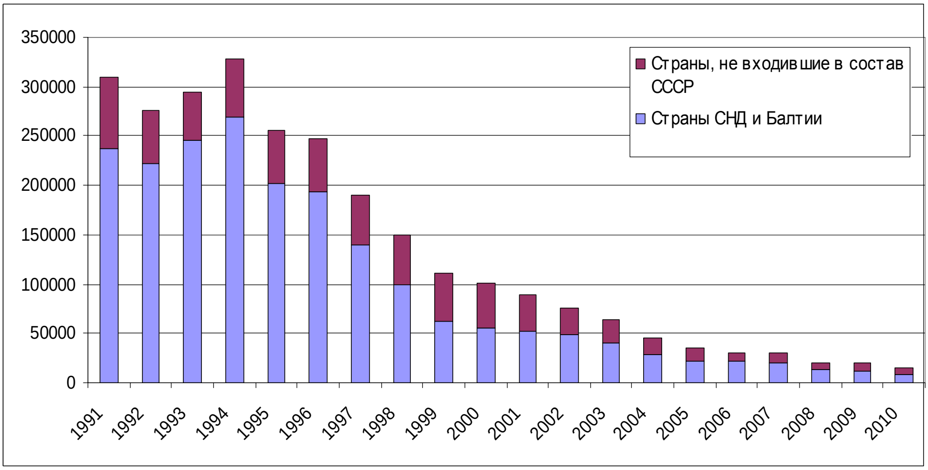
В 1990-е гг. до четверти населения Украины желало выехать за пределы страны. Надежды на положительные изменения, связанные с так называемой «оранжевой революцией» 2004 г., несколько сократили эмиграционный потенциал. Однако последующее разочарование и ухудшение ситуации в условиях мирового финансово-экономического кризиса снова привели к его повышению.

Рис.12. Доля желающих выехать за пределы Украины среди тех, кто хотел бы сменить место проживания, по данным социологического мониторинга [25], %

В период независимости количество эмигрантов из Украины в зарубежных странах существенно возросло. Национальная статистика зафиксировала 2,7 млн. лиц, выехавших из страны за последние 20 лет. Из них около 2 млн. декларировали свой выезд в страны СНГ, прежде всего Россию, а около 700 тыс. – в другие страны мира (рис. 2). При доля стран второй группы неуклонно возрастала: если в начале 1990-х гг. она составляла всего четверть, то в настоящее время – до 60%. Одновременно значительно расширилась география эмиграции украинцев, хотя основные страны назначения оставались неизменными. На постсоветском пространстве это Россия, Беларусь, Молдова. Среди других стран мира – Израиль, Германия и США.

Рис.13. Эмиграция из Украины согласно данным текущего учета миграции в 1991-2010 гг., человек

В результате массовой эмиграции конца 1980-х – нач. 1990-х гг., количество этнических евреев, проживающих в Украине, уменьшилось, по данным переписи 2001 г., в пять раз (на 382,7 тыс. человек). Кроме евреев из Украины выезжали немцы и греки. В 1992-2006 гг. в Германию выехали до 40 тыс. граждан немецкого происхождения и членов их семей [9, 15]. Страну также покинули примерно 15 тыс. этнических греков, 12 тыс. из которых выехали в Грецию, еще 3 тыс. – на Кипр [12]. Произошло сокращение численности других национальных меньшинств. Количество чехов в Украине уменьшилось на 35%, поляков – на 34%, словаков – на 19%, немцев – на 12%, греков – на 7%, венгров – на 4% [17].

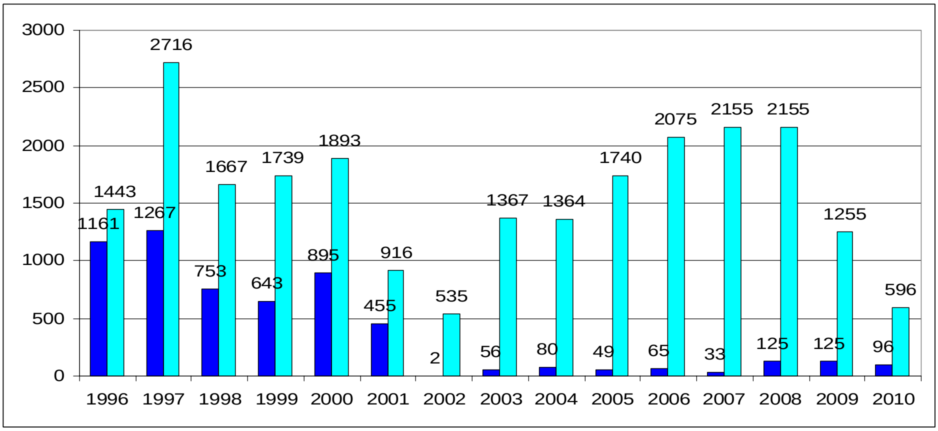
За рубеж выезжали прежде всего лица с образованием: выехавшие в 1995 г. имели на счету 11,0 лет обучения, а в 1999 г. – 11,2 года, позже этот показатель оставался практически неизменным. Уровень образования эмигрантов за пределы бывшего СССР был особенно высок и равнялся примерно 11,7 годам обучения. Причем доля лиц с высшим образованием среди выехавших в эти страны более чем в полтора раза превосходила их долю среди эмигрантов, выбывших в государства СНГ.

Недобровольная миграция

Недобровольная миграция в Украину в основном представлена соискателями убежища. Значительная часть соискателей убежища въезжает в страну нелегально. Чаще всего эти лица, не заинтересованные оставаться в Украине, поскольку стандарты оказания помощи беженцам, в силу недостатка государственных средств, здесь все еще низки. Эта ситуация, харак-

терная для настоящего времени ситуация, в 1990-х гг. была, однако, иной. Когда в 1996 г. в Украине была запущена процедура рассмотрения ходатайств о предоставлении статуса беженца, большинство заявителей составляли лица уже находившиеся в Украине, для которых возвращение на родину стало опасным вследствие изменения там политической ситуации. Часто это были граждане стран СНГ, где происходили военные действия, бывшие иностранные студенты из других стран, наиболее многочисленную группу составляли афганцы. В связи с этим доля положительных решений по ходатайствам была высока.

Рис. 14. Количество искателей убежища, подавших ходатайства о предоставлении статуса беженца, и получивших искомый статус в 1996-2010 гг.

На рубеже нового столетия состав искателей убежища изменился. В нем стали превалировать лица, выехавшие из своих стран по экономиическим соображениям. Этот факт, а также принятие в 2001 г. нового закона о беженцах, значительно усложнившего процедуру, обусловили сокращение нормы положительных решений при сохранении количества поданных заявлений примерно на уровне 2 тыс. ежегодно.

Большое количество отказов было связано также с тем, что, согласно украинскому законодательству, статус беженца предоставлялся на основании Женевской конвенции 1951 г., т.е. в случае преследований по признаку расы, национальности, религии, гражданства, политических взглядов или принадлежности к социальной группе. Вместе с тем, так называемые субсидиарные формы защиты, которыми пользуются в большинстве развитых стран лица, не подпадающие под конвенционное определение беже-

нца, хотя возвращение на родину для них опасно, в Украине до недавнего времени отсутствовали.

В результате количество беженцев, проживающих в Украине, невелико. Оно достигло максимального значения в 1999 г., когда было зарегистрировано (вместе с детьми) 3356 беженцев. В 2010 г. в Украине насчитывалось 2435 беженцев. Важным фактором сокращения их числа было также получения этой категорией иностранцев гражданства Украины. После 2001 г., когда в законодательство о гражданстве были внесены нормы, значительно упрощающие натурализацию беженцев, гражданство получили более тысячи лиц, имевших соответствующий статус.

Репатриация

В 1992 г. был достигнут рекордный миграционный прирост - почти 300 тыс. человек. Миграционный прирост обеспечивался благодаря возвращению выходцев из Украины с российского Севера, Западной и Восточной Сибири, Казахстана и Центральной Азии. Среди прибывших возросла доля этнических украинцев и, наоборот, она сократилась среди выезжавших из страны. 46% из более чем полумиллиона иммигрантов 1992 г., первого года независимости, были украинцами. Наибольшей доля украинцев была среди прибывших из стран Балтии – 60%. Украинцы составляли 54% прибывших из Туркменистана, примерно 50% среди прибывших из Беларуси, России, Казахстана. Репатриационный поток стал причиной повышения удельного веса украинцев во всем населении: с 72,7% по переписи 1989 г. до 77,8% по первой всеукраинской переписи населения 2001 года [17].

Вследствие демократических изменений смогли вернуться на родину жертвы репрессий и депортаций, как украинцы, так и представители других этнических групп. Так, 7% иммиграционного потока составляли крымские татары, депортированные в 1944 г. сталинским режимом. Только в 1991-1993 гг. их прибыло 88,5 тыс. человек. В основном они направлялись в Крым, где в этот период составляли почти треть иммигрантов. Согласно переписи 2001 г. в Крыму проживали уже 248 тыс. крымских татар, или в 5,3 раза больше, чем на момент последней советской переписи 1989 года.

Бурный характер репатриации в значительной степени был следствием напряженности и военных конфликтов в ряде постсоветских государств. В 1991 г. обострение межнациональных отношений вынудило прибыть в Украину 12,6% иммигрантов из бывших советских республик. Вынужденные переселенцы, однако, рекрутировались не только из выходцев из Украины, но и представителей коренного населения охваченных конфликтами территорий.

В течение второго из выделенных периодов (1994-2003 гг.) миграция развивалась в условиях глубокого системного кризиса. Вследствие значительного ухудшения экономической ситуации ее вектор изменился: начиная с 1994 г. миграционный баланс стал для Украины отрицательным.

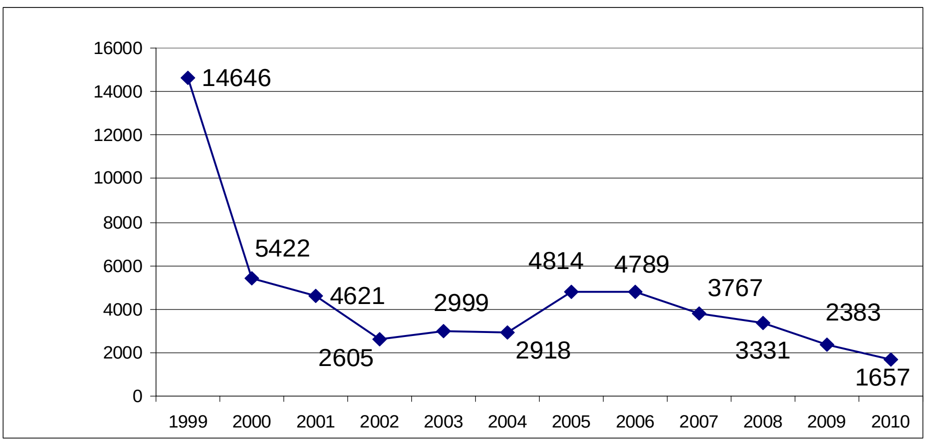
В наиболее неблагоприятные в экономическом отношении 1994-1998 гг. статистикой было зафиксировано значительное отрицательное сальдо в обмене населением с постсоветскими странами - почти 300 тыс. человек. Прежде всего, страна теряла население вследствие выезда в Россию. Эти потери, однако, частично компенсировались за счет других постсоветских государств. Объемы прибытия уменьшились, как вследствие обусловленной кризисом непривлекательности Украины для мигрантов, так и благодаря тому, что большинство конфликтов на постсоветском пространстве в основном были прекращены.

Тем не менее, репатриация продолжалась. Активно возвращались на родину крымские татары. В 1994-1998 годы в страну въехали 36 тыс. лиц крымско-татарской национальности, что составило 6% всего въезда.

Нелегальная транзитная миграция

В 1990-е гг. поток нелегальной транзитной миграции через Украину стремительно возрастал. В 1991 г. при попытке нелегального пересечения границы были задержаны 148 лиц, а в 1994 г. – уже 11,4 тыс. Наибольшее число задержанных зафиксировано в 1999 г. – 14,6 тыс. Однако в дальнейшем благодаря значительным усилиям по обустройству границы, усовершенствованию визовой политики, регулированию миграционных потоков ситуацию удалось стабилизировать: в 2000 г. было задержано 5,4 тыс. человека, в 2002 г. – 2,6 тыс., а в 2010 г. – всего 1,6 тыс.

Рис. 15. Задержанные на границах Украины в 1999-2010 гг. нелегальные мигранты, человек

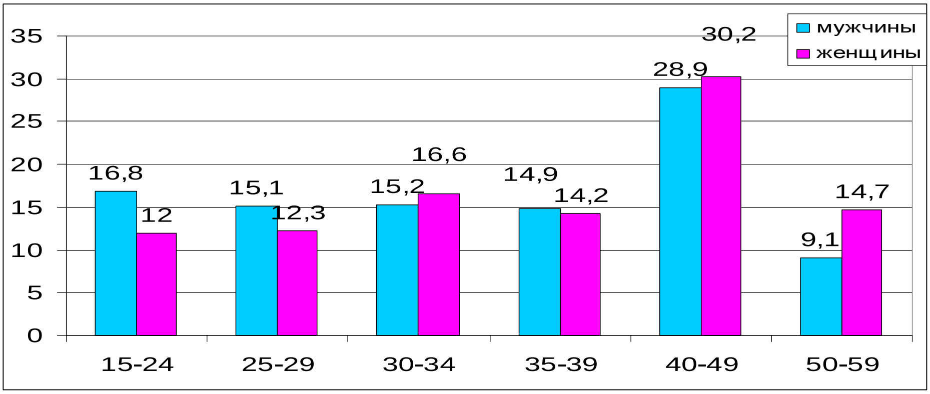
С 2001 г. законодательно украинским пограничникам было поручено на основе собеседований с международными пассажирами не пропускать в Украину тех из них, относительно которых очевидным являлось несовпадение заявленной и действительной цели поездки. Эту категорию лиц характеризовали как потенциальных нелегальных мигрантов. Их численность, зафиксированная пограничной статистикой, постоянно росла (2,1 тыс. в 2001 г. и 24,9 тыс. в 2007 г.). Однако в последние годы число не пропущенных в Украину иностранцев также начало снижаться и составило в 2010 г. 17,3 тыс. человек.

Трудовая миграция

Объемы трудовой миграции из Украины оцениваются на основе результатов различных обследований: в 2001 г. в 2,3-2,7 млн человек, что составляло свыше 10% трудоспособного населения страны. В 2005-2008 г. на заработки за границу выезжали 1,5 млн. украинцев, или 5,1% трудоспособного населения [10]. Если считать трудовыми мигрантами лиц, совершающих временные поездки за рубеж в целях трудоустройства, а также работающих за границей, однако имеющих в Украине семью, периодически приезжающих на родину, в сравнении с 2001 г. их количество сократилось. Однако, если причислить к этой категории также и тех, которые выехали из Украины с трудовыми целями еще в 1990-е гг., однако связи с родиной практически утратили, их численность будет больше и, вероятно, остается на уровне 3 млн. человек.

Большинство трудовых мигрантов (67,2%) – мужчины, женщин среди них – 32,8% (в 2001 г., женщины-мигранты - 24%). Средний возраст трудящихся мигрантов – 35-38 лет. Возрастная структура мужчин и женщин отличается. Если доля мужчин до 30 лет среди мигрантов более высокая, нежели доля женщин этой возрастной категории, то в старших возрастных группах ситуация противоположная: 45% женщин-мигранток старше 40 лет, почти 15% – старше 50 лет.

Рис. 16. Распределение трудовых мигрантов по возрасту и полу, %

В браке находились большинство мигрантов, однако доля женатых среди мужчин выше. Вместе с тем, удельный вес разведенных среди женщин-мигранток втрое превышал этот показатель для мужчин, а вдовых – в четыре раза. К тому же, среди мигранток доля разведенных вдвое выше, чем среди женского населения страны в целом (11%) [8, 51]. Таким образом, заработки за границей чаще практикуют женщины, являющиеся главами и основными кормильцами семей.

Более половины мигрантов - лица со средним уровнем образования (59,5%). Базовое и неполное высшее образование имели 17,3%, а полное высшее – 13,5% трудовых мигрантов (в 2001 г. - 18,8%). Большинство мигрантов, по данным обследования Госкомстата 2008 г., жители городов (55%). Однако, поскольку сельское трудоспособное население менее многочисленно, миграцией охвачены 4% трудоспособных горожан и вдвое больше крестьян – 7,9% .

Хотя первыми на работу за границу начали выезжать жители приграничья, со временем миграция более равномерно распределилась по территории страны. Региональные диспропорции сохранились. Запад Украины, где за границей работают 13,2% трудоспособных жителей, отличается значительно более высоким охватом населения трудовой миграцией. В Центре на заработки в другие государства выезжали 3,8%, на Востоке – 3,2%, в Южном регионе – 2,6%, а в Северном – 1,4% трудоспособных граждан. Наивысший уровень миграции в Закарпатье (почти 30% трудоспособного населения), откуда преимущественно выезжали на работу в Чехию, Венгрию, Словакию. Очень высокий однако, в полтора раза меньший, – в Черновицкой области (половина мигрантов работают в Италии). На третьем месте – Галицко-Волынские области, для населения которых основной страной назначения является Польша.

Первоначально работа украинцев за рубежом в большинстве случаев была нелегальной. Пересечение границы осуществлялось вполне законно, для него использовались, как правило, краткосрочные туристические визы, которые, естественно, не давали права на трудоустройство.

Постепенно оформилась довольно значительная группа населения, для которой работа за рубежом превратилась в основное занятие и источник дохода. Часть этой группы продолжала совершать систематические выезды на заработки, периодически возвращаясь в Украину, где чаще всего оставалась экономически неактивной. Этому способствовало законодательство, принятое в основных странах назначения украинских рабочих, России и Польше, которое значительно упростило процедуры временного трудоустройства иностранцев и тем самым способствовало развитию циркулярной миграции.

В то же время, другая часть трудовых мигрантов практически превратилась в постоянных жителей зарубежных государств. Проведение в ряде стран их пребывания, в частности, в Португалии, Италии, Испании, Греции, миграционных амнистий, позволило значительному числу украинских мигрантов урегулировать свое положение и, вследствие этого, получить доступ к лучше оплачиваемым и более престижным видам работ, воссоединиться с семьями, приобрести собственность и т.д.

В годы, предшествующие мировому финансово-экономическому кризису, в условиях весьма успешного экономического развития Украины часть мигрантов возвращались на родину. Согласно данным исследования, проведенного в 2007 г. ETF, доля бывших мигрантов в населении может достигать 3,2% [23].

Финансово экономический кризис, по мнению экспертов, не привел к заметной активизации возвращения украинских трудящихся-мигрантов на родину. При первых признаках оживления экономики в странах назначения, в частности, в России и Польше, эмиграция активизировалась, поскольку выход Украины из кризиса затягивается, экономическая динамика возобновляется крайне медленно. Более того, кризисные условия оказались дополнительным фактором превращения части временной трудовой миграции в постоянную, интенсификации воссоединения семей трудовых мигрантов в странах их трудоустройства.

Возвращение трудовых мигрантов

В 2008 г. ETF было опрошено 1014 мигрантов, вернувшихся из-за границы. Региональное распределение возвращения соответствует региональному распределению выезда: больше всего мигрантов закономерно возвращаются в регионы охваченные наиболее массовым выездом за рубеж, т.е. в западно-украинские области.

Как оказалось, большинство возвращающихся мигрантов – горожане, причем жители больших городов с населением свыше полумиллиона человек (32% вернувшихся мигрантов). Большинство вернувшихся мигрантов – мужчины (58,6%). Их средний возраст – 37 лет. Вернувшиеся мигранты отличаются высоким уровнем образования: 37,5% окончили ВУЗ, около четверти – имели среднее специальное образование, а 13,3% - среднее профессионально-техническое [24].

Наиболее высоким был уровень образования среди мигрантов, вернувшихся из Северной Америки. У возвращенцев из стран ЕС он средний. Наибольшая доля людей с низким уровнем образования - среди вернувшихся из России. По данным опроса страны, из которых вернулись мигранты, в целом соответствуют странам выезда. Прежде всего, это Россия (33,3%), Польша (12,4%), Италия (9,2%) и Чехия (7,5%). Из России вернулись 39,5% репатриантов-мужчин и 24,6% женщин. Из стран ЕС соответственно 47,1% и 59,2%, что соответствует гендерному составу трудовой миграции в восточном и в западном направлениях.

IV. МИГРАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА

Каким же образом государства Восточного пограничья Европейского Союза регулируют современные миграционные процессы? Что собой представляет миграционная политика этих стран, какова специфика и основные этапы регулирования миграционных процессов?

РЕСПУБЛИКА БЕЛАРУСЬ

Разграничение этапов становления механизма управления миграцией в Республике Беларусь можно условно провести по организационно-правовому признаку. Мы выделяем два этапа.

Первый этап **(1991-2004 гг.),** в процессе которого были определены принципы государственной политики в области занятости населения, началось формирование государственных органов, компетентных в том числе в сфере внешних трудовых отношений, и правовой основы регулирования миграционными процессами.

Государственная политика в области занятости населения в первые годы основывалась на следующих принципах:

- обеспечение равных возможностей всем трудоспособным гражданам Республики Беларусь;
- предоставление социальных и правовых гарантий гражданам, временно оказавшимся без работы;
- поддержание трудовой инициативы граждан, содействие и поощрение в развитии их способностей к производительному и творческому труду;

- координация деятельности в области занятости с другими направлениями экономической и социальной политики;

- международное сотрудничество в решении проблем занятости населения, включая профессиональную деятельность граждан Республики Беларусь за рубежом и трудовую деятельность иностранных граждан в Республике Беларусь.

В 1992 году была создана Государственная миграционная служба при Государственном комитете по труду и социальной защите населения, которая являлась республиканским органом государственного управления, осуществляющим государственную политику в области миграции населения.

Служба начала разработку законодательной и нормативной базы, сформировала главные направления государственной миграционной политики с учетом общепринятых стандартов, принципов и норм международного права. Основными задачами являлись также подготовка предложений о регулировании миграционных процессов, разработка и реализация мер по регулированию внешней трудовой миграции граждан Республики Беларусь, а также по привлечению и использованию труда иностранных граждан на территории Республики Беларусь.

3 июня 1993 года был принят Закон Республики Беларусь «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь» [18]. Положения Закона были направлены на определение правового положения иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь, в том числе на установление порядка их въезда, пребывания и выезда из Республики Беларусь, а также на регулирование иных правоотношений, связанных с пребыванием указанных лиц в Республике Беларусь. Законом регулировалось осуществление трудовой, предпринимательской и иной деятельности в Республике Беларусь.

В 1993 году был установлен разрешительный порядок использования иностранной рабочей силы и порядок трудоустройства граждан за границей. Постановлением «О мерах по регулированию внешней трудовой миграции» (декабрь, 1993 г.) определен механизм управления процессами внешней трудовой миграции и органы государственного управления, отвечающие за регулирование этих процессов. Установлены продолжительность действия и стоимость выдаваемого специального разрешения (лицензии) на привлечение в страну иностранной рабочей силы, ответственность субъектов хозяйствования за урегулирование сложившихся отношений с нанятыми иностранными работниками. Даны конкретные поручения по развитию нормативно-правовой базы в сфере обмена рабочей силой, учета трудящихся-мигрантов. Постановлением также утверждено временное положение о внешней трудовой миграции, которое регулировало усло-

вия и процедуры трудоустройства граждан Республики Беларусь за границей.

Постановлением Кабинета Министров Республики Беларусь «Об утверждении положения о Министерстве труда Республики Беларусь» (август, 1995 г.) при Министерстве труда Республики Беларусь был создан Комитет по миграции.

Основными задачами Комитета по миграции в области внешней трудовой миграции являлись:

участие в подготовке проектов международных договоров и других документов по вопросам трудовой миграции;

организация работы по трудовой миграции граждан Республики Беларусь за границу и трудоустройству иностранных граждан в Республике Беларусь;

обеспечение лицензирования деятельности субъектов хозяйствования независимо от форм собственности, занимающихся трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей, а также привлекающих в республику иностранных работников, и осуществление контроля за соблюдением условий лицензий;

осуществление контроля за реализацией совместных с иностранными предприятиями проектов и программ по трудоустройству граждан Республики Беларусь за границей, а также за деятельностью субъектов хозяйствования независимо от форм собственности по соблюдению ими контрактных условий в отношении трудящихся-мигрантов;

ведение учета трудовых контрактов и разрешений на использование иностранной рабочей силы в республике;

организация работы по предотвращению незаконного трудоустройства иностранцев в Республике Беларусь;

осуществление мер по пресечению распространения вводящей в заблуждение информации о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей;

согласование выдачи многократных деловых виз иностранцам, прибывающим в Республику Беларусь по ходатайствам субъектов хозяйствования независимо от форм собственности;

принятие участия в расследовании случаев нарушения прав трудящихся-мигрантов, являющихся гражданами Республики Беларусь.

Во многом функции Комитета по миграции пересеклись с функциями Государственной миграционной службы Республики Беларусь.

1997-1998 год ознаменован разработкой и принятием первой Государственной миграционной программы на 1998-2000 годы.

Основной акцент в Программе был сделан на регулировании интеллектуальной миграции. В соответствии с документом планировалось подгото-

вить прогнозы и определить потенциал интеллектуальной миграции; создать базу данных опотоках миграции научных и научно-педагогических кадров; разработать программы материального стимулирования возвращения научных и научно-педагогических работников в отечественные научные организации; подготовить предложения по организации и открытию международных научно-исследовательских и образовательных центров на территории Республики Беларусь; организовать научные стажировки с приглашением иностранных специалистов непосредственно на территории Республики Беларусь; изучить возможности приглашения иностранных специалистов для организации научных стажировок непосредственно на территории Республики Беларусь, изучить вопрос о необходимости и экономической целесообразности Беларуси, организации и открытия международных научно-исследовательских и образовательных центров на территории; разработать программы материального стимулирования Беларуси, возвращения научных и научно-педагогических работников в отечественные научные организации, изучить практику трудоустройства в белорусских научных организациях Беларуси, научных и научно-педагогических работников, возвращающихся из-за границы, исследовать потенциал и основные направления внешней трудовой Беларуси миграции научных и научно-педагогических кадров Республики Беларусь, а также опыт регулирования государственный этих потоков в других государствах.

17 июня 1998 года был принят Закон Республики Беларусь «О внешней трудовой миграции». Действие Закона распространялось на органы государственного управления, субъекты хозяйствования, независимо от форм собственности, включая лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность без образования юридического лица, занимающиеся направлением граждан Республики Беларусь для оплачиваемой трудовой деятельности за границу и привлечением сюда иностранной рабочей силы. Кроме того, Закон распространялся на белорусских нанимателей, заключающих трудовые договоры с трудящимися мигрантами, а также на трудящихся мигрантов и членов их семей. Согласно этому нормативному правовому акту право на деятельность, связанную с трудоустройством наших граждан за рубежом, имеют субъекты хозяйствования, юридические и физические лица, которые зарегистрированы в соответствующих органах местной власти и заключили контракты с иностранными нанимателями или посредническими фирмами иных государств. В Законе была предусмотрена защита приоритетных прав белорусов на занятие вакантных мест внутри страны. Советом Министров Республики Беларусь с учетом государственных интересов и ситуации на внутреннем рынке устанавливал квоты на привлечение иностранной рабочей силы в страну. Также Закон определял порядок лицензирования субъектов хозяйствования.

В основном Закон был призван обеспечить государственную поддержку нашим гражданам, выезжающим за границу, создать правовой коридор для их выезда и цивилизованного пребывания и работы за рубежом. Граждане Республики Беларусь, выезжающие за границу для получения оплачиваемой работы, должны были иметь трудовой договор, заключенный с нанимателем, и визу государства трудоустройства, выданную его диппредставительством или консульским учреждением.

В 2000 году была разработана вторая Государственная миграционная программа на 2001-2005 годы.

В 2001 году продолжилось реформирование государственных органов, регулирующих внешнюю трудовую миграцию. В структуре Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь был создан Департамент по миграции без прав юридического лица (Постановление Совета Министров Республики Беларусь «Вопросы Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь» (октябрь, 2001 г.). Одной из основных задач Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь являлась разработка предложений и реализация основных направлений в области миграции.

Порядок согласования информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей регулировался Постановлением Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь «Об утверждении Инструкции о порядке согласования информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей» (май, 2003 г.) Инструкция регулировала порядок согласования в Министерстве труда и социальной защиты Республики Беларусь юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями информационных (рекламных) объявлений о трудоустройстве граждан Республики Беларусь за границей и направлена на предотвращение распространения информации, вводящей в заблуждение граждан Республики Беларусь.

Согласно Постановлению Совета Министров Республики Беларусь «Об утверждении Положения о лицензировании деятельности, связанной с привлечением в Республику Беларусь иностранной рабочей силы и трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей» (октябрь, 2003 г.) выдачу лицензий на деятельность, связанную с привлечением в Республику Беларусь иностранной рабочей силы и трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей, осуществляло Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь. Решение о выдаче (продлении) либо об отказе в выдаче (продлении) лицензии, а также о приостановлении, о возобновлении действия и об аннулировании лицензии принималось коллегией Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь, а

с 2004 года – коллегией Министерства внутренних дел Республики Беларусь.

<u>2 этап</u> **(2004 г. - по наст. время)** характеризуется разделением общей компетенции в сфере миграции и передачей части компетенции (трудовая миграция со странами дальнего зарубежья, убежище, беженцы) правоохранительному органу.

Указом Президента Республики Беларусь от 4 июня 2004 года №268 «О некоторых вопросах органов внутренних дел Республики Беларусь» было утверждено Положение о Департаменте по гражданству и миграции Министерства внутренних дел Республики Беларусь.

Департамент по гражданству и миграции Министерства внутренних дел Республики Беларусь является структурным подразделением Министерства внутренних дел с правами юридического лица, уполномоченным осуществлять функции в сфере гражданства Республики Беларусь и миграции.

Определено, что Департамент по гражданству и миграции Министерства внутренних дел Республики Беларусь в соответствии с возложенными на него задачами осуществляет в установленном порядке контроль за деятельностью юридических лиц и индивидуальных предпринимателей по обеспечению ими условий контрактов в отношении трудящихся-мигрантов, проектов и программ по трудоустройству граждан Республики Беларусь за границей; организует работу по предотвращению незаконного трудоустройства иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Беларусь и граждан Республики Беларусь за границей, принимает меры по защите их социальных прав и предоставленных им социальных гарантий; согласовывает в установленном порядке вопросы выдачи виз отдельным категориям иностранных граждан и лиц без гражданства, прибывающих в Республику Беларусь для занятия трудовой деятельностью; принимает совместно с дипломатическими представительствами и консульскими учреждениями Республики Беларусь в других государствах участие в разбирательстве случаев нарушения прав трудящихся-мигрантов, являющихся гражданами Республики Беларусь и др.

Т.о., компетенция в сфере внешней трудовой миграции в настоящее время предоставлена в Республике Беларусь двум ведомствам – Министерству внутренних дел Республики Беларусь и Министерству труда и социальной защиты Республики Беларусь. В этой связи хотелось бы отметить, что в статье 6 Рекомендаций Международной организации труда 1 июля 1949 г. №86 «О трудящихся-мигрантах» прямо указано, что право производить операции по вербовке, оформлению въезда и определению на место работы предоставляется исключительно государственным бюро трудоустройства и другим официальным органам территории, на которой прово-

дятся эти операции. По нашему мнению, реализация государственной политики в сфере внешней трудовой миграции должна возлагаться на Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь, а Министерство внутренних дел Республики Беларусь выступать в качестве органа обеспечивающего безопасность трудящимся-мигрантам.

30 января 2010 была принята новая редакция Закона Республики Беларусь «О внешней трудовой миграции», которая вступила в силу 12 июля 2011 года.

Сфера действия нового Закона распространяется на граждан и иностранцев, постоянно проживающих в Республике Беларусь, трудоустраивающихся за пределами Республики Беларусь по трудовому договору с иностранным нанимателем; иностранцев, не имеющих разрешения на постоянное проживание в Республике Беларусь, а также иностранцев, временно пребывающих или временно проживающих в Республике Беларусь, трудоустраивающихся и осуществляющих трудовую деятельность в Республике Беларусь по трудовому договору с нанимателем Республики Беларусь.

В свою очередь положения указанного нормативного правового акта в целях обеспечения защиты рынка труда Республики Беларусь распространены на иностранцев, работающих в представительствах иностранных фирм, находящихся на территории Республики Беларусь, а также на обучающихся в рамках программ учреждений образования.

Анализ законодательства в обозначенной сфере общественных отношений показывает, что в Республике Беларусь не разработан вопрос по обеспечению условий для трудовой реинтеграции и социальной адаптации белорусских граждан, возвращающихся в Республику Беларусь по истечении трудового договора (контракта). В то же время, вопрос реинтеграции трудящихся-мигрантов является актуальным, так как лежит в плоскости обеспечения их законных прав. В статье 41 Конституции Республики Беларусь закреплено, что гражданам Республики Беларусь гарантируется право на труд как наиболее достойный способ самоутверждения человека, то есть право на выбор профессии, рода занятий и работы в соответствии с призванием, способностями, образованием, профессиональной подготовкой и с учетом общественных потребностей, а также на здоровые и безопасные условия труда. В Основном законе указано, что государство создает условия для полной занятости населения. В случае незанятости лица по не зависящим от него причинам ему гарантируется обучение новым специальностям и повышение квалификации с учетом общественных потребностей, а также пособие по безработице в соответствии с законом.

Только в двух нормативных правовых актах в сфере регулирования внешней трудовой миграции законодатель включил положения, касающиеся реинтеграции трудящихся-мигрантов. Первый - Постановление Совета

Министров Республики Беларусь от 22 сентября 2005 г. №1049 «Об утверждении Национальной программы демографической безопасности Республики Беларусь на 2006-2010 годы». Наряду с сохранением положительного сальдо внешней миграции в Программе речь шла о стимулировании возвратности внешних трудовых потоков.

Второй документ - Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 8 декабря 2005 года №1403 «О Государственной миграционной программе на 2006–2010 годы». Программа была сформирована исходя из приоритетных направлений регулирования миграционных процессов в Республике Беларусь и была направлена на осуществление содействия интеграции и адаптации мигрантов. В программе ставилась задача перед министерствами и ведомствами разработать комплекс мер по возвращению в Республику Беларусь высококвалифицированных специалистов и перспективных научных работников, длительное время работающих за границей по контракту.

Кроме вопросов реинтеграции мигрантов, существует ряд других проблем, являющихся для страны актуальными на данный момент. В частности, в недостаточной степени осуществляется функция прогнозирования процессов в области трудовой миграции. В первую очередь это касается проработки таких вопросов, как влияние внешней трудовой миграции на внутренний рынок труда, оценки и прогноза перспектив привлечения иностранной рабочей силы в республику и оттока рабочей силы из республики.

Миграционная политика Республики Беларусь в целом формируется в соответствии с международными принципами и стандартами и на основе тесного сотрудничества с международными органами, в частности, с Международной организацией труда, Международной организацией по миграции, Управлением Верховного комиссара ООН по делам беженцев, рядом других международных и региональных структур.

РЕСПУБЛИКА МОЛДОВА

В миграционной политике Молдовы выделяется четыре этапа.

Первый этап **(1990-1994 гг.).** Основное содержание этого этапа состоит в регулирования и регламентирования процессов миграции, характерных для специфически-советского или постсоветского пространства.

Миграционная политика опиралась на закон «О миграции» (декабрь 1990 года), была направлена на сохранение этнонациональной идентичности республики, недопущении нерегулируемой иммиграции из других республик СССР. С этой целью Парламент страны вводил иммиграционную квоту, равную 0,05% от наличного населения республики.

Регулирование миграции было направлено против иммигрантов, но не касалось молдавского населения, выезжающего из республики. Для регламентации трудовой миграции принимается ряд постановлений правительства «Об утверждении Регламента временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом и иностранных граждан в Республике Молдова» (декабрь 1991 г.), «Об утверждении правил выдачи сертификатов и лицензий физическим и юридическим лицам, которые действуют в качестве посредников в организации временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом» (июнь 1992 г.), и др.

Пытаясь оформить цивилизованный развод в рамках распавшегося СССР, защитить права граждан, которые трудились или трудятся в странах СНГ, молдавское правительство подписывает Бишкекские соглашения «О безвизовом передвижении граждан Содружества Независимых Государств на территории его участников» (1992 г.), заключает двухсторонние соглашения по вопросам трудовой миграции с Россией (май 1993 г.), Украиной (декабрь 1993 г.), Беларусью (май 1994 г.). В рамках СНГ Молдова подписала соглашение между странами СНГ «О гарантиях прав граждан государств, членов СНГ в области обеспечения пенсиями» (март 1992 г.) и «О сотрудничестве в области охраны труда и определения производственного травматизма, полученного работниками, находящимися вне страны проживания» (декабрь 1994 г.). В марте 1995 года Молдова ратифицировала соглашение «О сотрудничестве в области миграции рабочей силы и социальной защиты рабочих-мигрантов» (апрель 1994 г.) и др.

В 1994 году принимается Конституция страны, в которой закреплено конституционное право на выезд и въезд молдавских граждан в / из страны. В 1994 г. были разработаны и приняты законы «О въезде и вызде из Республики Молдова» (1994 г.), «О правовом статусе иностранцев и апатридов» (1994 г.).

Регулированием миграционных процессов занимается Департамент миграции в составе Министерства труда, социальной защиты и семьи, созданный еще в советский период.

Второй этап **(1995-2000 гг.)** характеризуется интеграцией республики в европейские миграционные процессы. При этом проблемы трудовой миграции являются доминирующими в деятельности государства. Специфика этого периода: трудовая миграция молдавского населения и интеграция государственных структур в единое миграционное пространство выступают как два самостоятельных, практически не взаимодействующих процесса. Государственные структуры руководствуются приоритетами европейской ориентации, заимствованием опыта западноевропейских стран в сфере регламентирования трудовой миграции, стремятся защитить легальных мигрантов.

Была сделана попытка заключить двусторонние соглашения по проблемам трудовой миграции молдавских граждан с 24 государствами. Однако, эта инициатива не получила поддержки. В апреле 1997 года было подписано соглашение о реадмиссии с Польшей. Позднее такие соглашения были подписаны еще с 10 странами. В рамках СНГ было подписано соглашение об основных принципах приграничного сотрудничества государств-участников Договора об углублении интеграции в экономической и гуманитарной областях от 29 марта 1996 года. В ноябре 1997 году Правительство приняло Постановление «О временном трудоустройстве работников-мигрантов», которым был утвержден новый «Регламент о временном трудоустройстве работников мигрантов».

Под воздействием международных структур было активизировано внимание к трафику живых существ с целью сексуальной эксплуатации, выработке мер противодействия ему.

Третий этап **(2001-2006 гг.).** Содержание: содействовать легализации «нелегальных» трудовых мигрантов и защите их прав в странах приема. Этот период характеризуется активизацией деятельности и продвижение имиджа миграционных структур Молдовы среди населения и на международной арене.

Проводится институциональная реформа в области регулирования миграции. В 2001 году создается Государственная Миграционная Служба при правительстве, происходит концентрация в единой структуре всех служб, занятых регламентацией и регулированием миграционных процессов, в том числе и процессов трудовой миграции. В 2002 году ее трансформируют в Департамент миграции Республики Молдова, статус и функции которого определяет уже парламент страны. Позднее, в 2005 году он переименовывается в Национальное бюро по миграции. Для облегчения проблем молдавских трудовых мигрантов было создано Государственное Агентство по трудоустройству молдавских граждан за рубежом (2002 г.).

Принимается Концепция миграционной политики Республики Молдова, новая редакция закона «О миграции» (октябрь 2002 г.), осуществляется гармонизация национального законодательства, приведение его в соответствие с международными стандартами. Молдова присоединилась к Конвенции (1951 года) и Дополнительному протоколу (1967 года) о беженцах (2001 г.); подписаны Европейская конвенция о правовом статусе трудящегося-мигранта; Европейская социальная хартия; Европейская конвенция о социальном обеспечении, соглашение о сотрудничестве правительства Республики Молдова и Международной Организации Миграции (2002 г.), приняты закон «О беженцах» (2003 г.), закон «О ратификации Дополнительного Протокола против нелегального трафика мигрантов по земле, по воздуху и морю, дополняющего Конвенцию ООН против транснациональ-

ной организованной преступности» (2005 г.). В целом Молдова ратифицировала более 20 международно-правовых акта в области защиты прав человека, трудовых мигрантов и беженцев. Укрепляется сотрудничество с международными институтами (МОМ, МОТ, УВКБ ООН).

Республикой Молдова было подписано межправительственное соглашение с Италией (2003 г.). Начинает утверждаться практика подписания соглашений в области трудовой миграции на уровне регионов, административных единиц.

В рамках этой Программы действия по развитию СНГ на период до 2005 года (раздел «Создание условий для свободного перемещения рабочей силы») разработана «Концепция поэтапного формирования общего рынка труда и регулирования миграции рабочей силы государств-участников СНГ», Конвенция о правовом статусе трудящихся мигрантов и членов их семей – граждан государств-участников СНГ, Соглашение об общих принципах сотрудничества государств-участников СНГ в области приграничной трудовой миграции (2002 г.).

Проблема миграции внесена в качестве приоритетного направления в План действий «Республика Молдова – Европейский Союз» (2005 г.).

Четвертый этап **(с мая 2006 года).** Содержание этапа – переосмысление концептуальных подходов в области регулирования миграции, проведение институциональной реформы, тесное сотрудничество с ЕС в проблемах миграции, безопасности и развития.

При несомненной активизации деятельности молдавского государства в области регулирования миграции, главная цель не была достигнута. Институциональная реформа была обусловлена изменением приоритетов в миграционной политике, рассмотрением ее в контексте социальной политики и практики. Унифицируя свою систему регулирования миграции с евросоюзной, проводится разделение единой структуры - появляются Национальное агентство занятости в Министерстве экономики и торговли (сегодня в составе Министерства труда, социальной защиты и семьи) и Национального бюро по миграции и убежищу в Министерстве внутренних дел.

Среди основных законодательных и нормативных актов в области миграции и убежища, принятых в этот период, отметим: Закон о трудовой миграции (декабрь 2008 г.); Закон об убежище (декабрь 2008 г.); Закон о статусе иностранца в Республике Молдова (июль 2010 г.); Второй план действий Республика Молдова - Европейский Союз (2010 гг.); Национальные Программы миграции и убежища (2006, 2010 гг.). Был принят закон «О модификации Закона «О миграции» (2002 года).

В контексте соседства Молдовы с Европейским Союзом предпринимаются меры по упорядочению пограничного контроля, регламентации про-

цедуры въезда в страну иностранных граждан (новый закон о государственной границе, принят парламентом в первом чтении 22 июля 2011 года). Была разработана и создана автоматизированная интегрированная информационная система в рамках программы «Молдова электронная».

Актуализация проблем европейской интеграции, соседства с ЕС и восточного партнерства, перенесение их в плоскость конкретных политик и практик востребовали дальнейшую проработку концептуальных основ молдавской миграционной политики. С этой целью разработана Национальная стратегия в области миграции и убежища (на период 2011-2020 гг.). Стратегия ставит (с учетом вектора европейской интеграции) акцент на двух основных моментах: миграция и развитие; миграция и безопасность.

Если ранее приоритетом миграционной политики были мигранты (иммигранты, легальные / нелегальные трудовые мигранты), то в этот период в этом качестве выступает использование миграции, в первую очередь, денежных переводов трудовых мигрантов для социально-экономического развития Республики Молдова. Политика в области миграции рассматривается как составная часть социальной политики.

Молдова проводит свою политику в контексте миграционных инициатив ЕС, таких как: применение глобального подхода к миграции в восточном и юго-восточном регионах соседства ЕС; партнерство по мобильности и круговой миграции; европейский инструмент соседства и сотрудничества; индивидуальные планы действий стран-соседей с Европейским Союзом; Миссия Европейского Союза по содействию на границе (EUBAM); «Синергия Черного моря»; новая тематическая программа сотрудничества с третьими странами в области убежища и миграции, создание единого визового центра Европейского Союза; соглашения об упрощении визового режима и реадмиссии (2008 г.).

С 2010 года происходит новая конкретизация: молдавские власти видят цель своей миграционной политики в получении безвизового режима в миграции молдавского населения в страны Европейского Союза. Был принят Национальный план действий по либерализации визового режима с ЕС, одобренный и принятый Европейской комиссией в середине декабря 2010 года. В основу данного плана был положен опыт Македонии, Сербии и Черногории в получении безвизового режима с Европейским Союзом.

Основные направления современной молдавской миграционной политики.

• работа *с трудовыми мигрантами, защита их прав*. Молдова исходит из 5 основных приоритетов: совершенствование политик о области занятости рабочей силы; развитие двустороннего и многостороннего сотрудничества со странами назначения; возвращение мигрантов; информирование

трудовых мигрантов о жизни в Молдове, возможностях трудоустройства на родине, открытия собственного бизнеса и т.д.

• Было подписано с Италией (2003 г.) соглашение в области трудовой миграции, защиты прав мигрантов. В настоящее время ведутся переговоры по вопросу деятельности смешанных предприятий. С 4 странами ЕС (Португалия, Болгария, Румыния, Люксембург) подписаны двусторонние соглашения в области социального страхования.

• *Работа с молдавской диаспорой.* В стране активизирована работа с молдавской «старой» и «новой» диаспорой, внедряется разработанный Национальным бюро межэтнических отношений Национальный план действий по управлению диаспорой, ее привлечению к социально-экономическому развитию Молдовы, с 2004 года были проведены 4 конгресса молдавской диаспоры. В 2010 году была принята программа правительства Молдовы по работе с диаспорой. В рамках сотрудничества с молдавской диаспорой большое внимание уделяется *научной диаспоре,* уроженцам Молдовы, которые работают в зарубежных университетских и исследовательских центрах.

• работа с *иммигрантами, беженцами и репатриантами,* противодействие нелегальной и транзитной миграции, проведении политики по предоставлению убежища беженцам и т.д. В процессе внедрения находится план действий в области миграции и убежища. В этом Республика Молдова активно сотрудничает с международными специализированными структурами в области миграции (Международная организация по миграции, Международная организация труда, Управление Верховного комиссара по делам беженцев).

С 1992 году существует безвизовый режим для граждан СНГ. С 1 января 2007 года Республика Молдова ввела безвизовый режим для иммигрантов из стран ЕС, США, Канады, Швейцарии, Норвегии, Исландии, Японии.

В заключении отметим, что определенная работа в области регулирования миграции проводится. Успехи во многом достигнуты благодаря международному сотрудничеству. Однако, справедливо акцентируя внимание на европейской ориентации Молдовы, сотрудничестве с ЕС, власти Молдовы упускают направление сотрудничества с СНГ. Представляется, что это не дальновидно.

Молдова – малая страна с небольшим рынком труда. Самостоятельно она не сможет стать экономически привлекательной для своего населения, минимизировать его трудовую эмиграцию. Отсюда, без долгосрочной политики инвестиций со стороны ЕС, России, других стран все предпринимаемые молдавскими властями меры по регулированию миграции не будут давать желаемого успеха.

УКРАИНА

Этапы формирования миграционной политики

Первый этап (1991-2000 гг.) Начало формированию миграционной политики Украины было положено отрицанием практики советского времени. Одновременно вырисовывалось одно из центральных направлений государственной политики в сфере миграции: содействие репатриации выходцев из Украины, в том числе ранее репрессированных и депортированных.

В этом плане отметим Закон «О реабилитации жертв политических репрессий» (весна 1991 г.). Законом «О гражданстве Украины» от 8 октября 1991 г. было обеспечено право на получение гражданства выходцам из Украины, возвращавшимся на ее территорию. Это, безусловно, способствовало репатриации. В январе 1992 г. создана Республиканская комиссия по делам депортированных народов Крыма.

В апреле 1993 г. было образовано Министерство Украины по делам национальностей и миграции, первого специализированного органа исполнительной власти, в компетенцию которого входила разработка и реализация государственной миграционной политики.

Понятие статуса беженца впервые было введено в законодательство летом 1992 г., когда Украина приняла беженцев из района боевых действий в Республике Молдова. Для урегулирования правового положения этих лиц Кабинет Министров Украины утвердил Временное положение о порядке определения статуса беженцев из Республики Молдова и предоставления им помощи, которое было первым юридическим документом в этой сфере. В декабре 1993 г. Верховная Рада Украины приняла Закон «О беженцах».

Важное место в формирующейся миграционной политике Украины получило обеспечение прав собственных граждан на свободу передвижения, выезд из страны и возвращение на родину. С января 1993 г. был отменен порядок, когда для каждого пересечения границы гражданин должен был получить специальное разрешение властей. А 21 января 1994 г. Парламент принял Закон «О порядке выезда из Украины и въезда в Украину граждан Украины». С его принятием вступила в силу статья закона «О занятости населения», допускавшая трудовую или предпринимательскую деятельность граждан во время их пребывания за рубежом, т.е. трудовую миграцию.

Закон «О правовом статусе иностранцев» был принят 4 февраля 1994 года. Закон устанавливал правила пребывания иностранных граждан, их въезда и выезда, предусматривал ответственность за нарушения соответствующих норм. Была закреплена предоставленная иностранцам возмож-

ность иммигрировать в Украину, получить здесь убежище, статус беженца, гражданство.

Для дальнейшего развития миграционной политики огромное значение имело принятие 26 июня 1996 г. Конституции Украины, содержавшей принципиальные для формирования миграционной политики положения.

К середине 1990-х гг. были сформулированы главные направления миграционной политики Украины, ее основные принципы. В Указе Президента от 18 октября 1997 г., посвященном основам социальной политики, была предпринята попытка их концептуального оформления миграционной политики. В соответствие с Указом, базовыми для миграционной политики являлись три принципа: свободный въезд и выезд граждан Украины; равенство перед законом иностранцев и граждан Украины; дифференцированный подход к разным категориям иммигрантов в зависимости от национальных интересов страны. Основными направлениями миграционной политики должны были стать: содействие репатриации; возвращение депортированных; помощь беженцам; регулирование иммиграции иностранцев. В Указе также отмечалось, что Украина является экспортером рабочей силы и это требует от государства активной политики по социальной защите трудящихся-мигрантов, сохранению трудового и демографического потенциала страны.

Для реализации поставленных целей выдвигались конкретные задачи, среди которых: обеспечение условий для приобретения гражданства репатриантами; восстановление прав депортированных, разработка соответствующих государственных программ; заключение межгосударственных соглашений для защиты интересов мигрантов; регулирование иммиграции путем установления дифференцированных квот; предупреждение нелегальной миграции; присоединение к Конвенции ООН 1951 г. о статусе беженцев; международное сотрудничество в сфере миграции с УВКБ ООН, МОМ, ОБСЕ.

Второй этап (с 2001 года - по настоящее время). Только на протяжении 2001 г. были приняты новые редакции законов «О гражданстве Украины», «О беженцах», законы «Об иммиграции», «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины в отношении борьбы с нелегальной миграцией». Приведение законодательства в соответствие с международными стандартами позволило Украине 10 января 2002 г. присоединиться к Конвенции ООН 1951 г. и Протоколу 1967 г. о статусе беженцев, стать полноправным членом Международной организации по миграциям с июля 2002 г. Были пересмотрены некоторые нормы законов «О правовом статусе иностранцев», «О порядке выезда из Украины и въезда в Украину граждан Украины».

Конституционный суд осенью 2002 г. признал неконституционным механизм прописки. А в декабре 2003 г. Парламент утвердил закон «О свободе передвижения и свободном выборе места проживания в Украине», распространяющийся как на граждан, так и иностранцев, на законных основаниях пребывающих в стране.

После длительных баталий в 2004 г. Парламент утвердил закон «О правовом статусе зарубежных украинцев», где, кроме прочего, фиксировалось право этой категории иностранных граждан на иммиграцию в Украину вне установленных квот.

Важным этапом формирования миграционной политики Украины было принятие в 2006 г. Стратегии демографического развития на период до 2015 г., где впервые регулирование миграции рассматривалось как средство замедления депопуляции. В частности, говорилось о необходимости поощрять репатриацию, обеспечивать возвратность трудовой миграции, а также изучить возможность привлечения в страну иммигрантов из-за границы.

Вместе с тем, следует признать, что после периода активного законотворчества развитие миграционной политики Украины затормозилось. Причина такой ситуации, по-видимому, состояла в том, что страна не определилась со стратегическими целями своей миграционной политики в условиях открытости.

15 июня 2007 г. Совет национальной безопасности и обороны Украины, рассмотрев вопрос о миграционной политике государства, пришел к выводу, что она остается концептуально неопределенной. Перед правительством была поставлена задача разработать и представить проект закона об основах государственной политики в сфере миграции.

В мае 2011 года Украина получила Концепцию государственной миграционной политики, утвержденную президентским указом [22]. Это открыло дорогу для дальнейших шагов по усовершенствованию государственного управления миграциями. В августе 2011 г. парламентом были приняты законы «О беженцах и лицах, которые нуждаются в дополнительной или временной защите», первом чтении была одобрена новая редакция закона «О правовом статусе иностранцев и лиц без гражданства». Распоряжениями Кабинета Министров Украины утверждены План мероприятий по интеграции мигрантов в украинское общество на 2011-2015 гг., Концепция Государственной программы сотрудничества с зарубежными украинцами на период до 2015 г.

Основными стратегическими задачами в сфере миграции являются усовершенствование законодательства и миграционного менеджмента на основе уважения свободы передвижения, защиты беженцев, противодействия расизму и ксенофобии. В Концепции выдвинута задача усиления за-

щиты граждан на работе за границей, создания условия для возвращения эмигрантов. Важным направлением политики остается противодействие нелегальной миграции и торговли людьми.

Содействие репатриации

Одним из основных направлений миграционной политики является содействие репатриации. В этом важную роль играет закон «О гражданстве». Усовершенствование закона о гражданстве позволило только в течение 1999 г. изменить гражданство 53 тыс. человек-репатриантов.

В 2001 году была принята новая редакция закона «О гражданстве» (2001 г.). Изменения законодательства о гражданстве были направлены на расширение основной категории граждан Украины за счет лиц, получивших право на оформление принадлежности к гражданству Украины. Они имели также целью ликвидацию искусственных и неоправданных преград к получению гражданства, случаев безгражданства, в том числе путем детальной регламентации процедурных вопросов, а также упрощение процедуры натурализации, прежде всего для таких групп иностранцев, как беженцы.

Вместе с тем, либерализация законодательства происходила со значительным опозданием. В начале 1990-х гг., в период наиболее массового иммиграционного притока в Украину из постсоветских государств, репатрианты сталкивались со многими трудностями при получении гражданства, что побуждало часть людей ориентироваться не на Украину, а на Россию.

Первая государственная программа «Украинская диаспора на период до 2000 г.», принятая в 1996 г., не оправдала надежд. С принятием в 2004 г. закона «О правовом статусе зарубежных украинцев» появилась законнодательное основание для разработки Программы обустройства лиц из числа зарубежных украинцев, возвращающихся в Украину (ст.2). Такая программа была разработана правительством (срок действия которой завершился в 2010 г.), однако никаких видимых результатов не принесла, вследствие отсутствия финансирования, реорганизации, а затем и ликвидации исполнительной структуры.

Действующие законодательные нормы, направленные на стимулирование репатриации соотечественников, сводятся к тому, что зарубежные украинцы, как и члены их семей, имеют право на иммиграцию в Украину вне квот. То есть, поддержка репатриации на сегодня носит в основном декларативный характер.

Регулирование трудовой миграции граждан за границу

С опозданием реагировала Украина и на развертывание трудовой миграции граждан за границу. Со второй половины 1990-х гг. выезд на заработки за рубеж приобрел массовый характер. Однако в Указе Президента (1997 г.) деятельность в отношении трудовой миграции вообще не упоминалась.

Среди приоритетов миграционной политики Украины трудовая миграция была указана только в 2000 г. В Указе Президента об основных направлениях социальной политики до 2004 г. обращалось внимание на: защиту социально-экономических интересов и прав украинских трудящихся-мигрантов; сохранение трудового и интеллектуального потенциала государства; создание правовых и социально-экономических основ регулирования внешней трудовой миграции. Однако, Указ не содержал указаний на пути и методы достижения поставленных целей, был в отношении миграции весьма краток и декларативен.

Тем не менее, он дал толчок к законотворчеству в области трудовой миграции. В 2000 г. был принят закон «О лицензировании определенных видов хозяйственной деятельности», разработан механизм лицензирования посреднической деятельности при трудоустройстве за границей. Условия выдачи лицензий, проверки выполнения лицензионных условий были значительно ужесточены.

Все больше внимания государство защите прав и интересов украинских трудящихся-мигрантов за рубежом. Эта работа особенно активизировалась благодаря специальному докладу Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (апрель 2003 г.) [11], предметом которого были нарушения прав человека в связи с трудовой миграцией.

Украина подписала Европейскую конвенцию о защите прав трудящихся-мигрантов 1977 г., был принял закон о ратификации подписанного в 2003 г. соглашения о временной трудовой миграции с Португалией. Его следствием было появление первого программного документа в области трудовой миграции, - Программы обеспечения прав и интересов граждан, выезжающих за рубеж для трудоустройства, и усыновленных иностранцами детей (ноябрь 2004 г.). Сформулированные в Программе цели состояли в присоединении к соответствующим многосторонним договоренностям, заключении двусторонних соглашений, усовершенствовании организационных начал предоставления посреднических услуг в трудоустройстве за границей, предупреждении нелегальной миграции и торговли людьми. Программа, в сущности, не предлагала ничего принципиально нового. В ней преобладал правовой подход.

Однако, ее подготовка и выполнение содействовали усовершенствованию работы украинских дипломатических и консульских служб в этом на-

правлении. Министерство иностранных дел за границей были созданы региональные центры защиты прав украинских моряков и судовладельцев. В странах, где находится наибольшее количество украинцев, при посольствах появились центры защиты прав трудящихся-мигрантов из Украины.

Значительно активизировалось такое направление деятельности государственных органов в сфере трудовой миграции как распространение информации. Однако, такая информация нацелена не столько на оказание помощи в трудоустройстве за границей, сколько на предупреждение риска стать жертвой недобросовестных посредников или криминала, занимающегося торговлей людьми.

В целом, предупреждение торговли людьми является важным направлением деятельности государства, для осуществления которой создано специальное законодательство, значительно повысившее ответственность за подобные преступления, разработаны государственные программы, образованы координационные органы.

Содействие легальному трудоустройству за рубежом, как альтернатива нелегальному выезду впервые было предложено в упоминавшейся выше Стратегии демографического развития до 2015 года (2006).

Весьма прогрессивным представляется акцент на обеспечение возвратности трудовой эмиграции. Среди предложенных мер разработка программ социальной и профессиональной адаптации возвращающихся трудовых мигрантов, повышения их квалификации, расширение возможностей трудоустройства на родине путем развития малого бизнеса и предпринимательства, создания новых рабочих мест, распространение информации о свободных рабочих местах при помощи общегосударственной базы данных, содействие внутренней миграции населения и т.д.

Поскольку значительная часть трудовых мигрантов не охвачены социальным страхованием, как вследствие отсутствия соответствующих договоренностей со странами пребывания, так и из-за неурегулированного правового статуса самих мигрантов, правительство ищет пути обеспечения социальных прав мигрантов средствами внутренней политики. В стране разработана система добровольного пенсионного страхования для лиц, находящихся за границей. Мигранты могут самостоятельно заключить соглашение с Пенсионным фондом. До сих пор, однако, такой возможностью воспользовались лишь немногие мигранты (5 тыс. договоров).

Все больше внимания в политике государства в отношении трудовой миграции уделяется укреплению их связей с родиной, обеспечению не только трудовых и социальных, но и образовательно-культурных прав. В этом плане следует отметить деятельность Международной украинской школы (2007 г.).

Украинская международная школа сотрудничает с 27 зарубежными украинскими учебными заведениями в 8 странах (Чехия, Португалия, Турция, Франция, Греция, Италия, Австрия). В течение трех лет существования количество ее учащихся удвоилось и достигло в нынешнем учебном году 1,5 тыс. Всего за это время было аттестовано 3,5 тыс. учащихся, выдано 232 аттестата о полном среднем образовании (11 лет обучения) и 372 свидетельства о неполном среднем образовании (9 лет обучения).

Крайне важно, что государство, наконец, обратило внимание на возвращающихся в Украину мигрантов. В июне 2011 г. распоряжением Кабинета Министров Украины был утвержден План мероприятий по интеграции мигрантов в украинское общество на 2011-2015 гг.

Углубляется сотрудничество между правительством и ассоциациями трудящихся-мигрантов за границей. В 2010 г. при Кабинете Министров Украины был создан общественный консультационный совет по проблемам трудовой миграции под председательством Министра социальной политики Украины, треть состава которого сформирована их представителей мигрантских организаций. На необходимость активизировать работу этого органа указал в своей резолюции V Всемирный форум украинцев, состоявшийся в августе 2011 г.

Защита беженцев

Предоставление статуса беженцам и оказание им помощи является важным направлением миграционной политики Украины. В этом плане отметим деятельность правительства Украины в отношении лиц, прибывших из района боевых действий в Грузии (1996 г.), а также из Чечни (1995 г.), оказывал поддержку репатриантам из числа ранее депортированных, вернувшихся в Крым из Таджикистана (1993 г.).

Закон Украины «О беженцах» был принят еще в декабре 1993 г. Основные положения закона в целом соответствовали духу и букве Конвенции ООН 1951 г. о статусе беженцах. В июне 2001 г. Парламент принял новую редакцию закона, отличавшуюся более широкими рамками защиты этой категории иностранцев, которые иногда превосходили даже требования Конвенции ООН 1951 г. о статусе беженцев. Вместе с тем, создавая более благоприятные условия для беженцев и искателей убежища, закон 2001 г. был направлен на усиление контроля и предупреждение злоупотреблений в соответствующей сфере.

Длительная работа по усовершенствованию законодательства завершилась принятием 8 августа 2011 г. нового закона Украины «О беженцах и лицах, которые нуждаются в дополнительной или временной защите». Основным отличием нового закона является значительное расширение ка-

тегории иностранцев, которые могут претендовать на убежище на территории Украины.

Положительным шагом в развитии института убежища в Украине является появление такого направление, как местная интеграция. Длительное время защита беженцев по сути сводилась лишь к урегулированию их правового статуса и документированию. Интеграционными мероприятиями занимались неправительственные организации, партнеры УВКБ ООН, но не государство. В последнее время, однако, эта работа вышла в ранг государственной политики. В частности, в июне 2011 г. правительством был утвержден уже упоминавшийся в связи с реинтеграцией возвращающихся трудовых мигрантов План мероприятий по интеграции мигрантов в украинское общество на 2011-2015 гг. Основное место в Плане уделено как раз интеграции беженцев.

Регулирование иммиграции иностранцев

Почти десятилетие главным правовым регулятором порядка въезда и пребывания иностранцев оставался Закон Украины «О правовом статусе иностранцев». В 2001 г. парламент принял Закон Украины «Об иммиграции».

В соответствии с мировой практикой в законе «Об иммиграции» был применен дифференцированный подход к различным категориям мигрантов с учетом национальных интересов Украины и ее международных обязательств. Было предусмотрено ежегодное утверждение правительством квоты иммиграции. В ее рамках установлены преференции для определенных групп иностранцев, прежде всего высококвалифицированных специалистов и инвесторов. Кроме того в рамках квот возможна иммиграция родственников граждан Украины, членов семей проживающих в стране иммигрантов. Разрешение на иммиграцию и вид на жительство могут получить также беженцы, прожившие в стране не менее трех лет после получения соответствующего статуса. В 2005 году Закон был дополнен пятой преференцией: разрешения на иммиграцию в пределах квоты выдаются зарубежным украинцам, имеющим свидетельства, предусмотренные Законом «О правовом статусе зарубежных украинцев», их супругам и детям, если они вместе иммигрируют в Украину.

Вместе с тем, в Законе перечисляются категории иностранцев, пользующихся правом на иммиграцию в Украину вне квот. Кроме лиц, прибытие которых составляет государственный интерес Украины, это члены семей граждан страны, а также иностранцы, имеющие право на гражданство по происхождению, т.е. выходцы из Украины и их потомки.

В 2001 г. были внесены дополнения в закон «О правовом статусе иностранцев». Иностранцы, в отношении которых органами безопасности или

внутренних дел было принято решение о выдворении, получили право обжаловать такое решение в суде. Принципиально важно, что обращение в суд приостанавливало выполнение соответствующего решения.

Очередные изменения Закона «О правовом статусе иностранцев» 2003 г. были направлены на уточнение порядка задержания иностранных граждан, подлежащих выдворению. В 2004 г. закон был дополнен нормами о пунктах временного содержания нелегальных мигрантов.

В 2011 г. закон об иностранцах снова был существенно дополнен, прежде всего, в смысле противодействия незаконной миграции. 5 августа 2011 г. парламент принял новую версию этого закона ее в первом чтении. В новой редакции более детально изложены права иностранцев и лиц без гражданства.

Международное сотрудничество в сфере миграции

Формирование миграционной политики Украины шло параллельно с развитием международного сотрудничества в этой сфере. В 1993 г. Украина получила статус наблюдателя в Международной организации по миграции. В 1994 г. в Киеве открылось Представительство Управления Верховного Комиссара ООН по делам беженцев. Отношения с этими международными организациями были закреплены в соглашениях, подписанных Правительством в 1996 г. Их деятельность в Украине развивалась по двум направлениям: непосредственное предоставление помощи мигрантам и беженцам, а также содействие созданию системы управления миграциями в Украине, поддержка соответствующих органов власти и неправительственных организаций.

В целях защиты интересов своих граждан на работе за границей Украина проводит настоятельную работу по заключению межгосударственных соглашений о трудоустройстве и социальном обеспечении. Она является стороной соглашения по трудовой миграции и социальной защите трудящихся мигрантов, подписанной в 1994 г. в рамках СНГ, а также соглашения стран Содружества по гарантиям прав граждан в области пенсионного обеспечения 1992 г. Украиной подписана также Конвенция стран СНД о правовом статусе трудящихся-мигрантов 2008 г., проходящая ныне национальные ратификационные процедуры.

Двусторонние соглашения по трудоустройству заключены с Азербайджаном, Беларусью, Арменией, Молдовой, Российской Федерацией. Такие соглашения были заключены также с Польшей (2005 г., дополнено протоколом о сезонном трудоустройстве), Чехией и Словакией (срок действия обоих окончился), Литвой, Латвией, Португалией, Ливией, Вьетнамом, Испанией (подписано в 2009 г., но еще не ратифицировано).

Соглашения по пенсионному обеспечению на основе территориального принципа действуют с Беларусью, Азербайджаном, Грузией, Молдовой, Казахстаном, а также, заключенные еще в советское время, с Монголией, Румынией, Венгрией. На основе пропорционального принципа подписаны соглашения с Болгарией, Эстонией, Испанией, Латвией, Литвой, Словакией, Чехией, а также Португалией (подписана в 2009 г., но еще не ратифицирована). Переговоры о заключении соответствующих соглашений ведутся с Германией, Италией, Грецией, Израилем.

Активно развивается сотрудничество Украины с Евросоюзом. Помощь в подготовке кадров, обмен информацией, техническая и материальная помощь ЕС были важным фактором значительного улучшения пограничного и иммиграционного контроля, значительного сокращения потока нелегальной миграции через Украину.

В соответствии с Планом действий Украина-ЕС осуществлялся переговорный процесс по поводу визового режима поездок украинцев в страны Европейского Союза. Уже в 2005 г. Украина в одностороннем порядке отменила визы для граждан стран ЕС, а также США, Швейцарии, Японии. В 2008 г. были подписаны соглашения об упрощении оформления виз для украинцев и о реадмиссии.

Мониторинг выполнения соглашения свидетельствует, что количество выданных виз постоянно растет (в 2010 г. украинцам было выдано 1,227 млн. шенгенских виз), 30% виз, - многоразовые, уровень отказов, наоборот, сокращается (в 2010 г. он составил 3,43%, что на один процентный пункт меньше, чем в предыдущем году) [19].

Введение в действие соглашения о реадмиссии в отношении граждан третьих стран было отложено на два года, в течение которых Еврокомиссия обязалась предоставить Украине необходимую финансовую и техническую помощь для обеспечения условий для принятия мигрантов, незаконно проникших на территорию ЕС через Украину. В полном объеме соглашение действует с 1 января 2010 г. [26].

Важно отметить, что в соглашении 2008 г. по визовым вопросам было декларировано стремление сторон к дальнейшему продвижению к безвизовому режиму. В результате продолжавшихся переговоров на саммите Украина-ЕС в ноябре 2010 г. Украине был предоставлен План действий по либерализации визового режима.

Заметная в последнее время активизация законотворческого процесса в сфере миграции в значительной степени связана с его реализацией. Это касается и утверждения Концепции государственной миграционной политики, и создания Государственной миграционной службы, и разработки мероприятий по интеграции мигрантов. Таким образом, ЕС оказывает помощь Украине в сфере миграции не только предоставляя финансовые ре-

сурсы, консультации и т.д., но и путем некоторого давления на правительство, побуждения его к необходимым действиям.

Вместе с тем, нельзя не признать, что ЕС прежде всего стремится обезопасить себя от миграционных угроз, исходящих со стороны Украины. Поэтому противодействие нелегальной миграции остается в фокусе внимания. Тогда как такие актуальные для Украины проблемы как расширение законных каналов миграции, социальная защита украинских граждан за рубежом, поддержка возвращения и реинтеграции мигрантов все еще не заняли заметного места среди направлений сотрудничества.

Институциональное обеспечение миграционной политики

Реализацией миграционной политики Украины занимаются несколько министерств и ведомств: Министерство иностранных дел, Государственная пограничная служба, Министерство внутренних дел (Государственный департамент по делам гражданства, иммиграции и регистрации физических лиц (2002 г.).

Специализированным центральным органом управления в сфере миграции до административной реформы декабря 2010 г. считался Государственный комитет по делам национальностей и религий, а также принадлежавшие ему органы миграционной службы на местах.

История этого ведомства полна реорганизаций. В 1992 г., когда было создано Министерство Украины по делам национальностей и миграции, предполагалось, что его структуры эволюционируют в полноценную миграционную службу. Однако в результате многочисленных реорганизаций Министерство лишь теряло свои полномочия. В 1999 г., на то время уже не министерство, а государственный комитет, вообще ликвидировали как самостоятельный орган государственной власти, а функции передали Министерству юстиции.

Осенью 2001 г. государственный комитет восстановили, причем в качестве специально уполномоченного органа исполнительной власти относительно миграции. Однако, его задачи включали также реализацию политику межнациональных отношений, обеспечение прав национальных меньшинств, развитие связей с украинской диаспорой за границей. Что же касается миграционной сферы, фактически Комитет оставался ответственным лишь за реализацию законодательства о беженцах.

В ноябре 2006 г. Правительство приняло решение об очередных реформах и создании Государственного комитета по делам национальностей и религии (на базе Государственного комитета по делам национальностей и миграции и Государственного департамента по делам религии). В результате, в структуре исполнительной власти Украины исчез единственный це-

нтральный орган, название которого включало слово «миграция», хотя департамент по делам беженцев и миграции сохранился в его составе.

Указом Президента Украины от декабря 2010 г. была начата реорганизация органов власти. В ходе реформы Государственный комитет по делам национальностей и миграции был ликвидирован. Его функции в сфере убежища переданы Государственной миграционной службе, деятельность которой координируется и регулируется Кабинетом Министров Украины через министра внутренних дел [20].

Вместе с тем, считать создание Государственной миграционной службы концентрацией всех управленческих функций в сфере миграции в одном центре все же нельзя. Регулированием трудовой миграции, наиболее массового миграционного потока в нынешней Украине, по-прежнему занимается Министерство социальной политики. Проблематичным остается также вопрос о характере деятельности нового органа, прежде всего выполнение им гуманитарной функции, так как работа миграционной службы должна регулироваться МВД, остающегося, по сути, полицейским учреждением.

V. ВОЗВРАЩЕНИЕ И РЕИНТЕГРАЦИЯ

Методология

В каждой из анализируемых стран восточного пограничья Европейского Союза были проведены эмпирические социологические (качественные или количественные) исследования по проблемам трудовой миграции, возвращения и реинтеграции трудовых мигрантов. В ходе исследования использовались разнообразные социологические методы: анкетирование респондентов, индивидуальные углубленные интервью с респондентами и экспертами, фокус-группы. Исследования проводились в 2010-2011 годах. Кроме того, широко использовались данные социологических опросов, проведенных по данной тематике другими исследователями. Полученные результаты используются в обобщенном виде.

Возвращение трудящихся-мигрантов

В условиях глубокого демографического кризиса, сокращения и старения населения стран восточного пограничья ЕС миграция может стать средством, способным затормозить депопуляцию, если отток населения за рубеж изменится на его приток. Возвращение на родину граждан, выехавших за границу на заработки, могло бы существенно улучшить демографическую и трудоресурсную ситуацию в стране.

Вместе с тем, в новых независимых государствах все еще отсутствует работающая система поддержки возвращения и реинтеграции трудящихся-мигрантов.

Анализируя проблему возвращения трудовых мигрантов на родину, следует отметить, что возвращение чаще декларируется, чем реализуется. Несмотря на намерение возвратиться, переезд постоянно откладывается.

Результаты исследований единодушно подтверждают, что причины эмиграции, невозвращения или повторного выезда после некоторого пребывания дома в целом одинаковы. На первом месте – финансовая нестабильность семьи, невозможность решить материальные проблемы путем заработков, доступных на родине. Имеет значение также наличие собственного и окружающих опыта трудовой миграции, наличие миграционных сетей, т.е. родственников и знакомых за рубежом, иными словами, возможности мигрировать. Третью группу причин формируют реакции на ситуацию в стране, дискомфорт от всеобщей нестабильности, коррупции, отсутствия перспектив улучшения жизни, самореализации, чувство незащищенности. Причем, что важно подчеркнуть, для лиц, имеющих опыт работы и проживания за границей, третья группа факторов становится особенно значимой.

Среди побудительных мотивов возвращения на родину чаще всего респонденты называли личные причины. К ним относятся усталость, ностальгия, проблемы со здоровьем своим или члена семьи, тревога по поводу оставленных на родине детей, их воспитания, учебы. Мигранты возвращаются, если в семье случается какая-то беда. К возвращению приводит также стремление сохранить семью, дать ей импульс для дальнейшего развития, обеспечить должное воспитание и образование детей. Иногда люди решаются на возвращение, так как исчерпали свои силы, больше не в состоянии выносить трудности и психологические нагрузки миграции. Однако, как отмечали респонденты, если именно это было главной причиной возвращения, очень часто такие люди через какое-то время снова оказываются в эмиграции.

На втором месте причины, которые можно назвать экономическими. Они распадаются на две группы. С одной стороны, успешные мигранты возвращаются на родину, так как считают, что цели миграции достигнуты: заработана достаточная для реализации своих планов сумма денег. Однако чаще возращение происходит вследствие экономического принуждения: закончился контракт, потеряна работа, поиски нового места работы, как и сбережения, на которые можно было жить в этот период, себя исчерпали. Часть мигрантов возвращаются на родину потому, что не сумели устроиться, найти подходящую работу или просто были депортированы. К сожалению, лишь единицы респондентов называли такую причину, как предложение привлекательной работы на родине, что представляется наиболее желательным и продуктивным стимулом к возвращению.

Среди объективных факторов, влияющих на принятие решения о возвращении, первым следует назвать возраст. Для лиц старшего трудоспособного возраста, он, возможно, главный. Люди возвращаются тогда, когда по возрасту и состоянию здоровья работать больше не могут, ведь именно с работой связано разрешение на проживание за границей, к тому же надежд на получение пенсии здесь для большинства мигрантов нет. Завершив свою трудовую деятельность в стране назначения, мигранты преклонного возраста в родной стране также, естественно, не будут экономически активными. Будут жить на сбережения или на пенсию, если у них есть основания ее получать, или окажутся на иждивении семьи.

Есть основания полагать, что уровень образования также является фактором, способствующим возвращению. С одной стороны, мигранты с более высоким уровнем образования легче адаптируются и более успешны в странах назначения, что позволяет им заработать достаточное в их представлении количество денег в более короткие сроки. С другой стороны, - мигранты с высоким образовательным уровнем имеют больше перспектив для трудоустройства или открытия собственного дела на родине [24, 127].

Среди факторов, удерживающих мигрантов от возвращения на родину следует назвать пол. Невозвращение женщин свидетельствует о существенной трансформации гендерных ролей, традиционных семейных отношений в результате миграции. Женщина-мигрантка кардинально меняется, как вследствие полученного опыта, так и осознания своей роли кормильца. Она больше не согласна занимать в семье и в обществе то же место, что и до миграции. Однако остальные члены семьи не всегда готовы это принять, что может оказаться для отношений разрушительным. Психологи определяют этот феномен как маскулинизацию женщин под влиянием миграции, обесценивание мужчин.

Вследствие этого женщинам-мигранткам намного сложнее адаптироваться не за границей, а после возвращения на родину, где положительные изменения в направлении улучшения условий для самореализации женщин происходят медленно. Изначальная мотивация для выезда за границу – улучшить материальное положение семьи, являющаяся социально приемлемой и вызывающей сочувствие и понимание окружающих, дополняется латентным мотивом, который состоит в получении большей свободы и независимости в относительно лучших материальных и бытовых условиях. Менее благоприятные, нежели для мужчин, перспективы на рынке труда, в малом бизнесе, которые накладываются на личные проблемы, заставляют многих женщин-мигранток продлевать свое пребывание за границей.

Невозвращение связано также со сроками проживания за границей и количеством совершенных зарубежных поездок. Чем они больше, тем труднее решиться вернуться домой, прекратить выезжать на заработки. За

проведенные за рубежом годы мигранты как-то обустроили свою жизнь, заняли определенное место в обществе, если даже оно их и не совсем устраивает, обросли социальными связями. Ломать все это, начинать на родине с нуля, когда полжизни уже позади, трудно, опасно, да и не рационально.

Не меньшую роль играет привычка к сложившемуся образу жизни, уровню комфорта, характеру потребления, отказываться от которых не хочется. Как бы ни была трудна жизнь за границей, тяжела работа, мучительна разлука с семьей, но в ряде случаев мигранты, дававшие интервью исследователям, признавали, что во многих аспектах жить за границей все же легче, чем дома. Для некоторых мигрантов миграция была бегством от семейных проблем, от жизненных трудностей, возвращаться к которым люди не планируют.

Вместе с тем, как можно судить из интервью с мигрантами, главная причина того, что пребывание за рубежом все продлевается, а возвращение откладывается, состоит в том, что они называли «психологией заработка». Люди понимают, что они заработали слишком мало денег, хотя и потратили на это слишком много времени и сил, но не могут остановиться, потому что каждый раз возникают все новые и новые потребности купить, построить, привезти. Материальные подтверждения их жизненного успеха далеко не так важны, чтобы платить за них разлукой с родными и собственным здоровьем, однако, даже понимая это, прекратить гонку за «длинным мигрантским евро» бывает непросто. То есть, поведение трудового мигранта напоминает поведение зависимого человека, например, игромана, является иррациональным.

Тем не менее, преобладающее большинство трудовых мигрантов постоянно декларируют свое желание вернуться на родину. Однако создается впечатление, что они иногда сами не верят в то, что говорят. Их высказываниям по поводу репатриации присуща очевидная амбивалетность. С одной стороны, родина остается для них безусловной ценностью. Более того, как рассказывали мигранты, свою молдавскость, украинскость… многие ощутили, тем более стали демонстрировать, только оказавшись в эмиграции. Однако, с другой стороны – мифологизация родины, страны происхождения идет параллельно с реальной жизнью, которая проходит за границей. Квинтэссенция их высказываний сводится к одному: да, по дому все тоскуют, поэтому с радостью вернулись бы, да некуда. Это касается и работы, и семьи.

Таким образом, мы приходим к довольно неутешительному выводу, что временная трудовая миграция граждан стран восточного пограничья за рубеж все больше превращается в постоянную. Большинство мигрантов,

если и вернутся на родину, то только после завершения трудовой карьеры, не работать и строить там свою жизнь, а доживать ее остаток.

Проблемы реинтеграции возвратившихся мигрантов

Одним из факторов невозвращения являются, безусловно, те трудности, с которыми мигранты встречается в родной стране. Ни один из них не застрахован от таких издержек ресоциализации как одиночество, неуверенность в себе, последствий возвратного культурного шока. Пробыв довольно длительное время за рубежом человеку трудно вписаться в изменившуюся реальность на родине, найти себе применение, свое место в социуме.

Среди основных вызовов, с которыми приходится сталкиваться репатрианту, отметим: реформирование ролевой структуры семьи, налаживание взаимодействия и восстановление эмоциональных связей с близкими; безработица, профессиональная невостребованность; нереализованная потребность в общении с людьми с подобным социальным опытом. В такой ситуации вернувшийся из зарубежья человек «входит в свою культуру как скрытый мигрант. С одной стороны, он вроде бы выглядит как все, однако его мысли и чувства отличаются от мыслей и чувств других людей, даже ближайшего окружения. Он чувствует себя как чужой среди своих» [20, 5].

Этот вывод подтверждается результатами различных опросов. При этом можно выделить основные группы потребностей, которые возникают у репатриантов и удовлетворение которых даст возможность сделать процесс реинтеграции менее болезненным. Среди них: - решение проблем взаимоотношений в семье; - решение проблем, связанных со здоровьем; - трудоустройство, в том числе целый комплекс проблем, связанных с профессиональной адаптацией; - социально-бытовая адаптация; - адаптация детей, выросших и получавших образование в эмиграции.

Важно подчеркнуть, что выделенные проблемы не в одинаковой степени значимы для всех возвращенцев. В частности, одни потребности имеют мигранты, которых можно причислить к успешным, и совсем другие те, чья миграция не удалась. Лицам, остающимся после возвращения на родину экономически активными, особенно важно найти себя и реализоваться профессионально. Тогда как у лиц пенсионного возраста на первом месте стоят проблемы здоровья и социального обеспечения. Хотя взаимоотношения с родными и близкими одинаково важны для всех людей, для больных и престарелых они, по сути, становятся ключевыми, поскольку от семьи зависит вся их жизнедеятельность. И, конечно, острота всех перечисленных проблем тем больше усиливается, чем дольше мигрант находился за границей.

Длительное отсутствие мигранта на родине способствует его отчуждению от других членов семьи. Дети создают свои семьи и нередко обитают в родительских домах или квартирах. Приезд родителей даже в отпуск создает для них неудобства, а их возвращение на родину «насовсем» означает совместное проживание, что порой вызывает конфликт. Тем более что после возвращения мигрантов доходы семьи уменьшаются, а привычка взрослых детей рассчитывать на помощь родителей остается. В такой ситуации полезной может быть психологическая поддержка, как самого мигранта, так и его семьи не только со стороны родных и близких, но и профессиональных психологов.

Следующей группой проблем, которые приходится решать мигрантам после возвращения на родину, являются проблемы, связанные со здоровьем. За рубежом, как правило, мигрантам доступна лишь минимальная медицинская помощь. Поэтому они часто проходят обследование и лечатся дома, в стране происхождения, приезжая в отпуск. Но приезд на родину, во-первых, доступен лишь легально работающим мигрантам, которые могут беспрепятственно вернуться в страну пребывания, а, во-вторых, лечение часто занимает больше времени, чем они имеют в своем распоряжении, и поэтому прерывается. Вовремя не решенные проблемы здоровья в совокупности с возрастом часто выступают основной причиной возвращения на родину. Поэтому, с одной стороны, их сложно отнести к проблемам реинтеграции, ведь это скорее последствия миграции. Однако, с другой, – состояние здоровья впрямую влияет на занятость человека и возможность работать как таковую, на его способность к социальной адаптации. Если здоровье истрачено в эмиграции, то дальнейшая трудовая деятельность с полной интенсивностью невозможна.

Соответственно, проблемы здоровья возвращенцев можно поделить на две группы. Во-первых, это лечение, которое, благодаря сделанным за рубежом сбережениям, большинство мигрантов могут себе обеспечить. Проблемы возникают лишь в случаях с неуспешными мигрантами, одинокими престарелыми людьми, которые не только не заработали, но и в силу разных неблагоприятных обстоятельств потеряли имущество из-за выезда за рубеж. Таковые требуют помощи социальных служб. Вторая группа проблем возникает, если по состоянию здоровья человек не может полноценно трудиться, что ограничивает для него перспективы трудоустройства и заработка. Помощь в трудоустройстве для таких людей должна занять надлежащее место в комплексе мер, направленных на реинтеграцию мигрантов, возвращающихся домой.

Понятно, что проблема трудоустройства после возвращения на родину актуальна не только для ограниченно трудоспособных лиц. Хотя часть возвращенцев, в силу возраста или состояния здоровья, не ставят своей це-

лью поиск работы, находят себя в семье, в заботе о внуках, однако для экономически активных лиц это остается наиболее насущной проблемой. При ее решении они сталкиваются с многочисленными трудностями, причем зачастую более серьезными, нежели их сограждане, не выезжавшие на заработки за рубеж.

Во-первых, это психологический барьер: им придется работать в родной стране за вознаграждение в несколько раз меньшее, чем за границей. И если для самих мигрантов, возможно, обусловленная этим разница в образе и качестве жизни не столь болезненна, ведь еще работая за рубежом, они во многом себе отказывали, чтобы обеспечить потребности семьи дома, то их родным, привыкшим к большим доходам, перейти на режим экономии достаточно сложно.

Во-вторых, несоответствие квалификационным требованиям. К сожалению, специалист, уехав на заработки в середине 1990-х годов и выполняя за границей неквалифицированную работу, неизбежно терял свои навыки. Кроме того, с тех пор многое изменилось, в том числе и требования к профессии. В таких условиях устроиться на работу по специальности весьма проблематично. А продолжать быть чернорабочим (няней, сиделкой и т. п.) на родине, где твои друзья и коллеги сумели найти себя, сделать карьеру, – да еще за гроши, – не позволяют амбиции.

К сожалению, то обстоятельство, что за рубежом мигранты не только теряли квалификацию, но и приобретали новые знания и умения, мало помогает им в трудоустройстве на родине. Ведь не всем знаниям они могут найти применение. Например, в белорусском, украинском или молдавском нпселенном пункте, селе вряд ли пригодится итальянский, португальский или греческий язык. Кроме того, даже если за рубежом люди выполняли достаточно квалифицированную работу, получили значительный производственный опыт, он, как правило, или не подтвержден дипломами и свидетельствами, или же они не признаются.

В-третьих, препятствием для трудоустройства на престижные и высоко оплачиваемые рабочие места является отсутствие утраченных за годы миграции социальных связей, неформальных контактов, столь необходимых для получения информации и протекции.

В итоге, по возвращении домой, мигранты зачастую могут претендовать лишь на работу, аналогичную той, которой они занимались за рубежом. С той только разницей, что оплачивается она в родной стране на порядок ниже. К тому же, чтобы параллели были еще очевиднее, это работа преимущественно без официального оформления трудовых отношений. Ведь не секрет, что в подавляющем большинстве случаев няни, домработницы, сиделки трудятся на родине лишь на основе устной договоренности с нанимателем. Однако, проведя несколько лет за границей и имея пере-

рыв в трудовом стаже, мигранты крайне заинтересованы в легальной работе, обеспечивающей пенсионный стаж.

Улучшить перспективы трудоустройства возвращенцев можно путем учебы, переквалификации. Но для лиц старшего трудоспособного возраста, каковых много среди возвращающихся мигрантов, это трудно и мало реально. Возраст, к тому же, усложняет не только процесс повышения квалификации, но и поиски работы как таковые.

Учитывая перечисленные обстоятельства, положение на рынке труда в новых независимых государствах, трудоустройство возвратившихся мигрантов может потребовать от служб занятости особых усилий. Более перспективным путем решения проблемы представляется не выход бывших мигрантов на рынок труда в качестве наемной рабочей силы, а развитие мелкого предпринимательства и самозанятости. Этому могли бы помочь различные местные программы по развитию бизнеса, а также финансовые механизмы привлечения средств мигрантов в производство и предоставление услуг, в частности, дешевые кредиты, налоговые и таможенные льготы.

Сегодня, однако, большинство мигрантов, возвращающихся в Украину, Беларусь, Молдову надеятся только на себя да на немногочисленные неправительственные организации. Вместе с тем, они имеют значительные потенциал, при желании и создании благоприятных условий могут успешно интегрироваться в общество, привнести в него много положительного, способствовать развитию своей страны.

Следующая группа проблем, с которым опрошенным мигрантам приходилось сталкиваться после возвращения, – трудности социального и бытового характера. Среди них ощущение социальной незащищенности, неразвитость бытовой инфраструктуры населенных пунктов, отсутствие ставших уже привычными товаров потребления и т.п. Как это ни печально, несмотря на зыбкое положение мигрантов за рубежом, в эмиграции они чувствовали себя более уверенными и защищенными, нежели дома. Это проявляется, например, в медицинском обслуживании, во взаимоотношениях с правоохранительными органами, в повседневной жизни.

Бытовая инфраструктура населенных пунктов после возвращения мигрантов играет важную роль в их адаптации. Попадая в условия отсутствия элементарного комфорта – водопровода, вывоза мусора, центрального отопления, освещения на улицах и тому подобное мигранты испытывают шок. Требуется время, чтобы человек привык к новым условиям и не принял решения о повторной эмиграции.

Вместе с тем, на проблему бытовой аккультурации можно посмотреть и с другой точки зрения. За годы вне родины мигранты привыкают к другой жизни, получают иные культурно-бытовые навыки и стремятся внед-

рить их в своей родной стране. Это огромный потенциал, который мог бы содействовать повышению качества жизни населения наших государств. Так, любой непредвзятый наблюдатель должен согласиться, что дома и подворья, где есть трудовой мигрант, существенно отличаются от остальных.

Одна из острых проблем – адаптация детей мигрантов, которые длительное время провели с родителями в эмиграции. Они с трудностями адаптировались за границей, с не менее серьезными трудностями сталкиваются после возвращения домой. Главная из них – язык. По приезде на родину детям сложно общаться даже на бытовом уровне, тем более сложно продолжать образование.

Вопрос реинтеграции в молдавское, белорусское, украинское общество детей мигрантов, значительную часть своей недолгой жизни проведших за границей, тем более актуален, что он может влиять на будущее их семей. Ведь родители, принимая решение о миграции или возвращении на родину, прежде всего стараются обеспечить более благоприятные условия для ребенка. Поэтому этот аспект требует детального изучения и безусловного включения в число мер по реинтеграции мигрантов в стране происхождения.

Подводя итог сказанному, следует отметить, что, несмотря на контраст в условиях жизни между новыми независимыми государствами, родиной трудовых мигрантов, и странами пребывания, проблематичность найти на родине достойно оплачиваемую работу и реализовать себя, многие мигранты принимают решение вернуться домой. К сожалению, достаточно большая часть из них, не сумев адаптироваться, выезжают на заработки за рубеж повторно. Причем, не столько зарубежье привлекает мигрантов, где они уже побывали, и откуда решили вернуться домой, сколько родная страна обманула их ожидания. Поэтому целенаправленная работа по созданию благоприятных условий для возвращения мигрантов, адресные усилия по их реинтеграции, содействие их трудоустройству и социальной адаптации, разработка и внедрение соответствующих местных и общегосударственных программ представляются крайне необходимыми и своевременными.

При разработке таких программ необходимо учесть, что подготовка к реинтеграции в родную страну должна начинаться еще за границей. Точно так же, как мигранты планируют свое возвращение, определенные действия должно планировать и государство. Было бы очень желательно, например, чтобы государство содействовало переводу на родину сбережений мигрантов, причем при помощи своих, национальных финансовых учреждений, методами таможенной политики помогало перевозу их имущества, особенно инструментов и оборудования производственного назначения.

Было бы чрезвычайно целесообразно, чтобы мигрантам оказывалась юридическая помощь при переезде и т. п.

В заключении отметим, что государства восточного пограничья Европейского Союза сталкиваются с многообразием форм современных миграций. Однако, наиболее массовой и актуальной для каждой страны, ее населения является трудовая миграция, проходящая через судьбу практически каждого индивида.

Новые независимые государства стремятся регулировать современные миграционные процессы, накапливают опыт в этом непростом деле. Эффективность современных миграционных политик Беларуси, Молдовы, Украины в значительной степени зависит от сотрудничества с Европейским Союзом, международными структурами, международными и национальными неправительственными организациями, гражданским обществом.

Возвращение на родину трудовых мигрантов является актуальной и важной задачей для каждого из государств, озабоченных проблемами демократии, демографической безопасности и устойчивого социально-экономического развития страны. Однако, к сожалению, приходится констатировать, что это задача перспективы. Сегодня у наших стран еще недостаточно ни опыта, ни финансовых возможностей, ни привлекательности для массового возвращения трудовых мигрантов и их успешной интеграции на родине, в странах происхождения.

Библиография

1. Annual report on illegal migration and trafficking central and Eastern Europe (1999-2000) prepared by ICMPD liaison office, Budapest, January 2000;
2. Cheieanu-Andrei D. (coord.) Migrantii moldoveni in Federatia Rusa in conditiile crizei financiare globale: studiu sociologic. – Chisinau: USM, 2010.
3. 2001 Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. Prepared by ICMPD Liaison Office, Budapest March 2002;
4. 2002 Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. Prepared by ICMPD Liaison Office, Budapest May 2003;
5. 2004, Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. – Vienna, ICMPD, 2005;
6. 2005, Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. – Vienna, ICMPD, 2006;
7. 2006, Yearbook on illegal migration and trafficking in Central and Eastern Europe. – Vienna, ICMPD, 2007;
8. Герасименко Г.В., Позняк О.В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України. // Демографія та соціальна економіка, 2006, №1.

9. Deitz B. Migration policy challenges at the new Eastern Borders of the enlarged European Union: The Ukrainian Case. - Working Paper N.267. – July 2007. - Osteuropa Institute Munchen.

10. Зовнішня трудова міграція населення України / Державний Комітет статистики України, Український центр соціальних реформ. – Киев: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2009.

11. Карпачова Н. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна допов. Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Кіїв: Інтертехнологія, 2003.

12. Kaurinkovski K. Migration from Ukraine to Greece since perestrojka: Ukrainian and "returning" ethnic Greeks. Reflections on the migration process and on collective identities. // Ethnicity and Migration: The Greek Story, 2006, №32.

13. Крайнов В.В. Внешняя трудовая миграция населения Республики Беларусь как фактор глобализации интеграции в мировое сообщество. // Проблемы прогнозирования и государственного регулирования социально-экономического развития: Материалы VIII Международной научной конференции (Минск, 18-19 октября 2007 г.). - Минск: НИЭИ Министерства экономики Республики Беларусь, 2007. В 4-х томах. Том 2.

14. Mosneaga V., Moraru V., Rusnac Gh., Turcan V. Fatetele unui proces: migratia fortei de munca din Republica Moldova in Italia. – Chisinau, Editerra-Prim, 2011.

15. Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В., Завтур А. Эффекты трудовой миграции молдавского населения в европейском контексте. // Cooperare regionala si integrare europeana in sud-estul Europei: studii de caz. – Chisinau, USM, 2006.

16. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу и не только. - Кишинев, Молд.ГУ, 2005.

17. Національний склад населення України та його мовні ознаки: За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. / Державний комітет статистики України. – Киев, 2003.

18. Нормативные правовые акты в данной статье приведены по источнику: Сборник нормативных правовых актов Республики Беларусь по вопросам убежища, миграции и гражданства. / сост. С.А.Матус, С.М.Касинский. – Минск: Тесей, 2007.

19. Офіційні дані ЄС: за кількістю візових відмов Україна впритул наблизилась до безпечного рівня. - http://novisa.org.ua/analitic/oficiini-dani-es-za-kilkistu-vizovix-vidmov-ykraina-vprityl-nablizilas-do-bezpechnogo-rivnya/ua

20. Питання Державної міграційної служби. Указ Президента України від 6 квітня 2011 р., №405. - http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=405%2F2011

21. Почекина В.В. Модернизация рынка труда в условиях глобализации мировой экономики. / Почекина В.В., Супрунович Р.М.; под науч. Ред В.Ф.Медведева, Институт экономики НАН Беларуси. – Минск: Право и экономика, 2010.

22. Про Концепцію державної міграційної політики. Указ Президента України від 30 травня 2011 року, №622 - http://dmsu.gov.ua/uk/pro-gmsu/pravova-informaciya/zagalni-polozhenna/ukaz-prezidenta-ukrani-pro-koncepciju-derzhavnoji-migracijnoji-politiki-

23. Розвиток людських ресурсів і міграційна політика України, 2008. / European Training Foundation. – http:/www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/(getAttachm…

24. «Украинская Греция»: причины, проблемы, перспективы (по результатам опроса трудовых мигрантов). / Е.Б.Левченко [и др.]; под общей редакцией Е.Б.Левченко. – Киев: Агентство «Украина», 2010.

25. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг. / В.Ворона, М.Шульга (ред.). – Киев: Ін-т соціології НАНУ, 2010.

26. Чумак В. Не так страшна реадмиссия, как ее рисуют. // «Зеркало недели», 2010, №40, 30 октября - 5 ноября.

27. Шахотько Л.П. Социально-демографические процессы на территории Беларуси в период трансформации экономической системы: Дис. … д-ра социол. наук. - Минск, 1997.

28. Що і хто чекає на мігрантів після повернення в Україну. Огляд ситуації та потреб повертанців в Україну. – Львів, Caritas, 2010.

29. Yearbook on illegal migration, human smuggling and trafficking in Central and Eastern Europe. A survey and analysis of border management and border apprehension data from 2007. – Vienna, ICMPD, 2008;

30. Yearbook on illegal migration, human smuggling and trafficking in Central and Eastern Europe. A survey and analysis of border management and border apprehension data from 2009. – Vienna, ICMPD, 2011.

31. www.bnm.md

Поступила в редакцию
15 сентября 2011 года

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

PUTEREA ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE TEORETICO-PRACTICE

Constantin SOLOMON
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Catedra de Istorie Universală
doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor

The article examines the phenomenon of power in general and especially in Moldova. Depending on its source is notable: legitimate power, reward power, coercive power, reference power, the power of expertise.

It examines the political power in Moldova, as it is responsible for all effects that occur in society, but felt by each individual. With political power across companies make decisions that concern the order, functionality and social security.

Analyzing practice democratic governance during exercise in political reality in Moldova to identify a number of factors with negative impact on the exercise of political power at all levels of social organization.

Fenomenul puterii i-a preocupat pe oameni în decursul întregii istorii a societății umane. Generații de savanți – filosofi, sociologi, politologi, psihologi, specialişti în drept şi în alte domenii au depus anumite eforturi pentru a studia fenomenul puterii pentru a găsi sursele ei, a-i determina particularitățile şi a explica existența în istoria civilizației a cauzelor smereniei maselor populare în fața puterii tiranilor, a aventurierilor setoşi de putere.

Percepută ca fenomen politic, puterea şi problematica puterii, în general, sunt revendicate de mai multe discipline, în mod deosebit de politologie şi de sociologie politică. Chiar dacă în limbaj cotidian este mai mult utilizat sensul politologic, nu trebuie scăpat din vedere nici cel sociologic, precum şi faptul că puterea este un concept fundamental al sociologiei politice şi organizaționale, în ultimă instanță – al kratologiei. Din perspectivă politologică, puterea componentă esențială a sistemului politic este definită ca un fenomen sociopolitic fundamental, prin care este reprezentată funcția socială generalizată de a lua decizii şi de a asigura, în conformitate cu interesele celor care domină în sistemul puterii, îndeplinirea lor prin utilizarea diferitelor mijloace de persuasiune şi de constrângere [8, 191].

„Puterea”, ca noțiune generală, poate fi definită în diverse sensuri.

Puterea se manifestă în societate sub un spectru extrem de larg. Ea poate fi divizată în putere economică, politică, de stat, socială, de grup, personală, legislativă, judecătorească, spirituală etc. În diverse sisteme social-politice ea apare ca o putere despotică, absolută, constituțională, parlamentară, prezidențială. Filosofii vorbesc despre puterea legilor obiective, economiştii – despre puterea economică, politologii – despre puterea politică.

„Puterea este capacitatea şi posibilitatea celor ce o dețin de a influența într-o măsură oarecare asupra activității şi comportamentului oamenilor prin intermediul mijloacelor voinței, autorității, dreptului, şi constrângerii" [4, 487]; capacitatea de a impune propria sa voință de a exercita autoritatea asupra altora [19, 201].

Adică, există numeroase teorii şi concepte ce abordează puterea, însă de cele mai multe ori ele elucidează doar unele aspecte ale fenomenului „putere" în integritatea sa. De aceea, considerăm necesară reevaluarea critică a definițiilor puterii.

În lucrarea noastră, considerăm acceptabilă următoarea definiție: ***puterea este un mecanism de reglare a relațiilor sociale, capacitatea diriguitorilor de a-şi impune voința în organizarea şi conducerea societății*** [14, 58].

Puterea poate să fie exercitată bivalent şi bidimensional în societate (poate să acționeze atât de jos în sus, cât şi de sus în jos). O particularitate a puterii este că ea poate fi aplicată atât indivizilor, cât şi grupurilor.

În funcție de sursele sale, puterea poate fi: putere legitimă; putere de recompensare; putere de coerciție; putere de referință; putere de expertiză.

Puterea legitimă *derivă din poziția sau postul persoanei într-o organizație. Această putere constituie judecata organizației asupra cui îi este în mod formal permis să influențeze, şi pe cine, fiind deseori numită autoritate.* Legitimitatea puterii înseamnă că ea este constituită conform legii şi oamenii nu o contestă, (dar, legitimitatea poate fi pusă la îndoială de către cetățeni, dacă conducătorii au venit la putere legitim).

Dacă puterea legitimă funcționează, aceasta se datorează educației sociale a oamenilor care au urmărit influența pe care aceasta o exercită. Pretutindeni se invocă legitimitatea puterii pentru a se respecta sarcinile scontate de către superiori.

Puterea de recompensare *înseamnă că deținătorul puterii poate să exercite influență producând efecte pozitive şi prevenind efectele negative în interacțiunea sa cu ținta exercitării puterii.* Acest tip de putere se bazează pe susținerea pozitivă. Puterea de recompensare însoțeşte puterea legitimă.

Puterea de coerciție *devine accesibilă atunci când deținătorul puterii poate exercita influență folosind pedeapsa şi amenințarea.* La fel ca şi puterea de recompensare, această putere se dovedeşte a fi adesea un suport al puterii legitime.

Puterea de referință *apare atunci când deținătorul puterii este simpatizat de către ceilalți.* În practică s-a observat că oamenii care ne sunt simpatici ne pot influența uşor, luăm în considerare punctele lor de vedere sau le minimalizăm eşecurile, căutând, mai mult sau mai puțin, motivarea lor.

Puterea de expertiză – o *persoană are putere de expertiză atunci când are acces la anumite informații sau este o expertiză pe care organizația pune preț.* Cu cât mai importantă sau mai neobişnuită este expertiza, cu atât puterea de expertiză devine mai accesibilă pentru cetățean. Un aspect important al puterii de expertiză apare atunci când aceasta este obținută de către cei ce reprezintă nivelurile ierarhice inferioare.

Puterea de expertiză reprezintă un avantaj valoros pentru manageri, deoarece dintre toate bazele puterii, expertiza este asociată, cel mai adesea, cu eficiența subordonaților. Cercetările denotă că subordonații percep femeile manageri ca fiind în stare să ajungă la mai multă putere de expertiză decât bărbații. Femeile au mai puțin acces la formele de putere cu baze formale în organizație, iar expertiza dă acces liber propriului progres. A fi „mai bună" decât rivalii masculini este una dintre strategiile pe care le-au adoptat femeile manager pentru a câştiga influență.

Fiind o componentă socială a oricărei societăți, puterea împreună cu societatea, trec printr-un proces complicat de schimbare a fenomenelor şi a manifestărilor sale. Sistemul de putere într-o societate umană este bine structurat şi este constituit dintr-o rețea diversificată de instituții specializate (politice, economice, militare, diplomatice, financiare, judiciare etc.), care reglementează relațiile sociale şi care determină câmpul puterii.

Formele specifice ale puterii în societate sunt dependente temeinic de domeniul politic, economic, spiritual, militar etc., de natura forțelor pe care se fundamentează precum şi de natura intereselor existente în societate – ale claselor, categoriilor, grupurilor şi indivizilor. Ca principală formă a puterii, atât la nivel individual, cât şi social, cel mai mult este evidențiată şi conştientizată puterea politică, precum şi mecanismele prin care aceasta este exercitată. Şi aceasta nu întâmplător, ci dat fiind faptul că ea se face responsabilă de toate efectele pe care le produce la nivelul societății, dar resimțite de fiecare individ. În al doilea rând, prin intermediul puterii politice ce iau decizii, la nivelul întregii societăți, ce vizează ordinea, funcționalitatea şi securitatea socială.

Prin definiție, puterea politică constituie instrumentul de guvernare a colectivităților umane. În această calitate ea are şi cea mai mare forță de impunere în plan social. Dar, pentru faptul că guvernarea este fenomenul social cu cel mai mare grad de complexitate, deoarece urmăreşte ca scop coeziunea şi agregarea socială, în condițiile în care interesele individuale sunt tot mai diverse şi contradictorii, puterea politică, în calitatea sa de instrument de guvernare, poartă şi ea o asemenea trăsătură.

Ca şi puterea în calitate de fenomen social general, puterea politică se manifestă şi ea ca o relaţie de influenţare, de comandă şi ascultare (sau de dominaţie şi supunere), numai că la exercitarea acestei influenţe se miza pe determinarea scopurilor unei comunităţi, puterea stăpânind mijloacele de realizare a acestora. Adică, se poate spune că puterea politică este „capacitatea de a-i oblica pe actorii unui sistem social să-şi îndeplinească obligaţiile pe care le impun obiectivele colective, mobilizând resursele societăţii în vederea atingerii obiectivelor propuse" [1, 273].

În societăţile democratice puterea politică este aplicată în mod esenţial diferit faţă de cele autoritare sau dictatoriale. Aşa, de exemplu, într-o societate democratică puterea politică se manifestă preponderent ca o relaţie socială întemeiată pe drept (sau îşi găseşte un temei rezonabil al legitimităţii), luând forma de conducere – ascultare; dimpotrivă, într-o societate autoritară sau dictatorială puterea politică va acţiona arbitrar, întemeindu-se preponderent pe forţă, ea prezentându-se sub forma dominaţie-supunere [1, 275].

Ca subsistem al sistemului puterii sociale, puterea politică include următoarele componente:

a) puterea suverană a statului, având capacitatea de a organiza şi a conduce societatea în interesul comunităţii umane respective şi de a o reprezenta în raporturile cu alte comunităţi;

b) partidele şi organizaţiile politice, care, prin elaborarea unor programe de organizare şi conducere a societăţii, pot să asigure exercitarea guvernării de stat;

c) mijloacele de informare în masă (considerate a fi a patra putere în stat) prin capacitatea lor de influenţare şi cu un rol mare prin adoptarea unor poziţii faţă de conducerea societăţii.

Toate împreună, formează sistemul puterii politice, ca principale forme separându-se puterea legislativă, puterea executivă şi puterea judecătorească.

Aceste forme ale puterii se manifestă prin utilizarea altora, în primul rând, a puterii economice şi a forţei sau a puterii militare, consolidate cu regimul politic existent şi cu forma de guvernământ.

Elementele mecanismului de realizare a puterii sunt:

Dominaţia – înseamnă subordonarea unor pături sociale de altele confirmată prin actele şi normele de drept. Dominaţia politică este o formă particulară de manifestare a puterii politice în raporturile sale cu masa celor supuşi, care constă în capacitatea ei de a obţine o atitudine faţă de ordinile şi dispoziţiile pe care le emite [15, 147]. Şansa de a ajunge la o asemenea stare este condiţionată de nivelul de legitimitate a puterii într-un cadru teritorial-jurisdicţional bine definit. În felul acesta, legitimitatea constituie norma oricărei dominaţii, atât timp cât poate trezi şi întreţine credinţa în caracterul său legal şi raţional pe un anumit teritoriu şi în interiorul unui cadru instituţionalizat.

Conducerea – determină şi întăreşte prin lege dezvoltarea strategică a societăţii, a sistemului, alege mijloacele de realizare a obiectivelor şi sarcinilor principale.

Dirijarea şi organizarea – adoptarea unor decizii concrete de dezvoltare; coordonarea şi sistematizarea acţiunilor şi instituţiilor.

Controlul – un instrument prin cate puterea (guvernarea) monitorizează eficienţa deciziilor adoptate.

A dispune de putere înseamnă a avea dreptul de a acţiona după necesităţi în numele ordinii şi organizării sociale. Aceasta însă, depinde în mare măsură, de vocaţia şi capacităţile persoanei care comandă.

Puterea este prezentă în societate în calitate de dominantă politică şi, totodată, ca sistem al organelor de stat. Anume puterea politică se caracterizează prin reala posibilitate a subiecţilor (guvern, partid, clasă, grup, persoană, mişcare politică) de a-şi promova voinţa prin intermediul politicii. Decizia politică e dominantă faţă de alte decizii.

Puterea politică poate fi uşor identificată şi recunoscută ca dominantă datorită particularităţilor specifice: **puterea politică este publică**, că este aleasă de popor; **legalitatea puterii politice** – puterea a fost preluată pe cale legală, fără lovitură de stat, fără falsificarea voturilor; **suveranitatea** – ea acţionează din numele poporului, presupune independenţa şi integritatea puterii; **autoritatea puterii** – influenţa totală a subiectului puterii în toate domeniile vieţii sociale; **duritatea puterii** – presupune existenţa unui program politic bine chibzuit, întemeiat pe scopurile realiste şi pe hotărârea de a le îndeplini; **caracterul obligatoriu al puterii** – exprimat în aptitudinea de a convinge, subordona, ordona, domina, iar, la nevoie, de a aplica forţa coercitivă; **universalitatea puterii** – înseamnă funcţionarea puterii în toate domeniile relaţiilor sociale şi în procesele politice.

Autoritatea politică este o ipostază a puterii politice reprezentând modalitatea concretă de manifestare a puterii [21, 60]. Puterea instituită care funcţionează efectiv, sub aspect economic, social şi juridic folosind valorile acceptate în societate, devine autoritară. Autoritatea puterii facilitează activitatea ei, minimalizează necesitatea constrângerii, stabilizează societatea, stimulează atingerea scopurilor preconizate de ea.

Puterea politică obţine realizarea scopurilor şi prin metoda constrângerii, realizată prin intermediul statului. Dar statul nu foloseşte în mod obligatoriu constrângerea. Această metodă se foloseşte atunci când sunt epuizate posibilităţile de influenţă ideologică şi morală, de organizare şi stimulare economică. Puterea de stat, spre deosebire de puterea politică, fiind chiar parte componentă a ei, numai ea are dreptul de a folosi constrângerea. Numai ea are dreptul de a emite legi obligatorii pentru toţi şi ea dispune de un aparat de constrângere (armată,

poliţie, judecată, procuratură, închisori, drujine etc.) care asigură respectarea şi îndeplinirea funcţiilor sale.

Însă, pentru exercitarea puterii se folosesc nu doar metodele de constrângere, dar şi resursele materiale, postul pe care îl deţin cei de la putere, cunoştinţele lor, experienţa, informaţia, capacitatea de organizare etc. Astăzi, pentru a exercita puterea, este nevoie nu numaidecât de forţă, violenţă, puterea fizică, ci de capacităţi intelectuale şi de dorinţa de a o exercita.

Puterea politică este în primul rând puterea de stat, o putere organizată, întemeiată şi legitimată. Ca instituţie fundamentală a puterii statul, este o forţă independentă de voinţa individuală, o forţă care este în stare nu doar de a da ordine, dar şi capabilă de a face ca acestea să fie executate. Exercitarea puterii după reguli presupune supunerea cetăţenilor unei ţări faţă de aceste reguli. Statul îşi exercită atribuţiile în acord cu anumite principii, proceduri, legi, reguli. Prin puterea statului puterea politică devine o artă sau o tehnică a guvernării, fiind deţinută de grupuri restrânse de indivizi cu interese în aparenţă comune, dar mai mult cu interese individuale şi de grup. O putere politică stabilă, democratică şi eficientă, apropiată de popor şi supusă controlului din partea acestuia, este condiţia de bază a dezvoltării normale a societăţii.

Statul este autoritatea centrală, care dispune de aparatul şi mecanismele necesare menite a face ca voinţa, legile şi normele stabilite de ea să fie respectate şi traduse în viaţă. Locul şi rolul fundamental pe care îl are statul în sistemul puterii politice constă în faptul că el este unica instituţie în drept să ia decizii la nivelul întregii societăţi, să acţioneze în numele poporului, să-şi exercite autoritatea pentru realizarea binelui public.

Conducerea politică stabileşte scopuri şi propune mijloace pentru realizarea lor, însă particularitatea acestor acţiuni rezidă în faptul că ele au ca obiective elaborarea şi aplicarea de decizii şi politici în numele şi pentru folosul comunităţii. Conducerea politică este singura instanţă care stabileşte calea de urmat în abordarea şi rezolvarea unor probleme cu care se confruntă comunitatea unui stat, în baza programului politic acceptat de populaţie şi apreciat pozitiv prin vot.

Puterea politică în Republica Moldova

Mai bine de douăzeci de ani Republica Moldova înregistrează o nouă etapă de schimbări social-politice şi economice – cea de tranziţie, o caracteristică principală a căreia este reformarea subiecţilor instituţionali ai puterii politice şi a mecanismelor de funcţionare a acestora. De la Declararea Independenţei Republicii Moldova organizarea şi funcţionarea puterii politice a fost substanţial afectată de destrămarea întregului sistem de valori şi standarde, iar altele coerente până când nu s-au cristalizat pe deplin.

În Republica Moldova sunt în prezent un şir de incertitudini şi fenomene perturbatorii caracteristice perioadei de tranziţie. Un exemplu semnificativ în acest sens îl constituie fenomenul anomiei atât pentru sfera politică, cât şi pentru cea socială.

În perioada de tranziţie se acutizează contradicţia dintre două tipuri de sisteme normativ-valorice: cel care caracterizează regimul de odinioară şi cel care este specific actualului regim politic. Aceasta a determinat ineficienţa funcţionării instituţiilor de guvernământ şi a condiţionat nivelul redus de încredere care li se acordă din partea cetăţenilor. Conţinutul valoric diferit şi incompatibilitatea principiilor vechi şi a celor noi de organizare şi funcţionare a instituţiilor puterii politice au provocat apariţia unei stări de dezorientare şi absenţă a reperelor clare în ce priveşte forţele politice în care ar putea să creadă cetăţenii.

Principalele forme de manifestare a anomiei puterii politice în ţara noastră sunt: criza vechilor valori politice şi caracterul firav al celor noi; tergiversarea separării puterilor lor în stat; comportamentul politic neadecvat al cetăţenilor ce nu reprezintă expresia necesităţii obiective; confruntări de poziţii şi interese între instituţiile politice; criza integrării teritoriale; prezenţa fenomenului de cumătrism şi nepotism; nivelul redus al culturii politice; raporturi incerte între stat şi societatea civilă; subordonarea factorilor politici, factorilor de decizie intereselor politice de conjunctură; interese diferite ale actorilor politici interni şi externi în problema transnistreană; relaţii externe dominate de dependenţa economică externă, de accesul la surse de materii prime şi energetice, de bunăvoinţa vecinilor; orânduire constituţională frustrată de coerenţă şi consecutivitate politică; discreditarea reformelor şi a procesului de democratizare; opinia publică controversată în problemele statalităţii şi cele privind asigurarea integrităţii teritoriale; forţe şi elite politice discreditate în conflicte de conjunctură şi prin incapacitatea de a se subordona intereselor naţionale; fenomenul corupţiei etc.

Aceste manifestări au contribuit în mod direct la creşterea ineficacităţii funcţionării sistemului politic, la creşterea neîncrederii faţă de instituţiile puterii de stat, şi a dus, implicit, la pierderea treptată a legitimităţii lor. Prin aceasta se explică faptul că guvernele erau schimbate la intervale destul de mici.

Pe parcursul a două decenii în Republica Moldova s-a manifestat criza constituţională şi a legitimităţii puterii politice, cauzată de confruntări şi de poziţii de interese între instituţiile politice, de dispersia puterii în stat.

Situaţia generală din societate se agrava şi mai mult în momentul intensificării în viaţa politică a luptei duble dintre puteri şi diverse forţe politice. Caracterul anomic al puterii politice este provocat şi de faptul că unele formaţiuni politice din Republica Moldova nu iau în consideraţie riscul diminuării imaginii în faţa opiniei publice. Deosebirile radicale de program şi de doctrină deseori sunt trecute pe planul doi atunci când este vorba despre interesele de grup.

Într-o anumită perioadă de timp una dintre cauzele principale ale anomiei puterii politice din Republica Moldova au constituit-o discordiile dintre instituțiile puterii de stat: Parlament, Preşedinte, Guvern, fapt ce a dus la instaurarea unei stări de dezechilibru şi disconfort politic în societate.

În scurt timp după adoptarea Constituției din 1994 noua ordine constituțională a fost supusă primelor încercări. Principalele curente de opinie intenționează să-şi afirme individualitatea pe arena politică. Forțele politice, în frunte cu Preşedintele țării M.Snegur, Prim-ministrul A.Sangheli şi alte două grupări politice aflate în opoziție, inițiază o campanie publică de amendare a Constituției, atacând:

1) forma de guvernământ;
2) caracteristicile tipologice constituționale privind etniile, limba şi națiunea titulară;
3) structura statală, caracterul unitar sau confederativ al statului [12, 77].

Astfel, Partidul Renaşterii şi Concilierii din Moldova (lider Preşedintele M.Snegur) pledează pentru transformarea Republicii Moldova într-o republică prezidențială cu Parlament bicameral, a cărui Cameră superioară ar urma să integreze reprezentanți ai administrației locale şi ai celei regionale [18, 129].

Partidul de guvernământ, la conducerea căruia se afla pe atunci A.Sangheli, s-a pronunțat împotriva „revizionismului de dreapta" şi a început un atac împotriva Preşedinției ca instituție de stat şi a Şefului statului în exercițiu M.Snegur.

Discordia între instituția Preşedinției şi Parlament cu referire la schimbarea formei de guvernământ s-a acutizat în perioada anilor 1999-2000. Respectiv, Preşedintele P.Lucinschi şi anturajul acestuia optau pentru instituționalizarea formei prezidențiale de guvernământ, pe când parlamentarii militau pentru o republică parlamentară. Astfel, Preşedintele Republicii Moldova a pledat pentru desfăşurarea la 23 mai 1999 a referendumului republican consultativ în cadrul căruia electoratul avea de răspuns la o singura întrebare: „Sunteți pentru modificarea Constituției în scopul instaurării sistemului prezidențial de guvernare în Republica Moldova în cadrul căruia Preşedintele republicii ar fi responsabil de formarea şi conducerea Guvernului, precum şi de rezultatele guvernării țării?"

Rezultatele scrutinului au demonstrat că atât grație situației din țară, cât şi intereselor înguste de partid, programelor neconstructive, ambițiilor politice s-au creat condiții favorabile pentru consolidarea provizorie a forțelor de stânga.

Pe parcursul anilor 1999-2000 a continuat lupta pentru prioritatea puterii în stat între ramurile puterii: Preşedinție şi Parlament. La 5 iulie 2000 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea „Cu privire la modificarea şi completarea Constituției Republicii Moldova" [11, 3-5]. Articolul 78 alin.(1) al acesteia consemnează: „Preşedintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret" [11, 3].

Pe parcursul acestor 20 ani s-au succedat 14 guverne care au concurat cu programe specifice perioadelor în care au activat: M.Druc, mai 1990 - mai 1991; V.Muravschi, mai 1991- iulie 1992; A.Sangheli, august 1992 - martie 1994; A.Sangheli, martie 1994 - ianuarie 1997; I.Ciubuc, ianuarie 1997 - mai 1998; I.Ciubuc, mai 1998 - februarie 1999; I.Sturza, martie 1999 - decembrie 1999; D.Braghiş, decembrie 1999 - aprilie 2001; V. Tarlev I şi V.Tarlev II – aprilie 2001 - martie 2008; Z.Greceanâi I şi Z.Greceanâi II – martie 2008 – septembrie 2009; V.Filat I şi V.Filat II – septembrie 2009 - ianuarie 2011.

Acest fapt semnifică criza politică economică şi socială profundă şi de lungă durată specifică perioadei de tranziție, ce instigă Parlamentul să declare vot de neîncredere Guvernului.

Este cunoscut faptul că perioadele instabile sunt cele în care apar decalaje vădite între aşteptările poporului şi acțiunile guvernului. Din cele relatate mai sus se observă că relațiile dintre organul legislativ şi cel executiv de multe ori au contravenit constituționalității, purtând un caracter ostil şi controversat.

Fondatorul ştiinței acțiunii eficiente (praxiologiei) T.Kotarbinski considera că „atunci când apreciem comportamentul cuiva drept eficient, ineficient sau indiferent o facem din punctul de vedere al scopului pe care l-a urmărit sau îl urmăreşte cineva [9, 38]. Acest mod de a judeca eficiența acțiunilor este pe deplin aplicabil şi în sfera conducerii politice. Fundamentarea praxiologică este esențială pentru desfăşurarea activităților de conducere, deoarece o conducere lipsită de eficacitate este inutilă şi costisitoare pentru societate. În acest context, pregătirea ştiințifică îndeplineşte în prezent un rol fundamental în procesul profesionalizării activităților de conducere, în toate domeniile de activitate socială.

Factorii politici care au o atitudine responsabilă față de electorat sunt obligați să analizeze ce şanse are o inițiativă politică de a deveni un instrument real de schimbare a realităților sociale în direcția propusă. Ei trebuie să fie interesați să cunoască: a) în ce măsură politicile inițiate servesc scopului declarat; b) nivelul de performanță care poate fi atins în urma aplicării măsurilor preconizate (consecințele care pot afecta viața cetățenilor).

De fiecare dată modificarea sistemului politic se făcea nu pentru că aşa o cerea interesul național sau cu scopul de a obține un randament politic maximal. Modificarea sistemului era produsul divizării puterii între diverse grupuri politice, reflecta rezultatul luptelor de moment, încercarea diverselor grupuri de a controla procesele de privatizare, de a avea acces la resurse.

La fel şi Codul Electoral. În preajma fiecărei campanii electorale în Republica Moldova se modifică pragul electoral. Dacă în anii 1994-1998 acesta era de 4%, în anul 2000 Partidul Comuniştilor din Republica Moldova şi Partidul Popular Creştin-Democrat modifică pragul electoral de la 4 la 6%. În anul 2002, iarăşi, este modificat Codul Electoral, conform căruia un partid, pentru a depăşi pragul electoral, trebuia să acumuleze 6 %, o alianță din 2 partide – 9%, din 3 şi mai multe – 12%. În

anii 2005-2006, după campania parlamentară, pragul este coborât la 4%, dar nu pentru a democratiza sistemul, ci invers, pentru a răsplăti Partidul Popular Creştin-Democrat şi Partidul Democrat pentru gestul de trădare a propriului electorat. Nu a trecut nici un ciclu electoral şi în anul 2008, cu 10 luni înaintea alegerilor, pragul iarăşi este readus la 6%. Este clar că acest management era orientat contra partidelor din opoziție, fiind o încercare a fostei guvernări de a rămâne cu orice preț la putere.

În orice societate democratică cu tradiții vechi, cu supremația stabilă a legii, opoziția politică este apreciată ca fenomen ce contribuie la o dezvoltare şi funcționare stabilă a societății indiferent de caracterul sistemului politic. Opoziția politică este percepută ca fiind condiție de perfecționare a mecanismului de interacțiune dintre cetățeni şi organele puterii de stat şi politice.

Opoziția politică reprezintă un instrument eficace de soluționare civilizată a contradicțiilor dintre interesele grupurilor mari de cetățeni reprezentate de către partidele politice. Conform experienței democrațiilor occidentale, faptul de a permite forțelor de opoziție de să-şi expună părerea deosebită de cea oficială şi să concureze cu partidul de guvernământ în procesul politic are un efect de stabilizare asupra întregii structuri a societății. Opoziția constituie un mecanism eficace împotriva apariției, declanşării conflictelor sociale şi a situațiilor de criză. Lipsa unei opoziții consolidate conduce la creşterea instabilității sociale sau provoacă apatia maselor.

Apariția opoziției politice în Moldova ține de formarea sistemului pluripartidist, de apariția numeroaselor formațiuni social-politice la finele anilor ’80 ai sec.XX. Recunoaşterea legislativă a pluripartidismului [10, 27-32] în calitate de component necesar şi firesc al sistemului politic al statului moldovenesc democratic a fost fixată în Constituția țării (iulie 1994). Pluralismul politic şi ideologic a fost determinat în calitate de principiu fundamental de funcționare a democrației în Republica Moldova. Articolul I alin. (3) al Legii Fundamentale stipulează: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertățile, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate” [3, 11]. Iar potrivit articolul 5 alin. (2), „nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului” [3, 12]. În perioada de tranziție, configurația politică a puterii şi a opoziției parlamentare în Republica Moldova a suportat modificări considerabile. În mare parte, principalele formațiuni politice sunt încă slabe, de aceea crearea blocurilor electorale şi dezmembrarea lor în perioada postelectorală constituie un element esențial de funcționare a opoziției. Partidele de guvernământ din Republica Moldova nu doar că pierd alegerile, dar deseori rămân în afara parlamentului, fac parte din opoziția extraparlamentară (Partidul Democrat Agrar din Moldova, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Renaşterii şi Concili-

erii din Moldova, Partidul Forțelor Democratice (2001), Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (2009-2011).

După cucerirea puterii, managementul politic al învingătorilor este testat de eficiența şi calitatea guvernării, care depinde în mare măsură şi de gradul de concurență din partea partidelor de opoziție.

Atât puterea, cât şi opoziția pot să se manifeste doar în condițiile unei stabilități politice şi sociale, atunci când interesele diferitelor grupuri vor coincide. Aceste interese „pot fi contradictorii, ba chiar aflate în confruntare, dar echilibrul şi, prin urmare, stabilitatea între grupurile sociale devine posibilă în cazul când prevalează coincidența de interese" [5].

Lupta pentru interese în societățile tranzitorii, spre deosebire de democrațiile avansate, capătă deseori forme schimonosite, pocite chiar, atât pentru imaginea puterii, cât şi pentru cea a opoziției. Puterea, în scopul de a se autoconserva, supraviețui în totalitatea instituțiilor sale, încearcă prin câmpul mediatic să manipuleze dispozițiile unor grupuri de interese pentru a le radicaliza până la confruntare. Exagerând pozițiile radicale ale anumitor grupuri, mai ales ale opoziției, „puterea la momentul potrivit îşi avântă toate resursele administrative şi mass-media subordonată pentru distrugerea opoziției" [24, 7].

Potențialul opoziției în activitatea parlamentară depinde în mare măsură de capacitățile diplomatice, oratorice ale membrilor fracțiunilor aflate în minoritate. Reuşita acestor formațiuni depinde şi de aptitudinea de a duce tratative şi de a convinge oponentul, de a găsi momentul potrivit de abordare a chestiunii importante pentru formațiunea pe care o conduce, precum şi de capacitățile organizatorice [2, 40].

În Parlament opoziția nu-şi poate permite luxul de a comite greşeli tactice, întrucât ea reprezintă interesele cetățenilor care au votat-o, cetățeni egali în drepturi cu cei care s-au exprimat pentru formațiunea majoritară. În Parlamentul de legislatura a XV-a şi a XVI-a acest rol îl joacă fracțiunea PCRM iar în cel de legislatura a XVIII-a şi a XIX-a fracțiunea PCRM, este în opoziție.

Opoziția poate influența puterea prin faptul că nu ratează nici o ocazie de a-şi manifesta potențialul, fie la etapa inițierii propunerilor legislative, fie la etapa examinării acestora în şedințele comisiilor permanente, fie la etapa finală de dezbateri plenare. Mai mult ca atât la etapa discuțiilor în comisiile parlamentare forța de convingere a reprezentanților opoziției este, de regulă, mai productivă. Anume în comisii activitatea celor două extreme devine constructivă şi adesea comisia responsabilă pentru definitivarea proiectului de lege vine în şedința în plen cu un raport întocmit în baza amendamentelor deputaților din opoziție.

Pentru o conlucrare productivă a forțelor politice este nevoie ca opoziția să dea permanent dovadă de inițiativă, iar puterea să fie receptivă la propunerile oponenților săi şi ca ambele să fie tolerante.

Aşadar, raporturile dintre putere şi opoziție în condițiile actuale ale Republicii Moldova sunt complicate şi contradictorii, fapt ce şi determină în caracterul instabil al transformărilor sociale. Astăzi ambele părți nu dispun de un nivel adecvat de cultură politică şi, respectiv, de un mecanism de stabilire a relațiilor de consens. Puterea şi cultura, opoziția şi cultura – acestea sunt sintagmele-cheie care trebuie să devină dominante în oricare activități de transformare şi consolidare democratică a societății [16, 170].

Din anul 2001 până în 2009 rolul opoziției în dezvoltarea cadrului normativ în Republica Moldova este redus substanțial, fapt determinat atât de atitudinea politică neconstructivă a guvernanților față de oponenți, cât şi de nedorința acestora de a elabora şi a lansa şi propaga proiecte, programe alternative de transformare a societății moldoveneşti.

Viciile semnalate sunt expresia erodării eticii politice, care are consecințe catastrofale pentru credibilitatea partidelor. Astfel, credibilitatea partidelor politice din Republica Moldova este pe ultimul loc printre instituțiile publice şi private, fiind de doar 20%. În consecință, creşte absenteismul şi scade dramatic legitimitatea instituțiilor publice eligibile.

În Republica Moldova atitudinea negativă a alegătorilor față de parlamentari continuă să mai persiste. Diminuarea autorității parlamentarilor a fost provocată de mai multe cauze, printre care putem evidenția:

- majoritatea alegătorilor aşteaptă schimbări urgente şi vădite spre bine în viața țării, însă rezultatele activității deputaților sunt mult mai modeste decât cele preconizate;
- realizarea intereselor alegătorilor se reflectă slab în comportamentul deputaților, ei având grijă mai mult de interesele personale, de lupta insistentă pentru putere;
- majoritatea deputaților nu posedă un limbaj corect din punct de vedere politic şi cultură politică;
- lipsa profesionalismului politic şi a unei concepții transparente a dezvoltării societății. Faptul că, în majoritate reprezentanții puterii legislative şi executive au cunoştințele teoretice slabe îi face să manifeste o atitudine neglijentă față de opinia socială;
- conduita multor deputați deseori nu se înscrie în normele deontologice.

Ca răspuns, „electoratul votează, de cele mai multe ori, la îndemnul unor lozinci populiste, irealizabile, vehiculate de unele partide în campaniile electorale [17, 90].

Politica nu se limitează doar la guvernare, însă guvernarea este „finalitatea activităților politice” [20, 202]. Prin intermediul guvernării, tezele, proiectele şi programele ce aparțin acelor partide care au câştigat competiția electorală capătă posibilitatea de a fi înfăptuite.

Desigur, pentru ca ideile politice să se transforme în fapte mai este necesar să fie îndeplinită o condiție esențială, şi anume: deciziile şi politicile guvernării să fie acceptate de societate. Altfel, există posibilitatea ca „puterea străzii” să împiedice realizarea lor pe diferite căi (demonstrații, greve, nesupunere civică etc.). În legătură cu această precizare, este necesar să subliniem că manifestările de „putere” implică şi actorii politici din opoziție, care prin activități parlamentare sau extraparlamentare pot influența, uneori decisiv, deciziile şi politicile elaborate de partidele ce au câştigat majoritatea voturilor, exercitând prerogativele ce revin actorilor de la guvernare.

Considerăm că anume de calitatea puterii, de cultura politică a elitei de conducere depinde foarte mult, dacă nu totul, în republică. De aceea, electoratul trebuie să fie foarte prudent, atent, înțelept şi la alegeri (prezidențiale, parlamentare, locale) să voteze „cu cap”.

Întrucât ca fenomen negativ pentru activitatea de guvernare a unei societăți corupția presupune utilizarea funcțiilor politice şi administrative pentru scopuri ilegale şi imorale – primire de mită, furt din bunul public, facilitare de speculații financiare în folos propriu etc., el nu poate fi conceput decât în contextul unui comportament politic sau administrativ abuziv. Astfel, actul de corupție, presupunând o încălcare a normativelor de serviciu de către un funcționar public, adică depăşirea cadrului juridic care îi guvernează activitatea, poate fi privit şi ca un abuz de putere.

Corupția este o boală serioasă a societății moldoveneşti. Ca orice boală, corupția are nu doar simptome, dar şi cauze. Corupția este o consecință a sărăciei, de aceea, lichidarea corupției nu va fi posibilă fără eradicarea sărăciei. Forța corupției se află în mentalitatea cetățenilor care acceptă corupția drept fenomen normal ce predomină în relațiile din sistemul judiciar, în medicină, învățământ, structurile administrației publice de stat şi cele locale. Corupția are toate trăsăturile necesare pentru a fi considerată drept o chestiune ce ar amenința în special legitimitatea şi autoritatea puterii politice, în acelaşi rând securitatea statului.

Corupția afectează grav statul de drept prin faptul că:
- permite celor cu bani să se plaseze deasupra legii;
- este redusă la zero protecția celor fără de bani din partea legii;
- costă foarte mulți bani publici.

În ultimii ani, tot mai insistent se pune întrebarea dacă statul, instituțiile statale sunt pe cale să câştige lupta pe care o duc contra corupției, dacă Puterea actuală demonstrează un angajament real în acest sens sau intențiile acesteia rămân doar pe hârtie, pentru a alina auzul celor care monitorizează din Europa. Este cert faptul că numeroşi cetățeni ai Republicii Moldova, care se confruntă zilnic cu tratamente şi oportunități ce vin în contradicție cu principiul egalității în drepturi, sunt indignați de o atare stare a lucrurilor. Statisticile nu îl conving pe cetățeanul simplu, care, pentru serviciile ce urmează să i se presteze gratuit, este impus de ci-

rcumstanțe să le achite – fie medicului, fie judecătorului, celui din administrație etc. Pentru a lichida toate aceste imperfecțiuni, mai este mult de făcut.

Justiția este acea putere în stat care are misiunile sale, în primul rând să garanteze edificarea unei societăți în care şansele sunt egale pentru toți şi în care toți să respecte legea. În această direcție justiția trebuie să acționeze prompt şi adecvat.

Conform Programului general de contracarare a corupției, scopul oricărui program național constă în a minimaliza riscul pentru cei implicați în combaterea corupției şi a spori cheltuielile pe care aceasta le implică; în acelaşi rând, urmează a fi creată o astfel de atmosferă de incoruptibilitate, care ar exclude condițiile ce facilitează coruptibilitatea şi care nu ar mai alimenta comportamentul persoanelor corupte. Nu în ultimul rând se impune cunoaşterea legislației, dar şi respectarea ei [25, 154].

Subiecte ai actelor de corupție sunt considerați funcționarii, cărora li se acordă, în virtutea legii, anumite drepturi şi obligații în vederea exercitării funcțiilor în serviciul public de stat, funcționarii care exercită acțiuni administrative de dispoziție şi organizatorico-economice, persoanele cu funcție de răspundere a căror activitate, mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituție şi de actele normative în vigoare [6, 4].

Problema corupției şi a protecționismului rămâne a fi destul de actuală pentru republică. De regulă, în spatele majorității crimelor economice din sistemul creditar-bancar, ale relațiilor economice externe, ale activităților de contrabandă în proporții deosebit de mari se află reprezentanți ai organelor administrației publice, persoane cu funcție de răspundere din ministere, departamente [13, 33].

Consecințele negative ale corupției sunt discreditarea aparatului de stat, a autorităților publice, denaturarea principiilor democratice etc. La compartimentul corupția administrativă Republica Moldova are un indice de 57% din 100, iar la capitolul corupția ca fenomen integru Moldova are un indice de 2,6% pe o scară descrescătoare de la 10 la 0,0, fiind maximul posibil. În aceste clasamente Moldova se situează după astfel de state cum ar fi Ghana, Nicaragua [7, 96-197].

Dacă guvernanții ar fi fost animați, într-adevăr, de cele mai bune intenții, atunci, indiferent de dificultățile inerente procesului reformator ce a cuprins întreaga societate, nu s-ar fi ajuns la un declin de asemenea proporții. În această idee, este de amintit şi ceea ce scrie în Biblie, şi anume că „cetatea sporeşte prin înțelepciunea mai marelui său” sau că „un rege neînvățat va pierde pe poporul său” [22, 26].

Faptul că astăzi Republica Moldova a devenit o țară în care rata sărăciei atinge 70% şi că se situează pe primele locuri în clasamentele internaționale la corupție, birocrație etc. constituie, credem, o dovadă de necontestat în această privință.

Actualmente, se impune ca stringentă combaterea corupţiei în orice domeniu de activitate, în primul rând contracararea aşa-numitei corupţii mari: printre înalţii demnitari de stat – conducători ai organelor centrale, inclusiv miniştri, precum şi a corupţiei în organele publice locale. Este necesară elaborarea şi respectarea strictă a codurilor de etică şi comportament pentru fiecare domeniu al vieţii publice.

De menţionat că în structura puterii politice un loc deosebit şi o importanţă majoră îi revine puterii de stat. Menirea acesteia constă în efectuarea conducerii de ansamblu a societăţii, în promovarea intereselor ţării pe arena internaţională, în asigurarea stabilităţii politice, coeziunii şi ordinii sociale. O putere politică stabilă, democratică şi eficientă, apropiată de popor şi supusă controlului din partea acestuia este condiţia de bază a dezvoltării normale a societăţii. Statul este autoritatea centrală, care dispune de aparatul şi mecanismele necesare menite a face ca voinţa, legile şi normele stabilite de ea să fie respectate şi traduse în viaţă. Locul şi rolul fundamental pe care îl are statul în sistemul puterii politice constă în aceea că el este unica instituţie în drept să ia decizii la nivelul întregii societăţi, să acţioneze în numele poporului şi să-şi exercite autoritatea pentru realizarea binelui public.

Consolidarea bunei guvernări şi a instituţiei democratice depinde în mod direct şi de administraţia publică. Prezenţa funcţionarilor publici în aparatul statal nu se identifică, de regulă, cu administraţia publică. Putem vorbi despre o adevărată administraţie atunci când toate sectoarele vieţii sociale sunt organizate şi dirijate, astfel încât să asigure populaţiei un trai decent şi servicii de calitate. O astfel de administraţie se creează prin efortul comun al puterii politice, care adoptă reglementările administrative şi al puterii executive, care înfăptuieşte administraţia prin corpul de funcţionari publici de o înaltă pregătire profesională şi de o ţinută deontologică corespunzătoare, capabilă să răspundă nevoilor societăţii printr-un comportament potrivit situaţiei [23, 114].

Instituţiile democratice din Republica Moldova au apărut în criză, şi vor fi consolidate ca rezultat al depăşirii acesteia. La moment, putem constata că starea de criză politică este una dintre formele procesului politic din Moldova, iar printre cauzele acestuia putem enumera: nivelul de cultură politică a actorilor politici, abuzul de putere, schimbarea situaţiei politice, presiuni din partea concurenţilor, felul în care are loc divizarea şi partajarea puterii, riscurile şi vulnerabilităţile sistemului politic, instabilitatea economică şi financiară, vulnerabilitatea securităţii din cauza apariţiei calamităţilor naturale.

Conducerea politică este singura instanţă care stabileşte calea de urmat în abordarea şi rezolvarea unei probleme cu care se confruntă comunitatea unui stat, în baza programului politic acceptat de populaţie şi apreciat pozitiv prin vot. Adică, „politica de succes" este politica care reuşeşte să îndeplinească func-

țiile guvernării în acel mod care îi permite să fie mereu mai aproape de echilibrul diferitelor interese politice, economice, sociale.

Bibliografie:

1. Carpinschi A., Bocancea C. Știința politicului: Tratat. Vol. I, - Iaşi: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1998.
2. Colațchi A. Potențialul opoziției în conlucrarea fracțiunilor parlamentare. // Moşneaga V., Rusnac Gh., Mohammadifard Gh. (coord.) Puterea şi opoziția în contextul managementului politic. – Iaşi, Pan Europe, 2005.
3. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994 (Cu modificările şi completările operate până la 15 iulie 2004). - Chişinău, 2005.
4. Dicționar politic. – Bucureşti: Ediția politică, 1975.
5. Fruntaşu P. Stabilitatea sistemelor politice în condițiile democratizării. // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. „Seria Științe socioumanistice”. Vol.III. – Chişinău: CEP, USM, 2001.
6. Furculiță E. Flagelul corupției şi cazul Republicii Moldova. // Transparent. - 2003.
7. Furculiță E. Funcționarul public între remunerare şi corupție. // Republica Moldova la începutul mileniului III. - Chişinău, 2001.
8. Jude I. Paradigmele şi mecanismele puterii. Kratologia – o posibilă știință despre putere. - Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 2003.
9. Kotarbinski T. Tratat despre lucrul bine făcut. - Bucureşti: Editura Politică, 1976.
10. Legea Republicii Moldova privind partidele şi alte organizații social-politice (varianța Legii cu modificările survenite ulterior). // Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: Istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale. Vol.II. - Chişinău, 2000, p.27-32.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, Nr.88-90.
12. Munteanu I. O republică semiprezidențială. // Aspecte ale practicii parlamentare, relațiile dintre Parlament şi Guvern. (Republica Moldova). Culegere de materiale. - Chişinău, 1997.
13. Obreja E. Corupția în Moldova – fapte, analize, propuneri. - Chişinău, 2002.
14. Moşneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. (Coord.) Politologie: manual pentru specialitățile non-profil. – Chişinău; CEP, USM, 2007.
15. Rotaru T. Sociologie. - Cluj: Mesagerul, 1996.
16. Saca V. Transformările sociale din societatea moldovenească ca obiect al relațiilor dintre putere şi opoziție. // V.Moşneaga, Gh.Rusnac, Gh.Mohammadifard (coord.) Puterea şi opoziția în contextul managementului politic. – Iaşi, Pan Europe, 2005.

17. Solomon C. Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău: CEP USM, 2002.

18. Solomon C. Instituția prezidențială în Republica Moldova (1990-2000) // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. - Chişinău, 2001.

19. Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultura civică. Ediția a II-a revăzută şi adăugită. - Bucureşti, 1996.

20. Tămaş S. Managementul politic: elaborarea politicilor şi guvernarea. – Bucureşti: Editura Universitară, 2006.

21. Vâlsan C. Politologia. – Bucureşti: Editura Economică, 1997.

22. Vâlsan C. Politologie. - Bucureşti, 1997.

23. Varzari P. Elita politică din Republica Moldova: realități şi perspective. - Chişinău: CEP USM, 2008.

24. Короп Е. Политическая провокация. // Диалог, 1999, Nr.9.

25. Руснак А., Рошка А., Назария С. Сотрудничество Республики Молдова с другими странами в деле преодоления коррупции и организованной преступности. // Россия - Молдова: 10 лет дипломатических отношений (достижения, проблемы, перспективы). - Кишинев: CE USM, 2002.

Prezentat la redac□ie
la 25 septembrie 2011

AMPLOAREA ŞI CONSECINȚELE FENOMENULUI CORUPȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Iurii GAȚCAN
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială, Catedra de Sociologie
Doctorand, magistru în sociologie

In consolidated democracies, integrity is one of the major strengths of the public administration. Public integrity is an essential component of good governance, thus closely linked to quality services that public officials offer to the citizens. Building an honest behavior of a public official is a priority solution to prevent corruption. Honest behavior is shown by uncorrupted and candid conduct. In general, the term „corruption" is related to the „bribe", but in reality, corruption is not limited to giving or taking a bribe, which is only a part of corruption.

Like any social phenomenon, corruption is a reality that evolves gradually, subject to the conditions of existence of a particular society. Also, as with other phenomena, the evolution of corruption can be analyzed in order to carry out forecasts being taken into consideration the causes that generate the phenomenon, the impact on the socio-economic-political attitude of the state and civil society on the existence of the phenomenon.

În toate etapele istorice de organizare şi evoluție a societății corupția a prezentat nu doar o categorie juridică, ci un fenomen antisocial greu de prevenit. În calitate de concept sociologic**,** corupția reprezintă expresia unor manifestări ale descompunerii morale şi degradări spirituale, interesând opinia publică, cât şi factorii decizionali ai societății. Fenomenul corupției presupune activități imorale şi ilicite, realizate de grupuri şi organizații publice şi private, dar şi de indivizi cu funcții de conducere ori de cei care exercită puterea publică, pentru obținerea unor avantaje materiale, morale ori a unui statut social superior, recurgând la utilizarea şantajului, constrângerii, mituirii, cumpărării de influență, înşelăciunii, intimidării, etc. Dimensiunea sociologică a corupției furnizează informații despre cauzele şi condițiile generatoare de corupție, despre factorii de risc din anumite domenii, conducând în final la explicarea proliferării unor activități ilegale. Ea poate fi comparată cu un „seismograf" care măsoară şi evaluează starea de legalitate şi moralitate din societate.

Dimensiunea statistică a corupției oferă informații în legătură cu amploarea şi frecvența infracțiunilor de acest gen. Atât dimensiunea sociologică cât şi cea statistică au un rol prospectiv, în sensul furnizării datelor privind evoluția fenomenului corupției într-o societate democratică.

Printre cauzele şi condiţiile care determină sau favorizează săvârşirea unor infracţiuni contra activităţii organizaţiilor de stat, pot fi evidenţiate: cauze de natură economico-socială şi cauze de natură educativă şi psihologică [1, 16].

Realităţile economico-sociale - repartizarea inegală a produsului social, deosebirile dintre munca fizică şi cea intelectuală, dintre munca calificată şi cea necalificată, dintre condiţiile de trai de la sat şi cele de la oraş - sunt susceptibile să creeze un climat favorabil apariţiei de manifestări antisociale, inclusiv a faptelor de corupţie. De asemenea, un şir de factori morali, educativi şi psihologici pot ocupă un rol însemnat în favorizarea faptelor de corupţie. Printre aceştia se enumeră individualismul, egoismul, carierismul, abuzul, tendinţele de acaparare, parazitismul, setea de putere etc. care continuă să fie prezenţi atât în conştiinţa unor cetăţeni, cât şi în conştiinţa unor funcţionari.

Percepţia publică este aceea care atenţionează despre accentuarea fenomenului corupţiei, în urma lezării unor drepturi stabilite de lege, precum dreptul la educaţie, dreptul la sănătate, dreptul la muncă etc. Conform datelor sondajelor de opinie putem constata că în Republica Moldova fenomenul corupţiei este caracteristic pentru toate domeniile social-economice, începând de la corupţia mică şi frecventă din învăţământ, sănătate şi finisând cu corupţia politică în favoarea unor grupuri de interese. Practic, grupurile de putere, clientelele politice, produsul acestor ani de tranziţie care controlează oligarhic resursele, reprezintă grupuri de presiune, care pot fi găsite în orice regim, chiar şi în cel totalitar. Grupurile informale sunt organizate pentru a proteja interese şi afaceri. Complicitatea dintre unele grupuri politice şi de afaceri este cheia succesului economic în societăţile în tranziţie, în care societatea civila este relativ slaba, iar statul – captiv diferitelor grupuri de interese.

Potrivit Barometrului Global al Corupţiei (2009), (sondaj realizat anual de Transparency International), 28% din respondenţi din Moldova în ultimele 12 luni au oferit mită. Un alt sondaj sociologic realizat de IMAS-INC (2009) reflectă că 24% din respondenţi s-au confruntat în mod direct cu o experienţă de corupţie.

Însă nivelul criminalităţii reale (totalitatea infracţiunilor săvârşite), inclusiv cifra neagră a criminalităţii (infracţiuni nedescoperite), este considerabil mult mai mare în comparaţie cu criminalitatea legală (descoperită şi judecată) şi aceasta nu atât din cauza abilităţii infractorilor, cât mai ales din cauza pasivităţii victimelor sau, mai exact, a absenţei unor victime evidente (atât cel care oferă mită, cat şi cel care o primeşte nu au motive să sesizeze organele de drept, infracţiunea aducând beneficii ambelor persoane). Pentru estimarea nivelului săvârşirii actelor de corupţie în Republica Moldova putem utiliza următoarea formulă:

Din numărul total al populaţiei Republicii Moldova de 3,6 mil. avem o populaţie activă de cca 2,37 mil (populaţie activă – pers. între 18-65 ani). Dacă am extinde datele medii ale celor două sondaje menţionate, de 26% la numărul

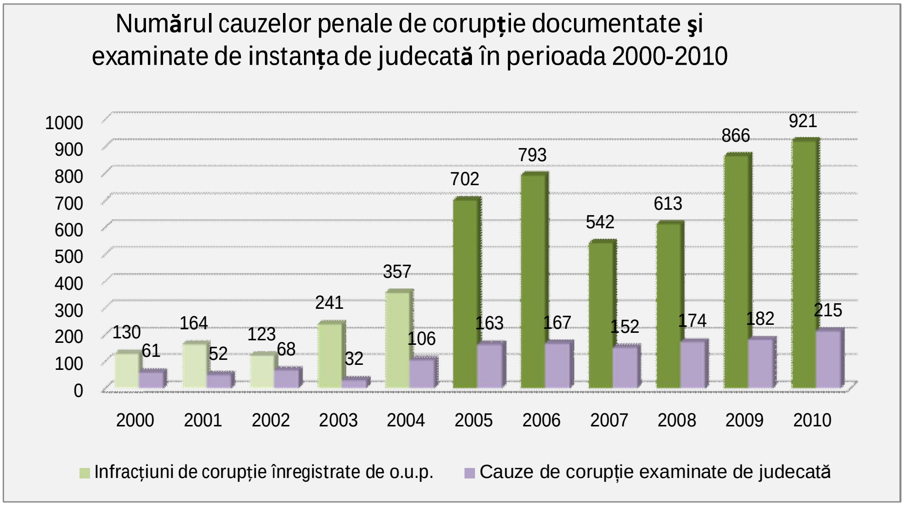
*de populație activă am obține o cifră reală a infracțiunilor de corupție de cca **617 886**. Raportând cifra reală la cele depistate (921) am obține rata descoperirii infracțiunilor de corupție de doar **0,15%** din totalul lor. Se constată că organele abilitate intervin cu măsuri represive într-un singur caz dintr-o mie de acte corupționale săvârşite.*

Analizând aspectul de combatere a fenomenului corupției pe perioada anilor 2000-2010, (Tabel 1) putem constata două perioade diverse în rezultatele obținute de organele de drept din Republica Moldova. Astfel prima perioadă este caracteristică anilor 2000-2004, când numărul de cauze penale pe fapte de corupție intentate a fost într-o creştere lentă de la 130 de cazuri în anul 2000 până la 357 de cazuri în 2004. În perioada dată, în Republica Moldova au avut loc o serie de schimbări politice. Totodată, în anul 2002 a fost creat prima instituție de drept abilitată în prevenirea şi combaterea corupției Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice şi Corupției, însă activitatea instituției a fost perturbată de o serie de reformări interne. De asemenea, rata media a cauzelor penale remise către instanțele de judecată din cele documentate a constituit ***35%*** în perioada anilor 2000-2004.

A doua perioadă cuprinde anii 2005-2010, în decursul acestor ani s-a majorat considerabil numărul cauzelor penale intentate ajungând la cifra de 702 în anul 2005 până la 921 în 2010. Însă, rata medie a cauzelor penale remise către instanțele de judecată din cele intentate s-a micşorat de până la ***25%*** comparativ cu prima perioadă când a constituit ***35%***. Micşorarea numărului cauzelor penale remise instanțiilor de judecată în a doua perioadă, denotă o scădere considerabilă a calității instrumentării cauzelor date.

Practic, diferențele majore prezente în aceste două perioade pot fi interpretate în mai multe sensuri, primul ar fi că majorarea bruscă din anul 2005 a numărului de cazuri de corupție documentate s-a datorat sporirii fenomenului corupției în Republica Moldova iar al doilea ar fi sporirea capacității organelor de drept în depistarea actelor de corupție.

Tabel 1. Numărul cauzelor penale de corup□ie documentate □i examinate de instan□ă de judecată în perioada anilor 2000-2010

Corupția constituie de fapt, o amenințare pentru democrație, pentru supremația dreptului, echității sociale şi a justiției, erodând principiile unei administrații eficiente, subminând economia de piața şi punând în pericol stabilitatea instituțiilor statale. Cu cât mai mare este nivelul corupției într-un stat cu atât mai sărac el devine în timp. Aceasta se datorează în mare parte gradului înalt de ignorare a legislației, fapt ce influențează direct repartizarea ilegală a resurselor în societate.

Efectele fenomenului corupției în Republica Moldova sunt deja puternic resimțite în economia națională, deficitul bugetar fiind destul de mare datorită acumulărilor scăzute în buget, cauzate în mare parte de evaziunile fiscale efectuate de către firmele delicvente sau fantome ce sunt protejate în bună parte de funcționarii publici corupți.

Conform, datelor publicate de către Inspectoratului Fiscal Principal de Stat în perioada anilor 2008-2009, firmele fantomă au prejudiciat bugetul statului cu **4,9 miliarde de lei**. Doar, pe parcursul anului 2010, firmele fantomă au afectat bugetul cu 11,3 milioane de lei, iar până în prezent au fost identificate 21 de astfel de întreprinderi. În total în Republica Moldova au fost deja stabilite circa 3000 de firme fantome pe parcursul ultimilor ani. Totuşi este o probabilitate foarte mică ca aceste sume băneşti eschivate să fie reîntoarse în bugetului de stat, pentru că, în majoritatea cazurilor, fondatorii firmelor fantomă sunt persoane fictive, fără adăpost sau originari din regiunea transnistreană. Respectiv, infractorii reali sunt greu de identificat pentru a fi traşi la răspundere. Cauza primară a apariției şi funcționării a firmelor fantome este fenomenul corupției, prin intermediul căruia infractorii pot ocoli o serie de reglementări sau controale din partea instituțiilor abilitate.

Corupția determină serioase probleme de dezvoltare şi în domeniul politic, ea subminează democrația şi buna guvernare prin încetinirea sau chiar distrugerea proceselor formale. Corupția la alegeri sau în organismul legislativ diminuează responsabilitățile şi distorsionează reprezentarea în luarea deciziilor; corupția în sistemul judiciar compromite aplicarea legilor; corupția în administrația publică determină o repartizare incorectă a serviciilor. În plan general, corupția erodează capacitatea instituțională a guvernării întrucât procedurile nu se respectă, resursele sunt acaparate, iar posturile publice cheie sunt cumpărate şi vândute. În acelaşi timp, corupția subminează legitimitatea guvernului şi valorile democratice precum încrederea şi toleranța.

În urma intervievării a cinci experți din Republica Moldova ce activează direct în instituțiile abilitate în combaterea fenomenului corupției (Procuratura Anticorupție, CCCEC), putem constata prezența unui impact minim al politicilor anticorupționale. Marea majoritate a experților participanți la intervievare au menționat că domeniile cele mai afectate de corupție în Republica Moldova sunt cel al sănătății, învățământului şi a justiției:

- Q1 ***„ Domeniul politic, sectorul justiției, organele de aplicare a legii, domeniile sociale de sănătate şi învățământ. Vulnerabilitatea acestora față de corupție fiind sporită din cauza birocratizării înalte a sistemului bugetar”.***
- Q2 ***„Sectorul politic, sectorul justiției”***.
- Q3 ***„Sectorul educației, sănătății şi public”.***
- Q4 ***„Majoritatea domeniilor cu care se ciocneşte populația mai des precum: medicina, învățământul justiția”.***
- Q5 ***„Instituțiile judecătoreşti, organele de control, precum şi medicina”***

Cauzele principale ale fenomenului corupției în Republica Moldova în opinia unor experților țin de aspectul legislativ, precum ***„imperfecțiunea şi neaplicarea cadrului legal, lipsa voinței politice de a întreprinde măsuri radicale (ca în exemplul statelor Georgia, Hong Kong)”*** **(**Q5), aplicarea unor ***„pedepse uşoare”*** (Q1), alții au menționat şi cauze ce țin de situația economică precum ***„nivelul mic al salariilor în comparație cu prețurile mari”*** [Q4], ***„sărăcia, nivelul scăzut de trai, nivelul jos de motivare a funcționarilor”*** [Q5]. Totodată, majoritatea experților au atenționat şi unele cauze ce țin de factorul uman precum ***„nivelul jos al integrității funcționarilor”*** [Q3] sau ***„lipsa voinței politice de a o contracara”*** [Q4], ***„prevalarea cumătrismului şi nepotismului în structurile de stat şi a birocratismului”*** [Q2].

La întrebarea cine sunt principalii instigatori ai actelor de corupție, majoritatea intervievaților au menționat că sunt ***„beneficiarii cât şi prestatorii serviciilor sociale”***, ***„avocații”***, ***„colaboratorii organelor de drept”***.

Formele cele mai practicate ale actelor de corupție, sunt în opinia experților majorității experților ***„luarea şi dare de mită directă sau prin intermediari”*** sub formă de bani, servicii sau onoruri. De asemenea, unii experți consideră că

acceptarea corupției ca alternativă de soluționare a problemelor este deja o ***„cutumă a societății”*** [Q4], şi dacă vom accepta modelul dat ***„nu vom fi nici odată liberi şi respectoşi unul cu altul”*** [Q3].

Evaluarea de către experți a eficienții acțiunilor întreprinse în diminuarea corupției de către unele instituții de stat, pe o scară de la 1 la 10 (unde 1 indică o eficiență scăzută şi 10 o eficiență mare), a demonstrat un nivel scăzut al randamentului instituțional în lupta contra corupției. Din practica de zi cu zi experții în domeniu au dat calificative diverse instituțiilor privind eficiența lor în lupta contra corupției, astfel notele medii pe instituții sunt: ***Procuratura – 6, Parlament - 5, MAI – 5, Guvern – 5, CCCEC – 7, Administrația Publică Locală – 4, Vama – 5, SIS – 5.*** Practic cel mai mare calificativ a fost acordat de către experți CCCEC nota 7 iar cel mai mic Administrației Publice Locală – 4.

Referitor la eficiența Strategiei Naționale Anticorupție ce este practic portofoliul politicilor anticorupționale, experții la fel au fost sceptici declarând că ***„nu a îndeplinit în mare măsură unele acțiuni, unele au fost realizate doar la nivel declarativ”*** [Q3], ***„au fost o serie de rezultate pozitive în urma implementării strategiei, însă nu a fost atins scopul final de reducere a corupției în țară”*** [Q1], ***„obiective atinse de strategie au fost doar de scurtă durată”*** [Q4]. Nota medie acordată de experți pentru eficiența strategiei este şase, fapt ce relevă că o parte din obiectivele strategiei nu au fost atinse până la urmă.

Punctele slabe ale Strategiei Naționale Anticorupție în opinia tuturor experților sunt:

- ne acoperirea tuturor domeniilor afectate de corupție,
- lipsa de interes manifestată de unele autorități cu privire la obiectivele strategiei,
- îndeplinirea formală de către unele instituții a obiectivelor,
- lipsa de suport financiar,
- lipsa unui mecanism de monitorizare.

Corupția subminează tratamentul egal al cetățenilor de către autoritățile publice, indiferent dacă este vorba despre obținerea de permise şi autorizații în schimbul mitei sau despre atribuirea de contracte publice prin intermediul unor licitații trucate. Corupția este în toate cazurile o infracțiune intermediară prin care se urmăreşte obținerea unui rezultat mai important. Sumele vehiculate în acest domeniu sunt în general direct dependente de valoarea rezultatului final urmărit, valoarea sumelor nelegale oferite putând ajunge la milioane de lei. În aceste condiții, când profiturile nelegale pot depăşi de zeci de ori amenzile aplicate în practica justițiară a Republicii Moldova, pedepsirea doar cu amendă nu are un efect descurajator pentru cei implicați în acte de corupției.

O alta dificultate majoră în practică este imposibilitatea tragerii la răspundere penală a membrilor organelor colective de decizie. În plus, hotărârile consiliilor municipale nu sunt analizate în detaliu de către organele în drept să le

conteste în termenul legal din cauza lipsei de personal, astfel încât hotărâri cu vicii de legalitate nu sunt contestate la timp în instanță şi îşi produc efecte juridice.

Dacă adăugam la aceste dificultăți faptul că practica instanțelor în aplicarea pedepselor complementare este modestă şi faptul că majoritatea confiscărilor vizează exclusiv obiectul mitei putem concluziona că politica sancționatorie în materie de corupție este nesatisfăcătoare. Concluzia este cu atât mai gravă cu cât rezultatele obținute nu reflectă alocările de fonduri publice semnificative pentru funcționarea organelor specializate de luptă împotriva corupției, procuratura, instanțele judecătoreşti, CCCEC, MAI etc.

Principala problemă identificată în redactarea de acte normative priveşte formulările ambigue care permit administrației să îşi exercite puterea în mod discreționar. Pe de altă parte, adoptarea unor acte normative importante este amânată. Legislația cu privire la accesul la informații de interes public se aplică deficitar. În materia achizițiilor publice problema supraevaluării este încă dificil de rezolvat de către organele judiciare, mai ales prin perspectiva laturii subiective.

Cele mai scăzute nivele de corupție sunt în țările în care concurența politică este de intensitate medie. O instabilitate prea mare ar conduce în mod natural la asumarea de către politicieni a strategiilor de tipul ”după mine şi potopul”. Pe de altă parte, autocrația este un mediu favorabil pentru apariția unei corupții sistematice şi organizate, aflate în afara capacităților de control ale societății civile. Belarus şi Uzbekistan, țări care nu au implementat importante reforme economice orientate către piață, sunt percepute ca fiind mai puțin corupte în virtutea regimurilor lor autocratice. Cele mai avansate țări pe calea reformelor (Estonia, Cehia, Ungaria) de asemenea sunt atribuite cu nivele scăzute ale corupției.

Bibliografie

1. Dobrinoiu V. Traficarea funcției şi a influenței în dreptul penal. – Bucureşti, Editura Ştiințifică şi enciclopedică,1983.

2. Tamaş L., Antoniu G., Hentea T. Cunoaşterea cauzelor care determină şi a condițiilor care înlesnesc sau favorizează manifestări antisociale. – Bucure□ti, Editura “R.R.D.”, 1972.

3. Progrese şi perspective în prevenirea corupției. Raportul Național. – Chişinău, Editura Bonus Office, Ediția 2007, 2008, 2009,2010.

4. http://www.jurnal.md/ro/news/firmele-fantoma-au-saracit-statul-cu-4-9-miliarde-de-lei-in-doi-ani-183864/

5. Raport de cercetare „Evoluția percepției fenomenului corupției în Republica Moldova 2005-2009”, IMAS-Inc, Chişinău, Iulie 2009.

6. Raport Transparency International „Barometrul Global al Corupției”, 2010, disponibil online http://www.transparency.org

Prezentat la redacţie
la 15 octombrie 2011

Recenzent – **Maria BULGARU**, doctor habilitat în filosofie, profesor

Conferinta stintifică
”FUNCȚIONAREA PARTIDELOR POLITICE ÎN PERIOADA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA”
(Chişinău, 18 noiembrie 2011)

SEMNIFICAȚIILE CUVÂNTULUI «PARTID» ÎN CONTEXTUL ACTULUI COGNITIV

Vasile CUJBĂ
Republica Moldova, Chi□inău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, catedra □tiin□e Politice
Decan, doctor în filosofie, conferen□iar

The scientific study of the “party” phenomenon requires “ipso facto” a logical semantic approach. In this respect, the cognitive valences of the word “party” are highlighted and developed in the present article. In this way the word “party” represents more than a lexical unit and of course its quality stands for the starting point. The inarticulate as well as the articulate form get a gnoseological significance, than is “party” and “the party”.

For instance the inarticulate form (“party”) denotes a lower degree of understanding, while the articulate form (“the party”) its maximum degree.

Within the logical frame work the word “party” is the definition’s peculiarrity but “the party” is the formal peculiarity of the concept being defined. The word party also has a denominative quality “sui generis” with which we give a name to a certain object.

The proper denomination is being attribuated to the object “party” due to its structural and functional qualities.

Exploring the significances and turning to the best account of the word “party” is the complex approach’s guarantee of the “party” phenomenon.

Cunoaşterea, menționa I.Kant este, fără îndoială, primul rezultat pe care îl produce intelectul nostru [2, 105]. Expresia acestui rezultat este reflectarea realității şi prin limbaj, care este, în fond, cuvântul sau / şi cuvintele. Cunoaştere realității prin cuvânt constituie, după cum afirmă E.Cassirer, „faza primară în cunoaştere şi reperul pentru cunoaşterea ulterioară” [1, 189]. Cuvintele pe care le utilizează oamenii în cunoaşterea realității creează o nouă lume, suprapusă celei reale, lumea semnificațiilor. Lumea, în această privință, nu poate să nu fie şi una a cuvintelor, iar omul nu poate să nu fie o ființă cuvântătoare.

În situația deja reliefată ceea ce dă măsură şi valoare lumii semnificative este şi cuvântul partid, lexem indispensabil sistemului limbii române. Prin substanța sa semantică cuvântul partid nu înseamnă altceva decât a concepe ca ceva identic cu sine însuşi şi diferit de toate celelalte.

Vorbind despre cuvântul partid, cum să nu ne întrebăm: ce anume vine să învestească în „puterea" sa?, sau care-i capacitatea de a stabili relațiile de semnificare?

Abn initio, vom arăta că partid se înfățişează sub două aspecte: vorbit şi scris. În primul aspect cuvântul partid este un complex sonor (voces singnificant), iar în al doilea constituie scrierea alfabetică sau semnul cuvântului (signum termini orales). Ca realitate a limbii române, dar şi al vocabularului politic, cuvântul partid scoate în evidență entitatea biplană. În calitate de semn lingvistic, de exemplu cuvântul partid asociază un semnificant (o componentă fonică) cu un semnificat (reprezentat printr-o o anumită informație), ceea ce îl situează în categoria elementelor, care fac posibilă comunicarea. Şi încă o chestiune: în cazul în care cuvântul partid, ca unitate lexicală, are o accepție specifică unui anumit domeniu de activitate, de exemplu politică, cuvântul respectiv devine termen.

În vederea obiectivelor urmărite, cuvântul partid, precum şi forma sa articulată partidul, are valoare nu prin sine însuşi, ci prin aceea că redă ceva, semnificația devenind, astfel, categoreme. Astfel, cuvântul supus analizei noastre „ascunde", poartă în el, mai multe semnificații, manifeste îndeosebi la nivel noetic. Astfel, în această privință, cuvântul partid şi/sau partidul, are un sens în plan gnoseologic şi altul - în cel logic.

Din punct de vedere gnoseologic, analiză raportată la obiectul cunoaşterii, partid, formă nearticulată, denotă un grad redus al cunoaşterii şi determinării (obiectul nefiind bine cunoscut), pe când cuvântul partidul, forma articulată, - unul maxim (obiectul este cunoscut şi individualizat). În această situație, devine evidentă distincția dintre obiectul partid - obiectul partidul. Notăm, aşadar, că în cazul acestor două lexeme gramaticale, există două sensuri ale cunoaşterii: unul slab şi altul tare, mai exact, gradul de cunoaştere în această situație, se manifestă în ordine crescătoare de la o cunoaştere aproximativă şi generală într-un caz, la o cunoaştere concretă şi precisă în alt caz.

În planul operațiilor gândirii, distincția lingvistică partid/partidul marchează şi o distincție logică[1]. Bunăoară, în situația în care dorim să exprimăm definiția conceptului, cuvântul trebuie să fie nearticulat, id est, partid. În această accepție mai spunem că partid este semnul definiției conceptului. E de observat că în cazul definițiilor nominale-lexicale cuvântul ca semn al definiției poate lua forma: „prin cuvântul partid înțelegem" sau „numim partid". Concret vorbind, semnifi-

---

[1] *Relevantă în această privință este judecata analitică a lui Aristotel din Organon.*

cația adevărată, pentru definițiile nominale-lexicale este următoarea: „numim partid - o grupare de oameni, uniți prin comunitatea concepțiilor politice, ideologice a intereselor sociale”. O asemenea semnificație, bineînțeles, este imprecisă şi prin urmare nu reuşeşte complet să circumscrie partidul (obiectul) de entitățile secante, de pildă, organizațiile sindicale, de tineret, mişcări social-politice, etc. În definițiile reale (care trimit la obiect) cuvântul ca semn al definiției are forma: „partid este". Un exemplu în această privință este forma de exprimare cum ar fi: „partid este o asociație cu o organizare flexibilă, care acționează pentru a lua şi exercita puterea politică, în vederea realizării intereselor şi concepțiilor politice, proclamate în platforma program”. O astfel, de definiție reală, privind partidul politic, pune în lumină trăsături precum: caracterul asociativ – adeziunea benevolă; caracterul organizat, dispunerea tipurilor de activități; modalitatea - luarea şi exercitarea puterii politice, finalitatea - articularea şi agregarea intereselor.

Dacă în definițiile nominal-lexicale, prin forma „numim partid”, se stabileşte un raport de semnificare, atunci în definițiile reale, utilizând forma „partid este”, se caută dezvăluirea trăsăturilor entităților definite,suficiente pentru a identifica şi diferenția entitatea supusă studiului şi cercetării ştiințifice.

În acelaşi context al logicii, cuvântul articulat partidul îşi are relevanța sa: este ceea ce se spune în definiție, este semnul formal al conceptului definit. Deci, partidul semnifică partidul şi din acest considerent are un înțeles ori o comprehensiune.

Semnificând conceptul, cuvântul partid are şi calitatea de a denumi. Când însă cuvântul se spune despre obiectul partid, acesta semnifică o denumire şi este exprimat în limbaj într-o formă nearticulată. Or, este un postulat, obiectul respectiv este, sui generis, denumit prin cuvântul partid.

Cuvântul partid ca denumire, fiind dependent de concept, oferă posibilitatea de a se spune ceva despre partidele care alcătuiesc, în baza trăsăturilor comune, clasa de partide. Totodată, dependența denumirii de concept determină faptul că partid nu se poate spune despre orice, ci numai despre obiectele care au trăsături de a fi partid şi nu altceva, sindicat, de exemplu, astfel, încât pentru orice obiect „X", dacă „x" are trăsături de partid, atunci obiectul dat este partid şi, drept urmare, are denumirea corespunzătoare.

O altă problemă care poate fi ridicată în continuare este următoarea: de ce se poate spune despre ceva că este partid? Credem că un răspuns acceptabil poate fi atât de ordin logic, cât şi istoric.

Din punct de vedere logic, unui anumit partid i se spune partid şi nu altfel, de pildă stat, deoarece partid este derivat de la partidul, care semnifică partidul (conceptul), pe când celălalt nu. Unui partid i se poate spune stat numai dacă statul semnifică partidul. Or, actul denumirii obiectului partid se realizează prin

cuvântul semnificativ partidul, care exprimă conceptul (nomina non significant res nisi mediante intelectu) respectiv.

Istoriceşte denumirea de partid îşi are justificare în experienţa socială privind semnificaţia unei „părţi" a societăţii, exprimate in limbaj prin cuvânt. Această „parte" care încearcă să-şi valorifice virtuţile, ulterior şi cele politice, a fost denumită partid de la „pars", („partes" - pl.) „Pars" era cuvântul utilizat de romani pentru a denumi „o parte" a societăţii cum ar fi: partes populares, partes optimates partes ecuestris etc.

Partid ca denumire, deci, îşi are originea în latinescul „pars", iar prin filiera limbii franceze (le partí) a fost achiziţionat de către limba română, aceasta dându-i cum ar spune C.Noica „cinstire şi cetăţenie".

În afară de sensul etimologic de a fi „o parte la ceva", cuvântul partid mai are şi sensul de asociere, „a lua parte la ceva". Or, acest al doilea sens relevat de G.Sartori [3, 3] în planul câmpului semantic are o semnificaţie de putere mai mare. „A lua parte la ceva", echivalent cu „a participa", determină eminamente funcţionalitatea partidelor fie în legătură cu luarea deciziilor politice, fie cu implicarea şi integrarea individului în viaţa politică. Tocmai în acest context, partidul dobândeşte valoarea sa intrinsecă, care-i permite realmente depăşirea statutului de „parte", devenind astfel, ceea ce denotă însăşi sintagma „partid politic". Retrospectiv, obiectivarea reală a calificativului de „partid politic” are loc: în SUA, după 1830, când partidele au început să aibă o consistenţă influentă asupra puterii, în Anglia, odată cu Reform - Act de la 1832, în Franţa, începând cu anul 1848 şi în Japonia după restauraţia Meige din anul 1867.

Aşadar, sensul istoric reliefat adineaori în consonanţă, bineînţeles, cu cel logic este indubitabil privind „de ce"-ul denumirii obiectului respectiv partid şi nu altfel.

Dacă partid [1] este denumirea obiectului corespunzător, atunci cum s-a făcut „dreapta numire"? Nu ni se pare lipsit de interes, în această ordine de idei, să ne oprim asupra tezei convenţionaliste şi naturaliste. În corespundere cu teza convenţionalistă [3, 99], denumirea obiectului este o chestiune de convenţie, ceea ce presupune că „nimic nu este de la natură" un nume, ci pe parcurs devine un simbol [4, 100].

Însă adepţii tezei naturaliste afirmă contrariul, adică denumirea obiectelor nu este rezultatul „acordului şi convenţiei, ci se dă în conformitate cu raportul natural dintre denumire şi obiect [4, 79-88]. Prin urmare, „dreapta numire" nu este decât potrivirea dintre eidosul denumirii şi obiect.

Juxtapunerea ambelor teze cazului nostru permite să facem următoarele constatări:

a) denumirea partid are un caracter natural, dacă nu este doar o fonie (o suită constituită din mai multe sunete, id est, cuvântul în voce), ci şi fonie / eidios (concept). Deci, obiectului partid i se potriveşte numai acea denumire, în ale că-

rei „litere şi silabe" este imprimată ideea ce exprimă în mod pertinent natura obiectului;

b) denumirea partid are un caracter convențional, dacă prin ea înțelegem numai fonie şi „imaginea acustică” - concept (F. de Saussure). Faptul că aceluiaşi obiect îi corespund diferite fonii, spre exemplu în română - partid, engleză - party, franceză - parti, rusă - partia etc., dovedeşte că acestea sunt convenționale, arbitrare.

Concluzia în urma acestor reflecții ar fi următoarea: denumirea partid este convențională în ceea ce priveşte raportul fonie - obiect şi naturală în ceea ce priveşte raportul fonie/eidos - obiect. Deci, alternativele se rezumă la aceste două teze. Şi nimic nu poate împiedica ca una dintre ele să fie susținută într-o situație anumită şi neacceptată în alta.

În legătură cu denumirea, adăugăm că nu există o denumire pentru un singur partid (referința denumirii este clasa de obiecte), căci ar trebui să existe şi o definiție particularizată sau aceasta nu poate avea nici o apreciere logică. Prin urmare, este normal să punem următoarea întrebare: ce reprezintă cuvântul care denumeşte un singur obiect? Şi de ce îl denumeşte astfel? Subliniem: cuvântul care denumeşte un singur partid nu este altceva decât numele acestuia, în acest context, un partid sau altul se mai poate numi: liberal, conservator, democrat, creştin, ecologist etc. Aceste nume şi altele se dau în conformitate cu, de exemplu:

- atributele popularității - democrat, popular, creştin, naționale etc.
- atributele doctrinaire - liberal, conservator, socialist.
- atributele apolitice-entice, socio-demografice, socio-profesionale.

Exempli gratia, dacă spunem, partidul democrat, nu facem decât să „saturăm" denumirea pentru a exprima exhaustiv gândul, pe de o parte. Iar pe de altă parte, construcțiile de acest fel (substantive însoțite de un atribut) sunt folosite cu scopul de a singulariza un partid din clasa de partide. Aceasta-i modalitatea de a da un „nume" obiectului denumit partid.

Aşadar, cuvântul partid, fie într-un context, fie în altul, îşi etalează explicit capacități semnificative cum ar fi: a) constitutive, în calitate de materie a conceptului în voce; b) comunicative, în calitate de semn al formei conceptului; c) denominative, în calitate de denumire a unei mulțimi sau clasei de partide.

Într-adevăr, lumea, ipso facto, este cunoscută şi prin semnificații, iar contribuția cuvântului partid, în acest sens, este incontestabilă. Aşadar, nu ne rămâne decât să cunoaştem semnificațiile cuvintelor.

Bibliografie

1. Cassirer E. Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane. Editura: Humanitas, Bucureşti, 1994.

2. Kant I. Critica rațiunii pure. Editura: IRI, Bucureşti, 1994.

3. Sartori G. Parties and Sistems: A Framework for Analysis. Vol.I. – Cambridge, Cambridge University Press, 1976.
4. Saussure, de, F. Curs de linquistique generale. - Paris, 1971.
5. Vasiliu E. Încercarea critică asupra teoriei binariste a semnului lingvistic. // Limba română, XXXII, nr.2, 1986.

Prezentat la redac□ie
la 20 noiembrie 2011

PARTIDELE POLITICE – PROMOTOARE ALE ORIENTĂRII GEOPOLITICE A REPUBLICII MOLDOVA

Aurelian LAVRIC
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relatii Internationale, Stiinte Politice si Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctor în istorie, conferentiar

Since 1812, when the Russian Impire occupied the Eastern part of Moldovan state, named by the occupants Bessarabia, a battle began for this territory between the international actors (Otoman, Austrian and Russian impires), as well as within the bessarabian territory – for a geopolitical orientation. This battle contiues even now in the independent Republic of Moldova: there are parties which promote the integration within the Eurassian Economic Union, proposed by Russia, and there are parties which promote the integration in the European Union. The external factor is very influential in a small state like Republic of Moldova. So the denouement of this struggle is still unknown and it depends on the internal democratic mechanism and on the external suport for both groups of political forces.

Din 1812, de când Imperiul Rus a ajuns pe Prut, a început bătălia pentru Basarabia – spațiul moldovenesc dintre Prut şi Nistru, pe care ocupanții ruşi l-au numit „Basarabia”, extinzând asupra întregului teritoriu denumirea veche a sudului regiunii. Statul Moldova nu s-a resemnat cu pierderea acelei părți din trupul țării. Iar din 1859, când Moldova s-a unit cu Valahia, nou-înființatul stat România, în calitate de succesor al Moldovei, a preluat inițiativa în revendicarea de la Rusia a moşiei strămoşeşti a Basarabiei. Concomitent, în Basarabia s-a purtat şi se poartă, cam de la jumătatea secolului XIX – când s-a format o primă generație de basarabeni în mediul ocupației ruseşti – şi până în prezent, o bătălie aprigă pentru **orientarea geopolitică** a provinciei, iar în prezent a statului Republica Moldova. Războiul pentru Basarabia a început în urmă cu aproape 200 de ani şi s-a purtat de Imperiul Rus atât cu Moldova, Imperiul Otoman, Imperiul Austro-Ungar şi alte state occidentale, cât şi cu oameni dintre Prut şi Nistru, care nu s-au resemnat cu ocupația rusească – cu starea de a ajunge deznaționalizați şi rusificați, pe care le-au pregătit-o ocupanții. Ca rezultat, la 27 august 1991, RSSM a devenit stat independent. În prezent, când cea mai mare parte a Republicii Moldova este liberă (sub ocupație au mai rămas 11% din teritoriul fostei republici sovietice moldoveneşti – zona sa estică) lupta se dă între **orient-tarea Republicii Moldova către structurile occidentale** sau **rămânerea ei în sfera de influență a Federației Ruse**. Practic, partidele politice din Basarabia

sunt, după expresia cercetătorului O.Serebrian, “partide geopolitice”. Cele două tabere se prezintă astfel:

1. Partidele care împărtăşesc şi promovează ideea identităţii etnice moldoveneşti a populaţiei majoritare a republicii – aşa-numitele partide stataliste, cu o consideraţie deosebită faţă de Rusia. Partidele “stataliste” şi “identitar – moldoveneşti” se poziţionează ca pro-ruseşti probabil pentru că liderii şi membrii acestora înţeleg că dacă nu era crima comisă de Rusia împotriva Principatului Moldovei în 1812, iar apoi crima din 1940, reluată 1944 – când trupele sovietice de ocupaţie au rămas aici pentru peste patru decenii, nu exista nici Republica Moldova, ci întreg teritoriul Principatului Moldova – de la Carpaţi până la Nistru – era în graniţele unui stat, împreună cu fraţii din Maramureş (locul de origine al celor care apoi aveau să-şi zică moldoveni), Transilvania, Muntenia etc. Partidul Comuniştilor – exponentul acestui curent, în perioada de 8 ani cât s-a aflat la guvernare (2001-2008), deşi din 2005 a practicat un discurs pro-european, în fapt dădea dovadă de o lipsă de voinţă privind integrarea în UE. Poziţia PCRM rezultă clar din ideea pe care V.Voronin a exprimat-o de mai multe ori: întâi să construim Europa [UE] la noi şi apoi ne vom integra. Evident, construirea Europei, a standardelor de viaţă ale UE în Republica Moldova este foarte grea fără să te afli acolo şi fără să beneficiezi de ajutorul UE. Statele aderă şi se integrează în UE pentru ca să realizeze standardele de viaţă din UE, integrarea în UE se desfăşoară *stricto sensu* după aderarea la structurile respective.

2. Partidele pro-europene, care promovează identitatea românească a populaţiei majoritare basarabene (doar PD-ul susţine libertatea cetăţenilor de a se identifica fie moldoveni, fie români şi de a-şi denumi limba fie română, fie moldovenească; PD-ul care se pronuţă pentru integrarea Republicii Moldova în UE, dar întreţine relaţii frăţeşti şi cu Partidul de guvernământ “Edinaia Rossia”).

Din perspectiva PCRM, lupta se dă între românism şi moldovenism. Cu toate că PCRM-ul la nivel de declaraţii se declară pentru integrarea europeană, totuşi, din perspectiva componentelor AIE, lupta pe care acele partide o poartă cu opoziţia comunistă, se dă între orientarea pro-occidentală şi orientarea pro-rusă. PCRM-ul reprezintă un fenomen interesant. Deşi de la începutul înfiinţării sale (în 1993) liderul acestui partid, V.Voronin, şi-a declarat în mai multe rânduri regretul cu privire la dispariţia URSS şi dorinţa de a vedea Republica Moldova în calitate de stat membru al Uniunii Rusia – Belarus, ajuns la guvernare în 2001, dar mai ales după incidentul legat de Planul Kozak de soluţionare a conflictului nistrean, respins de el în 2003 după ce l-a parafat, comuniştii s-au orientat – mai ales după ce au obţinut din nou majoritatea la alegerile din 2005 – spre UE. Cum a fost posibil ca UE şi SUA să susţină guvernul comunist de la Chişinău? “Paradoxala susţinere acordată de americani lui Vladimir Voronin trebuie văzută prin prisma presiunilor exercitate asupra Republicii Moldova de Rusia lui Putin pentru reglementarea conflictului transnistrean într-o formulă care ar fi per-

mis staționarea trupelor ruse în Transnistria vreme de 20 de ani şi transformarea spațiului dintre Prut şi Nistru într-o anexă federativă a Tiraspolului. Planul american de instalare a bazelor militare din Bulgaria şi România nu s-a împăcat niciodată cu menținerea prezenței militare ruse în Transnistria. Gestul lui Vladimir Voronin din 2003 de respingere a Memorandumului Kozak (inspirat de puterile occidentale) a fost considerat de Vladimir Putin drept un afront personal, iar liderul comuniştilor de la Chişinău s-a trezit cu uşa Kremlinului trântită în nas. **Voronin a fost silit să se îndrepte spre Uniunea Europeană cu care a semnat Planul de acțiuni Moldova-UE** (subl. A.L.). Voronin a rămas până în ziua de azi un personaj neagreat de Kremlin şi o Cenuşăreasă a reuniunilor CSI. Configurația Parlamentului de la Chişinău din 2005 indica faptul că trebuie menținuți comuniştii la guvernare – ceea ce s-a şi întâmplat cu ajutorul Occidentului prin intermediul lui Traian Băsescu, Viktor Iuşcenko şi Mihail Saakaşvili" [1]. Deşi nu îl agrează, Rusia l-a susținut şi îl susține pe Voronin şi PCRM-ul, înțelegând că este singura forță politică mai influentă care se orientează spre Rusia şi care este susținută de electoratul pro-rus din Moldova. V.Voronin şi-a dat arama pe față pe 5 octombrie 2011, când a declarat că PCRM-ul se pronunță pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea vamală Eurasiatică [2].

De cealaltă parte, asistăm la un discurs pro-occidental al PLDM, PD şi PL, care, ajunse la guvernare în 2009, au format Alianța pentru Integrare Europeană (AIE). Cu regret, AIE, din cauza unor disensiuni între partidele componente, nu reuşeşte să acționeze hotărât în vederea realizării obiectivului formulat. PL-ul, care promovează identitatea românească în Republica Moldova, a înlocuit totuşi formulele pro-unioniste cu sintagma „ne întâlnim în Uniunea Europeană" care a atenuat temerile mult speculate de comunişti. Războiul PL-ului cu comuniştii este notoriu. Parte a acestui război a fost Raportul privind studierea crimelor comunismului în Republica Moldova, a Comisiei prezidențiale instituite printr-un decret al şefului statului Mihai Ghimpu, din 14 ianuarie 2010. Textul raportului a apărut de sub tipar în septembrie 2011 cu titlul "Fără termen de prescripție" (800 pagini). Devenit preşedinte interimar în urma evenimentelor politice din anul 2009, Mihai Ghimpu a avut inițiativa alcătuirii unui raport elaborat de istorici pentru condamnarea regimului comunist. În perioada cercetării necesare pentru acest raport au fost deschise arhivele secrete de la Chişinău care au scos la iveală confirmarea crimelor săvârşite în timpul ocupației sovietice. "Simpla scoatere la lumină a crimelor şi criminalilor sovietici ar fi fost în sine o lovitură grea pentru Partidul Comuniştilor – în cazul în care ar fi fost preluată de mass-media şi adusă la cunoştința publicului. Însă Partidul Liberal nu deține şi nu controlează mijloace mass-media proprii care să-i fi permis o publicitate mai mare asupra crimelor comunismului (mai multe articole au apărut în ziarele *Timpul* şi *Jurnal de Chişinău*, fără a avea însă un efect deosebit, iar subiectul crimelor comunismului a fost oarecum abandonat)" [2]. De notat totuşi că în timpul preşe-

dinției lui Ghimpu a fost numită o nouă conducere a Companiei Publice Teleradio-Moldova, fidelă PL-ului, iar din augist 2010 PL-ul şi-a creat propriile instituţii mass-media – portalul de ştiri Arena.md şi postul de radio 'Arena FM' – însă eficiența acestora, în parte datorită profesionalismului jurnaliştilor angajaţi în instituţiile respective, a lăst şi lasă de dorit. În orice caz, nu se compară cu profesionismul şi impactul jurnaliştilor de la posturile de televiziune pro-comuniste NIT şi N4. "Ideea lui Mihai Ghimpu a fost ca în baza raportului istoricilor privind crimele comunismului să fie adoptată o lege care să aplice comunismului un tratament egal cu nazismul. Suspendarea prin lege a denumirii de comunism şi a simbolurilor comuniste ar fi fost o lovitură de succes şi proiectul ar fi putut fi dus la îndeplinire, Alianța pentru Integrare Europeană având numărul necesar de voturi în Parlament. Însă proiectul liberalilor a fost abandonat de partenerii de guvernare Partidul Liberal Democrat, Partidul Democrat şi Alianța Moldova Noastră (dispărută între timp de pe scena politică, notă A.L.) – ridicându-se astfel semne de întrebare cu privire la adevăratele intenţii ale acestor partide (respectiv dacă chiar îşi doresc să îi învingă pe comunişti)". De asemenea, un alt instrument de luptă l-a constituit ameninţarea cu intentarea unor dosare de corupție foştilor guvernanţi comunişti. "Mult anunţatele dezvăluiri în dosarele de corupție ale comuniştilor de la Chişinău au rămas doar vorbe de campanie electorală (probabil o altă înţelegere a unor membri AIE cu structurile de forţă)" [2].

La fiecare scrutin electoral populaţia Republicii Moldova are din nou de ales între Orient şi Occident, ca de fiecare dată în ultimii 20 de ani. Cheia unei victorii pro-occidentale stă în păstrarea unităţii AIE – desfacerea acestui bloc politic are un singur rezultat: venirea la putere a comuniştilor, cu tot cortegiul de consecinţe ale unui astfel de rezultat. „Venirea la puterea a comuniştilor poate duce la o nouă izolare a Republicii Moldova pe scena internaţională în condiţiile în care comuniştii rămaşi sub conducerea lui Vladimir Voronin nu vor fi bine primiţi nici la Bruxelles, nici la Moscova", consideră G.Damian, în articolul „Basarabia, la răscruce de vânturi", publicat în *Ziua Veche*, şi reprodus în portalul de ştiri Arena.md [3]. Cred totuşi că analistul român greşeşte când formulează atât de categoric aceste presupuneri: Moscova îl va susţine pe Voronin şi PCRM-ul, ca o alternativă la integrarea rapidă a Republicii Moldova în UE. Faptul că Rusia se pronuţă împotriva integrării europene a republicilor fost-sovietice transpare din unele acţiuni ale sale. Pe 2 septembrie 2011, agenţia Rador, citată de Arena.md a difuzat ştirea "Rusia a pierdut lupta pentru Ucraina în faţa UE", în care se menţionează: „Deputatul ucrainean Oleksi Plotnikov, membru al Partidului Regiunilor, aflat la guvernare, susţine că Federaţia Rusă a pierdut lupta pentru Ucraina în faţa Uniunii Europene şi că materialele difuzate de posturile de televiziune ruseşti şi articolele din ziare care dezaprobă politica externă a Ucrainei confirmă înfrângerea Moscovei". "Rusia a pierdut lupta pentru Ucraina

în fața UE în luna martie a acestui an, atunci când Înaltul reprezentant al UE pentru afaceri externe, Catherine Ashton, a declarat că partea ucraineană are toate motivele ca, până la sfârşitul anului în curs, să semneze Acordul privind zona de liber schimb. După această declarație, în Ucraina au început să vină emisari (ruşi, n.red), care ne-au spus: Uniunea Vamală formată între Rusia, Belarus şi Kazahstan este mai convenabilă, renunțați la Europa, veniți în cadrul Uniunii Vamale", a subliniat Plotnikov. "Ceea ce vedem în materialele prezentate la televiziunile din Rusia dovedeşte că Moscova îşi recunoaşte înfrângerea" - a adăugat deputatul ucrainean.

De asemenea, Rusia va susține PCRM-ul ca promotor al statutului de neutralitate şi al unei atitudini rezervate față de NATO. PCRM-ul a declarat tranşant că este împotriva NATO. Pe 19 aprilie 2011 Arena.md a difuzat ştirea „PCRM propune ca neutralitatea Republicii Moldova să fie reflectată şi într-o lege” [4], în care a fost prezentat un proiect de lege al comuniştilor privind statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova. În acelaşi timp, Moscova mizează şi pe PD, care este un partid din interiorul AIE, dar care este contra unei apropieri de NATO şi promovează astfel interesele Moscovei în spațiul geopolitic din care face parte Republica Moldova.

În ciuda unor eforturi ale societății şi conducerii moldoveneşti privind integrarea europeană, imediat din 2009, în exterior Republica Moldova încă mai este văzută ca făcând parte din spațiul geopolitic al Rusiei. Într-un articol din revista “Newsweek”, citat pe 28 septembrie 2010 de portalul de ştiri Moldova Azi şi intitulat “Noua Ordine Mondială: Moldova, plasată în Noul Imperiu Rus” [5], profesorul J.Kotkin plasează Republica Moldova în zona Noului Imperiu Rus, alături de Armenia, Belarus şi Ucraina. „Rusia dispune de resurse naturale enorme, o capacitate tehnico-ştiințifică considerabilă şi militară puternică. Ca ceara chineză, Rusia încearcă să se afirme în Ucraina, Georgia, şi Asia Centrală. La fel ca şi versiunea vechiului Imperiu țarist, Noul Imperiu Rus se bazează pe legăturile strânse a identității sale, un grup etnic care reprezintă aproximativ patru cincimi din cele 140 de milioane de oameni din Rusia". "Newsweek" afirmă că a venit timpul să renunțăm la multe dintre noțiunile pe care le aveam despre felul in care se organizează umanitatea. „Peste tot în lume, o renaştere a legăturilor tribale creează alianțe globale mult mai complexe. Acolo unde, în trecut, diplomația definea frontierele, astăzi istoria, rasa, etnia, religia şi cultura împart oamenii în grupări noi, dinamice", scrie Newsweek. Potrivit profesorului Kotkin, Noua Ordine Mondială va cuprinde 19 grupuri de țări. Viziunea sa este apropiată de cea a lui S.P.Huntington, care împărțea lumea în 9 civilizații – grupuri de state.

În opinia general-maiorului (rt.) C.Pivariu, autor al volumui “Geopolitica actuală, descoperită în 200 de episoade”, “Situația din Republica Moldova, deşi marcată de un oarecare succes al forțelor democratice, este puternic influențată

de interesele Rusiei, problema transnistreană fiind doar un pretext pentru ca Moscova să menţină această zonă sub influenţa sa, în condiţiile extinderii NATO spre est. Zvonurile conform cărora Kremlinul i-ar cere lui Igor Smirnov să nu mai candideze pentru un nou mandat de preşedinte nu trebuie interpretate ca o decizie a Rusiei de a nu mai sprijini separatismul transnistrean, ci de a căuta să dea o nouă faţă acestuia. Amânarea preconizatelor discuţii în formatul 5+2 din 20 iunie [2011], chiar dacă Germania venea în întâmpinarea ideii de federalizare susţinută de Rusia, demonstrează dificultăţile soluţionării acestui conflict" [6].

Despre dependenţa sporită a Republicii Moldova de factorii externi vorbesc şi analiştii de la Agenţia privată americană de analiză STRATFOR ("a global intelligence company") fondată în 1996. „Republica Moldova, o ţară mică însă importantă din punct de vedere strategic, se confruntă cu blocaje la mai multe niveluri. Viitorul Republicii Moldova şi modul în care aceste probleme vor fi soluţionate va depinde de acţiunile forţelor externe în această regiune"[7]. Aceasta este concluzia ultimei analize, publicată de STRATFOR. "Fosta republică sovietică a devenit un câmp de luptă strategică între Occident şi Federaţia Rusă. Ţara este divizată în mai multe domenii, Parlamentul nu reuşeşte să soluţioneze disputa teritorială cu regiunea transnistreană, iar Chişinăul nu poate decide dacă ar trebui să se orienteze spre Europa sau Rusia**.** „Această stare de lucruri înseamnă că **forţele externe vor juca un rol important în regiune** (subl. A.L.), fapt ce va afecta viitorul Republicii Moldova", constată experţii. Situaţia politică în care s-a pomenit Republica Moldova ilustrează modul în care ţara este sfâşiată între Occident şi Rusia. Parlamentul ţării este divizat între Partidul Comuniştilor, susţinut de Rusia şi Alianţa pentru Integrare Europeană (AIE), al cărei scop este apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană. AIE, însă, este împărţită între trei partide, fiecare având interese proprii. „Au existat discuţii privind posibile compromisuri în Parlament, care ar putea permite alegerea unui preşedinte. Planul cel mai realist implică o alianţă informală între prim-ministrul moldovean, V.Filat şi comuniştii. Cu toate acestea, toate partidele sunt îngrijorate că în cazul acestei alianţe ar putea pierde sprijinul electoratului, astfel impasul rămâne de nerezolvat", se spune în analiză. Una dintre principalele probleme este Transnistria, un teritoriu separatist pe care Rusia îl sprijină politic şi militar. Progrese cu privire la rezolvarea problemei teritoriale păreau posibile în ultimele luni, după ce Germania a calificat Transnistria – o problemă cheie de securitate în discuţiile cu Rusia. Moscova chiar s-a arătat dispusă să permită reprezentaţilor UE sau OSCE să monitorizeze teritoriul. Cu toate acestea, este puţin probabil ca Rusia îşi va retrage forţele din Transnistria, deoarece este în interesul Moscovei să-şi menţină prezenţă militară în regiune, din cauza amplasării strategice a Republicii Moldova. Rusia vrea să blocheze procesele de integrare a Moldovei în structurile occidentale. Uniunea Europeană este, de asemenea, inte-

resată de Republica Moldova, deşi se simte incertă de a acționa mai ferm. România şi-a folosit de multe ori de legăturile etnice şi culturale strânse cu Moldova pentru a încerca să atragă țara în instituțiile occidentale, cum ar fi Uniunea Europeană. Polonia, un lider în Europa Centrală şi de Est, ar dori, de asemenea, să vadă Moldova ieşind din sfera de influență a Rusiei. Totuşi puterile occidentale sunt foarte prudente, ceea ce [re]ține integrarea în Uniunea Europeană a unei țări sărace şi divizate politic, cum este Republica Moldova. "Deoarece Republica Moldova este prea mică şi divizată pe plan intern ca să aleagă de sine stătător o cale, **viitorul său va fi determinat de puterile din afara țării** (subl. A.L.). În cele din urmă, Rusia va soluționa problema Transnistriei, iar integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană va depinde de capacitatea oficialilor de la Chişinău să se concentreze în această direcție, precum şi de cooperarea cu statele membre ale UE", conchid experții de la STRATFOR.

Chiar dacă în ansamblu au făcut o analiză apropiată de realitățile din zonă, există şi unele imprecizii în ideile exprimate de experții de la STRATFOR, imprecizii care arată că ei nu cunosc toate datele situației din RM, în special pe cele legate de conflictul din zona nistreană a Republicii Moldova. Experții citați scriu că *"Parlamentul nu reuşeşte să soluționeze disputa teritorială cu regiunea transnistreană"*. Se ştie că Republica Moldova s-a desprins la 27 august 1991 de la URSS, dar trupele sovietice de ocupație şi-au păstrat controlul asupra a 11% din teritoriul fostei RSSM (După 1991 aceste trupe, subordonate Moscovei, au devenit ruseşti). Disputa nu este cu "regiunea transnistreană", ci cu succesoarea URSS – Federația Rusă, care a instituit un regim de ocupație în zonă: o administrație din cetățeni ruşi (din "guvernul" de la Tiraspol nu face parte nici un etnic moldovean din zona respectivă) şi o armată. În plus, nu este vorba de "o regiune transnistreană", deoarece zona de ocupație a Federației Ruse cuprinde o parte din teritoriul de pe malul stâng al Nistrului (aşa-şisa Transnistria, fără satele Corjova, Pohrebea, Pârâta, Doroțcaia, Cocieri şi Molovata Nouă) şi o parte din teritoriul de pe malul drept al Nistrului (din Cisnistria sau Basarabia: oraşul Bender şi satele Gâsca, Proteagailovca, Chițcani, Cremenciug şi Mereneşti). În principiu, zona poate fi numită – "zona central-estică a Republicii Moldova". Disputa este cu Federația Rusă, pentru partea cetral-estică a Republicii Moldova.

Experții mai scriu: *"Transnistria, un teritoriu separatist pe care Rusia îl sprijină politic şi militar"*. Zona central-estică a Republicii Moldova nu este un teritoriu separatist, care să vrea să se separe de Republica Moldova, din simplul motiv că el nu a aparținut niciodată Republicii Moldova. RSSM, care se afla sub ocupația regimului de la Moscova, a devenit separatistă 1989-1990 şi s-a separat de Moscova la 29 august 1991. Rusia nu şi-a retras însă de pe întreg teritoriul RSSM trupele de ocupație, astfel nu se poate spune că Rusia sprijină politic şi militar teritoriul respectiv: Rusia îl controlează, îl menține sub ocupație. De ase-

menea, experţii scriu că *"Rusia va soluţiona problema Transnistriei"*. Cred că cel mai bun răspuns la o asemenea afirmaţie l-a dat primul ambasador al SUA la Chişinău, doamna M.Pendleton. În ştirea intitulată "Oficial american: Să trimiţi pacificatori ruşi în Moldova e ca şi cum ai pune vulpea să păzească găinăria", din 2 septembrie 2011, este reprodusă o declaraţie a ambasadoarei: "Problema transnistreană rămâne cel mai mare obstacol în calea dezvoltării Republicii Moldova. În 1992, Moldova a solicitat ONU să trimită forţele internaţionale de menţinere a păcii în regiune, însă nu a primit un răspuns prompt din partea ONU. Din această cauză, Moldova a fost forţată să accepte pacificatorii ruşi. Acest pas a fost ca şi cum ai pune vulpea să păzească găinăria" [9]. Primul ambasador al SUA în Republica Moldova, M.Pendleton, a făcut această declaraţie în cadrul unui interviu pentru postul de radio Vocea Americii. Aşadar, Rusia nu va soluţiona problema nistreană pentru că ea este parte a conflictului.

În pofida acestor erori, suntem de acord cu experţii americani în privinţa faptului că diferendul de pe malurile Nistrului va fi soluţionat numai cu sprijin din afară, dar cu sprijinul UE şi SUA, care vor determina Rusia să părăsească cele 11% din estul teritoriului Moldovei, eventual cu repatrierea etnicilor ruşi sub demnitatea cărora este să trăiască în calitate de cetăţeni moldoveni în Republica Moldova. La fel, Republica Moldova nu va putea să-şi redreseze situaţia economică (deci nu va putea să ridice nivelul de trai al populaţiei) fără sprijin din afară: fără investiţii şi fără pieţe de desfacere. Cu părere de rău, Rusia, oferind piaţa sa producărorilor moldoveni, încearcă să determine orinetarea geopolitică a guvernului de la Chişinău – inclusiv prin embargouri la vinuri şi la alte produse moldoveneşti.

Interesele actorilor influenţi din zonă sunt cunoscute: UE şi SUA doresc securizarea regiunii şi a frontierelor, ridicarea nivelului de trai al cetăţenilor moldoveni, pentru a se evita o emigrare masivă a acestora în ţările UE, doresc cel puţin un stat prieten, democratic, şi stabil în vecinătatea UE dacă nu un stat membru al UE. Interesele Rusiei se desprind dintr-un document publicat de Wikileaks, referitor la o vizită a lui M.Lupu la Moscova în august 2009. În ştirea Unimedia intitulată "(doc) Wikileaks, UNIMEDIA şi secretul lui Marian Lupu din 2009", a portalului de ştiri Unimedia [9], este reprodusă o declaraţie a lui M. Lupu privind o întâlnire secretă cu oficiali ruşi: "Potrivit spuselor lui Lupu către Ambasadorul SUA, întâlnirea a semănat cu un examen psihologic detaliat. I-au fost puse o serie de întrebări dspre relaţiile cu România, declaraţiile despre neutralitate, despre partenerii de coaliţie, dacă va oferi imunitate familiei Voronin, fapt confirmat de acesta". Aşadar, Rusia doreşte ca Moldova să nu se reunească cu România, să-şi păstreze statutul său de neutralitate – care pentru Rusia înseamnă că Moldova nu aderă la NATO, dar trupele ruseşti de ocupaţie rămân pe teritoriul său, Rusia doreşte o guvernare loială ei şi se implică pentru a asigura protecţie protejatului său – comunistul V.Voronin.

Interesele Rusiei coincid cu interesele vecinului Republicii Moldova din est – Ucraina. Pe 28 martie 2011 portalul de ştiri Unimedia, cu referire la Hotnews.ro, a publicat ştirea intitulată *"Wikileaks: România şi Moldova - unite sub numele „Romanova""*[9]. "Ucrainenii au constatat că politicienii din Republica Moldova, promovând o politica pro-europeană, susţineau tacit intrarea Moldovei în UE prin România, cu posibilitatea ca Moldova de la dreapta Nistrului să se unească, eventual, cu România, iar stânga Nistrului (Transnistria) să revină la Ucraina", se arată într-o telegramă a Ambasadei de la Kiev datând din 2007, clasificată confidenţial. Subiectul telegramei: "Ucraina / Moldova: Transnistria şi cauze de iritare bilaterală". Potrivit hotnews.ro, "în loc să fie absorbită de România, Moldova de la dreapta Nistrului s-ar putea uni cu România într-o structură supra-naţională, «Romanova»". În telegramă se notează că A.Veselovsky, adjunct al ministrului de Externe din Ucraina, "şi-a exprimat îngrijorările faţă de relaţiile Moldovei cu România, o preocupare care, a notat el, era împărtăşită de adjunctul sefului Secretariatului Prezidenţial, O.Cealîi (pe atunci, un candidat important pentru funcţia de ministru de Externe), care fusese Ambasadorul Ucrainei în România". Telegrama continuă cu suspiciunile ucrainene privind formarea structurii "Romanova". Într-o altă telegramă a Ambasadei de la Kiev, clasificată confidenţial şi intitulată "Relaţiile România-Ucraina: summituri anulate şi expulzări de ataşaţi", datând din 2009 [9], se arată ca B.Iaremenko, adjunctul şefului secţiei de politică externă a Secretariatului Prezidenţial, "ne-a spus că Guvernul Ucrainei este preocupat că actualul guvern din România încearcă să promoveze o politică a "României Mari" care ar include părţi din Ucraina, Ungaria (sic?, n. A.L.) şi Moldova. El a concluzionat că relaţiile încordate cu România reprezentau o problemă serioasă şi a spus că Guvernul Ucrainei "analiza opţiunile" avute pentru a aborda înrăutăţirea relaţiilor". O altă telegramă clasificată confidenţial, datând din 2010 şi intitulată *"<> ameninţare de securitate a Ucrainei - România"* [10], arată că una din probleme este "nevralgia ucraineană faţă de intenţiile României în privinţa Moldovei. Orice mişcare spre absorbţia Moldovei sau reunificarea acesteia cu România ar fi primită rău la Kiev, unde ar fi văzută, între altele, drept o deschidere a apetitului României pentru pretenţii teritoriale conexe împotriva Ucrainei. Candidatul prezidenţial ucrainean Tihipko a declarat în timpul campaniei sale că "**menţinerea Moldovei ca stat independent este un interes strategic al Ucrainei** (subl. A.L.). Nimeni nu este interesat mai mult decât noi de acest lucru". Nu este, probabil, o exagerare prea mare sugestia că ucrainenii percep o analogie între atitudinea României faţă de Moldova şi atitudinea Rusiei faţă de Ucraina", se arată în ştirea în cauză.

Într-o altă ştire a Unimedia, intitulată „Wikileaks 2010: Ucraina îi separă intenţionat pe «moldoveni şi «români»" [9], se spune: „Din punctul de vedere al Kievului, relaţiile bilaterale româno-ucrainene sunt surprinzător de tensionate,

având o varietate largă de factori iritanți, atât mari cât şi mici. Una din problemele nevralgice ale oficialilor ucraineni sunt intențiile României față de Republica Moldova. Despre aceasta se vorbeşte într-un document din 2010 desecretizat de Wikileaks**.** Potrivit unei note diplomatice a Ambasadei americane de la Kiev, orice acțiune a oficialilor de la Bucureşti legată de Republica Moldova [privind absorbția sau reunificarea acesteia] cu România va fi văzută cu ochi răi la Kiev. Astfel de acțiuni vor fi calificate drept pretenții teritoriale şi față de Ucraina. Un politician ucrainean, Tihipko a declarat că "interesul strategic al Ucrainei constă în menținerea Republicii Moldova în calitate de stat independent". În mințile ucrainenilor s-a înrădăcinat o analogie potrivit căreia "pretențiile României față de Republica Moldova sunt asemănătoare cu atitudinea Rusiei față de Ucraina". În aceeaşi ordine de idei, trebuie de remarcat faptul că Ucraina, în diferențierea minorităților sale naționale, menține o distincție strictă între "români" şi "moldoveni". Potrivit unui oficial de la Ministerul Afacerilor Externe al Ucrainei, Sirenko, oficialii de la Kiev deliberat resping eforturile României de a califica aceste două grupuri etnice drept aceleaşi [unul şi alelaşi, notă, A.L.]. Potrivit unui alt document desecretizat de Wikileaks, care atinge aceiaşi temă, la nivel politic şi academic, România insistă ca Ucraina să reclasifice grupurile minoritare român şi moldovean în unul singur şi anume cel "vorbitor de limbă română". Potrivit analistului Natalia Bilostir, acum în Ucraina locuiesc circa 250 de mii de moldoveni şi doar 100 de mii de români. Combinând cele două grupuri etnice în cel românesc, minoritatea nou formată ar deveni a doua cea mai numeroasă din Ucraina după ruşi. Potrivit şefului adjunct al Secretariatului prezidențial, B.Iaremenko, guvernul ucrainean consideră că oficialii români încearcă să urmeze politica de refacere a "României Mari", care ar include părți din Ucraina, Ungaria şi Republica Moldova. El a mai spus că relațiile tensionate între Ucraina şi România sunt o problemă gravă”, se arată în ştirea citată. Rusia este pe aceeaşi poziție cu Ucraina în ceea ce priveşte interesul privind existența statului Republica Moldova: ambele sunt împotriva unei apropieri, cu atât mai mult, împotriva unei asocieri între Moldova şi România. De notat că deşi Ucraina se pronunță pentru statalitatea moldovenească, din timpul războiului ruso-moldovenesc din 1992 şi până în prezent ea suține regimul de ocupație rusească din zona central-estică a Republicii Moldova. Pe de altă parte, interesele României sunt inserate intereselor UE, statul vecin de peste Prut fiind obligat să desfăşoare politici care se înscriu în acțiunile Bruxelles-ului.

Referindu-ne la orientarea geopolitică a Republicii Moldova, credem că locul tânărului stat este în cadrul familiei europene (UE), cu toate problemele ce există acolo – percepute ca atare prin prisma valorilor societății moldoveneşti: educația sexuală în grădinițe şi în şcoală, justiția juvenilă, homosexualitatea, organismele modificate genetic şi ingineria genetică inclusiv pe ființe umane, pornografia şi violența pe Internet, în mass-media şi în cinema ş.a...

Suntem de acord cu estimările unor analişti conform cărora factorul extern va fi unul determinant pentru evoluțiile din această zonă. Totuşi, Republica Moldova trebuie să-şi fructifice poziția sa geopolitică şi printr-o politică externă deosebit de bine articulată să-şi asigure securitatea şi dezvoltarea economică, folosind interesele geopolitice în zonă ale UE, SUA, Rusiei şi, de ce nu, ale Chinei (ca investitor internațional notoriu la etapa actuală). Moldova trebuie să-şi găsească vocația şi să devenă un jucător geopolitic inconturnabil în viitorul apropiat. Desigur, statutul unei țări este determinat de potențialul său economic. Dar credem că o politică externă inteligentă, capabilă să armonizeze interesele geopolitice ale actorilor internaționali importanți, poate să aducă rezultatele dezirabile în ceea ce priveşte asigurarea securității şi dezvoltării economice.

Bibliografie

1. Damian G. Basarabia, la răscruce de vânturi. Ziua Veche. // Arena.md, 2 septembrie 2010, http://www.arena.md/?go=news&n=709&t=Basarabia,_la_răscruce_de_vânturi_, accesat la 2 septembrie 2011.
2. http://www.arena.md/?go=news&n=8588&t=Voronin_pe_urmele_lui_Putin__,,Uniunea_economică_Eurasiatică_ne_va_scoate_din_criză”_(video), accesat la 10 octombrie 2011.
3. http://www.arena.md/?go=news&n=4671&t=PCRM_propune_ca_neutralitatea_Republicii_Moldova_să_fie_reflectată_□i_într_o_lege_(video), accesat la 2 srptembrie 2011.
4. http://www.azi.md/ro/print-story/13631, accesat la 1 septembrie 2011.
5. Rena□terea unei geopolitici dure. Interviu consemnat de Ion Petrescu. // Arena.md, 29 iunie 2011, http://www.arena.md/?go=news&n=6566&t=Rena□-terea_unei_geopolitici_dure, accesat la 2 septembrie 2011.
6. STRATFOR: Moldova nu e în stare să decidă, viitorul ei este în mâinile marilor puteri, http://unimedia.md/?mod=news&id=38406, accesat la 31 august 2011.
7. http://unimedia.md/?mod=news&id=38501, accesat la 2 septembrie 2011.
8. http://unimedia.md/?mod=news&id=38532, accesat la 3 septembrie 2011.
9. http://unimedia.md/?mod=news&id=31775, accesat la 3 septembrie 2011.
10. http://unimedia.md/?mod=news&id=38612, accesat la 7 septembrie 2011.

Prezentat la redactie
la 7 noiembrie 2011

STABILITATEA ŞI ALTERNANȚA GUVERNAMENTALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRISMA ACTIVITĂȚII PARTIDELOR POLITICE

Irina NICOLAEV
Chişinău, Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Politice
Doctorandă, magistru în ştiințe politice

This article presents an analysis of power relations through the participation of political parties forming the government. Support and training of executive power depends on the political regime of the state. Executives at the training ranges Parliament through the parliamentary majority (Parliamentary political regime) and President of the State, forming the presidential offices in the presidential political regimes, and when political regimes play an important role in semi-executive training, especially where there is a stable parliamentary majority.

Multiparty system of Moldova creates conditions for the subjects of multiple relationship „government-opposition”. In the parliament there and there always have enough subjects to test policies for collaboration and communication capabilities of the representatives of the political class. The struggle for the possession and exercise of political power requires both confrontation and cooperation, or the majority of government level or at the level of political opposition. Fight for holding political power is the most powerful means of curdling and coalition, as well as the most important catalyst for political conflict.

The study urges the authority to issue concerned the identification of three aspects that influence the ability of opposition cooperation with the government: the doctrine, the subjective (interpersonal relations), the number of seats the party held or political power.

Articolul de față prezintă o analiză a relațiilor de putere prin prisma participării partidelor politice la formarea cabinetelor executive. Sprijinul şi sursa de formare a executivului depinde de regimul politic din statul respectiv. Analiza tabelelor din Anexa I prezintă o situa□ie când la baza formării cabinetelor executive se situează Parlamentul, prin intermediul majorității parlamentare (regim politic parlamentar) şi Preşedintele statului, care formează cabinete prezidențiale, în cadrul regimurilor politice prezidențiale, iar în situația regimurilor politice semiprezidențiale joacă un rol important în formarea executivului, îndeosebi în situația în care nu există o majoritate parlamentară stabilă.

Conform analizelor autorului (Anexa I) puterea politică executivă în Republica Moldova a fost reprezentată de patru tipuri de cabinete ministeriale:

- cabinet monocolor: format în baza sprijinului parlamentar a unui singur partid;
- cabinet în baza coaliției minimal câştigătoare: sprijinit de o alianță de partide cu un număr de mandate suficient pentru formarea şi sprijinirea guvernului;
- cabinet prezidențial/coaliție supradimensionată: o situație specifică regimului semiprezidențial din Republica Moldova, când Guvernul este format la inițiativa Preşedintelui cu sprijinul unei majorități neinstituționalizate, care nu guvernează nemijlocit, ci asigură guvernarea cu sprijin parlamentar. Este situația unor perioade incerte din punctul de vedere politic din ajunul alegerilor parlamentare. Guvernul are caracterul unui cabinet provizoriu, de tranziție.
- cabinet prezidențial: guverne formate şi prezidate de Preşedintele statului, în perioada regimului politic prezidențial.

Analizând subiectul stabilității guvernamentale, este invocată primordial durata medie de activitate a unul cabinet. Perioada analizată (de la formarea statului Republica Moldova până în 2012) a cunoscut activitatea a 13 guverne, media activității unuia fiind de 570,23 zile. Un guvern în Republica Moldova a activat circa 1,56 ani, fapt ce ne spune despre un caracter mai mult instabil decât stabil al guvernării, comparativ cu media de peste doi ani a democrațiilor analizate de A.Lijphart [1, 136].

Analiza profundă a problemei implică luarea în considerație a faptului că sistemul politic din Republica Moldova a cunoscut trei tipuri de regimuri politice în cele două decenii de existență. Din punctul de vedere a regimului constituțional (prezidențial, semiprezidențial şi parlamentar) cele mai stabile guverne au activat în regimul politic parlamentar, cu o medie de 640,3 zile (1,75 ani). În acest fel este contracarată ideea conform căreia regimul politic parlamentar ar provoca instabilitate politică. Cel mai instabil este regimul politic semiprezidențial, cu o medie „de viață" a executivelor de 505,4 zile. Instabilitatea se referă şi la tipul de cabinete formate, fiind vorba de toate cele trei tipuri de cabinete posibil de format într-o astfel de situație. Practica moldovenească în domeniul guvernării semiprezidențialiste este una nefastă, îndeosebi în condițiile unui sistem de partide în formare. În ceea ce priveşte regimul preponderent prezidențial existent în perioada anilor 1991-1994, atunci în pofida faptului că guvernele au fost relativ stabile (media – 522 zile), probabilitatea construcției unui astfel de regim politic nu este prezentă pe agenda clasei politice naționale, şi sunt de părere că nici nu trebuie să existe. Este mare riscul ca un regim politic prezidențialist să degenereze în autoritarism.

Din punctul de vedere a structurii şi tipului guvernării, cele mai stabile executive sunt cabinetele monocolore minimal câştigătoare – media de activitate a unui Guvern fiind de 812 zile. Astfel de guverne au activat şi în regimul semiprezidențial, însă îndeosebi sint o realitate a regimului parlamentar. La extrema cealaltă, din punctul de vedere al longevității, se află guvernele formate în ba-

za unor coaliţii minimal câştigătoare. O explicaţie sau o scuză pentru astfel de coaliţii poate servi criza constituţional-politică generată în 2009, şi nesoluţionată nici la moment, care provoacă o stare de incertitudine în societate, inclusiv prin iniţierea de alegeri anticipate. Totuşi, este o realitate faptul că astfel de guverne în Republica Moldova sunt extrem de instabile. Lipseşte cultura dialogului între partide, care nu pot forma nişte coaliţii durabile de guvernare. Comunicarea politică este defectuoasă, iar interesele personale şi corporative sunt puse mai presus decât cele naţionale. Destul de instabile s-au dovedit a fi şi coaliţiile prezidenţiale / supradimensionate formate în perioada semiprezidenţialistă a Republicii Moldova.

În ceea ce priveşte ponderea temporală a cabinetelor, atunci cele mai prezente au fost cabinetele monocolore – 54,76%. În cazul celorlalte tipuri de cabinete ponderea variază între 13% şi 18%. Analiza perioadei parlamentare de guvernare denotă o pondere şi mai categorică a guvernării monocolore – 78,16%. Situaţia se datorează perioade de guvernare a PCRM: 19.04.2001 – 17.09.2009. Comparativ cu practica a 32 de democraţii parlamentare, ponderea guvernării monocolore în Republica Moldova pe perioada regimului politic parlamentar (2001-prezent) este net superioară. 37,1% vs. 78,16% [1, 104]. Guvernarea prin coaliţii minimal câştigătoare este una raportabilă la practicile altor democraţii: 24,7% vs. 21,84%, dar totuşi deficientă. Reiterez ideea că guvernarea unei singure formaţiuni într-un regim politic democratic este un fenomen firesc şi prezent. Problema este ca această organizaţie social-politică să nu abuzeze de puterea politică deţinută, să nu o folosească pentru împiedicarea prin resurse administrative ilegale şi antidemocratice a alternanţei puterii. Iar în ceea ce ţine de guvernarea prin coaliţie, atunci la fel este o practică obişnuită, însă cu mult mai întâlnită în democraţiile lumii. În mare parte pe motiv că există un potenţial mai mare de comunicare şi coabitare. În Republica Moldova, spre regret, partidele politice şi clasa politică actuală, per ansamblu, nu este pregătită, obişnuită să guverneze prin alianţa. Se doreşte deţinerea totalmente a puterii politice şi izolarea opoziţiei de procesul decizional. Diferenţierea „comunist – democrat” este o construcţie sofistică utilizată de politicieni pentru a abuza de încrederea populaţiei. Practica politică din ultimii ani a demonstrat că indiferent de denumirea partidelor pe care le reprezintă politicienii, de regulă, denotă ambiţii şi comportament deplasat de la regulile procesului democratic, indiferent de cum se etichetează, comunist sau democrat.

Un aspect important al problemei analizate o reprezintă alternanţa partidelor la guvernare. Se are în vedere structura sprijinului parlamentar, al majorităţilor parlamentare de guvernare, de regulă. Analiza anilor 1994-2001 dovedeşte că practic nu a existat o continuitate în guvernare ce ar demonstra că partidele politice aflate la guvernare se bucură de un sprijin electoral permanentizat, sau că aceste coaliţii de guvernare sunt durabile. Dacă în Parlamentul de legislatura a

XIII (1994-1998) guvernul a fost constituit în baza fracţiunii majoritare parlamentare a PDAM, cu sprijinul deputaţilor aleşi pe listele Blocului electoral „Partidul Socialist şi Mişcarea „Unitate-Edinstvo"", atunci în Parlamentul de legislatura a XIV (1998-2001), aceşti concurenţi electorali nici nu aveau reprezentare. Iar Guvernul este format în baza Alianţei pentru Democraţie şi Reforme (ADR), constituit din: Blocul electoral „Convenţia Democrată din Moldova", Blocul electoral „Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă" şi Partidul Forţelor Democratice. Culmea este că în urma alegerilor anticipate din 2001, majoritatea partidelor din componenţa ADR (cu excepţia PPCD, care la sfârşitul lui 1999 oricum ieşise din ADR) nu au reuşit să treacă pragul electoral şi să devină parlamentare. Până la alegerile parlamentare din 2005, pe parcursul a 10 ani şi trei cicluri parlamentare, puterea politică era constituită în baza unor forţe politice noi, lipsea o continuitate şi siguranţă a vectorului la nivel de politici publice guvernamentale.

Pentru prima dată, alegerile parlamentare din martie 2005 au stabilit, au consacrat o continuitate la nivel de guvern şi majoritate parlamentară de guvernare. În parlamentul de legislatura a XVI, în premieră, majoritatea parlamentară a fost cea din legislatura precedentă. Fapt ce indică asupra unei stabilizări, consolidări a vieţii politice din Republica Moldova. Aceea□i tendinţă de permanentizare a puterii politice se lasă observată şi în parlamentele de legislaturile XVIII şi XIX. Coaliţia majoritară parlamentară formată în baza alegerilor din 29 iulie 2009 – Alianţa pentru Integrarea Europeană, reuşeşte să se menţină la guvernare şi după alegerile anticipate din 28 noiembrie 2010. Continuitatea în materie de majoritate parlamentară indică asupra creşterii calităţii guvernării (puterii politice) care este una conformă aşteptărilor cetăţenilor. Faptul că partidele revin la guvernare, presupune că acestea au reuşit să convingă electoratul prin politicile publice promovate în perioada deţinerii puterii politice.

Componen□a partinică a majorităţii parlamentare şi a opoziţiei este stipulată în Anexa II. Analiza tabelului indică asupra unor concluzii interesante pentru studiul de faţă, din perspectiva evoluţiei şi instituţionalizării sistemului de partide din Republica Moldova. Corectitudinea deducţiilor privind partidele din componenţa majorităţilor parlamentare şi a celor din opoziţie, însă, este lezată în mare parte de caracterul puţin consolidat al sistemului de partide moldovenesc. Studiul datelor din Anexă indică asupra caracterului efemer a multor organizaţii social politice constituite la începutul anilor '90, precum şi pe parcursul ultimului deceniu. În paragrafele anterioare menţionasem, că „perpetue" rămân doar orientările ideologice, iar reprezentanţii acestora se schimbă de cele mai dese ori, reflectând nereuşita politicilor promovate. Cele mai relevante sunt exemplele partidelor ce au constituit majoritatea parlamentară în legislaturile XIII şi XIV, care după guvernări nereuşite nici nu au putut accede în Parlament. Astfel riscul partidelor de guvernământ de a

dispărea a fost mai mare, decât a celor din opoziție care nu se asociau cu rezultatele guvernărilor defectuoase.

Pe parcursul ultimilor trei campanii electorale, în Parlament au ajuns doar partide, în lipsa unor blocuri electorale. Observație ce serveşte în calitate de argument pentru ideea instituționalizării şi consolidării continue a sistemului de partide din Republica Moldova. În toate parlamentele, începând cu 1994 şi terminând cu 2009, în urma alegerilor ajungeau blocuri electorale. Analiza Anexei denotă chiar că inițial ponderea acestora era categoric mai mare decât a partidelor: în 1994 – 3 blocuri electorale şi 1 partid; 1998 – 2 blocuri electorale şi 2 partide; 2001 – 1 bloc electoral şi 2 partide politice; 2005 – 1 bloc electoral şi 2 partide politice. Specific blocurilor electorale era caracterul efemer al acestora. Existența blocurilor, în marea majoritate, a însemnat o alterare a sistemului de partide. Ajunse în parlament acestea se descompuneau, provocând o fragmentare excesivă a clasei politice implicate în guvernare. Dacă participarea individuală a partidelor permitea selectarea celor mai puternici, atunci intrarea în bloc în Parlament, făcea posibilă accederea în legislativ şi a partidelor slabe cu un capital decizional insuficient.

Procesul de risipire a alianțelor electorale era mult mai grabnic pentru blocurile care nu reuşeau să devină parte a majorității parlamentare şi să participe la formarea guvernului. Elocvente sunt exemplele „Alianței Braghiş", dar îndeosebi a blocului „Moldova Democrată". Dispersarea politică a acestora avut la bază anume faptul că acestea nu şi-au îndeplinit scopul, preluarea majorității parlamentare. Dar şi celelalte alianțe electorale, ca de exemplu „Convenția Democrată din Moldova" nu au existat mult în calitate de alianță parlamentară. Toate aceste exemple constituie un argument în plus la ideea menționată în teza de față despre lipsa necesității în crearea alianțelor electorale. Recomandarea autorului este că partidele trebuie singure să participe în campanii electorale şi doar dup accederea în Parlament să discute asupra configurației puterii politice.

Datele Anexei II mai denotă faptul că nu există vreun partid care ar activa în calitate de formațiune politică parlamentară din 1994 până în 2012. În acelaşi timp, sunt două partide cu o prezență mai stabilă – PPCD şi PCRM. PPCD era formațiunea cu o prezență permanentă în Parlamentul Republicii Moldova până în 2009. Această organizație social-politică avea o prezență relativ modestă în Parlament: 9-11 mandate, dar reuşise să se afirme atât în opoziție cât şi la guvernare. În pofida faptului că imaginea partidului a fost una de permanentă opoziție, starea reală a lucrurilor a fost alta, PPCD fiind la guvernare în Guvernul condus de I.Ciubuc (II), susținând Guvernele conduse de D.Braghiş, V.Tarlev şi Z.Greceanîi.

PCRM-ul este partidul prezent în cele mai multe legislaturi, lipsind doar în Parlamentul 1994-1998, şi cu cea mai bogată experiență atât de guvernare, cât şi de aflare în opoziție. Începând cu 1998 PCRM se bucură de o prezență parlame-

ntară în 6 legislaturi consecutive. De 3 ori comuniştii au format singuri majoritatea parlamentară şi au constituit cabinete monocolore, iar de 3 ori s-au situat în opoziţie şi, în cea mai mare parte, în mod independent. Istoria politică a Moldovei demonstrează că PCRM nu dispune de o experienţă în domeniul colaborării cu alte partide în vederea exercitării puterii politice. Stilul respectiv de activitatea a fost determinat, probabil, cel mai mult de puterea sa politică, PCRM reuşind să se bucure de reprezentare parlamentară după cum urmează: 1998 – 40 mandate; 2001 – 71 mandate; 2005 – 56 mandate; 5 aprilie 2009 – 60 mandate; 29 iulie 2009 – 48 mandate; 28 noiembrie 2010 – 42 mandate. Cifrele în cauză denota puterea politică semnificativă a partidului. În acelaşi timp, tendinţa de descreştere este vizibilă şi mai multe întrebări urmează să apară din momentul în care va fi ales un noul lider al partidului în locul liderului-fondator. Ponderea actuală şi viitoare-probabilă a PCRM nu îi va permite să guverneze de unul singur, pentru deţinerea şi exercitarea puterii politice fiind necesară guvernarea prin coaliţie. Respectiv, stilul partidului trebuie să fie unul mai cooperant, mai consensual, moment ce urmează să aducă beneficii relaţiilor de putere din societatea moldovenească.

Sistemul multipartinic al Republicii Moldova creează condiţii de pluralitate pentru subiecţii relaţiei „guvernare-opoziţie". În cadrul parlamentului întotdeauna au existat şi există suficienţi subiecţi politici pentru a testa capacităţile de colaborare şi comunicare a reprezentanţilor clasei politice. Lupta pentru deţinerea şi exercitarea puterii politice, presupune atât confruntare, cât şi colaborare, ori la nivel de majoritate de guvernare sau la nivel de opoziţie politică. Unul din criteriile principale de creare a coaliţiilor parlamentare, conform teoriei şi practicii politice, de opoziţie sau guvernare este cel ideologic. Conform autorilor M.Laver şi N.Shofield coaliţiile formate din partide apropiate din punct de vedere doctrinar sunt mai stabile şi mai viabile [2, 1-14]. A.Lijphart denumeşte astfel de coaliţii „coaliţii viabile politic" – constituite în baza preferinţelor ideologice şi sunt de tip „minimal-câştigătoare" [1, 102].

În primul rând sunt analizate coaliţiile de guvernământ, după care vor fi analizate şi posibilităţile de coalizare a opoziţiei politice. Anexa III demonstrează că toate cabinetele ministeriale constituite în baza majorităţilor parlamentare au avut la bază proximitatea ideologică şi de amplasare pe eşichierul politic al societăţii. Nu au existat cazuri de majorităţi parlamentare instituţionalizate când între componente ar fi un gol doctrinar. De exemplu, nu au existat coaliţii formate în baza unui partid de centru stânga şi a unui de dreapta. Între acestea exista în permanenţă un liant de amplasare „centru dreapta". Facem abstracţie de la ideea „centrismului curat" în politica moldovenească, fiind de acord cu M.Duverger ce numea centrismul drept o periferie a stângii sau a dreptei: „centrul nu este altceva decât gruparea artificială a părţii drepte a stângii şi a părţii stângi ai dreptei" [3, 246-247]. Anexa III ne prezintă un tablou conform căruia pe parcur-

sul a 7 legislaturi, majoritatea parlamentară fost reprezentată, ideologic, de 4 guvernări „stânga, centru-stânga"; şi de 3 guvernări „centru-stânga, centru-dreapta, dreapta". În concluzie, orientările ideologice ale electoratului moldovean, pe parcursul anilor 1994-2012 au fost preponderent de stânga, socialiste. Această observaţie este perfect valabilă, chiar în situaţia în care sistemul politic din Moldova încă nu este pe deplin consolidat şi partidele politice naţionale nu pot oferi încă o soluţie ideologică sau doctrinară stabilă şi viabilă

Analiza în profunzime a subiectului implică luarea în vedere şi a coaliţiilor supradimensionate, a coaliţiilor largi, care nu le-am inclus în categoria majorităţilor parlamentare, pe motiv că ele sunt mai degrabă nişte cabinete prezidenţiale cu sprijin parlamentar eterogen, constituite pentru perioade de tranziţie pre-electorală (cazul guvernelor conduse de I.Ciubuc şi D.Braghiş). Exemplul cel mai mediatizat este cel al votului comun al PCRM (stânga) şi PPCD (dreapta) privind demiterea guvernului ADR condus de I. Sturza în 1999 şi susţinerea ulterioară a cabinetului prezidenţial condus de D.Braghiş [4]. De asemenea, coaliţia „stranie" din punctul de vedere al doctrinei politice împărtăşite dintre PPCD şi PCRM s-a configurat în legislatura a XVII, când PCRM se afla la guvernare printr-un cabinet ministerial monocolor, iar creştin-democraţii au susţinut comuniştii, încercând să demonstreze existenţa unui consens social-politic în societate. Într-un final, rezultatele alegerilor ulterioare au probat caracterul iraţional şi malefic al coaliţiei respective, sau mai bine-zis a rezultatelor activităţii coaliţiei. În materialele anterioare am argumentat că coaliţiile supradimensionate sunt formate în momente mai dificile ale societăţii. Nu critic intenţia de coalizare largă în sine, am în vedere faptul că rezultatul scontat nu a fost atins. În plus, în faza campaniei electorale aceste două formaţiuni au avut un mesaj politic opus, în opoziţie totală. Din suma politică a două extremităţi ideologice nu s-a reuşit nimic, fiind o lecţie pentru procesul politic decizional din Republica Moldova.

Opoziţia politică nu dispune de un astfel de o astfel de capacitate de coalizare, precum forţele politice de guvernare. Esenţa şi scopul activităţii opoziţiei politice este influenţarea majorităţii de guvernare care deţine puterea politică. Opoziţia, în principiu, trebuie să fie mai activă decât guvernarea, ea trebuie să lupte pentru multe aspecte ale puterii politice, care guvernării revin în mod gratuit [5]. Mesajul şi acţiunile opoziţiei sunt orientate preponderent spre majoritatea parlamentară sau spre puterea executivă susţinută ce aceasta. Mai puţin este vorba de conlucrare cu celelalte forţe de opoziţie, care sunt privite, de regulă în calitate de concurenţi, decât aliaţi. Studiul problematicii în cauză îndeamnă autorul spre identificarea a trei aspecte ce influen□ează capacitatea de conlucrare a opoziţiei: doctrina, aspectul subiectiv (relaţiile interpersonale), numărul de mandate deţinute sau puterea politică a formaţiunii.

Lupta pentru deţinerea puterii politice este cel mai puternic mijloc de închegare şi de coalizare, la fel ca şi cel mai important catalizator al conflictului poli-

tic. Partidele aflate la guvernare au o motivație mai mare de a-şi menține coaliția decât partidele din opoziție, care sunt în afara procesului de exercitare a puterii politice. Istoria parlamentarismului moldovenesc, în majoritatea sa, este un exemplu de comunicare defectuoasă între reprezentanții opoziției politice parlamentare. Datele din Anexa III sunt vorbitoare în sensul recunoaşterii că lipsa de comunicare şi coordonare de acțiuni între partidele de opoziție nu a fost determinată neapărat de lipsa unor afinități ideologice. Cu toate că în baza Parlamentului de legislatura a XVI se poate de observat puțina probabilitate de coalizare între un partid de centru-stânga şi dreapta naționalistă. De cealaltă parte, este situația legislaturilor XII şi XVII. De exemplu, dup alegerile din 6 martie 2005 opoziția se putea coaliza în virtutea afinității doctrinare pentru a bloca alegerea şefului statului şi a impune PCRM la dialog. Forțele din opoziție însă nu s-au consolidat, ci dimpotrivă a avut loc o fragmentare a eşichierului politic.

Dacă momentul obiectiv (ideologic) nu permite de a găsi răspunsuri suficiente, atunci intervin explicații de natură subiectivă. Partidele politice din Moldova în majoritatea lor absolută nu sunt încă organizații social-politice instituționalizate. Observație ce izvorăşte, inclusiv, din constatarea unui grad ridicat de „personalizare" a acestora. De exemplu, partidele parlamentare actuale, cu mici excepții, sunt conduse de liderii fondatori: PCRM, PLDM, PL. Iar în cazul PDM, cu toate că liderul fondator are funcția de preşedinte onorific, personalitatea actualului lider oficial – M.Lupu este extrem de importantă pentru existența parlamentară partidului (la alegerile din 5 aprilie 2009, fără M.Lupu, PDM a acumulat 2,97%; iar la alegerile din 29 iulie 2009, cu M.Lupu – 12,54%). Gradul de dependență a partidelor, în calitate de instituții, de personalitatea liderului acesta este suficient de mare şi în cazul celorlalte partide moldoveneşti. Foarte mult în politica partidului depinde de maniera de conducere a liderului, subiectivismul în comportamentul acestora este mai prezent decât obiectivismul instituțional. Nu instituția partidului formează imaginea şi comportamentul liderului, ci invers, ceea ce nu este o dovadă a maturității proceselor politice din societate. Viața politică din Republica Moldova a cunoscut şi cunoaşte lideri politici incisivi, cu un caracter conflictogen al comportamentului, care nu erau predispuşi spre compromis şi negocieri. Aşa partide ca PPCD sau PCRM, prin reflectarea personalităților lui I.Roşca şi V.Voronin, au demonstrat în majoritatea cazurilor o reticență şi comportament incisiv față de cu celelalte partide. Aceşti lideri pot fi identificați drept „lideri militari", care permanent cheamă societatea la luptă, pe când un lider „contemporan are nevoie mai întâi de abilități de comunicare şi negociere pentru a evita situația de conflict" [6].

Un alt aspect ce ar clarifica gradul sau capacitatea de coalizare a partidelor de opoziție parlamentară este numărul de mandate deținute de acestea. În baza deducției se poate de ajuns la o legitate, cu cât opoziția parlamentară deținea mai puține mandate, cu atât acțiunile partidelor de opoziție erau mai puțin coor-

donate şi comun-orientate. Dimpotrivă, cu cât numărul era mai mare de mandate şi permitea influenţarea procesului politic, cu atât acţiunile opoziţiei erau mai în acord. Exemplu relevant e situaţia din 5 aprilie – 29 iulie 2009, când PCRM a constituit majoritatea parlamentară în baza a celor 60 mandate deţinute, însă nu a fost în stare să găsească „votul de aur" pentru alegerea Preşedintelui Republicii Moldova. Situaţia a fost determinată şi de starea de tensiune din societate, de faptul că atât PCRM, cât şi celelalte partide, nu erau în stare să stabilească o atmosferă de dialog şi comunicare, provocându-se alegeri anticipate.

Bibliografie

1. Lijphart A. Modele ale democraţiei. Forme de guvernare şi funcţionare în 36 de ţări. - Iaşi: Polirom, 2000.
2. Laver M., Shofield N. Multiparty government: the politics of coalition in Europe. - Michigan: Michigan University Press, 1998.
3. Дюверже М. Политические партии. - Москва: Академический проект, 2000.
4. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. - Chişinău: CEP USM, 2002. c.23-83.
5. Colaţchi A. Potenţialul opoziţiei în conlucrarea fracţiunilor parlamentare. // Puterea şi Opoziţia în contextul managementului politic (coordonatori: V.Moşneaga, Gh.Rusnac, Gh.Mohammadifard). - Iaşi: Pan Europe, 2005. p.35-41.
6. Saca S., Saca V. Formarea liderilor în condiţiile post-sovietice: aspecte de gen. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. – Chişinău: CEP USM, 2003. p.74-81.

Prezentat la redacţie
la 13 noiembrie 2011

Recenzent – **Valeriu MOŞNEAGA**, doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor

ANEXA I. Stabilitatea guvernamentală

Tabel 1.

N	*Prim-ministrul*	*Numirea Guvernului*	*Demisia Guvernului*	*Durata zile*	*Regim politic*	*Structura şi tipul guvernării*	*Sprijin parlamentar*	*Legislatura*
1.	Valeriu Muravschi	28.05.1991	01.07.1992	400	Prezidenţial	Cabinet prezidenţial	-	XII
2.	Andrei Sangheli	01.07.1992	05.04.1994	644	Prezidenţial	Cabinet prezidenţial	-	XII
3.	Andrei Sangheli	05.04.1994	24.01.1997	1056	Semiprezidenţial	Cabinet monocolor	PDAM	XIII
4.	Ion Ciubuc	24.01.1997	22.05.1998	484	Semiprezidenţial	Cabinet prezidenţial / Coaliţie supradimensionată	-	XIII
5.	Ion Ciubuc	22.05.1998	03.02.1999	257	Semiprezidenţial	Coaliţie minimal câştigătoare	BpMDP, CDM, PFD	XIV
6.	Ion Sturza	12.03.1999	12.11.1999	245	Semiprezidenţial	Coaliţie minimal câştigătoare	BpMDP, CDM, PFD	XIV
7.	Dumitru Braghiş	21.12.1999	19.04.2001	485	Semiprezidenţial	Cabinet prezidenţial/ Coaliţie supradimensionată	PCRM, PPCD, Independ.	XIV
8.	Vasile Tarlev	19.04.2001	24.03.2005	1430	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XV
9.	Vasile Tarlev	19.04.2005	20.03.2008	1066	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XVI
10.	Zinaida Greceanîi	31.03.2008	13.05.2009	408	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XVI
11.	Zinaida Greceanîi	10.06.2009	17.09.2009	99	Parlamentar	Cabinet monocolor	PCRM	XVII
12.	Vlad Filat	25.09.2009	12.01.2011	474	Parlamentar	Coaliţie minimal câştigătoare	PLDM, PL, PDM, AMN	XVIII
13.	Vlad Filat	14.01.2011	14.01.2012	365	Parlamentar	Coaliţie minimal câştigătoare	PLDM, PDM, PL	XIX

Tabel 2.

Structura şi tipul guvernării	*Durata, zile*	*Pondere, %*	*Numărul Guverne/Prim-miniştri*	*Media de activitate a unui Guvern, zile*	*Media Generală, zile*
Cabinet monocolor	4059	54.76	5 Guverne, 3 Prim-miniştri	812	570,23
Coaliţie minimal câştigătoare	1341	18.09	4 Guverne, 3 Prim-miniştri	335	570,23

Cabinet prezidențial/ Coaliție supradimensionată	969	13.07	2 Guverne, 2 Prim-miniştri	485	570,23
Cabinet prezidențial	1044	14.08	2 Guverne, 2 Prim-miniştri	522	570,23

Tabel 3.

Tip regim politic	*Durata, zile*	*Structura şi tipul guvernării*	*Guverne, numărul total*	*Media de activitate a unui Guvern, zile*
Prezidențial	1044	Cabinet prezidențial (2)	2	522
Semiprezidențial	2527	Cabinet prezidențial/Coaliție supradimensionată (2) Coaliție minimal câştigătoare (2) Cabinet monocolor (1)	5	505,4
Parlamentar	3842	Cabinet monocolor (4) Coaliție minimal câştigătoare (2)	6	640,3

Tabel 4.

Tip cabinet	*Media a 32 de democrații parlamentare (1945-1996)*	*Media guvernării în Republica Moldova (2001-2012)*
Monocolor, minimal câştigător	37,1	78,16
Coaliție minimal câştigătoare	24,7	21,84
Minoritar, monocolor	11,4	-
Coaliție minoritară	5,8	-
Coaliție supradimensionată	21,0	-
total	**100**	**100**

ANEXA II. Componența partinică a majorităților şi opozițiilor parlamentare

Parlament, Legislatura	*Majoritate parlamentară*	*Opoziție politică*
1994-1998, XIII	1. Partidul Democrat Agrar din Moldova 2. Blocul electoral „Partidul Socialist şi Mişcarea „Unitate-Edinstvo””	1. Blocul electoral „Blocul Țăranilor şi Intelectualilor” 2. Blocul electoral „Alianța Frontului Popular Creştin Democrat”
1998-2001, XIV	1. Blocul electoral „Convenția Democrată din Moldova” 2. Blocul electoral „Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă” 3. Partidul Forțelor Democratice	1. Partidul Comuniştilor din Republica Moldova
2001-2005, XV	1. Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	1. Blocul electoral „Alianța Braghiş” 2. Partidul Popular Creştin Democrat
2005-2009, XVI	1. Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	1. Blocul electoral „Moldova Democrată” 2. Partidul Popular Creştin Democrat
2009, 5 aprilie – 2009, 29 iulie, XVII	1. Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	1. Partidul Liberal Democrat din Moldova 2. Partidul Liberal 3. Partidul Democrat din Moldova 4. Partidul politic „Alianța Moldova Noastră”
2009, 29 iulie – 2010, 28 noiembrie XVIII	1. Partidul Liberal Democrat din Moldova 2. Partidul Liberal 3. Partidul Democrat din Moldova 4. Partidul politic „Alianța Moldova Noastră”	1. Partidul Comuniştilor din Republica Moldova
2010, 28 noiembrie – prezent, XIX	1. Partidul Liberal Democrat din Moldova 2. Partidul Liberal 3. Partidul Democrat din Moldova	1. Partidul Comuniştilor din Republica Moldova

ANEXA III. Opțiunea doctrinară a majorităților şi opozițiilor parlamentare

Parlament, Legislatura	***Majoritate parlamentară***	***Amplasarea pe eşichier politic***	***Opoziție politică***	***Amplasarea pe eşichier politic***
1994-1998, XIII	1. Socialism agrar 2. Socialism	*1. Centru-stânga* *2. Stânga*	1. Liberalism; Țărănism. 2. Creştin-democrație	*1. Centru-dreapta* *2. Dreapta*
1998-2001, XIV	1. Liberalism; Creştin-democrație. 2. Social-democrație 3. Social-liberalism	*1. Dreapta* *2. Centru-stânga* *3.Centru-dreapta*	1. Comunism	*1. Stânga*
2001-2005, XV	1. Comunism	*1. Stânga*	1. Social-democrație 2. Creştin-democrație	*1. Centru-stânga* *2. Dreapta*
2005-2009, XVI	1. Socialism	*1. Stânga*	1. Social-liberalism; Social-democrație. 2. Creştin-democrație.	*1. Centru-dreapta; Centru-stânga* *2. Dreapta*
2009, 5 aprilie – 2009, 29 iulie, XVII	1. Socialism postmodern	*1. Stânga*	1. Liberalism 2.. Liberalism 3. Social-democrație 4. Social-liberalism	*1. Dreapta* *2. Dreapta* *3. Centru-stânga* *4. Centru-dreapta*
2009, 29 iulie – 2010, 28 noiembrie XVIII	1. Liberalism 2.. Liberalism 3. Social-democrație 4. Social-liberalism	*1. Centru-dreapta* *2. Dreapta* *3. Centru-stânga* *4. Centru-dreapta*	1. Socialism postmodern	*1. Stânga*
2010, 28 noiembrie – prezent, XIX	1. Liberalism 2.. Liberalism 3. Social-democrație	*1. Centru-dreapta* *2. Dreapta* *3. Centru-stânga*	1. Socialism postmodern	*1. Stânga*

IMAGINEA INTERNA□IONALĂ: AFILIERELE INTERNA□IONALE ALE PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Aurelia PERU-BALAN
Republica Moldova, Chişinău, Academia de □tiin□ă a Moldovei, Institutul Integrare Europeană □i □tiin□e Politice
Doctor în □tiin□e politice, conferențiar, cercetător □tiin□ific coordonator

*Dans cet article l'auteur propose une analyse de l'évolution électorale des partis politiques de la Republigue Moldova, afiliés a l 'international. De nos jours, seul quatre partis politiques moldave font partie des grande familles politiques européennes et mondiales, 3 d'entre elles sont parlementairs: Le PDM est membre à plein droit de l 'Internationale Socialiste; le PCRM est membre de la Gouche Européenne; le PLDM - membre associé du Parti Populaire Européen. Le Parti Populaire Crétien – Démocrate a été le premier a être afilie à la vie internationale, celui-ci étant des l'an 1999 membre a plains droits a l'Internationale Démocratique-Crétienne; a partir de mars 2005 - il est membre associé du Parti Populaire Européen***.**

Modernizarea politică □i proliferarea proceselor democratice în republicile din fostul spa□iu sovietic revendică, astăzi, promovarea principalelor forma□iuni politice din □ară la nivel continental prin asumarea unui angajament deosebit, şi anume acela de a apăra şi răspândi valorile şi idealurile înrădăcinate în societă□ile cu democra□ii avansate. Altfel spus, când arena politică se transformă în una interna□ională, devin importante nu numai sursele interne, dar □i cele externe. Devine importantă opinia publică globală. A□a cum recuno□tea încă W.Lipmann la începutul anilor '20, "guvernele procedează astăzi în conformitate cu principiul că nu este de ajuns să-□i guvernezi bine propriii cetă□eni □i să asiguri poporul că ac□ionezi din toată inima în folosul său. Ele în□eleg că, pentru binele lor, opinia publică din întreaga lume devine importantă" [1, 44].

În Republica Moldova, actualmente, doar patru partide politice sunt prezente în marile familii politice europene. Acestea sunt: Partidul Popular Cre□tin Democrat, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Comuni□tilor din Republica Moldova □i Partidul Liberal Democrat din Moldova. Trei dintre acestea sunt partide parlamentare. Face excep□ie doar PPCD, care dîn urma scrutinului din 5 aprilie 2009 nu a reu□it să treaca pragul electoral de 4%.

În continuare vom face portretul politic, inclusiv CV-ul electoral al fiecărei forma□iuni în parte.

Partidul Popular Cre□tin Democrat (PPCD)

În 1999 PPCD a obținut statut de membru cu drepturi depline în Internaționala Democrat-Creştină, fiind, la acel moment, singurul partid din Republica Moldova cu o afiliere internațională atât de importantă. PPCD a devenit membru observator în PPE din 3 martie 2005 [2].

Doctrina Partidului Popula Eeropean (PPE)

Cunoscutul analist roman C.Pîrvulescu scrie: "Miscarea populară e formată din elemente crestin-democrate □i conservatoare. Mi□carea populară nu are, a□adar, o doctrină comună, ci valori comune impărtă□ite. Acestea sunt elementele cre□tin-democrate: valorizarea persoanei, justi□ia socială, subsidiaritatea (organizarea comunitară a societă□ii) - cele care incheagă identitatea populară".

Statutul cre□tin-democrat este definit ca un garant al Binelui Comun.

Cre□tin-democra□ia a avut o contribu□ie deosebită în unificarea continentului European, având rolul de motor al construc□iei europene, atunci când la mijlocul sec.XX se aflau la guvernare reprezentan□ii cre□tin-democra□i: R.Schuman (Fran□a), K.Adenauer (Germania), A. de Gasperi (Italia).

În prezent UE se sprijină pe trei valori fundamentale: cre□tinismul, pacea □i democra□ia [3].

Există trei condiții esențiale care constituie pilonii de bază ai PPE, implicit ai Uniunii Europene: partidele care îşi doresc să devină membri în PPE trebuie să fie de esență creştină, să fie constituite în bază de valori şi să promoveze economia socială de piață, ceea ce înseamnă o piață liberă şi egalitate de şanse. Popularii apără libertatea şi responsabilitatea, dreptatea şi solidaritatea ființei umane. PPE dore□te ca UE să fie o federație care să respecte diversitatea, tradițiile şi cultura țărilor membre. Aceste trei condiții fundamentale trebuie să fie acceptate de toți membrii şi de cei care candidează pentru poziția de membru al PPE.

Aflat în vizită de lucru la Chi□inău, în mai 2006, la invita□ia PPCD din Republica Molodva, pre□edintele PPE, Wilfried Martens, afirma că UE are obligația şi datoria ca toate țările din Europa să ajungă, într-o bună zi, membri în această mare familie europeană. La Chi□inău, liderul PPE a constatat că „în Ucraina sunt două partide membre în PPE, partidul ex-preşedintelui Victor Iuşcenko şi cel al fostului prim-ministru Iulia Timoşenko. Mai avem şi cele trei țări din Caucaz: Azerbaidjan, Armenia şi Georgia. Aceste țări tot sunt europene, dar au foarte multe probleme. Vreau însă să mărturisesc că la niciuna dintre aceste țări nu am văzut o mentalitate atât de proeuropeană ca în Republica Moldova" [3].

Liderul PPE a încurajat membrii PPCD, după e□ecul electoral din aprilie 2009, afirmând că aceste schimbări bruşte sunt rezultatul democrațiilor în devenire. De aceea, este important ca PPCD din Moldova să conştientizeze posibilitatea de a reveni şi să lupte pentru acest scop.

De remarcat, că preşedinte Martens şi colegii săi din PPE au contrubiut la asigurarea activită□ii partidului PPCD în legalitate, în perioada când au existat câteva tentative de scoatere a PPCD în afara legii, în 2002. Iar atunci când unii dintre deputa□ii cre□tin-democra□i au avut probleme cu justiția subordonată politic PCRM, au rămas în libertate în foarte mare măsură datorită preşedintelui PPE Martens şi deputaților din Parlamentul European, care fac parte din grupul popularilor europeni şi din Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.

CV-ul electoral al PPCD

Tabelul 1. Participarea la alegerile parlamentare de la proclamarea independen□ei Republicii Moldova:

1994 Alian□a FPCD	***1998 BECD (Ro□ca / Snegur)***	***2001***	***2005***	***2009, 5 aprilie***	***2009, 29 iulie***	***2010***
7,53% 6 mandate	19,42%, 26 mandate	8,24% 11 mandate	9,07% 11 mandate	0 mandate	1,91%, 0 mandate	0,53% 0 mandate

De remarcat, după e□ecul electoral din 5 aprilie 2009, stafful PPCD decide să elaboreze o strategie axată pe ideea ”transfuziei sanguine”, adică renovării, întineririi elitei de partid. Strategia ”Cei 7 magnifici” i-a pozi□ionat în mentalul electoral pe tinerii cre□tin-democra□i care se pronun□ă pentru renovarea Constitu□iei, sectorului social □i a politicii externe. Lansarea a fost, de asemenea, una inedită – în rol de consrtuctori, cei 7 tineri au sus□inut conferin□a de lansare în campanie de pe acoperi□ul unui bloc de lociun□e cu 10 etaje, din centrul Chi□inăului [4]. De fapt, aceasta a fost strategia de pierdere elegantă a competi□iei electorale, pe care a intuit-o perfect liderul cre□tin-democra□ilor.

Cele mai memorabile sloganuri de campanie:

”Pentru o guvernare cu mâinile curate!”(2001)

”Ascultă-□i inima!”(2005)

”Votează cu inima!”

După scandalosul vot din 4 aprilie 2005 partidul □i-a pierdut credibilitatea □i, totodată, segmentul de alegători, cedându-l se pare irevocabil, Partidului Liberal. PPCD votează pentru cel de-al doilea mandat al pre□edintelui comunist V.Voronin, în condi□iile când acestora nu le ajungeau 5 voturi pentru alegerea

pre□edintelui □ării. Descenden□a, în consecin□ă, în evolu□ia electorală a PPCD, ne permite să constatăm că prezen□a forma□iunii în familia popular-europenilor nu are nici un impact asupra perceperii pozitive a imaginii publice a cre□tin-democra□ilor pe pia□a politică internă. Astfel, de pe scena spectacolului politic moldovenesc a dispărut energicul ”haiduc” politic, Iu.Ro□ca. În context, să reamintim că mentorul campaniei de imagine a PPCD în acest scrutin parlamentar a fost binecunoscutul specialist de marketing electoral, americanul D.Morris.

Absent pe scena politică internă, PPCD-ul se repozi□ionează ca prezen□ă eficientă la nivel regional. La 17 octombrie 2011, la Chi□inău, a fost convocată întrunirea partidelor membre ale Asocia□iei Cre□tin-Democrate din Europa de Est, creată în 2009, din componen□a căreea fac parte partidele cre□tin-democrate din 7 □ări, cum sunt: Belarus, Georgia, Estonia, Letonia, Letuania, Ucraina, Moldova. Func□ia de pre□edinte - prin rota□ie - o va de□ine pentru un an de zile liderul cre□tin-democra□ilor din Moldova Iu.Ro□ca.

Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM)

La 10 februarie 2011, la Bruxelles, partidul Liberal Democrat din Republica Moldova a fost primit în mod oficial în cadrul Partidului Popular European (PPE) ca membru cu statut de observador / asociat. Acest statut poate fi modificat în dependență de statutul Republicii Moldova față de UE, în cel de membru asociat sau membru cu drepturi depline.

Partidul Popular European este cel mai mare partid transnațional fondat în anul 1976. Partidului Popular European este cel mai numeros grup politic din Europa, în care sunt prezente 79 partide din 39 de state. În europarlamentarele din 2009 a câştigat detaşat alegerile. Astfel, PPE este cea mai mare familie politică din Europa şi are 267 (36%) de membri în Parlamentul European. În mandatul trecut au avut 288 de locuri. Noua cifră nu include conservatorii britanici, care au decis să părăsească Partidul Popular European, având intenția să formeze un grup nou [5]. Astăzi PPE este reprezentat de o serie de personalită□i politice notorii, printer care se numără cancelarul german A.Merkel, preşedintele Franței, N.Sarkozy, preşedintele Comisiei Europene J.M.Barroso. Cei mai multi membri ai PPE din Parlamentul European vin din Germania - CDU (49 membri) □i Marea Britanie - Partidul Conservator (28 de membri).

Sprijin electoral.

Din start, statut - de membru observador - al PLDM le-a permis liderilor de opinie din acest partid să participe în activitatea organelor PPE. În cadrul campaniei pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 PLDM a fost susținut de către PPE. În cadrul campaniei, pre□edintele Partidului Popular

European, W.Martens, a venit la Chi□inău pentru a-i sus□ine pe liberal-democra□i.

Sprijinul acordat de către actorii politici europeni liderului PLDM, V.Filat, a contribuit la crearea imaginii acestuia de “ales al europenilor”. În ziua de 22 noiembrie 2010, în ultima săptămână de campanie, la Chişinău, soseşte în vizită preşedintele Partidului Popular European W.Martens. Astfel, pe valul evenimentelor electorale, PLDM-ul solicită statut de membru - observator al Partidului Popular European. Cu acest prilej, staff-ul PLDM a organizat o ceremonie specială la Manej - o acțiune amplă de PR politic, atractivă pentru instituțiile media din țară. Aici, în prezența a zeci de membri şi simpatizanți ai formațiunii, Martens a declarat că ”*PLDM este cel mai puternic partid din Republica Moldova şi dacă ar avea drept de vot, la 28 noiembrie ar vota pentru Vlad Filat şi echipa sa*”. Martens a menționat că PPE are nevoie de un partener de nădejde în Republica Moldova, iar acesta este PLDM [6].

Liderul PPCD, Iu.Ro□ca, a avut o atitudine negativă fa□ă de decizia pre□edintelui PPE. Acest moment a fost tratat ca partizanat al subiec□ilor politici europeni. Iu.Roşca a opinat că sprijinul direct acordat lui Filat de W.Martens, în actuala campanie electorală, poate aduce grave prejudicii de imagine PPE şi instituțiilor europene în ansamblu [7]. În cadrul unei conferințe de presă, liderul cre□tin-democra□ilor l-a îndemnat pe preşedintele Partidului Popular European, W.Martens, să renunțe la intenția sa de a sprijini PLDM la alegerile din 28 noiembrie şi de a nu admite partidul premierului Filat în marea familie a creştin-democraților europeni:

„Personal nu aş dori ca o decizie pripită a partenerilor noştri din PPE să îi pună în situația foarte dificilă, când un coleg de familie politică să ajungă pe banca acuzaților pentru crime deosebit de grave, cum ar fi dezordini în masă cu atacarea forțelor de ordine şi cauzarea unui prejudiciu material imens şi crime cu caracter economic, cum ar fi contrabandă în proporții deosebit de mari şi altele de acest fel”.

Evolu□ia electorală a PLDM

Proiectul politic „PLDM” este până la ora actuală cel mai relevant model de lansare şi promovare pe scena politică autohtonă a unui partid politic. Acesta a fost creat în 2007, pe unda favorabilă a rezultatelor încurajatoare ob□inute de V.Filat, atunci candidatul Partidului Democrat din Moldova la funcția de primar general al Chişinăului. Filat a obținut 6,83% din sufragii, fiind astfel devansat de către Partidul Comuni;tilor din Republica Moldova – 26,64%, Partidul Liberal – 18,31%, Alian□a “Moldova Noastră” – 12,26%. Un asrfel de rezultat PDM ob□ine pentru prima dată în municipiul Chi□inău.

În scurt timp după scrutin, Filat decide să abandoneze Partidul Democrat □i să-□i gestioneze propriul partid. Imaginea de ”*fiu răzvrătit*” l-a înso□it pu□in

timp pe Filat. La 5 aprilie 2009 PLDM participă deja la primele alegeri parlamentare, depăşind pragul electoral de 6% □i ob□inând 12,43%, în timp ce PDM ob□ine doar 2,97%, rămânand dincolo de pragul electoral.

Tabelul 2. Trendul evolu□iei electorale a PLDM arată astfel:

2009, 5 aprilie	***2009, 29 iulie***	***2010***
12,43%	16,57%	29,42%

Tabelul 3. Ponderea electoratului favorabil PLDM din municipiul Chişinau în alegerile parlamentare 2009-2010

2009, 5 aprilie	***2009, 29 iulie***	***2010***
15,62%	**16,89%**	**28,44%**

In parlamentarele 2010 PLDM a obtinut peste 50% din sufragii în raionul Hîncesti (51,12%). Argumentăm acest rezultat □i prin ac□iunile întreprinse de guvern întru ajutorarea localită□ilor sinistrate in urma spargerii digului de pe Prut. În alegerile din 2009 PLDM a ob□inut peste 17% în raionul Hincesti, aici fiind □i locul de baştină al premierului V.Filat (s.Lăpuşna). In alte trei raioane PLDM-ul a obtinut peste 40% din sufragii: Taraclia - 49,14%, Ialoveni - 42,11%, Soroca - 41,15%.

După A.Panebianco, racordat la realitatea noastră politică, PLDM ar reprezinta, noul tip de partid – partid electoral-profesional, în care rolul central le revine profesioni□tilor (exper□ilor, tehnicienilor), ace□tea fiind mult mai utili decât birocra□ii tradi□ionali din partidele de masă. În cadrul acestora predomină reprezentan□ii în func□ii publice, lidearshipul personalizat [8, 264].

Cele mai memorabile sloganuri de campanie ale PLDM:

„Moldova fără comuni□ti! Moldova fără Voronin!” (5 aprilie 2009)

”Moldova fără sărăcie!” (2010)

Partidul Democrat din Moldova (PDM)

În perioada 21-22 iunie 2010, reunit la New York, Consiliul Interna□ionalei Socialiste (IS), a decis admiterea Partidului Democrat din Moldova (PDM) ca membru cu drepturi depline în rândurile sale. Din 1 iulie 2008 până la acel moment, PDM de□inea statutul de membru cu drept consultativ al Interna□ionalei Socialiste.

Solicitarea de aderare cu drepturi depline a Partidului Democrat din Moldova a fost sus□inută unanim de către membrii Comitetului de Etică a IS, în timp ce mai multe cereri ale partidelor de centru-stânga din alte state au fost avizate negativ. Membrii Comitetului de Etică au apreciat înalt implicarea activă a

PDM în activită□ile Interna□ionalei Socialiste de până acum, remarcând că PDM este un partid cu tradi□ii.

Interna□ionala Socialistă întrune□te partide apte să promoveze, atât pe plan intern, cât □i interna□ional, principiile □i valorile social-democrate. Interna□ionala Socialistă este organiza□ia mondială a partidelor socialiste, social-democrate □i muncitore□ti. În prezent ea reune□te peste 130 de partide □i organiza□ii politice de pe toate continentele. După refondarea sa în 1951, IS □i-a dezvoltat activitatea în Europa, extinzându-se în întrega lume.

Evoluția electorală a PDM ca barometru al centrului politic din Republica Moldova

Perioada 2009-2010 reprezintă faza de descendență, dar şi ascensiune a Partidului Democrat.

Ancorarea lui M.Lupu din tabără comunistă în fruntea partidului, care tocmai ie□ise învins din bătălia electorală din 5 aprilie 2009, obținând doar 2,97% din sufragii, reprezintă un model simptomatic de funcționare pe piața politică moldoveneasacă a paradigmei *„liderul-locomotivă”*.

De la înființarea sa, 1988, Partidului Democrat a pierdut 2 competiții electorale: alegerile parlamerntare din 25 februarie 2001 şi alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009.

În 2005 PDM a revenit în arhitectura forului legislativ al țării grație constituirii Blocului Electoral „Moldova Democrată” sub egida ex-primarului municipiului Chişinău S.Urecheanu. Acest proiect politic, vom remarca în context, va rămâne în istoria scurtă a parlamentarismului şi competiției democratice din Republica Molodva, unul dintre cele mai rezonabile şi eficiente la etapa respectivă de dezvoltare a proceselor democratice.

Aşadar, să urmărim evoluția electorală a PDM în perioada 1998 (primele alegeri parlamentare la care participă) până la alegerile din 28 noiembrie 2010.

Tabelul 4. Dinamica evoluției PDM în alegerile parlamentare

1998	*2001*	*2005*	*5 aprilie 2009*	*29 iulie 2009*	*2010*
18,16%	**5,02%**	**28,53% (BMD)**	**2,97%**	**12,54%**	**12,72%**

În alegerile parlamentare din 1998 mişcarea social-politică „Pentru o Moldovă Democrată şi Prosperă”, în baza căreia a fost înregistrat mai apoi PDM, se plasează pe locul III, fiind devansată de PCRM şi Blocului „Convenția Democrată”. Succesul electoral înregistrat de MPMDP a fost în mare parte determinat de notorietatea preşedintelui Republicii Moldova P.Lucinschi.

Partidul Democrat din Moldova, înregistrat la Ministerul Justiției în 25 decembrie 1998, participă în alegerile parlamentare din 2001, însă nu atinge pra-

gul electoral de 6%, obținând doar 5,02% din sufragii. Premisele care au determinat respectiva descenden□ă a partidului sunt: trecerea preşedintelui Parlamentului D.Diacov, în opoziție Preşedintelui Republicii P.Lucinschi; scandalurile de corupție în care au fost implicați membrii familiei Diacov - toate acestea au adus prejudicii de imagine partidului.

Alegerile din 2005 sunt mai pu□in relevante pentru estimarea potențialului electoral al PDM, deoarece în acest scrutin PDM face parte din componența Blocului Electoral „Moldova Democrată".

PDM a fost primul partid, care după validarea rezultatelor scrutinului din 2005, □i-a anun□at decizia de desprindere din componența Blocului Electoral „Moldova Democrată", deorece împărtă□esc valori diferite, ca mai apoi să voteze pentru cel de-al doilea mandat prezidențial al comunistului V.oronin.

Între 2005-2009 PDM a trecut printr-o criză de identitate şi poziționare politică, de unde şi modestul rezultat în scrutinul parlamentar din 5 aprilie 2009 - 2,97% din sufragii. În municipiul Chişinău - 1,61% de sufragii, fiind un vot derizoriu, de blamare al chişinăuinilor pentru democrați [9].

Imaginea lui Lupu: impactul asupra rebrandingului PDM

Alegerile din 29 iulie 2009 au „reanimat", practic, partidul. Aceasta gra□ie punerii în aplicare a „proiectul politic Lupu", al cărui autor nu se cunoaşte cu exactitate, până în prezent, de către opinia publică, vehiculându-se mai mult zvonurile politice.

Constatăm astfel identificarea unei strategii de succes, care readuce PDM-ul în familia partidelor parlamentare. Rezultatele au fost copleşitoare. Bunăoară, în municipiul Chişănău PDM-ul acumulează deja 10,55% față de anterioarele 1,6% din 5 aprilie 2009. În 11 raioane PDM a ob□inut peste 11% din voturi. Slogaul de campanie: *"Să oprim războiul politic!" a* avut un impact rezonabil asupra opinie electorale. Or, tragicele evenimente din 6-7 aprilie au dezbinat □i au înfrico□at societatea. În această conjunctura era necesar un lider conceliant. □i acesta a devenit ex-comunistul M.Lupu.

Tabelul 5. Vedem, astfel, următoarea evoluție a PDM, în alegerile parlamentare, în municipiul Chişinău:

1998	*2001*	*2005*	*5 aprilie 2009*	*29 iulie 2009*	*2010*
MPMDP 18,98%	**PDM 4,73%**	**BMD 28,12%**	**PDM 1,61%**	**PDM 10,55%**	**PDM 13,69%**

PDM este, pînă la ora actuală, unicul partid din Republica Moldova, care a reuşit să alterneze victoriile şi eşecurile electorale, revenind, în cele din urmă, pe „tabla de şah" a guvernării. Practica din mediul autohton ne demonstrează ca partidele care au pierdut alegerile parlamentare o dată, nu se mai pot revan□a.

Bunăoară, Partidul Democrat Agrar (1994-1998); PPCD (1994-2009, 5 aprilie); ”Alian□a Moldova Noastră”, care după e□ecul parlamentar din 29 iulie 2009 a fuzionat cu PLDM.

Atestăm, de fapt, o stabilizare a potențialului electoral al Partidului Democrat. În 2010 PDM a utilizat din nou factorul leadershipului personalizat: Lupu-locomotivă electorală.

În ultima săptămână de campanie (28 noiembrie 2010), zvonurile se adeveresc, □i pe listele electorale ale partidului, cu nr.2 este inclus controversatul om de afaceri V.Plahotniuc. Anume din acest motiv pe parcursul campaniei PDM a fost □inta unor atacuri de PR ”negru”, lansate împotriva lui V.Plahotniuc, implicit – M.Lupu.

Difirența nesemnificativă dintre rezultatele obținute de PDM în scrutinele parlamentare din 29 iulie 2009 şi 28 noiembrie 2010, practic, stagnarea electorală, ne determină să acredităm ipoteza potrivit căreia accederea pe listele PDM a omului de afaceri Vlad Plahotniuc nu a adus dividente politice formațiunii. Cazul este identic „vaselor comunicante”: pe de o parte, finanțarea unor proiecte sociale şi caritabile pentru PD, care au asigurat o anumită sus□inere electorală, pe de alta - campania de discreditare organizată şi amplu mediatizată de către liderul partidului „Pentru neam şi țară” S.Mocanu.

Prezența reprezentanților businessului în politica de elită vine să alimenteze o altă ipoteză ştiințifică despre aşa-numitul „stat acaparat”, adică acapararea piețelor de către marile monopoluri, contolate de personalitășii ce asigură intercaționarea dintre politc şi economic □i legitimează termenul lansat de politologi autohtoni – oligarhizarea politicului. Edificatoare în acest sens sunt □i atacurile rayder din sistemul bancar moldovenesc din toamna 2011.

Partidul Comuni□tilor din Republica Moldova (PCRM)

PCRM a devenit membru cu drepturi depline al ***Stângii Europene*** în 24 ianuarie 2007.

Între 1979 şi 1987, partidele comuniste din Europa au format un grup distinct. În 1989, partide comuniste din Italia, Spania, Grecia şi Danemarca au pus bazele unui grup - Unitatea Stângii / Stânga Unită Europeană, care a devenit grupare parlamentară europeană în 1994 sub denumirea de Gruparea Confederația Stânga Unită Europeană (CSE), ce cuprindea forțe politice de stânga din Franța, Italia, Spania, Grecia şi Portugalia. Odată cu extinderea Uniunii Europene în 1995, partide politice din statele nordice devenite membre au format Stânga Ecologistă Nordică, care s-a alăturat CSE, noul grup politic fiind denumit Gruparea Confederația Stânga Unită Europeană / Stânga Ecologistă Nordică (CSE / SEN).

Actualmente Partidul ”Stânga Europeană” întrune□te peste 60 de partide, dintre care 25 de forma□iuni politice cu drepturi depline. Este fondat în 1998,

la Berlin. Ideologia: socialismul democratic, eurocomunismul, feminismul. Printre acestea: Partidele Comuniste din Belgia, Cehia, Finlanda, Danemarca, Grecia, Italia, România, Spania, Portugalia. Acestea sunt partidele comuniste din Europa, partidele verzilor de stânga, □i partidele socialiste din statele membre ale UE sau aspirante la aderare. Scopul – coordonarea unui proces de politici □i strategii pentru partidele de stânga în lupta cu ideologia dominantă – cea neoliberală [10].

În Parlamentul Europei reprezentan□ii ”Stângii europene” activează în cadrul frac□iunii ”Stângii Unite Europene”. Pre□edinte – F.Bertinoty.

După ultimele europarlamentare, care s-au desfă□urat la 7 iunie 2009, grupurile din parlament, inclusiv, Partidul Stângii Unite este surclasat de 4 grupuri:

PPE – Popularii Europeni, ”dreapta”, ”cre□tin-democra□ii” – 267 de mandate sau 36,3%.

PSE – Sociali□tii Europeni, stânga – 159 mandate sau 21,6%.

ALDE – Alian□a Liberalilor □i Democra□ilor din Europa, partide liberale – 81 de mandate sau 11%.

Verzii – (ecologi□ti, partide de stânga) – 51 de mandate sau 6,9%.

GUE-NGL (Stânga unită, în special, reprezentan□ii din Scandinavia) – 33 de mandate sau 4,5%.

UEN (Uniunea Europa Na□iunilor, dreapata na□ionalistă moderată) – 35 de mandate sau 4,8%.

ID (Independen□a / Democra□ie, eurosceptici) – 20 de mandate sau 2,7%.

(90 de mandate nu-□i anun□ase inten□iile.)

Total – 736 de mandate (cu 49 mai pu□ine dacât în 2004) [11].

În alegerile europarlamentare în 2004 SUE a ob□inut 41 de mandate în parlament.

In anexe (diagramele 1 □i 2) este demonstrată dinamica evoluției electorale a PCRM în alegerile parlamentare si ponderea electoratului comunist in municipiul Chi□inău

După puciul comunist din august 1991, care a dus la prăbuşirea colosului sovietic, după exemplul Federației Ruse, activitatea PCRM în sistemul politic al Republicii Moldova a fost suspendată**.** În octombrie 1993, însă legislativul de la Chişinău decide repunerea în legalitate a comuni□tilor [12].

Cele mai memorabile sloganuri:

În parlamentarele 2005: ”*EU votez*!” EU se asociază cu Uniunea Europeană; iar litera *e* din cuvântul votez era înlocuită de simbolica seceră □i ciocanul.

În parlamentarele din 5 aprilie 2009: “*Moldova europeană - o construim împreună!*” şi “*Eu votez stabilitatea!*”

Alegeri parlamentare anticipate din 29 iulie 2009**:** drept ecou al evenimentelor din 6-7 aprilie PCRM s-a lansat în campanie cu următorul slogan electoral: “*Să ne apărăm Patria!”*

Pentru scrutinul din 28 noiembrie 2010**:** „*Moldova alege victoria!”*

Care este ponderea □i gradul de credibiltate al celor 4 partide afiliate interna□ional pe pia□a politică moldovenească, constatăm din Sondajul la nivel na□ional, realizat de IDIS ”Viitorul” la finele lui septembrie 2011 [13]:

Tabelul 6. Raspunsurile la întrebarea *Cât de multă încredere ave□i în fiecare dintre următoarele partide politice din Republica Moldova?*

Denumirea forma□iunii	***Foarte mare încredere***	***Oarecare încredere***
PLDM	22%	34%
PCRM	19%	20%
PDM	9%	29%
PPCD	1%	8%

Plecări spectaculoase □i ”feciori răzvrăti□i” în PCRM

Pe 5 noiembrie 2011, I.Dodon, împreună cu Z.Greceanâi □i V.Abramciuc abandonează frac□iunea PCRM. Acest gest, amplu mediatizat □i divers interpretat, este tratat ca fiind o posibilă solu□ie împotriva crizei constitu□ionale, legată de alegerea □efului statului.

Înaite de aceasta, Dodon a declarat într-o conferin□ă de presă că trendul general al partidului este în descreştere: 50% în 2001, 46% în 2005, 44% în iulie 2009, 39% în noiembrie 2010, 37% pe țară la scrutinul din 2011 □i că în starea sa actuală, fără a trece prin procesul de modernizare, PCRM riscă să nu mai obțină niciodată o victorie care să-i asigure o majoritate în Parlament şi posibilitatea de a prelua puterea în stat.

Bibliografie:

1. Bernays E. Cristalizarea opiniei publice, 1923, www.cribd.com
2. www.e-democraty.md
3. www.ppcd.md
4. Tănase V. Cei 7 magnifici la înăl□ime! // «Flux», 2009, 10 iulie.\
5. http://www.euractiv.ro/content/section%7CreadStory/stID_4/pT_sumare/pID_1847/tot%C2%A0articolul.html
6. http://www.jurnal.md/ro/news/pldm-va-deveni-membru-al-partidului-popular-european-187067/
7. “Flux”, Ediția de Vineri, 2010, 28 mai.
8. Panebianco A. Political Parties: Organizations and Power. – Cambridge, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
9. www.e-democraty.md

10. http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20090608STO56947+0+DOC+XML+V0//RO

11. FrontPress, Euro-alegerile: apatie □i câ□tiguri pentru dreapta, eurosceptici □i na□ionali□ti, 08.06.2009

12. Peru-Balan A. Trendul de imagine al PRCM (1993-2011): poziționarea şi lupta pentru putere. // □tiin□e politice, Rela□ii Interna□ionale □i Studii de securitate, Vol.I. - Sibiu, Editura Universită□iii ”Lucian Blaga”, 2011, pp.69-82.

13. Uniunea Europeană – marea provocare a Republicii Moldova”. Sondaj la nivel na□ional. - Chi□inău, IDIS ”Viitorul”, septembrie 2011

Prezentat la redac□ie
la 26 noiembrie 2011

Anexe

Diagrama 1. Dinamica evoluției electorale a PCRM în alegerile parlamentare 1998-2010

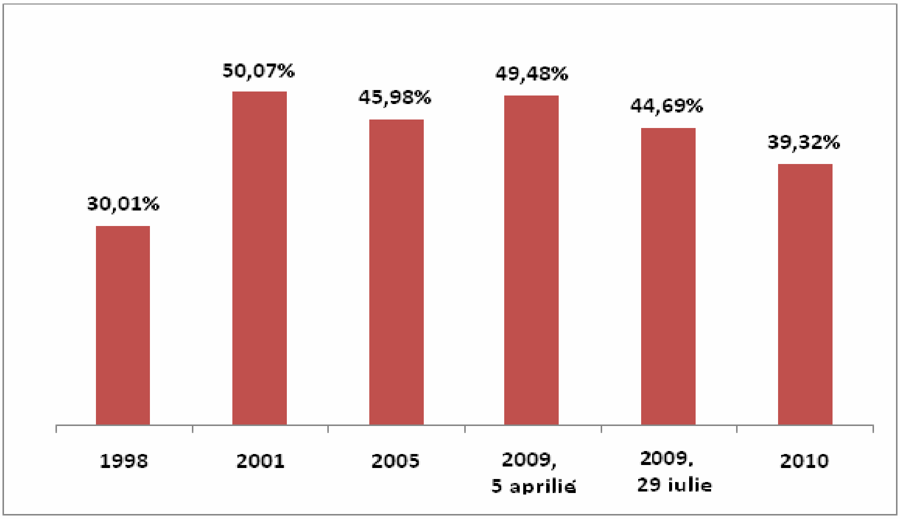
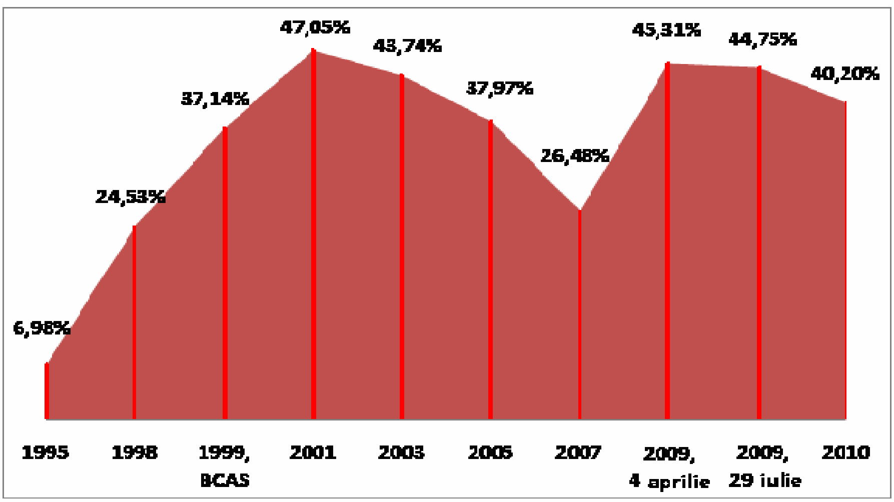

Diagrama 2. Ponderea electoratului favorabil PCRM în municipiul Chişinău în anii 1995-2010.

Notă: În alegerile locale 2011 în municipiul Chişinău PCRM a obţinut 46,07%.

ROLUL PARTIDELOR ÎN REPREZENTAREA POLITICĂ A MINORITĂȚILOR ETNICE (CAZUL GĂGĂUZILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA)

Natalia PUTINĂ
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice, lector

The way in which ethnic minorities are included in the democratic process strongly influences the interethnic relations. To create an inclusive society is an important task for any democratic government. Overall, international practice knows different strategies regarding the minorities integration in the political life. An important role on the political representation of ethnic minorities plays by their political parties. The main goal of this article is the analysis of external experience on political representation of ethnic minorities reflected by the leading authors, but also we will transpose this issue to our state reality. We consider that the political status of Gagauz in Moldova is a particular case of management in the domain of interethnic relations. This paper will reflects the specific features and lacks of political representation through their political parties; the impact of electoral law on party system; the creation and the reliability of minority's parties, particularly regarding Gagauz party, the statement of legislative representation of the Gagauz in Moldova.

Sistemul electoral poate fi incluzionist sau exclusionist, raportat la diversele grupuri etno-culturale, care coabitează într-un stat. Numeroase studii au demonstrat empiric legătura între instituții şi comportamentul politic al grupurilor etnice [15; 17]. Impactul direct al legislației electorale privind comportamentul în alegeri a minorităților etnice este clar demonstrat şi în cazul Republicii Moldova. Regulile electorale reprezintă o determinantă majoră în includerea minorităților în viața politică. Doar prin intermediul sistemului electoral aplicat într-un stat putem urmări efectele lui asupra reprezentării minorităților etnice. Aceste efecte pot fi determinate prin raportarea la trei criterii: a) prevederile legislației electorale cu privire la posibilitățile ori garanțiile reprezentării partidelor minorităților etnice în parlament; b) necesitatea identificării etnice a votanților, partidelor sau candidaților; c) măsura în care legislația electorală încurajează alegerea partidelor multietnice. Aceste trei dimensiuni sînt deosebit de importante, deoarece ele reflectă principalele divergențe în dezbaterile actuale cu privire la tipul de sistem politic recomandat societăților divizate [6].

A.Lijphart invoca ideea că reprezentarea proporțională este mai recomandabilă sistemelor democratice fragile şi susceptibile de a fi amenințate, cum ar fi

noile democraţii. În favoarea tezei sale, el aduce argumentul potrivit căruia, reprezentarea proporţională protejează interesele minorităţilor, un aspect central pentru societăţile divizate; respectă mai bine principiul reprezentării şi încurajează participarea la vot şi responsabilitatea cetăţenilor [16, 81]. În timp ce alţi autori [21] menţionează puncte de vedere opuse, care susţin că sistemul majoritar este calea cea mai bună pentru a evita tendinţa electorală de a fonda partide pe baze etnice şi obligă partidele să participe la competiţia electorală pe baza unor fundamente ideologice trans-etnice în circuscripţiile cu un singur mandat [18, 185].

1. *Particularităţile sistemului electoral al Republicii Moldova versus reprezentarea politică a minorităţilor etnice*

Opţiunea Republicii Moldova în favoarea sistemului electoral proporţional este calificată de unuii cercetători [20, 5] ca fiind una neobişnuită pentru spaţiul post-sovietic şi ilustrează mai degrabă specificul contextului politic, decît interesele şi preferinţele oamenilor politici în crearea legislaţiei şi arhitecturii instituţiilor electorale. Procesul de creare a sistemului electoral moldovenesc a cunoscut iniţial dezbateri aprinse pe fondul dilemei alegerii între un sistem electoral mixt sau unul proporţional. Statutul incert al regiunii transnistrene a determinat ca să se elaboreze o formula electorală ce ar oferi posibilitate şi cetăţenilor din stînga Nistrului de a participa la procesul electoral republican. Prin introducerea sistemului reprezentării proporţionale s-a urmărit includerea tuturor segmentelor de populaţie din republică, inclusiv a unei regiuni separatiste, care nu este controlată de autorităţile de la Chişinău, dar fără un imparct instituţional care ar crea posibilităţi de presiune sau control asupra guvernului central.

Opţiunile unor forţe politice în favoarea unor alegeri parlamentare în baza de scrutin mixt, precum şi preferinţele majorităţii deputaţilor transnistreni în 1993 cu privire la unele cote reprezentative în favoarea Transnistriei nu au fost satisfăcute [20, 6]. Deci, dezbinarea etnică şi tendinţele separatiste au fost motivele cheie ca au determinat legislatorii din Republica Moldova să considere sistemul majorităţii proporţionale cel mai optim. Iar noile democraţii, După A.Lijphart, societăţile plurale, printre care şi Republica Moldova, au nevoie de „conciliere şi compromis”, scopuri care necesită reprezentativitatea diverselor grupuri în procesul de luarea deciziilor [16, 81].

Aceleaşi reguli electorale au consecinţe diferite pentru minorităţile naţionale, care locuiesc compact sau dispersat un teritoriu al statului, dar şi de numărul acestui grup minoritar, raportat la totalul populaţiei şi la pragul electoral, în cazul în care ei votează partide ce le reprezintă drepturile de grup minoritar. Alegerile parlamentare în Republica Moldova sînt organizate pe bază de circumscripţie electorală unică cu liste de partid blocate. Cazul găgăuzilor care reprezintă 4,4% din totalul populaţiei statului şi au o habitare compactă în zona de sud, face ca reprezentarea lor în forul legislativ să depindă considerabil de existenţa pa-

rtidelor etnice sau regionale, mărimea pragului electoral, precum şi de fenomenul identificării de partid sau posibilele alianțe între partidele etnice.

Variațiile care există între diferitele formule ale reprezentării proporționale ne determină să facem distincție între reprezentarea proporțională „extremă”, care impune puține limite partidelor mici şi reprezentarea proporțională moderată, care cere mai multe condiții de îndeplinit pentru partide, în aşa fel încît acestea să poată intra în Parlament [16, 73] sau politici electorale restrictive, care tind să interzică organizarea partidelor pe criterii etnice (Bulgaria, Albania) [8].

Considerăm că evoluția politicilor pluraliste din Republica Moldova în materie electorală se poate înscrie în limitele cîtorva etape distincte:

1. *Perioada constituirii unui sistem reprezentativ proporțional pemisiv,* care demarează odată cu apariția primelor formațiuni politice şi unor alegeri democratice, pînă în 1998, anul în care au loc multiple modificări legislative în Codul Electoral al Republicii Moldova, precum şi în legislația cu privire la partide şi organizațiile social-politice. Astfel, după alegerile parlamentare din 1998 au urmat modificări în legislația electorală, care a avut ca scop diminuarea şanselor „partidelor mici” de a accede în Parlament, prin mărirea pragului electoral de la 4% la 6%. La fel în 1998 se produc modificări în legislația cu privire la partide. Toate aceste metamorfoze legale au avut un impact substanțial asupra sistemului de partide din țară.

2. *Etapa de constituire a unui sistem proporțional restrictiv (1998-2009).* Creşterea pragului electoral pentru partide de la 4% la 6%, precum şi pentru blocurile electorale din două partide la 9%, iar pentru blocurilor din trei partide la 12%. Deasemenea, modificarea legislației partidelor politice a introdus cerințe mult mai stricte pentru înregistrarea acestora, care prevăd colectarea a 5000 de semnături, care să provină din cel puțin o jumătate din unitățile teritorial-administrative şi nu mai puțin de 150 de membri în fiecare dintre acestea. Ca rezultat al acestor modificări circa o doime din partidele înregistrate anterior nu au fost reînregistrate după modificările introduse.

Deşi, rațiunile primare de la care s-a pornit reforma sistemului de partide s-au bazat în special pe integrarea şi agregarea cerințelor cetățenilor şi limitarea fragmentării societății şi a numărului exagerat de mare de partide (care în 1998 ajungea la circa 60, un număr prea mare raportat la populația Republicii Moldova), precum şi a cotei de mandate redistribuite, care la alegerile din 1998 au constituit în jur de 20%.

Impactul acestor modificări a fost unul peiorativ în sfera reprezentării minorităților naționale prin intermediul propriilor partide etnice. Expertizarea prevederilor „Legii Republicii Moldova cu privire la partidele şi alte organizații social-politice” [1] denotă că crearea şi funcționarea partidelor politice pe criterii rasiale, etnice şi religioase poartă un caracter restrictiv [19]. Concluziile Comisiei de la Veneția expuse în „Codul Bunelor Practici în domeniul partidelor politi-

ce", stipulează că „structurile de stat nu trebuie să limiteze crearea partidelor politice la nivel național, regional sau local" [13]. Caracterul compact de amplasare a principalelor grupuri minoritare din republică nu le oferă posibilitatea să înregistreze partide naționale, iar prevederi ce ar permite formarea unor partide regionale, legislația cu privire la partide nu admite.

În consecință, observăm că mărimea pragului electoral are o importanță deosebit de mare în includerea sau excluderea grupurilor etnice din în/din viața politică. În cazul minorității găgăuze şi impactului sistemului electoral privind reprezentarea lor politică, mărimea pragului electoral este foarte importantă. În perioada 1998-2000, cînd mărimea pragului pentru partide a fost de 6%, a fost una care a limitat şi chiar exclus „de facto" partidul Găgăuz „Vatan" din procesul electoral parlamentar. Mărimea populației găgăuze în raport de 4,4% nu putea asigura nici într-un caz trecerea pragului electoral de către un partid al găgăuzilor. Atît organizațiile internaționale [24], cît şi cercetătorii în domeniu [5] au recomandat Republicii Moldova anularea sau micşorarea pragului electoral pentru partidele etnice.

3. Partidele etnice ca promotoare a intreselor minorităților prin prisma realității moldoveneşti

Prin „partide etnice" D.Bochsler subînțelege acele partide care se declară desinestătător reprezentanți ai minorităților etnice şi a căror program este bazat pe conservarea sau dezvoltarea drepturilor grupului său etnic, ca drepturi culturale, autonomie politică sau opțiuni radicale ca secesionismul sau iredentismul [6]. O strategie utilizată de state în scopul includerii minorităților etnice în viața politică este promovarea de inițiative permisive pentru crearea partidelor etnice naționale ori regionale, precum şi existența unor reglementări preferențiale pentru acestea.

Necesitatea existenței unui sistem multipartid, în care partidele etnice să fie prezente, a fost o condiție sine-qua-non apariției pluralismului partidist în Republica Moldova. Pluralismul primar al partidelor din republică a fost de esență etnică, dat fiind faptul că primele formațiuni politice din țară au fost de factură etnică. Astfel, că în 1989 prin Decizia Comitetului de Miniştri al RSSM au fost înregistrate primele patru organizații social-politice: Frontul Popular Creştin Democrat, Mişcarea „Unitate-Edinstvo"(Interfrontul), Mişcarea Populară „Gagauz Halkî" şi Societatea Culturală Bulgară „Vizrodjdenie" [19].

Primele alegeri pluraliste pe teritoriul actualei republici au avut loc în 1990, la care au participat candidați ce reprezentau principalele grupuri etno-culturale din republică. Majoritatea covârşitoare a candidaților au fost membri ai Partidului Comunist (~80%) sau a candidaților independenți. În acelaşi timp, potrivit unor estimări, aproximativ1/3 din toți candidații înscrişi în cursa electorală au reprezentat mişcări politice noi, cum ar fi Frontul Popular din Moldova, Inter-

Frontul, Gagauz-Halki, fapt care a anunțat începutul multi-partizan de dezvoltare în Republica Moldova [3, 8]. Totuşi, evoluția sistemului de partide din republică nu a fost de maniera în care partidele etnice să ocupe un rol important. Abordarea acestui aspect în cercetările ştiințifice actuale denotă opinii care reflectă că „partidele etnice din Republica Moldova pot fi regăsite în rîndul celor care pierd în campaniile electorale” [20, 9].

Cercetările recente privind sistemele de partide în societăți plurietnice vorbesc despre fenomenul „regionalizarii” şi „naționalizarii” partidelor politice. Aceste noțiuni examinează nivelurile de suport al partidelor politice, raportate la omogenitatea teritorială, precum şi dacă sistemul de partide de nivel superior se compune din subsiteme care se disting clar unul de altul [7]. Vorbind despre raporturile dintre minorități şi formațiunile politice ce le reprezintă trebuie făcută distincție între formațiunile politice regionale, care îşi desfăşoară activitatea într-o anumită zonă, de obicei, în arealul populat de o comunitate etnică şi a căror influiență nu depăşeşte cadrul regiunii date. Rolul pe care îl joacă aceste organizații politice la nivel național nu este semnificativ. De regulă, ele nu intră în competiție pe cont propriu, preferînd să-şi negocieze audiența electorală cu formațiunile politice la scară națională [2, 22].

Abordarea sociologică, care studiază structura geografică a clivajelor sociale sau a grupurilor sociale care constituie baza organizării partidelor [12]. Astfel, şcoala sociologică explică naționalizarea politicului şi partidelor politice prin structura clivajelor politice, care pot fi atît teritoriale, cît şi funcționale. Teritorialitatea unui clivaj arată pînă la ce nivel se opun diferitele grupuri sociale ce creează clivajele, de-a lungul liniei teritoriale [12, 29]. Aceastea se referă la clivajele „centru-periferie”, „rural-urban”, precum şi clivajul „centru-dreapta”, în special în cazul Republicii Moldova. În consecință, partidele care sînt organizate conform clivajelor teritoriale, nu sînt în întregime naționalizate. În funcție de concentrarea teritorială a grupului său de interes, ele sînt reprezentate regional, în locul unei reprezentări a grupurilor naționale. Dimpotrivă, partidele care sînt legate strîns de clivajele non-teritoriale, au o structură şi un electorat mai puțin regionalizat şi un suport omogen pe țară. Astfel, grupurile etnice care sînt concentrate pe un teritoriu mic, reduc naționalizarea partidelor care le reprezintă. Considerăm că nu doar clivajele sociale determină formarea partidelor naționale. Există un set întreg de instituții în cadrul sistemul politic care pot influiența naționalizarea partidelor politice. De regulă, acestea se rezumă la concentrarea puterii în albia administrației centrale sau sistemele electorale. Cercetările demonsrează că în sistemle politice centralizate rezultatele alegerilor naționale şi regionale sînt similare. Regionalizarea puterii permite partidelor de a se focaliza la nivel de guverne subnaționale [12].

Pentru cultivarea valorilor şi intereselor proprii, grupurile etno-culturale care conviețuiesc pe teritoriul unui stat sînt motivate să se implice activ în viața so-

cial-politică a statului prin diverse forme instituționale, cum ar fi organizațiile social-politice. Aceste organizații desfăşoară activități, atît în interes politic, precum şi avînd caracter cultural, educațional etc. Organizațiile politice etnice sînt de factură rigidă, iar obligativitatea apartenenеței etnice a membrilor ei, precum şi concentrarea mesajului politic asupra elementului etno-cultural limitează capacitatea de difuzie electorală.

Datele empirice cu privire la prestația partidelor etnice în noile democrații ale spațiului post-comunist reflectă o reprezentare de circa 7% în medie sau circa 54 milioane de voturi. Minoritățile etnice devin un factor politic relevant în termenii puterii politice şi a forței electorale, dat fiind faptul că partidele lor sînt deseori incluse în coaliții de guvernare în multe dintre statele regiunii de. Doar 57 de minorități cunoscute în țările aflate în cercetare sînt reprezentate de partidele proprii, 54 de minorități nu sînt reprezentate. Republica Moldova, de rînd cu alte state ca Estonia, Ungaria, Republica Cehă atestă o absența a reprezentării parlmentare prin intermediul partidelor etnice. Acest fapt poate fi explicat prin următoarele motive: capacități organizaționale nedezvoltate, determinate de lacunele mobilizării şi organizării politice; votul minorităților etnice este orientat în special în favoarea partidelor multi-etnice; impactul sistemului electoral. Pentru statul nostru sînt valabile întregul set de explicații [9].

Reguli specifice care fac sistemul electoral mult mai permisiv pentru partidele minorităților etnice sînt aplicate în multe dintre statele lumii. Ele variază de la cote etnice ce garantează accesul în listele partidelor naționale, mandate rezervate pentru minorități, praguri electorale mici pentru partidele etnice, pînă la crearea de circumscripții non-teritoriale dedicate, în care pot să voteze alegătorii care declară că aparțin unor grupuri etnice [10, 5]. Astfel, sistemele electorale permisive fac posibilă exprimarea tuturor clivajelor majore şi garantează reprezentarea diversității etnoculturale dintr-un stat. Accesul partidelor etnice în parlament de multe ori nu le oferă şi posibilități de luare a deciziilor, dar au acces la participarea în cadrul dezbaterilor electorale şi dreptul de a înainta inițiative legislative.

2.1. Partidele etnice – instrument de integrare sau dezintegrare a societăților plurale?

Eterogenitatea etnica este în mod obişnuit înțeleasă ca un factor care obstrucționează consolidarea noilor democratii. Unii cercetători susțin ca în politica electorală este valabil şi contrariul. Odată ce democrația este inaugurată la nivel procedural, eterogenitatea etnică va da un impuls instituționalizării sistemului de partide, introducînd stabilitate în pattern-urile de vot. La nivelul unei anumite țări, o implicație testabila a acestui argument este că diversitatea etnică induce stabilitate în comportamentul de vot la nivel regional, acolo unde grupurile etnice sunt concentrate [11].

De vreme ce alți cercetători [21; 23; 15] privesc sceptic rolul de integrare şi conciliere a partidelor etnice. Ba dimpotrivă, logica electorală a partidelor etnice este de a aprofunda şi mobiliza baza lor etnică, ca fiind una exclusivă, deseori polarizînd-o. Mesajele adresate grupurilor etnice tratează partidele politice particularist şi exclusivist, iar polarizarea mesajelor divizează şi dezintegrează societatea. Din acest punct de vedere, atît cercetătorii, cît şi actorii politici identifică necesitatea de a construi fundamente agregatorii, iar partidele multietnice sînt o „rutină" pentru consolidarea unei societăți plurale [26, 813].

Referindu-ne în mod expres la cazul găgăuzilor din Republica Moldova, putem menționa că aria de influiență a partidelor lor etnice, care au existat înainte de 1998, a fost una regională. Deaceea unii autori manifestă dezacorduri în privința reticenței autorităților moldoveneşti de a crea stimulente legislative pentru crearea de partide regionale în UTA Găgăuzia [4]. Contextul politic şi electoral din regiunea autonomă este însă unul contradictoriu. Pe de o parte necesitatea unor partide etnice regionale este dictată de imperativul funcționării arhitecturii instituționale a Autonomiei Găgăuzia. Alternativa de vot în favoarea unor forțe politice instituționalizate regionale ar diminua răzlețirea voturilor acordate în alegerile pentru Adunarea Populară. Predilecția accentuată a alegătorilor găgăuzi pentru candidații independenți, creează dificultăți în formarea unei majorități parlamentare funcționale şi stabile. Pe de altă parte, experiența alegerilor în Adunarea Populară a Găgăuziei în 1995, unicul scrutin la care au participat partide etnice găgăuze, Partidul Popular „Vatan" şi Partidul Popular Găgăuz, a dat în vileag o credibilitate foarte redusă a acestor forțe politice regionale. Astfel, constatăm că impactul relației dintre autoritățile politice centru-autonomie, precum şi a relațiilor dintre forțele politice intra-regionale plasează votul electoratului în favoarea candidaților independenți.

3. Relația dintre minoritatea etnică găgăuză şi partide politice din republică: evoluție şi tendințe

Integrarea minorităților etnice prin propriile partide a generat un interes considerabil în comunitatea academică occidentală [15; 17; 22]. Configurația variabileleor cu privire la stabilirea unui sistem competitiv de partide politice depind atît de cultura politică, particularitățile de grup a populației ce aparține minorităților etnice, dar şi de sistemul electoral. La începutul acestui paragraf am expus efectele pe care le-a generat şi generează sistemul electoral al Republicii Moldova, de rînd cu conținutul legislației privind partidele politice asupra reprezentarii politice a minorităților naționale. În aspect comparat cu alte comunități etno-culturale din republică, găgăuzii au demontrat cea mai activă participare prin intermediul partidelor şi organizațiilor politice, în special pînă în 1998.

Prima formațiune a găgăuzilor din Moldova, ce a purtat caracter politic a fost mişcarea social-politică găgăuză „Gagauz Halki" (Poporul găgăuz), înregis-

trată prin Hotărîrea Sovietului Miniştrilor RSSM din 26 octombrie 1989. Inițial aceasta a apărut ca un club de discuții, după modelul cenaclului „Alexei Mateevici" din Chişinău, fiind instituită de exponenții intelectualității găgăuze, în primăvara anului 1988. Şedințele acestui club politic se desfăşurau în diferite localități rurale din regiune, prima fiind dedicată istoriei permutării găgăuzilor şi bulgarilor din Bulgaria în Basarabia, unde în calitate de raportor în fața unui auditoriu destul de numeros a participat I.Anțupov, doctor în ştiințe istorice. Treptat acest club a preluat dimensiuni politice [26, 16].

Mai tîrziu în 1989, după modelul mişcării „Gagauz Halkî" din Comrat, sînt înfințate în Ciadîr-Lunga - Mişcarea obştească „Birlik" (Unitate), iar în Vulcăneşti – Mişcarea obştească „Vatan" (Patria). La începutul activității acestor formațiuni, acțiunile lor principale erau orientate spre unificarea locuitorilor celor trei raioane, în soluționarea unor probleme acute din domeniul relațiilor interetnice. Deasemenea, ele purtau tendințe de contrabalanță unor forțe de emancipare națională a populației titulare, tendințele cărora erau privite ca o potențială amenințare pentru identitatea etnică a alogenilor din regiunea găgăuză.

Situația social-politică din republică stimula lărgirea cîmpului de activitate a mişcărilor „Gagauz Halkî", „Birlik" şi „Vatan". O acțiune de amploare a fost adunarea în masă a cîtorva mii de persoane, reprezentanți ai diferitor colective de muncă din raionul Ciadîr-Lunga, care a avut loc la 12 februarie 1989. Participanții la miting discutau activ situația lingvistică din republică, soarta ulterioară a limbii găgăuze, problemele social-economice etc. La 16 aprilie 1989 a fost organizat un nou protest de masă în Ciadîr-Lunga, la care s-a votat programul Mişcării social-politice „Edinstvo", formațiune ce reprezenta interesele minorităților naționale, care se bucura de susținere mare şi printre populația găgăuză. Practic simultan cu adunările în masă din Ciadîr-Lunga şi Comrat, liderii mişcării „Vatan" organizau mitinguri în Vulcăneşti. Toate aceste proteste aveau caracter similar, laitmotivul lor fiind - dreptul la autodeterminarea a găgăuzilor şi crearea republicii autonome găgăuze. F.Angeli reflecta în una dintre lucrările sale „Autonomia Găgăuză: oameni şi fapte" asupra oportunității apariției celor două mişcări „Birlik" şi „Vatan", în cazul în care deja exista formațiunea „Gagauz Halkî", concluzionînd că între raionele din sud exista o concurență, în special între Comrat şi Ceadîr-Lunga, dar şi Vulcăneşti, liderii din aceste localități doreau o afirmare de sine-stătăoare, pentru a putea să obțină dividente politice la nivel republican. De asemenea, în mod diferit influiențau organele locale de partid şi de stat, cel mai mult primind susținere Mişcarea „Gagauz Halkî" în Comrat [26, 19-20].

În primăvara anului 1989, la 29 mai, depăşind contradicțiile existente între aceste mişcări, la Comrat a fost organizat un congres de unificare a celor trei mişcări social-politice din zona Bugeacului „Gagauz Halkî", „Birlik" şi „Vatan", considerate pe drept trei părți componente ale mişcării populare de autodetermi-

nare a găgăuzilor. Congresul la care au participat 528 de delegaţi, dintre care 332 de găgăuzi, au adoptat Programul şi Statutul mişcării „Gagauz Halkî" [26, 33]. Astfel, Programul nou adoptat prevedea că „în situaţia nou creată se consideră că, unica şi cea mai eficientă cale de soluţionare a setului de probleme existent, este crearea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Găgăuze".

La 12 noiembrie 1989 a fost organizat la Comrat „Congresul Extraordinar al Găgăuzilor", exponenţi princiali ai acestor acţiuni fiind M.Kendighelean, M.Marunevici. Congresul a adoptat o declaraţie oficială şi alte documente prin care se stabileau bazele creării Republicii Autonome Găgăuze. La 19 august 1990 şi-a desfăşurat lucrările aşa-numitul „Congres I al deputaţilor de toate nivelurile din partea teritoriilor compact populate de găgăuzi", care a adoptat un şir de hotărîri ilegale privind: formarea republicii găgăuze şi stabilirea hotarelor acesteia, suspendarea acţiunii legilor Republicii Moldova, constituirea unor organe anticonstituţionale. Aceste hotărîri urmăreau schimbarea prin violenţă a orînduirii de stat etc. După 2 zile de la desfăşurarea acestui congres, Mişcarea „Gagauz Halkî" a fost dizolvată prin Hotărîrea Guvernului nr.285 din 22 august 1990 [14, 299-300].

Făcînd a generalizare cu privire la formaţiunile social-politice apărute în regiunea găgăuză, constatăm că acestea iniţial au avut un caracter cultural-etnic, ce vizau trezirea conştiinţei naţionale a găgăuzilor şi promovarea identităţii şi culturii lor, de rînd cu mişcările de emanciparea a populaţiei titulare. Cu timpul s-a făcut un transfer de hegemonie, astfel dacă din 1988 pînă la mijlocul anului 1989 membri ai „Gagauz Halkî" au fost î majoritate exponenţi ai intelectualităţii găgăuze, cu timpul obţinînd un caracter de masă, conducerea a fost preluată de filiera locală a sindicatelor în frunte cu S.Topal. În noiembrie 1989 S.Topal a fost ales Preşedintele Sovietului Suprem al autoproclamatei RSSAG.

3.1. Sistemul regional de partide din Autonomia Găgăuză între evoluţie şi involuţie

O atenţie mai redusă în cercetarea domeniului s-a atras formelor de competiţie între partidele minorităţilor etnice. De regulă, întîlnim utmătoarele modele de sisteme de partide etnice: *monopolul unui singur partid etnic, bipartidism intra-etnic, multi-partidism intra-etnic*. Studiile preliminare artă că modelul „monopolului intra-etnic" este o modalitate de a soluţiona pacificator conflictele etnice. Competiţia etnică determină radicalizarea poziţiilor cu privire la clivajul etnic. Configuraţia variabilelor cu privire la stabilirea unui sistem competitiv de partide depinde în mare parte de caracteristicile populaţiei ce aparţine grupului etnic, dar şi sistemul electoral [8].

Sistemul de partide la etapa iniţială de fiinţare a Autonomiei Găgăuze a fost unul multi-partidist, ca după 1998 să dispară partidele politice regionale din UTAG. Imposibilitatea înregistrării partidelor regionale, nu limitează definitiv

participarea cetăţenilor din autonomie al procesul politic/electoral regional (Alegerile Guvernatorului şi Adunării Populare). Legislaţia prevede posibilitatea participării atît a paridelor, cît şi a organizaţiilor social-politice, a candidaţilor independenţi, precum şi a blocurilor electorale.

Deşi, partidele etnice găgăuze au avut o etapă de scurtă, existenţa, iar evoluţia lor electorală a fost o reflecţie a realităţilor din comunitatea găgăuză în contextul transformărilor regionale şi naţionale ce s-au perindat în trecut. Primul partid a fost *„Partidul Popular Găgăuz”***,** înregistrat la data de 23 august 1993 şi trecut în registrul de stat al partidelor sub numărul 23. Statutul formaţiunii a fost înregistrat la 12 aprilie 1993. La momentul înregistrării, partidul avea 304 membri şi era condus de un organ executiv numit „Curultai”. Liderul formaţiunii era cunoscutul lider politic, Constantin Tauşanji. Formaţiunea nu a participat nici la un scrutin republican, chiar dacă liderul său a făcut politică ani buni de zile în autonomia găgăuză, fiind primar al or.Comrat. La alegerile din Adunarea Populară a obţinut un mandat de deputat din patru înaintaţi. Acesta a revenit liderului partidului, C.Tauşanji din partea circumscripţiei nr.5 de la Comrat. După reforma partidelor din 1998 partidul nu s-a mai regăsit în registrul partidelor de stat [25, 52].

Cel de-al doilea - *Partidul Popular „Vatan”* a fost înregistrat la data de 9 februarie 1995 şi a fost trecut în registrul de stat al partidelor sub numărul 34. Statutul formaţiunii a fost înregistrat la data de 19 iulie 1994. Organul executiv de conducere era Comitetul executiv, organizaţia avînd 391 de membri. Preşedintele partidului a fost A.Ceşmegi. A fost conceput şi s-a manifestat ca un partid regional. La alegerile Başcanului din 28 mai 1995, formaţiunea la înaintat pe M.Kendighelean (23,7%) şi trece în turul doi, dar pierde cursa în favoarea lui G.Tabunşcic cu (31,9%). La alegerile din 1995 „Vatan” a înainatat 16 candidaţi, însă doar 5 ajung deputaţi (15,1%) [25,75]. Apelînd la rezultatele pe care le-au obţinut aceste partide la alegerile din Autonomia Găgăuză, atestăm că acestea sînt destul de modeste. La alegerile din 1998 Partidul Vatan a decis participarea la alegeri naţionale, în alianţă cu Mişcarea „Unitate-Edinstvo”.

Deşi, *Mişcarea social-politică „Unitate-Edinstvo”* s-a manifestat în viaţa politică a Republicii Moldova ca una multi-etnică, declarîndu-se reprezentantă a intereselor minorităţilor rusofone, putem afirma că între găgăuzi şi această formaţiune a existat o relaţie strînsă, confirmată prin rezultatele obţinute de aceasta în rîndul electoratului găgăuz. Formaţiunea, ulterior formînd coaliţia de guvernare cu Partidul Agrar Democrat din Moldova, a votat „Legea cu privire la statutul juridic special al Autonomiei Găgăuze” în decembrie 1994. Mişcarea social-politică „Unitate-Edinstvo” chiar de la apariţia sa s-a plasat pe extrema stîngă a eşichierului politic. Realităţile politice i-au dictat acestei mişcări cerinţe de transformare a obiectivelor sale iniţial, fiind concentrate în jurul ideii de reprezentare a minorităţilor etnonaţionale în organele de guvernare ale statului, ca mai apoi

să se reorienteze în susținerea dezvoltării statalității moldoveneşti ca fiind unul democratic şi prosper, dar susținînd federalizarea ca formă de organizare.

Totuşi, relațiile grupurilor etnice cu această mişcare au fost marcate de anumite disonanțe, ce nu au permis menținerea unor raporturi durabile: diminuarea unității de interese şi valori ce stăteau la baza relației mişcare social-politică – minorități, prin trecerea de la confruntarea problemelor grupurilor etno-culturale la cele de țin de domeniul social-economic general al societății; divergențe generate la nivel de coaliție parlamentară şi intra-mişcare, determinate de prevalarea intereselui particular şi de partid asupra celui general, ceea ce a influiențat considerabil decizia electoratului. La alegerile parlamentare această formațiune politică a devenit nu doar un partid parlamentar, dar şi unul guvernamental, însă relația cu minoritatea găgăuză a fost una de scurtă durată.

Rezultele alegerilor din Adunarea Populară atestă gradul scăzut de simpatie față de partidele naționale. Candidații independenți sînt cei care de regulă cîştigă alegerile în această regiune. Acest fapt duce la fragmentarea pozițiilor şi incapacității sau dificultății de formare a unei majorități legislative. Acestă situație a generat creşterea activismului politic din partea unor organizații obşteşti care încearcă să integreze într-un anumit mod oferta electorală, precum şi opțiunile politice ale electoratului. Astfel, în UTA Găgăuzia s-a înregisrat mai multe tentative de lansare în viața politică regională unor mişcări social-politice. În 2002 S.Topal, care în perioada 1999-2002 a îndeplinit funcția de consilier al Guvernatorului D.Croitor, a fost unul dintre fondatorii mişcării social-politice *„Za Gagauziyu”*, creată ca opoziție față de deputații comunişti de la guvernarea autonomiei. Cele mai relevante mişcări social-politice au început să se prolifereze în spectrul politic al autonomiei la alegerile din 2008 din Adunarea Populară. Astfel, *Mişcarea „Găgăuzia Unită” (MGU*), a cărui lider actual este Guvernatorul în funcție, M Formuzal.

„Mişcarea Găgăuzia Nouă” (MGN) partizană a actualului primar de Comrat, N.Dudoglo, oponentului politic al lui M.Furmuzal în ultimele două eletorale la funcția de Başcan. Lansarea oficială a acestei mişcări a avut loc mult mai tîrziu, după înfrîngerea electorală a lui N.Dudoglo la alegerile din 2010. Primul Congres al acestei organizații a avut loc la 6 februarie 2010, unde N.Dudoglo, a fost ales în calitate de Preşedinte al acesteia. La „Mişcarea Găgăuzia Nouă” au aderat peste 10 alte organizații obşteşti din autonomie, scopul fiind crearea unei structuri organizaționale reprezentative în aspect teritorial regional, cu un număr important de membri. La moment Mişcarea „Găgăuzia Nouă” (Eni Gagauziya) dispune de structuri teritoriale în majoritatea localităților din UTAG, precum şi a deschis filiale externe în alte state, ca Rusia, Ucraina, Turcia. Deşi, aceste două formațiuni social-politice sînt reprezentate în forul legislativ al autonomiei, între ele nu se atestă relații de colaborare, ci dimpotrivă Mişcarea „Găgăuzia Nouă” a format coaliția guvernamentală cu Partidul Comuniştilor din Republica Moldova

la nivel regional, deputații din partea Mişcării „Găgăuzia Unită”, find în opoziție parlametară.

Concurența politică între organizațiile regionale nu este una constructivă. Antagonismul dintre liderii acestor organizații generează dificultăți în conlucrarea dintre autoritățile Autonomiei Găgăuzia, totodată, dispersează comunitatea găgăuză. În cazul în care am admite că ar fi posibilă înregistrarea unui partid etnic găgăuz, care să se lanseze la nivel național, depăşirea pragului electoral actual de 4%, ar putea fi posibilă doar prin cumularea voturilor majorității absolute a populației din UTAG. Şansele acestuia ar fi prac nule în cazul în care ar fi mai mult de un partid, sau în cazul unei competiții acerbe intraregionale.

3.2.Dimensiunea legislativă a reprezentării minorității găgăuze

O strategie a partidelor multietnice este diversificarea etnică a componenței listelor de partid. Utilizarea acestei startegii de către formațiunile politice din Republica Moldova este, în realitate, unica sursă fiabilă de reprezentare legislativă a comunităților etnice din țară. Adoptarea unui sistem al reprezentării proporționale cu liste blocate de partid, conferă liderilor partidelor politice un înalt grad de control asupra formării listelor electorale. Selectarea candidaților partidului pentru alegerile forului legislativ reprezintă una dintre prerogativele-cheie în luarea deciziilor intra-partid. Realitatea politică moldovenească vorbeşte despre rolul minor al organizațiilor locale de partid în acest proces, deciziile fiind luate de liderul/liderii partidului [20, 10].

Analiza profilului parlamentar din perspertiva afilierii etnice a deputaților, reprezintă una dintre dimensiunile ce face posibilă cercetarea reprezentării legislative a minorităților etnice. Studiul „Reprezentative Government in Modern Europe”, realizat de M.Gallagher şi M.Laver în 2006, oferă date privind apartenența etnică a deputaților Parlamentului Republicii Moldova prin prisma criteriului ideologic de clasificare a partidelor politice. Analizînd datele cu privire la acest aspect, O.Protsyk şi I.Osoian [20, 12] subliniază că cea mai vizibilă caracteristică cu privire la reprezentarea politică a minorităților etnice prin diversificarea listei de partid, este diferența majoră la nivelul ponderii deputaților cu apartenență etnică din segmentul minoritar de la stînga la dreapta eşichierului politic, aceasta variind de la 35% la 0%. Cercetările ne sugerează că Partidul Comuniştilor din Republica Moldova de-a lungul anilor a fost principalul furnizor de mandate de deputat pentru candidații ce aparțin minorităților etnice.

Minoritatea găgăuză a fost una care s-a bucurat de o supra-reprezentare la niveul acestui partid, în contextul raportării cotei de reprezentare de 8,25% la cota procentuală revenită celorlalte comunități etnice mari (ucraineni- 13,59%; ruşi – 10,68%), dar şi la cota procentuală din numărul total al populației. Astfel, găgăuzii numărul cărora a variat de la 3,6% la 4,4% din 1989 au fost dulblu supra-reprezentați prin intermedul *Partidului Comuniştilor din Republica Moldova*

Deasemenea, atestăm o reprezentare mai moderată în cadrul altor partide de stînga, aceasta reducîndu-se la 0% pentru partidele creştin-democrate şi centru-dreapta.

Analiza structurii etnice a legislativelor Republicii Moldova din perioada 1994-2009, atestă date care denotă o medie de 4,92% de mandate de deputat aparţinînd persoanelor de etnie găgăuză, adică, per total, 24 deputaţi. Acest indice de proporţionalitate este unul foarte bun şi indică un grad de „supra-reprezentare” legislativă a găgăuzilor raportat la numărul total de populaţie, spre deosebire de grupul populaţiei titulare care atestă un nivel de sub-reprezentare (60,86% raportat la 75,80%), de altfel, ca şi bulgarii (1,43% raportat la 1,90%) [20].

Concluzionăm că partidele de stînga sînt cele care recrutează membrii săi din rîndul populaţiei ce aparţine minorităţilor etnice. Aceste practici de recrutare contrubuie la menţinerea influienţei acestor partide la scară naţională. Prin combinarea mesajelor clasice ideologiei de stînga cu cele din domeniuul minorităţilor, precum şi utilizarea strategiei recrutării politice inclusive s-a creat o formula a succesului pentru multe dintre partidele din peroada post-comunistă [20, 12]. Recrutarea inclusivă este una dintre importantele strategii utilizate de Partidul Comuniştilor din Republica Moldova în alegerile parlamentare. Spre, exemplu la alegerile din 2001 lista candidaţilor PCRM a inclus 9 etnici găgăuzi, printre care şi Gh.Tabunşcic, ex-Guvernatorul Autonomiei Găgăuze. Recrutarea agresivă a PCRM a candidaţilor din Autonomia Găgăuză i-a asigurat şi un succes enorm în 2001, cînd a atins cota de vîrf a susţinerii sale în ţară şi în regiune (80,6%) [20, 14].

Bibliografie:

1. Legea Republicii Moldova privind partidele şi alte organizaţii social-politice Nr.718-XII din 17 septembrie 1991. // Veştile nr.11-12/106, 1991 cu modificările efectuate pînă la data de azi, http://www.edemocracy.md/legislation/politicalparties/vi/, accesat 05.09.2011

2. Alexa A. Comunităţile entice: contextul politic şi social de reprezentare a minorităţilor naţionale. // Arena Politică, an.II, nr.4, 1998, pp.21-22.

3. Boţan I., Creangă I., Gurin C. Pre-electoral Context: Legislative Framework and Electoral Context in the Republic of Moldova on the Eve of 2009 Parliamentary Elections. - Chişinău, 2008.

4. Boţan I. Sînt partidele regionale necesare? 6 martie 2008. http://www.alegeri.md/gagauzia2008/comments/20080306, accesat 30.08.2011

5. Bochsler D. Electoral Engineering and Inclusion of Ethnic Groups. How to Integrate Ethnic Minorities into Central and Eastern European Institutions. // SSEES Postgraduate conference. - London, 16-18 February 2006

6. Bochsler D**.** Electoral rules and the representation of ethnic minorities in post-communist Europe. // European Yearbook of Minority Issues 2007/8, vol.7,

2010, pp.153-180, [online] http://www.bochsler.eu/publ_old.html#min, accesat 30.08.2011

7. Bochsler D. Les raisons pour une régionalisation des partis. Institutions contre les clivages à l'exemple des cantons suisses. - Lausanne, Congrès des quatre pays, 18-19 November 2005

8. Bochsler D. Local Politics and Intra-ethnic Party Competition: Multi-party systems among ethnic minorities in Central and Eastern Europe. // 4th ECPR General Conference, Pisa, September 2007

9. Bochsler D. The Spread of the Ethnic/nationalist Divide over Post-communist Europe. // Post-communist Social and Political conflicts: Citizenship and Consolidation in New Democracies of South East Europe, Conference Paper, New Europe College, - Bucharest, 2007.

10. Bochsler D. Electoral Rules and the Representation of Ethnic Minorities in Post-Communist Democracies. // European Yearbook of Minority Issues, 2007/8, vol.7, pp.153-180.

11. Birnir J.K. Etnicity and Electoral Politics. Comparative political studies. - Cambridge: University Press, 2008. [online]. http://cps.sagepub.com/content/41/1/131/full.pdf?rss=1 (accesat 6.09.2010).

12. Caramani D. The Nationalization of Politics. The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe. – Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

13. Code of Good Practice in the field of Political Parties adopted by the Venice Commission at its 77th Plenary Session (Venice, 12–13 December 2008), http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-AD(2009)021-f.asp (accesat 16.08.2011)

14. Creangă I. Curs de drept administrativ. Administrația publică locală. Vol.II. - Chişinău: Editura Epigraf, 2005.

15. Horowitz D.L. Electoral System: A Primer for Decision Makers. // Journal of Democracy, no.14, 2003, pp.115-127.

16. Lijphart A. Constitutional Choices for New Democracies. // Journal of Democracy, 1991, vol.2, no.1, pp.72-84

17. Lijphart A. Democracy in Plural Societies. - Yale University Press, 1980.

18. Morar F. Reprezentarea politică: actori şi autori. - Bucureşti: Editura Paideea, 2001.

19. Munteanu I. Political Parties Legislation in Moldova: Review and Recommendations for Reform. - Chişinău: Editura Cartier, 2010

20. Protsyk O., Osoian I. Ethnic or Multi-ethnic Parties? Party Competition and Legislative Recruitment in Moldova. // ECMI Working Paper #47. March 2010

21. Reynolds A. Electoral Systems and the Protection and Participation of Minorities. // Minority Rights Group International, 2, 2006. http://aceproject.org/ero‐en/topics/electoral‐systems/Electoral%20Systems%20and%20the%20Protection%20and%20Participation%20of%20Minorities.pdf/view?searchterm=Electoral%20systems%20and%20the%20protection%20and%20participation%20of%20minorities, accesat 26.09.2011

22. Reilly B. Democracy in Divided Societies. Electoral Engineering for Conflict Management. - Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

23. Reilly B. Political Engineering and Party Politics in Conflict – Prone Societies. // Democratization, vol.13, no.5, December 2006, pp.811-827.

24. OSCE ODIHR. Republic of Moldova. Parliamentary Elections 25 February 2001. // Final Report of OSCE/ODIHR, Warsaw, 2001.

25. Volnițchii I. Istoria partidelor din Republica Moldova. - Chişinău, 2010.

26. Ангели Ф. Гагаузская Автономия. Люди и факты (1989-2005). – Кишинэу: Универсул, 2006.

27. Баранов А.В. Акторы региональных процессов в постсоветской России: система взаимодействий. Автореферат на соискание степени доктора политических наук. – Волгоград, 2007.

Prezentat la redactie
la 17 noiembrie 2011

ROLUL PARTIDELOR POLITICE ÎN PROCESUL SOCIALIZĂRII POLITICE

Valentina STAN
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, Catedra □tiin□e Politice
Doctor în □tiin□e politice, conferențiar

The integral democratization of the contemporary society led to formation of the wide nets of social-political organization, trained in the social and political life of the society. Its activity is regulated by juridical norms, that suppose the realization of several functions. Such an organization is the political party. The fundamental principle that determines the juridical statute of the political party in the democratic state, is the principle of equality in rights: all the political parties have equal rights and obligations.

Thanks to this principle, the political parties offer broad possibilities to all the participants at the election ballot, including the independent candidates, to participate at the state governing. As an institution of political socialization, the political party has an effective and efficient contribution at the formation of the democratic, pluralist, participatory political culture through the mediation of rights and obligations provided by the State Constitution. The political parties presents one of the most important political force that is indispensable for the contemporary age and is an organized group of united people through their interest community, political, ideological concepts that action in corresponding to the proposed statute and program, aiming the participation at the representative institutions of sate power, characterized by 4 main features: a) a sustainable organization; b) a local structure providing regular reports with national responsibilities; c) a deliberated will of seizing and realization of the power, even by them self, even by an agreement with other parties; d) the concerning of achieving this goal, even through elections, even through other methods of action.

In a democratic state the political parties functions according to the law.

Partidele politice sînt una dintre cele mai importante forțe politice indispensabile epocii contemporane şi reprezintă o grupare organizată de oameni uniți prin comunitatea intereselor, a concepțiilor politice, ideologice, care acționează prin mijloace politice în conformitate cu statutul şi programul propus, în scopul de a participa la funcționarea instituțiilor reprezentative ale puterii [3, 76], caracterizîndu-se prin patru trăsături principale: a) o organizare durabilă; b) o structură locală antrenând raporturi regulate cu responsabilii naționali; c) o voință

deliberată de a lua puterea şi de a exercita, fie singur, fie în acord cu alte partide; d) preocuparea de a atinge acest scop, fie prin alegeri, fie prin alte forme de acțiune. Într-un stat democratic partidele politice funcționează în baza legii.

În organizarea şi conducerea democratică a societății rolul şi activitatea partidelor se obiectivează într-o multitudine de funcții, cum ar fi: a) afirmarea şi potențarea progresivă a procesului de conştientizare privind interesele fundamentale ale unor grupuri tot mai extinse de cetățeni şi atragerea acestora spre o activitate politică susținută, activă şi responsabilă. Această funcție se realizează prin programele, platformele şi activitatea ideologică, de propagandă a partidelor; b) conceperea şi organizarea activității cetăţeneşti pe temeiul unor principii şi reguli care asigură desfăşurarea unei acțiuni dirijate spre realizarea scopului sintetizat în platformele-program ale partidelor; c) formarea şi pregătirea cadrelor, asigurarea personalului calificat pentru guvernarea şi gestiunea societății, atunci când partidul deține puterea; d) asigurarea guvernării în perioada exercitării puterii, elaborarea unor programe, norme şi direcții de dezvoltare, în concordanță cu cerințele progresului democratic [3, 79]; c) socializarea politică.

Prin intermediul funcției de socializare politică, sunt create premisele de manifestare a poporului ca subiect al puterii, iar rolul partidelor devine esențial, întrucât numai ele fac posibilă desfăşurarea proceselor democratice complementare ale sistemului reprezentativ şi al multiplelor forme ale democrației directe şi semidirecte. Prin funcția de mediere, partidele politice acționează ca principali factori de ordine în confuzia creată, în mod inevitabil, de o multitudine de votanți şi, totodată, un mijloc esențial de educație politică a cetățenilor. Partidele politice, prin exercitarea rolului lor în sistemele democratice privind nominalizarea candidaților, pregătirea campaniilor electorale şi a alegerilor propriu-zise, contribuția lor în reprezentarea opiniei, în funcționarea opoziției şi a principiilor statului de drept etc., sunt înțelese nu numai ca o garanție, dar şi o condiție indispensabilă a democrației, reprezentând o categorie prioritară a dreptului constituțional.

În societățile contemporane, cărora le este propriu pluripartidismul, se constată o mare varietate de partide cu o diversitate de programe şi orientări, având ca numitor comun considerentul că prin tot ce întreprind, prin organismele şi platformele lor servesc şi exprimă interesul poporului, ale democrației şi libertății umane, ale progresului social.

În unele situații, în cadrul sistemelor totalitare, s-a constatat că între programele partidelor şi modul cum sunt transpuse în practică, există multiple discrepanțe prin convertirea intereselor fundamentale ale cetățenilor. În sistemele totalitare, partidul nu este o asociere voluntară, ci mai degrabă un corp organizat cu un statut legal nedeterminat, cu puteri care emană din şi în virtutea monopolului său asupra tuturor funcțiilor şi promovărilor, exercitând un control complet asupra tuturor instituțiilor. El stabileşte funcțiile în stat, numeşte persoanele care le

dețin şi nu permite organizarea unei opoziții. Obligațiile, interdicțiile şi permisiunile sunt propagate de sus în jos, dând puteri corpurilor locale şi poliției să acționeze cu autoritatea lui. Partidul este cel care controlează elaborarea legilor, supraveghează aplicarea lor, nefiind îngrădit prin nici o constrângere constituțională. Are o doctrină recunoscută şi pedepseşte orice deviere de la ea [3, 82].

Democratizarea integrală a societății contemporane a condus la formarea unei rețele largi de organizații social-politice, antrenate în viața politică şi socială a societății. Activitatea lor este reglementată de norme juridice, ce presupun îndeplinirea de către ele a anumitor funcții. Scopul principal al acestor formațiuni este pregătirea şi adaptarea individului pentru antrenarea lui în viața socială, iar procesul poartă denumirea de socializare politică.

Socializarea politică este un proces de asimilare de către individ a normelor şi principiilor politice şi adaptarea la sistemul politic dat.

D.Easton şi R.less definesc socializarea politică ca un mijloc prin intermediul căruia membrii societății capătă 3 tipuri de orientări politice: 1) un ansamblu de cunoştințe politice; 2) acele valori politice spre care trebuie să tindă o societate modernă; 3) acele atitudini prin intermediul cărora individul apreciază fenomenele politice (încrederea, concilierea, neacordul ş.a.).

Orientările politice sunt formate de anumite instanțe sau instituții ale socializării politice. Familia şi şcoala sunt primele instituții ale socializării politice, care se referă la mecanismele de asimilare a rolurilor şi statusurilor sociale de către copii, preşcolari, şcolari şi adolescenți. Savanții-politologi specifică această perioadă ca socializare primară. Un loc deosebit în procesul socializării politice îl ocupă **partidele politice**, care prin funcția de mediere între cetățeni şi stat contribuie efectiv la formarea culturii politice pluraliste şi participative în societatea moldovenească contemporană, conform drepturilor şi obligațiunilor prevăzute de Constituție şi este efectuată în două direcții:

În primul rînd, sînt socializați noii membri care sînt primiți în rândurile partidului. Ei sînt familiarizați cu statutul, regulile şi normele de comportament în partid. Adică, este vorba despre socializarea politică internă.

În al doilea rând, partidul politic efectuează socializarea politică în rândurile maselor, sau ale electoratului, care susțin platforma partidului respectiv.

Socializarea politică a adulților are un conținut specific şi trece prin două faze: procesul de socializare (renunțare la vechile norme şi valori) şi procesul de resocializare (însuşirea unor norme şi valori). Acest proces exprimă o autocorecție a omului în conformitate cu acele schimbări care au loc în perioada respectivă. Această particularitate se numeşte socializare particulară.

Socializarea politică a individului are aspecte intern (personal) şi extern (social).

Aspectul intern al socializării politice constă din identificare, adaptare şi orientare.

Identificarea este procesul de conştientizare a apartenenței omului la un anumit grup social (partid, organizație), care îi ajută să asimileze normele şi valorile politice.

Adaptarea este integrarea individului în realitatea politică obiectivă. Orientarea este conştientizarea de către individ a rolului său în sistemul politic dat, coordonarea statutului său cu statutul celorlalți membri ai societății.

Aspectul exterior al socializării politice caracterizează instruirea, integrarea şi comportamentul personalității. Instruirea include în sine studiile politice, învățarea anumitor tradiții, norme, reguli politice, educația în spiritul unor tradiții politice. Integrarea este reacția pozitivă a societății în adresa individului, acceptarea lui în rândurile sale. Comportamentul caracterizează activitatea politică a individului.

Acest aspect este influențat de diferiți agenți sau instituții ale socializării politice: familia, şcoala, religia, partidele politice, instituțiile de stat etc.

Astăzi, odată cu democratizarea societății un rol deosebit în procesul socializării politice revine partidelor politice. Partidele politice, ca structură politică, s-au format în secolul ai XlX-lea şi constituirea constituirea lor a fost condiționată de un şir de circumstanțe sociale şi politice:

- în primul rând, deschiderea accesului liber în politică a maselor populare prin intermediul constituirii dreptului la vot universal;
- în al doilea rând, constituirea unui şir de drepturi politice (cuvânt, adunări, uniuni etc), care țineau de formarea partidelor politice;
- în al treilea rând, trecerea de la societatea feudală la cea burgheză devine un catalizator în procesul formării partidelor politice.

Realizând scopurile sale, partidele politice activează în diferite domenii ale vieții sociale:

- organizează cetățenii pentru participarea în viața politică a societății;
- influențează opinia publică;
- formează cultura politică a cetățenilor şi efectuează instruirea politică a populației;
- asigură legătura între stat şi cetățeni;
- participă la alegeri şi scrutinele electorale;
- înaintează candidații săi pentru organele de conducere etc.

Fiind o punte de legătură dintre popor şi stat, partidele politice execută mai multe funcții, printre care şi socializarea politică. Ca instituție a socializării politice, partidul politic efectuează această funcție în interiorul partidului, adică adaptarea noilor membri la tradițiile formate în grupul dat (partid), şi, totodată, cultivarea unor deprinderi de adaptare în procesul politic al cetățenilor.

Aceste funcții partidele politice le realizează mai deplin în perioada alegerilor şi scrutinelor electorale.

Alegerile organelor puterii sunt un proces politic, care necesită formarea unei culturi electorale, care este o parte componentă a culturii politice şi constituie un sistem de cunoştinţe, norme de comportament electoral şi politic, valori şi principii ce determină nivelul de competenţă a alegătorului. Cultura electorală este determinată de 2 factori: responsabilitate (conştientizarea importanţei alegerilor, dorinţa de a participa la alegeri) şi competenţa (coordonarea intereselor proprii (partidului dat) cu interesele altor partide şi candidaţi independenţi.

În perioada preelectorală se evidenţiază cele mai majore probleme din societate şi oamenii au posibilitate să le analizeze şi să le aprecieze. Toate aceste manifestări contribuie la socializarea politică a cetăţenilor, deoarece anume în această perioadă cetăţeanul are posibilitatea să revadă şi să precizeze poziţiile sale politice. Tot în această perioadă reprezentanţii partidelor politice îşi desfăşoară activitatea pentru atragerea noilor membri în rândurile partidului, familiarizându-i cu programul şi statutul partidului respectiv.

Alegerile democratice dau posibilitatea participării tuturor partidelor la scrutin. Anume partidele sunt subiectul principal al organizării, mobilizării şi participării cetăţenilor la alegeri. Nivelul de exercitare a funcţiilor sociale de către un partid politic, inclusiv funcţia socializării politice, depinde de caracterul drepturilor şi obligaţiunilor ţării respective.

Putem enumera următoarele drepturi ale partidelor politice:

1. drepturile şi libertăţile politice; dreptul de a participa la formarea şi activitatea instituţiilor statului; libertatea propagandei; libertatea difuzării informaţiei, libertatea organizării manifestaţiilor politice; dreptul accesului liber la mijloacele publice de informare; dreptul de a forma de comun acord cu alte formaţiuni politice diferite coaliţii şi blocuri; dreptul de a stabili relaţii internaţionale cu partide şi organizaţii din alte ţări.

2. drepturi patrimoniale, dreptul la proprietate, dreptul la activitate comercială; dreptul la subvenţionare din partea statului sub diverse forme.

În afară de drepturi partidele politice au şi anumite obligaţii, printre care putem enumera:

- respectarea Constituţiei şi legislaţiilor statului; respectarea principiilor democraţiei şi suveranităţii naţionale;
- respectarea principiului transparenţei (publicarea programelor, rapoartelor etc.).

Principiul fundamental, care determină statutul juridic al partidului politic într-un stat democratic, este principiul egalităţii în drepturi: toate partidele politice au drepturi şi obligaţii egale.

Datorită acestui principiu, partidele politice oferă posibilităţi largi tuturor participanţilor la scrutinele electorale, inclusiv şi candidaţilor independenţi, de a participa la conducere în stat. Ca instituţie a socializării politice partidul politic contribuie efectiv şi eficient la formarea unei culturi politice democratice, plura-

liste, participative prin intermediul drepturilor şi obligațiunilor prevăzute de Constituția Statului.

Bibliografie:

1. Protsyk O., Bucătaru I., Volentir A. Competiția partidelor în Moldova. – Chişinău, 2008.
2. Volnițchi I. Istoria partidelor din Republica Moldova. – Chişinău, 2010.
3. Sandu I. Politologia. Introducere în studiul teoriei politice. - Chişinău, 2007.

Prezentat la redac□ie
la 13 octombrie 2011

СТАНОВЛЕНИЕ ПАРТИЙНОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА: ГРАЖДАНСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Николай ЦВЯТКОВ
Республика Молдова, Кишинев, Академия Наук Молдовы, Институт Европейской интеграции и политических наук, Отдел политической науки
Доктор политических наук, старший научный сотрудник

Political parties represent a key-component of modern democratic states. They play an important role in mediating between civil society and public institutions in all the democratic regimes. Political parties are expressing the will and interests of the people to the Government, agents of political modernization. They shape the political culture of society, are both a consequence and condition of democratic development of the country.

An active civil society is often regarded as the key to the success of the advanced democracies, but also, in developed countries, focuses on the state's supporting role in the establishment and functioning of civil society organizations.

В 1991 году, к моменту обретения своей независимости, Республика Молдова не обладала большим опытом многопартийности. Весь XX век, когда на европейском континенте активно проходило становление различных политических систем, наша республика несколько раз поменяла свою государственную принадлежность. Таким образом, равномерное развитие партийно-политической системы оказалось невозможным. Однако, необходимо признать, что наибольшее влияние на положение дел в современной Республике Молдова оказал советский период развития.

Одним из важнейших факторов формирования советского общества являлась официальная идеология, утверждавшая в обществе новую систему ценностей, нравственно-этических установок. Она претендовала на всеобщность, на воплощение истины и исторической справедливости, при этом провозглашаемые ею идеалы должны были приниматься на веру, а их осуществление относилось в область будущего. Кроме того, необходимое для реализации социалистических идеалов радикальное переустройство общества и человека предполагалось осуществить, используя насилие. В новой системе ценностей человеческая индивидуальность ценилась низко, каждый должен был ощущать себя, прежде всего, участником строительства нового общества, готовым пожертвовать всем ради общего дела [10, 77].

В советский период в Молдове не существовало многопартийности. КПСС и ее молдавская территориальная организация – КПМ не была по-

литической партией в классическом ее понимании. Это была четко выраженная государственная структура со всеми соответствующими функциями и механизмами принятия и реализации решений. В то же время она строго оберегала свое монопольное право на власть, устраняла политических конкурентов [1, 25].

В 20-е годы процесс сосредоточения основных функций государственного управления в руках партийно-государственного аппарата завершился, сформировался новый правящий слой – номенклатура. Номенклатура (от лат. – «перечень») – это список наиболее важных постов и должностей в государственных, советских, хозяйственных и других органах, кандидатуры на которые предварительно рассматривались и утверждались партийными комитетами. Номенклатурой принято называть и людей, которые данные посты занимали и составляли особую социальную группу со своими интересами, образом жизни, идеологией, привилегиями.

Все руководители высшего партийного звена напрямую вмешивались в деятельность всех ветвей государственной власти. Секретари Центрального комитета партии руководили отделами аппарата ЦК КПСС. Структура аппарата Центрального комитета партии, по сути, дублировала органы исполнительной, законодательной и судебной властей, а также детально отражала систему союзных министерств и ведомств, управлявших промышленностью, сельским хозяйством, культурой и идеологией.

Состояние молдавского общества на момент обретения независимости

Значительные изменения произошли в молдавском обществе после Второй мировой войны. До войны это была преимущественно аграрная страна. После 1945 начались процессы урбанизации, индустриализации, ликвидации неграмотности. В досоветский период Молдавия была преимущественно аграрной страной, в 1940-х ее экономика базировалась главным образом на сельском хозяйстве и производстве товаров народного потребления. В советский период началась индустриализация, в первую очередь в Кишиневе и приднестровском регионе. Наряду с пищевой отраслью появились текстильная промышленность, машиностроение и электроника. В конце 1980-х промышленность давала уже почти 2/5 национального дохода. Экономика Молдавии, не имевшей практически никаких минеральных ресурсов, в значительной степени зависела от импорта. Например, электростанции работали исключительно на привозных энергоносителях (нефти, нефтепродуктах и угле). Столь быстрые успехи стали возможны, в том числе, благодаря масштабной миграционной политике советской системы, которые обусловило формирование современного поликультурного молдавского общества.

Молдавское общество в этническом отношении разнородно. Однако, существуют значительные различия в условиях жизни основных этнических групп. Хотя молдаване составляют значительную долю городского населения, подавляющее большинство они образуют только в сельской местности. В 10 крупнейших городах живет не более четверти молдаван. С другой стороны, русские – преимущественно горожане, и из них более 72% проживает в 10 крупнейших городах. Украинцы живут в старинных селах и городах (47% украинцев рассредоточено по городам). Гагаузы и болгары сосредоточены на юге, в основном в сельской местности, где они изначально поселились в 19 веке. Многие гагаузы проживают в южных городах Комрат и Чадыр-Лунга [2].

В годы обретения независимости в партийной системе республики произошла смена элит, реальная власть от русскоязычной номенклатуры перешла в руки национальной номенклатуры, которая формировалась, прежде всего, из пополнения, пришедшего в основе языкового принципа. Выходцы из низов общества принесли с собой в политическую жизнь и властные структуры социальную неудовлетворенность, озлобленность. Этим людям не хватало опыта, знаний, образования, общей культуры, поэтому они все это стремились компенсировать преданностью новому государству и энтузиазмом. Постепенно критерий преданности людям, которые олицетворяли политику Народного Фронта, стал главным при подборе и расстановке кадров. Однако, такая политика кадров привела к возникновению нестабильной политической системы, которая на протяжении последних 20-ти лет не может достичь равновесия в политической жизни, а также поступательного экономического развития.

Первые шаги в становлении новой партийной системы

Переход от тоталитаризма к демократии, развитие рыночных отношений, трансформируя социальную структуру общества, усиливая процессы социальной дифференциации, создают основу для воплощения в жизнь ценностей и принципов политического плюрализма. Это находит отражение в возникновении широкого спектра самых разнообразных новых общественно-политических движений, организаций и объединений.

Политические партии являются одним из ключевых компонентов современной демократии. Они играют важную роль посредника между гражданским обществом и государственными институтами во всех современных демократиях. Политические партии являются выразителями воли и интересов народа в государственных структурах, проводниками политической модернизации. Они формируют политическую культуру общества, являются одновременно и следствием, и условием демократического развития страны [1, 28].

Поэтому не случайно проблема политических партий и партийной системы является актуальной для государств, ставших на путь демократии. Взросление политических партий, становление стабильной партийной системы рассматривается в современной политической науке и практике как необходимое условие для консолидации демократии в посткоммунистических странах, в том числе и в Республике Молдова.

Обретение Республикой Молдова независимости дало новый мощный толчок формированию в стране многопартийности. Парламент страны 17 сентября 1991 года принимает Закон "О политических партиях и других общественно-политических организациях" [3]. Позже молдавские законодатели начинают совершенствовать Закон «О политических партиях и других общественно-политических организациях». Так, в частности, в ст.10, регламентирующую источники финансирования политических партий, вносится запрет на финансирование смешанными предприятиями, где доля иностранного капитала превосходит 20%; незарегистрированными общественными формированиями, неизвестными лицами. Ст.14 «Символика политических партий» дополнена указанием, что политические партии не могут использовать государственную символику. Подверглась модификации ст.17 Закона. Если ранее закон определял, что финансовые средства политических формирований формируются за счет вступительных взносов, то в результате изменений эта статья получила более реалистическую трактовку: финансовые средства партии формируются за счет пожертвований физических и юридических лиц (исключения отмечены в ст.10), деятельности партийной печати, продажи литературы, изделий с партийной символикой. Согласно внесенным модификациям политические партии приобретают специфическое качество «некоммерческого юридического лица» [4, 52-57].

Появившиеся политические формирования в Молдове в основной своей массе были слабыми, маловлиятельными, занятыми поиском собственной идентичности. Это были совершенно новые организации, у которых не было традиций, аппарата, организационной истории, общепринятых норм поведения. Они стремились найти свою идентичность различными путями:

- заимствования из практики деятельности политических партий Западной Европы,
- апелляция к опыту партийного развития Бессарабии в составе королевской Румынии,
- копирование опыта аналогичных формирований в других посткоммунистических странах, вставших на путь демократии и многопартийности.

Их сфера деятельности в основном ограничивалась столицей и концентрировалась вокруг телевидения страны. Несмотря на громогласность заявлений от имени народа, стремление идентифицировать себя с политической системой, парламентом Молдовы, его фракциями; политические формирования в большинстве своем являлись структурами, функционирующими помимо и вне государственных структур и политической власти [5, 116].

Слабость гражданского участия и контроля

Активное гражданское общество часто рассматривается в качестве ключа к успеху передовых демократий, а также акцентируется внимание на поддерживающей роли государства в становлении и функционировании гражданского общества в развитых странах.

В Республике Молдова, совершенно очевидно, к подобной поддержке государство не стремится и не обеспечивает гражданское общество необходимыми ресурсами. Более того, из-за политической «подковёрной борьбы» внутри коррумпированной элиты почти во всех властных структурах проблемы гражданского общества вытесняются на задний план текущими интересами политического класса, которые доминируют и в СМИ, и в центрах публичной политики. При том, что некоторые оптимисты отмечают рост числа некоммерческих организаций в Республике Молдова, мало кто сомневается, что гражданское общество здесь в целом все же неустойчиво и неэффективно [9].

После 1991 года, когда многие страны проходили различные этапы демократизации, гражданское общество впервые стало рассматриваться как важнейший показатель успешности этого процесса. Почти всякий большой фонд (например, Фонд Сороса) или организация стремились проявить интерес и инициативу в сфере развития и укрепления гражданского общества в странах мира, особенно в постсоветских странах. Многие из существующих организаций, которые в большом количестве возникали в Республике Молдова после 1991 года, были созданы западными фондами и в разной степени зависели от их средств и условий. В результате многие из их инициатив спускались сверху, фактически извне, или из зарубежных источников, которые мало что понимали в коммунизме и том, что образовалось на его месте. И не должно быть, поэтому удивительным, что в своих попытках склонить людей к участию они прибегали к призывам, очень часто пустым и незнакомым, а потому - дезориентирующим. Более того, практика поиска средств на существование в условиях экономической нестабильности такова, что местные лидеры и активисты новых организаций оказывались более признательными своим спонсорам, чем людям, которых они пытались вовлечь и вдохновить.

Что еще более важно, многие из новых организаций, поддерживаемых западными источниками, придерживались в своей основе антикоммунистической тематики, исходя из того, что жизнь при советской власти была неправильной, неэтичной и вообще неподобающей для демократического капитализма. Однако открытое или скрытое порицание привычного для людей образа жизни привело к противоположному эффекту, ведя к большей дезориентации, непониманию и отчуждению.

В советский же период в Республике Молдова, как и в целом в СССР, политическая система характеризовалась наличием одной коммунистической партии, руководящая и направляющая роль которой была закреплена в Конституции. Многочисленные неправительственные организации («общественные организации») были формально свободными. Однако на деле они не были свободны и самостоятельны. Они не могли быть созданы без соответствующего решения партийных органов. Более того, партийные структуры руководили и контролировали их повседневную деятельность [6, 38].

Не менее важная гипотеза относительно развития гражданского общества касается также экономики. Для его развития в долгосрочной перспективе необходима устойчиво функционирующая экономическая система, обеспечивающая материальное благосостояние граждан. Утверждение же политической системы, преобразования в области экономики были связаны со сложными процессами, происходившими в социальной сфере. После событий 1991-1994 годов молдавское общество являло собой общество разорванных общественных пластов и связей. Кардинально изменилась социальная структура. В «неустоявшемся» экономическом климате, когда слишком большое количество людей борется за выживание можно ли всерьез ожидать активного ассоциирования граждан? Как вообще легче выживать - вместе или в одиночку? Является ли объединение тем критическим рычагом, взявшись за который можно победить в борьбе за выживание?

Из примера Республики Молдова, как и других, слабо институализированных стран с «хромающей» экономикой и массовой бедностью, становится ясно, что два фактора: экономическое неблагополучие большинства и отсутствие государственной поддержки третьего сектора - сами собой должны были бы объяснять причины слабости гражданского общества.

Перспективы партийного развития Республики Молдова

Опыта последних 20-ти лет развития Республики Молдова подтверждает факт того, что люди не могут начать жизнь с начала и совершено поновому, с чистого листа. Память, привычки, нормы поведения и личностные отношения невозможно сразу разорвать, полностью прекратить и воо-

бще забыть. Изменения – это, скорее, постепенная, более или менее осознанная адаптация старых стереотипов к новым условиям жизни, некое вторжение нового в старое мироощущение. Внешний шок не может быть единственной причиной внезапных изменений всей личностной системы ценностей. Изменения стимулируются последовательной интерпретацией новых условий жизни и осторожным пересмотром старого опыта.

В ряде посткоммунистических стран Центральной Европы к власти вернулись бывшие коммунистические партии, изменившие свои старые – коммунистические – названия на социал-демократические или социалистические («реформировавшиеся коммунисты»). В постсоветских государствах коммунистические партии нередко сохраняют свое прежнее название, обладают значительной электоральной поддержкой, в том числе и благодаря названию. Молдавская специфика состояла в том, что впервые на посткоммунистическом пространстве коммунисты вернулись во власть самостоятельно, без электорального камуфляжа, в результате демократических конкурентных выборов [7, 34]. Мирный приход коммунистов к власти актуализировал проблему «демократического транзита», перехода к демократии в Молдове. Куда и кем осуществляется в этом случае переход? Насколько этот переход демократичен по целям и по средствам? События 2009-2010 годов лишь подчеркнули существующие проблемы молдавской партийно-политической системы.

Сформировавшаяся партийная система в Республике Молдова далека от стабильности, как с точки зрения количества политических акторов, их электорального веса, так и с точки зрения сбалансированности, уравновешенности партийной системы в контексте «левого-правого» политического спектра. Идеологическая конфигурация и электоральный вес политических партий в молдавском парламенте по результатам парламентских (1994-2010) выборов свидетельствует о том, что молдавская партийно-политическая система не стабильна, смещена в сторону левого фланга, характеризуется наличием доминирующей партии.

Если мы хотим добиться консолидации демократической партийной системы, приближающейся к модели большинства европейских демократических государств, то имеются только два варианта: или допустить эволюционный длительный путь развития партийной системы, ограничиться минимальным административно-правовым вмешательством в процесс формирования, функционирования и развития политических партий и партийной системы, или процесс вмешательства сделать планомерным, постоянным. Если вмешательство оказывается неизбежным, то осуществлять его надо не с позиций наиболее сильной, развитой, сформировавшейся политической партии, а с позиций средних (по влиянию, развитию) партий. В таком случае становление стабильной демократической партийной сис-

темы пройдет более продуктивно для формирования развитого демократического общества в Республике Молдова.

Современный опыт развития партийно-политической системы в Республике Молдова показывает, что административно-правовое вмешательство в этот процесс направлено на упрощение политического спектра страны. Это означает не консолидацию демократических реформ в партийной системе Республики Молдова, а укрепление доминирования крупных партий, преобразование партийной системы в пользу партий, находящихся у власти на данный момент времени (АДПМ, АДР, ПКРМ, АЕИ).

Таким образом, Республика Молдова переживает переходный этап, главное содержание которого состоит в преобразовании существовавшей в советский период политической системы со всеми институтами, структурами и отношениями в абсолютно новую политическую систему. Очевидно, что и партийная система, которая на наших глазах формируется, не может не носить переходный характер. В рассматриваемом здесь контексте проблема осложняется тем, что речь идет не просто о трансформации существовавшей многие десятилетия монопартийной системы в многопартийную.

Дело в том, что в условиях тоталитарного советского строя коммунистическая партия ни в коем случае не была нормальной политической партией в общепринятом смысле этого слова. Она, в сущности, не просто слилась с государственными структурами, она полностью поглотила и государство, и общество; государственные структуры оказались лишь бледными отражениями партийных структур. В результате образовался своеобразный гибрид «партия-государство». Естественно, крах тоталитарной системы имел своим следствием исчезновение этого гибрида, и перед страной встала проблема создания новой государственности и соответствующей ей партийной системы.

Политические партии в истинном смысле этого слова возникают лить тогда, когда общество достигает соответствующего уровня социально-политической дифференциации, когда социальные слои и группы более или менее четко осознают свои интересы. Для этого необходима институционализация заинтересованных социальных групп, объединений, ассоциаций и других составляющих гражданского общества [8, 231].

В настоящее время в стране, по сути дела, отсутствует единая система политической коммуникации, сам политический процесс протекает как бы при отсутствии интеграции и взаимопонимания между его участниками. Нет необходимого консенсуса относительно общих целей и средств их достижения, общепринятых правил политической игры и т.д. Ожесточенные политические дискуссии соответствующим образом не связаны с процессом принятия политических решений. Это означает, что в Республике Мо-

лдова в лучшем случае только начинается формирование инфраструктуры гражданского общества, которое и способно обеспечить условия для становления заинтересованных групп, а также организаций, клубов, объединений, партий, способных представлять их интересы в структурах власти.

Литература:

1. Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, USM, 2002.
2. Rezultatele Recensămîntului Populației din 2004, http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=295 (accesat 15.10.2011)
3. Legea «Cu privire la partidele politice şi alte organizații social-politice» nr.718, 17 septembrie 1991. // Monitorul Oficial, 1991, nr.11,12, art.106.
4. Dimitriev R. Reglementarea juridică a pluripartidismului şi elementele capacității de drept antreprenorial. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, CAPTES, 2000
5. Moşneaga V. Formarea sistemului pluripartidist în Moldova. // Statul național şi societatea polietnică: Moldova în anii '90. – Chişinău, «Perspectiva», 1997
6. Coman A. Formațiunile sociale ale Moldovei: particularitățile constituirii. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinau, CAPTES, 2000
7. Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. USM. – Chişinău, 2001
8. Исаев Б.А. Практическая партология: генезис партий и партийно-политическая система. – Санкт-Петербург, «Петрополис», 2010
9. Ghid practic. Proceduri eficiente de influențare a procesului legislativ din Republica Moldova. - Chişinău, ADEPT, 2011.
10. Становление советской системы (1917-й–1930-е годы). // История и Культурология. - Москва. «Логос», 2000.

Представлена в редакцию
3 октября 2011 года

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

DIPLOMAȚIA PUBLICĂ - INSTRUMENT POLITIC AL «SOFT POWER»

Rodica PANȚA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctorandă

Public diplomacy was one of the key Cold War weapons but, with the end of the bipolar world, it became less popular. After the tragedy of 9/11, the US and other nations started revitalizing their public diplomacy programs to mitigate negative attitudes in foreign societies. However, in the new global political and communication context there was a need for a new approach. Public diplomacy based on cooperation with non-state actors, two-way communication and the use of new technologies was labeled the new public diplomacy. The concept appeared as a mostly academic term, but soon it also became widely applied by practitioners.

Începutul Războiului Rece, a fost însoțit de o serie de inovații tehnologice, care au bulversat maniera de comunicare la nivel mondial. Noile mijloace de comunicare au accelerat ritmul vieții, au augmentat schimburile comerciale precum şi răspândirea ideilor în lume. Crearea Internetului şi accesul la informații au marcat „intrarea” populației civile în sfera politică. Astăzi, credibilitatea şi imaginea pe care statele le proiectează sânt componente cruciale a politicii lor externe, de oarece ele formează „politica lor soft”. Credibilitatea unui stat față de membrii societății internaționale (state, instituții internaționale, societăți şi ONG-uri) depinde, printre altele de capacitatea sa de a asculta şi a se face auzit, iar un instrument care corespunde necesităților statelor de a-şi crea „puterea soft” este *diplomația publică*.

Politica externă, anterior un domeniu exclusiv gestionat de către diplomați în spatele uşilor închise, este din ce în ce mai democratizat – simpli cetățeni, ONG-uri, ministere naționale, întreprinderi private, academicieni şi alți actori participă în mod direct în procesul politicii externă prin intermediul dezbaterilor publice ce vizează problemele de politică externă. Într-un mediu internațional anterior dominat de instrumente de persuasiune şi de constrângere, se remarcă tot mai mult schimbul de informații şi atractivitatea acestora ca elemente esențiale pentru dezvoltarea „puterii soft”.

Principala preocupare, a actorilor din cadrul relațiilor internațională este determinată de faptul că „motorul puternic al economiei mondiale va afecta diversitatea culturală, sistemele sociale şi politice fragile, şi chiar suveranitatea statelor" [13, 10]. E.H.Potter în citatul de mai sus face aluzie la preocuparea tot mai mare a țărilor occidentale de a cîştiga inimile şi mințile auditoriului din diferite părți ale globului. În timp ce în țările dezvoltate, în special în Occident, s-a dezvoltat deja un discurs academic privind diplomația publică, care are la bază comparația dintre diplomația publică şi diplomația tradițională, discursul academic ce vizează diplomația publică a statelor mici este încă destul de sărac. Pentru statele mici şi mijlocii, diplomația publică reprezintă o oportunitate de a obține influență şi a se impune pe agenda internațională, prin modalități care depăşesc puterea lor „hard" determinată de resurse lor limitate.

Diplomația publică: abordare teoretico-conceptuală

Majoritatea cercetătorilor îl consideră pe E.Guillon autorul sintagmei "diplomație publică" contemporană. Diplomatul de carieră, a folosit sintagma, în 1965, în legătură cu înființarea Centrului E.R.Murrow în cadrul Universității Tuft, Facultatea de Drept şi Diplomație. În materialul informativ al Centrului acest termen era definit drept "influența atitudinii publice în formarea şi executarea politicilor externe. Aceasta cuprinde dimensiuni ale relațiilor internaționale, dincolo de diplomația tradițională... [Inclusiv] formarea de către guverne a opiniei publice din alte țări; interacțiunea dintre grupuri de interese private din diferite țări; informarea populației privind afacerile internaționale şi influența acestora asupra politicii interne; comunicarea între cei a căror funcție este comunicarea, precum diplomații şi jurnaliştii străini; (şi) procesul comunicării interculturale" [4].

În perioada Războiului Rece, definirea diplomației publice s-a centrat pe concretizarea sa. În acelaşi timp, cercetările au fost axate pe discuții la tema ce este şi ce nu este diplomație publică. Din această perspectivă pot fi menționate câteva grupuri de specialişti, care stabilesc dezvoltarea discursului academic şi practic al diplomației publice contemporane. Cel mai numeros grup este format din „tradiționalişti"- specialişti în diplomația publică, jurnalişti şi diplomați, mulți dintre care şi-au început cariera în acest domeniu încă în perioada Războiului Rece, când diplomația publică se caracteriza printr-un nivel înalt de statocentrism. Pe de o parte, maniera principală de comunicare cu lumea exterioară se realiza prin intermediul statelor - duşmani ideologici, iar pe de altă parte interacțiunile efective între cele două tabere, în condițiile existenței Cortinei de fier, au fost destul de reduse. În contextul impermiabilității frontierelor, unicul actor, capabil să realizeze o comunicare internațională, rămânea statul. În rezultat, au apărut câteva generații de diplomați şi jurnalişti, pentru care diplomația publică este una statală, realizată prin intermediul agenților guvernamentali sau ai secto-

rului privat, dar angajați de stat în aceste scopuri. Printre ei au fost cei care au a organizat schimburi culturale şi activități în diferite ambasade, jurnalişti care lucrau la ziarele de stat, reviste, la radio, orientate spre un auditoriu exterior, de asemenea organizatori ai diferitelor activități educaționale.

Pentru o mai bună înțelegere a diplomației publice, este necesar a o compara cu diplomația tradițională. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* din 1998, defineşte astfel termenul *diplomație*: "1. „activitate desfăşurată de un stat prin reprezentanții săi diplomatici, în scopul realizării politicii externe preconizate; comportare şireată, abilă, subtilă; 2. carieră, profesiune de diplomat; 3. totalitatea reprezentanților diplomatici constituiți în corp. – din francezul "*diplomatie*" [6].

În valoroasa sa lucrare *Diplomacy,* Harold Nicholson observa că „diplomația este o profesiune veche", iar diplomații de valoare „au fost dintotdeauna oameni instruiți, cunoscători ai domeniului şi ai domeniilor conexe" [11, 6]. Caracterul complex al acestei profesiuni rezultă din mandatul încredințat negociatorilor din cele mai vechi timpuri până astăzi. Diplomaților li s-a încredințat misiunea de a negocia: tratate de pace sau de alianță; înțelegeri în probleme de însemnătate majoră pentru statele respective; convenții multilaterale, în care interesele statelor trebuiau să fie cât mai bine reflectate.

Diplomația este de cele mai multe ori confundată cu „politica externă" sau cu „relațiile externe", dar termenii nu sunt sinonimi. Diplomația este principalul, dar nu singurul instrument al politicii externe (politică ce este condusă de liderii politici, prin diplomați, oficiali civili sau militari). Politica externă, pe de altă parte, stabileşte scopuri, prescrie strategii şi impune măsurile ce trebuie folosite pentru îndeplinirea lor. Poate folosi agenți secreți, acțiuni subversive, poate declara război sau îşi poate impune punctul de vedere prin alte acțiuni violente dar în acelaşi timp poate folosi şi diplomația, singura formă non-violentă în a-şi atinge obiectivele [11, 23]. Principalele instrumente ale sale sunt dialogul internațional şi negocierea, în special conduse de ambasadori acreditați (termen derivat din francezul "envoye" – însemnând: "cel ce este trimis") şi alți lideri politici cu abilități de negociatori. În contrast cu politica externă, care în general este exprimată public, marea majoritate a diplomației este dirijată în secret, deşi aproape întotdeauna rezultatele sale sunt făcute publice în relațiile internaționale contemporane.

Cele menționate mai sus ne permite să conchidem că diplomația publică diferă de cea tradițională prin faptul că diplomația publică se ocupă nu doar de guverne, cât mai ales de indivizi şi organizații non-guvernamentale. Mai mult, activitățile de diplomație publică prezintă adesea viziuni diferite, reprezentând nu doar pozițiile guvernelor, ci şi pe cele ale cetățenilor, angajând diverse şi numeroase elemente non-guvernamentale ale unei societăți [15, 32]. Aceste schimburi între guvern şi cetățenii statului străin se pot face prin intermediul acto-

rilor aparținând sectorului public sau privat, cel mai adesea provenind din ONG-uri. Este important a menționa că diplomația publică are un scop oficial determinat de un guvern [14, 33]. După cum subliniază H.N.Touch, diplomația tradițională se caracterizează printr-un nivel de confidențialitate, iar diplomația publică este un proces deschis şi accesibil tuturor. Accentul e pus pe audiență, statul X vrea ca populația civilă a unui stat Y să cunoască şi să înțeleagă statul X [18, 4]. Diplomația publică consistă în difuzarea unui mesaj, a ideilor sau a informațiilor cu scopul convingerii auditoriului vizat. Această definiție, din perspectivă etimologică, stabileşte o legătură între diplomația publică şi propagandă. Linia ce le separă pe cele două este una foarte subțire, unii cercetători considerând că diplomația publică este o formă rafinată a propagandei.

Gr.Bruce, directorul Institutului Diplomației Publice al Universității „George Washington", a propus trei modalități de analiză a diplomației publice [3, 5]. Prima consistă în a considera diplomația publică ca un instrument de stat care acționează în trei cicluri temporale. Primul ciclu - cel de media şi abundența continuă a informațiilor, este cel mai scurt ca durată. Diplomații şi funcționarii de stat nu pot răspunde constant la această cerere, dar trebuie să o facă. Altfel spus, guvernele trebuie să rărspundă la abundența de informații la fel de rapid ca societatea civilă, şi de acum înainte nu pot controla ritmul schimburilor comunicaționale. Al doilea ciclu este cel al campaniilor de diplomație publică care pot dura luni sau ani, deoarece abordează subiecte sensibile. În timpul acestor campanii, diplomații trebuie să facă alegeri importante. În primul rând, trebuie să aleagă mesajul sau mesajele pe care urmează să le difuzeze, ca ulterior să decidă cum să le transmită, şi cum ele se adaptează la diferite regiuni ale lumii, ce simboluri trebuie utilizate pentru a convinge audiența vizată, ce catalizator: ambasadorul, primul ministru sau agenții guvernamentale. Sânt câteva întrebări pe care trebuie să şi le pună guvernele înainte de a lansa o campanie de diplomație publică pentru a asigura credibilitate.

Ultimul ciclu, este cel în care diplomația publică se foloseşte ca un angajament pe termen lung. Este sfera în care diplomația construieşte punți între popoarele lumii şi instituțiile lor, de exemplu astfel de instrumente ca programe de schimb între universități sau apelând la artişti. Fiecare din aceste dimensiuni ale diplomației publice este instrumentală, servind diferitelor interese de stat şi în fiecare dintre ele diplomația publică are limitele sale [5, 63].

A doua modalitate de conceptualizare a diplomației publice în serviciul statului este de a o considera un instrument guvernamental format din multiple componente. Diplomația publică se distinge de alte instrumente strategice, deoarece fiecare componentă este un departament guvernamental care utilizează conceptul sub un alt nume, ca: diplomație culturală, marketing internațional, informarea operațiilor militare etc.

Cea de a treia modalitate de analiză a diplomației publice este de a recunoaşte importanța sferei naționale în afacerile externe. Adeseori, se consideră greşit, că departamentul Afacerilor Externe este o entitate separată de afacerile interne, dar separarea între cele două domenii este una pur mecanică şi impermeabilă. Ambele sfere se autoinfluențează reciproc, ele fiind interdependente. Considerând că ideile unei societăți formează „puterea soft" a unei țări, departamentele afacerilor externe trebuie să dezvolte potențialul societății sale prin intermediul universităților, comunității de afaceri şi organizațiilor non-guvernamentale. Ministerul Afacerilor Externe, trebuie să aibă un ministru care acționează nu doar la nivel internațional, dar şi la cel național. Legătura dintre afacerile publice şi diplomația publică, consistă în rolul dublu (de a acționa în plan intern şi internațional) a Ministerului Afacerilor Externe. Astfel diplomația publică devine un instrument de stat ce poate fi utilizat şi în interiorul frontierelor sale.

Definițiile diplomație publice, expuse mai sus, sunt în general acceptate de cercurile universitare, în revanşă, termenul rămâne unul contestat, deoarece până în prezent nu există un consens în ceea ce priveşte definirea acestuia sau scopurile pe care le urmăreşte [5, 61]. Caracteristica sa echivocă se explică prin multidisciplinaritatea termenului. Aceasta deoarece, diplomația publică nu este un concept exclusiv politic, se află la intersecția mai multor domenii: comunicații, marketing internațional, relații internaționale. Absența asentimentului se explică şi prin faptul că abia în ultimii ani, termenul a început sa fie (re)analizat. „Redescoperirea termenului" este strâns legată de lucrarea lui J.Nye, *Bound to Lead*, publicată în 1990, în care autorul dezvoltă noțiunea de „soft power". Până la introducerea acestei noțiuni, textele universitare nu făceau referire la diplomația publică, ci la o altă formă - „prestigiu național" [14, 35]. Autorul, preocupat de declinul puterii americane, ca urmare a dispariției amenințării sovietice, a stabilit că natura puterii statale se transformă şi că SUA trebuie să utilizeze a doua fațetă a puterii - „soft power". Această schimbare a naturii puterii provine din imposibilitatea calculării acesteia doar în termeni de resurse- populație, teritoriu, resurse naturale, forță militară, stabilitate socială, nivelul economic - dar şi din capacitatea de a schimba comportamentul altor state. Astfel, Nye consideră că în perioada Războiului Rece, şi mai ales, după încheierea acestuia, puterea variază în dependență de scop, relație şi context, sursele puterii fiind mai puțin fungibile şi mai difuze.

Paisprezece ani mai târziu, în cartea *Soft Power: The means to success in world politics*, Nye estima că această caracteristică se datorează revoluției din sectorul de informare şi comunicare. Dar ce înseamnă „soft power"? Conceptul poate fi explicat prin opusul său „hard power". „Hard power" reprezintă presiunile, incitările sau amenințările militare sau economice aplicate de către un stat pentru a obține ceva, pe când „soft power" se materializează prin faptul că altcineva doreşte să realizeze ceea ce noi ne dorim. Capacitatea de raliere nu este

echivalentă cu conceptul de influență, deoarece, ea poate în egală măsură să prevină o presiune economică sau militară a „hard power". Ultima se referă la o relație de comandă, în timp ce prima conduce spre un comportament de cooperare. O țară posedă trei surse a „soft power": prima provine din cultura sa, valorile şi politicile interne, sau de la stilul şi esența politicii sale externe [12, 12].

Cultura, aşa cum susține acelaşi autor, poate fi divizată în două categorii: cultura populară şi ceea ce Nye numeşte „high culture" - baletul, opera, pictura. Când această cultură este admirată şi include valori şi interese universale, ea constutuie o sursă de „soft power". Evident la fel ca orice relație de putere, şi aceasta depinde de context, iar auditoriul extern trebuie să fie receptiv. Cultura poate fi transmisă prin diverşi agenți, alții decât cei guvernamentali, prin cei din sectorul privat, prin comerț, vizite şi schimburi. Considerată adeseori un instrument a diplomației publice, diplomația culturală este acel domeniu al diplomației care are drept obiectiv stabilirea, dezvoltarea şi susținerea relațiilor cu celelalte state prin cultură, artă, educație şi ştiință. Fiind un proces de proiectare exterior a sistemului de valori culturale ale unui stat şi a promovării acestuia la nivelul relațiilor bi- şi multilaterale, diplomația culturală îşi propune să susțină relațiile cu celelalte state prin cultură, educație şi ştiință; să deschidă căi alternative de comunicare către publicul țării de reşedință; să cultive şi să inițieze (dacă este cazul) relații culturale pe termen lung între state; să exercite influență în sprijinirea priorităților de politică externă; să folosească instrumentele de diplomație culturală pentru promovarea intereselor economice. Diplomația culturală este, pe de o parte, semnul maturității, puterii economice şi politice a unui stat, dar şi un bun barometru al intensității şi sincerității relațiilor dintre statele între care se practică. Cercetătorii în domeniul diplomației culturale, precum K.Mulcahy şi H.Feigenbaum, accentuează diferența dintre diplomația publică şi cea culturală prin faptul că prima se orientează spre diseminarea informației pe termen scurt şi spre promovarea politicilor, iar cea culturală – spre stabilirea relațiilor de lungă durată. Diplomația publică, aşa cum este percepută în mod tradițional, include susținerea guvernamentală a programelor în domeniul cultural, educațional şi informațional, schimburilor de cetățeni, emisiunilor orientate spre informarea şi influențarea audienței străine [7, 7].

Valorile pe care un guvern caută să le promoveze, la fel ca şi politicile interne, reprezintă a doua sursă a capacității de raliere.

A treia sursă a capacității de raliere este stilul şi esența politicii externe de stat. Această sursă a „puterii soft" reprezintă probabil acea parte pe care guvernul poate să o controleze. Diplomația publică derivă din interesele strategice de politică Externă ale fiecărei țări; dar, deşi diplomația publică ar trebui desfăşurată de Ministerul Afacerilor externe din bugetul propriu alocat, nu aşa se întâmplă în mod obligatoriu. În funcție de interesele partidului sau ale partidelor aflate la guvernare sau de situația organizatorică de moment a unui guvern, resur-

sele, ca şi punerea în aplicare a obiectivelor de diplomaţie publică, pot fi repartizate mai multor structuri guvernamentale, altele decât Ministerul de Externe, cum ar fi Ministerul Apărării, Ministerul Turismului sau Serviciul de Informaţii Externe. În cazurile în care resursele provin de la sau sunt utilizate de Ministerul Apărării sau Serviciul de Informaţii Externe, putem suspiciona că avem de-a face cu acţiuni de propagandă mascată.

Nye insistă că „soft power" are limitele sale, de oarece un guvern nu controlează în totalitate sursele de raliere, cum este mai ales cazul culturii. Efectele acestei puteri pot fi difuze, şi să nu antreneze o acţiune concretă guvernamentală. Din această cauză nu trebuie să considerăm că instrumentele „hard power" nu mai joacă rolul lor în politica mondială, deoarece în ultimul timp o mai mare întrebuinţare are termenul de „smart power", care le combină pe cele două

Cele enunţate mai sus demonstrează rolul central exercitat de societatea civilă în succesul diplomaţiei publice. Pentru o diplomaţie publică reuşită, statul trebuie să fi atractiv pentru proprii cetăţeni, astfel ca ulterior să fie atractiv şi pentru străini. Pentru ca un stat să atingă un anumit nivel de consens naţional în probleme de ordin internaţional, este primordial ca cetăţenii să înţeleagă afacerile de stat şi ale comunităţii internaţionale şi să fie angajaţi în realizarea lor prin intermediul programelor şi a activităţilor puse în aplicare de stat.

Astăzi, mai mult ca niciodată, tinerii călătoresc şi sunt în contact cu pesoane aparţinând diferitor regiuni a lumii, ceea ce ne face să credem că diplomaţii şi guvernele nu sunt singurii care difuzează mesajele populaţiilor străine. Diaspora şi expatriaţii devin difuzori ai imaginii naţionale a statelor; ei devin „cetăţeni diplomaţi" [14, 58].

Diplomaţia publică a Statelor Unite ale Americii

Deşi diplomaţia publică este un răspuns la schimbările profunde din cadrul politicii mondiale, atât originile sale cât şi direcţiile predominante în dezvoltarea sa se află în Statele Unite ale Americii. Termenul de diplomaţie publică, a fost introdus pentru prima dată şi operaţionalizat în Statele Unite în timpul Războiului Rece, iar istoria diplomaţiei publice a Statelor Unite este una bogată şi poate fi divizată în trei etape. Prima perioadă, care are o durată de patru decenii, începe în anii '50 ai secolului XX şi se caracterizează prin răspândirea valorilor şi normele americane şi occidentale în Europa de Est. Căderea zidului Berlinului marchează debutul celei de a doua etape a diplomaţiei publice americane, perioadă în care au fost alocate mai puţine resurse pentru diplomaţia publică, drept rezultat remarcându-se un declin al acestea la nivel mondial. Evenimentele de la 11 septembrie 2001, constituie începutul celei de a treia etapă, care se întinde deja pe o durată de 10 ani şi se caracterizează printr-o revenire în forţă a diplomaţiei publice.

Țările occidentale, mai ales Statele Unite şi Marea Britanie au fost dintotdeauna puse în situației de a face față provocărilor de imagine şi de reputație în fața auditoriilor externe. Pentru aceasta, ele au elaborat strategii care au avut ca scop de a prezenta o imagine perfectă pentru restul lumii, în maniera în care mesajul lor, prin intermediul structurilor guvernamentale, să ajungă direct la publicul țintă. Diplomația publică „ca o funcție formală, organizată de guvern, apare în timpul primului război mondial, odată cu crearea Comitetului pentru Informare Publică (CPI)" [19, 21]. Alte agenții guvernamentale care au desfăşurat activități de diplomație publică, au fost Oficiul pentru Informații de Război (OWI) şi Agenția de Informații a Statele Unite ale Americii. Prima a fost creată în timpul celui de-al doilea război mondial, iar cealaltă în timpul Războiului Rece. În baza analizei istorice, cercetătorul J.Wang a făcut patru observații interesante cu privire la scopul diplomației publice a SUA. Diplomație publică a Statelor Unite, a apărut ca o exigență de război, „diplomația publică a servit în primul rând ca un instrument de politică externă, pentru a satisface exigențele din timpul războiului" [19, 27].

De fapt, guvernul a elaborat modalități de comunicare strategică în Primul Război Mondial şi în al Doilea Război Mondial, după recunoaşterea importanței opiniei publice în desfăşurarea conflictului. Pentru Wang „misiunea majoră a agențiilor, a fost ca prin difuzarea de informații a contribui la obținerea victoriei". În al doilea rând, diplomația publică joacă un rol important în răspândirea valorilor democratice pe glob. Scopul agențiilor americane, a fost de a promova democrația în stil american, peste tot în lume, iar administrația F.D.Roosevelt a susținut în primul rând eradicarea forțelor Axei, prin promovarea principiului auto-determinării, pentru ca ulterior misiunea OWI să fie adaptată la obținerea victoriei în războiului. A treia observație se referă la modalitatea de angajare. Wang afirmă că „în cadrul comunicării strategice, scopul diplomație publice nu este numai de a promova politicile şi valorile unui popor anume, cât mai ales de a facilita înțelegerea acestora prin adaptarea la publicul extern" [19, 30]. Cea de a patra observație este o încercare de a determina rolul diplomației publice, analizând-o ca un purtător de cuvânt sau ca un instrument politic real.

K.Hughes, Subsecretarul pentru Diplomație Publică şi Afaceri publice a SUA, menționa că după evenimentele din 11 septembrie 2001, dialogul Statelor Unite ale Americii, cu restul lumii se bazează pe trei principiile strategice: 1). „a oferi o viziune pozitivă, de speranță şi posibilități pentru oamenii din întreaga lume, o viziune înrădăcinată în angajamentul nostru durabil al libertății", 2). "de a izola şi marginaliza extremiştii violenți, şi de a submina eforturile lor de a exploata religia, ca instrument de raționalizare a actele lor de teroare, 3). „de a favoriza un sentiment de interese şi valori comune, între americani şi oamenii din diferite țări" [10, 6].

Diplomația publică a „statelor mici”

„Statele mici”, prin definiție, sânt state cu resurse limitate şi, prin urmare, eforturile lor diplomatice au o sferă limitată de acțiune. O provocare majoră pentru statele mici, din momentul în care devin independente, este de a fi recunoscute de către restul lumii, de oarece de cele mai multe ori lipsesc informațiile despre ele, sau informațiile care sânt difuzate, au la baza stereotipuri din perioadele anterioare. Din această cauză, eforturile lor în domeniul diplomației publice sunt direcționate spre unele domenii sau țări importante pentru politica lor externă, în situația în care informațiile referitoare la imaginea lor devine tot mai confuză odată cu îndepărtarea de regiunea în care se află.

În promovarea diplomației lor publice, statele mici, spre deosebire de marile puteri, se confruntă cu un set de provocări. Unul dintre practicienii americani ai diplomației publice menționa: ”O mare putere va fi obiectul unor discuții şi controverse indiferent de ceea ce face. [...] În general, statele mici nu intră în discuții publice la nivel mondial, decât în situații de criză. Este regretabil, dar acestea par a fi evenimentele care atrag atenția mass-mediei globale şi interesul opiniei publice mondiale. Poate că din acest motiv, statele mici au nevoie de programe de diplomație publică, la fel ca marile puteri [1, 4], după cum menționează P.H.Smith „diplomația publică a statelor mici trebuie să fie axată pe explicarea pozițiile şi aspirațiile lor în momentele de non-criză, şi să facă acest lucru într-o maniera în care să capteze atenția” [16, 3]. Principala provocare pentru „statele mici” este concurența pentru a atrage atenția în sfera publică la nivel mondial. Handicapurile lor principale sunt: dimensiunea mică, resurse financiare limitate, cuplate cu un interes scăzut pentru politica lor externă [17, 292].

Ele se confruntă cu dificultăți deosebit de mari în realizarea diplomației publice, mai ales în statele mari, deoarece cetățenii acestora cunosc puține informații despre „statele mici” şi sunt puțin motivați să învețe mai mult. În plus, statele mici captează atenția mass-mediei în contextul unor evenimente singulare (cum ar fi alegerile), crize politice, sau catastrofe. Din ceastă cauză, nu este deloc surprinzător faptul că aceste state îşi orientează diplomația publică spre statele aflate în imediata apropiere [9, 57], dezvoltând în primul rând relații cu diaspora sa din țările învecinate dar şi cu cetățenii proprii plecați în Occident, de asemenea cooperează la nivel regional şi fac încercări limitate de a-şi promova limba şi cultura. În plus, diplomația publică este doar una dintr-o gamă largă de tehnici utilizate de „statele mici” pentru a-şi gestiona reputația, ei i se alătură diverse practici de public relations, de branding de țară sau de diplomație culturală [17, 295].

Lipsa caracteristicilor speciale ale diplomației indică faptul că nu există obstacole fundamentale pentru ca statele mici să desfăşurare activități de succes ale diplomației publice. Dar pentru aceasta ar trebui operate modificări în cadrul aparatului de politică externă, care ar implica un schimb mai eficient de cunoşti-

nţe şi ar stimula creativitatea, iar diplomaţii ar trebui să lucreze cu actori non-statali şi, în special ONG-uri, pentru a avea acces rapid la cunoştinţele necesare.

S-ar părea, prin urmare, că diferenţa dintre diplomaţie publică a marilor puteri şi a statelor mici şi mijlocii este legată de misiunea sa. În timp ce eforturile primelor „se concentrează pe explicarea, şi remodelarea imaginii, eforturile celor din urmă „sunt mai mult axate pe captarea atenţiei. O altă diferenţă este legată de volumul mesajelor şi imaginilor utilizate, în timp ce imaginile şi mesajele marilor puteri au de obicei un impact cultural mai larg, statele mici au succes în obţinerea unui profil internaţional, doar în unele domenii.

În cele din urmă, o a treia diferenţă este legată de ceea ce ar putea fi numit legitimitatea acţiunilor. În timp ce marile puteri, de obicei, dispun de resurse considerabile al „puterii hard", iar interesele lor naţionale sunt de asemenea definite în termeni militari, statale mici au reuşit să-şi definească interesul lor naţional, axându-se pe dezvoltarea elementelor atractive, cum ar fi restabilirea imaginii şi obţinerea ajutorului în dezvoltarea lor economică [1, 5], ceea ce necesită crearea unei imagini pozitive [10, 8]. Obţinerea ajutorului financiar sau a diverselor fonduri pentru proiecte naţionale de la naţiunile bogate, se bazează pe criterii pe care ţările mici şi mijlocii trebuie să le îndeplinească pentru a fi eligibile. Din această perspectivă, s-ar părea că diplomaţia publică a acestor state este orientată exclusiv spre guvernele ţărilor bogate, şi mai puţin spre opinia publică din statele respective.

Deşi cercetătorii continuă să se contrazică în definirea sintagmei de diplomaţie publică, cea mai mare parte dintre ei consideră că aceasta are trei scopuri principale: scopul politic - de a crea o imagine de ţară pozitivă pentru a realiza mai uşor scopurile de politică externă; scopul economic - de a augmenta creşterea economică prin puterea de atracţie, dezvoltând astfel turismul, exportul, investiţiile sau de a atrage studenţi, cercetători sau alte persoane cu talente speciale; scopul cultural - de a stimula schimburile intelectuale şi culturale la nivel internaţional pentru a creşte competenţa naţională.

Gr.Bruce, în articolul său *Public Diplomacy and Strategic Comunication: Culture, Firewalls, and Imported Norms* [2, 28], propune un plan de acţiuni, şi, deşi se adresează în principal Statelor Unite, este unul informativ pentru implantarea diplomaţiei publice de către agenţiile guvernamentale din mai multe state, inclusiv din statele mici.

În primul rînd, Directorul Institutului Diplomaţiei Publice relevă importanţa integrării sistematice a diplomaţiei publice într-o politică publică a agenţiilor guvernamentale [2, 58], ţinând cont de trei dimensiuni strategice: a). de a înţelege atitudinile şi obiceiurile audienţei pentru a influenţa strucuturile, b). de a stabili priorităţile(care este scopul acestei politici publice? ce impact? la ce scară? ce durată?) c). aplicarea în practică a diplomaţiei publice prin alegerea mesajului, instrumentelor de difuzare a politicii publice. În conformitatea cu concepţia

lui Gr.Bruce, este crucial pentru liderii politici să conştientizeze linia ce uneşte diplomația publică şi politicile publice, mai dificil este de a instituționaliza această legătură; agențiile guvernamentale vizate de politica publică trebuie să coordoneze mesajul trimis unei țări sau scenei internaționale.

Cel de al doilea punct se referă la instituționalizarea diplomației publice, şi aici cel mai dificil nu este de a crea o nouă agenție, ci de a modifica structurile existente şi de a le orienta spre o metodă de lucru particulară, interdepartamentală. Agențiile guvernamentale nu au tradiția de a face schimb de dosare şi aceasta reprezintă o mare lacună pentru stat, care trebuie să elaboreze o strategie suplă pentru a realiza o cooperare între structurile sale.

Al treilea punct se referă la rolul potențial al sectorului privat. În acest sens, autorul menționat a propus crearea unui centru fără scop lucrativ, independent, dar legat de guvern, în care diferite ramuri a sectorului privat se pot întîlni şi pot intra în contact cu agențiile guvernamentale implicate în diplomația publică. Guvernul va avea avantajul de a expertiza şi de a cunoaşte sectorul privat specializat în domenii particulare.

La începutul secolului XXI, cercetătorii şi practicienii au început să facă deosebire între diplomația publică şi noua diplomație publică. Această nouă abordare se bazează pe presupunerea că recentele schimbări dramatice sau chiar revoluții în politică, comunicare şi relații internaționale au schimbat atât modul de executare a diplomației, cât şi al diplomației publice. R.Vickers argumentează că *Noua diplomație publică* poate fi caracterizată ca o estompare a distincțiilor tradiționale între activitățile de informare internă şi externă, între diplomația tradițională şi diplomația publică şi între diplomația culturală, marketing şi administrarea ştirilor [8, 720].

E.Gilboa, profesor de Comunicare Internațională la Universitatea Bar-Ilan şi cercetător superior asociat la Centrul pentru Studii Strategice din Israel, consideră că noua diplomație publică include următoarele elemente: este promovată de actori statali şi non-statali (de exemplu, de ONG-uri); se bazează pe *puterea soft*, comunicarea bidirecțională, diplomația publică strategică, administrarea informațiilor, brandingul de țară şi imaginea virtuală de pe Internet *(e-image);* implică aclimatizarea politicii externe şi se ocupă atât de problemele pe termen scurt, cât şi de cele pe termen lung [2, 183]. Gilboa consideră că, contrar neînțelegerii populare, noua diplomație publică nu este propagandă şi nu înseamnă doar relații publice. Este un sistem de comunicare desemnat să creeze un dialog atât cu inamicii, cât şi cu aliații. Ea necesită capacitatea de a utiliza efectiv şi credibil informația în încercarea de a convinge actorii să înțeleagă, să accepte sau să sprijine politici şi acțiuni.

În noua diplomație, diplomatul aduce valoare adăugată procesului. El împrumută un element al imaginii mari diplomației publice, prin capacitatea sa de a simți ceea ce istoricul francez F.Braudel denumea „mănunchiul de mâine care

poate fi cules astăzi” [13, 69]. Referindu-se la profilul diplomatului român, S.-M.Miculescu este de părere că: „noul diplomat trebuie să comunece cu toate nivelurile societăţii, într-un mod interactiv şi sub presiunea constantă a timpului”, iar guvernele trebuie să se asigure că diplomaţia publică ce se desfăşoară într-o ţară anume respectă maniera adaptată la ţara respectivă. Mijloacele prin care diplomaţia publică promovează obiectivele de politică externă sunt: campaniile de comunicare şi relaţii cu multiplicatorii media, construirea relaţiilor pe termen lung sub forma unor burse de studii oferite cetăţenilor altor state, schimburile academice, culturale, ştiinţifice şi profesionale, utilizarea reţelei de multiplicare prin ONG-uri, think-tank-uri şi mediul academic pentru promovarea mesajelor, cooperarea cu alte state în programme comune de dezvoltare, cooperarea Ministerului Afacerilor Externe cu mediul academic, think-tank-urile, ONG-urile, sectorul privat şi întâlnirile la nivel înalt.

Cercetările recente încearcă să delimiteze mai clar *noua diplomaţie publică* de concepţia tradiţională a diplomaţiei publice, argumentând că aceasta din urmă este *îngustă* şi are în centrul atenţiei statul. Construind prin ştiinţă şi informare corectă punţi între locuitorii unui stat, dar şi relaţii sociale armonioase şi idealuri transnaţionale credibile, diplomaţia publică devine un reper inconfundabil.

Noua diplomaţie publică nu va elimina, pe termen scurt, diplomaţia tradiţională practicată de ministerele de externe, ci va avea impact asupra modului în care ministerele respective îşi formulează şi pun în practică politicile şi strategiile, şi este în egală măsură o ramură a diplomaţiei moderne.

Bibliografie:

1. Bátora J. Multistakeholder Public Diplomacy of Small and Medium-Sized States: Norway and Canada Compared. - http://www.diplomacy.edu/Conferences/MSD/papers/batora.pdf

2. Bruce G. Public Diplomacy and Strategic Communication: Cultures, Firewalls and Imported Norms. - Paper presented at the American Political Science Association Conference on International Communication and Conflict, Washington, DC, August 31, 2005.

3. Bruce G. Not Your Grandparent’s Public Diplomacy (Ottawa: Public Diplomacy Retreat Department of Foreign Affairs, November 30, 2005). https://www.gwu.edu/~smpa/faculty/documents/PDRetreat_000.pdf

4. Cull N. Public Diplomacy before Guillon: The Evolution of a Phrase, US Center of Public Diplomacy. - http.uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf.

5. Devirieux M. Étude et critique du concept de Diplomatie Publique. // Journal of Policy Studies, Winter, 2011.
6. Dicționarul Explicativ al Limbii Române - http://dexonline.ro/definitie/ diploma%C8%9Bie.(accessed October 10, 2011)
7. Guceac I., Porcescu S. Diplomația publică – componentă indispensabilă a discursului extern în condițiile globalizării. // Akademos, nr. 1(16), martie 2010, p.6-10.
8. Gilboa E. Public Diplomacy: The Missing Component în Israel's Foreign Policy. // Israel Affairs, Vol.12, Nr.4.
9. Iaydjiev I. Searching for Influence and Persuasion in Network-Oriented Public Diplomacy: What Role for "Small States"? - http://www. Exchangediplomacy.com/archives
10. Ndoye I. Crafting the Image of Nations in Foreign Audiences: How Developing Countries Use Public Diplomacy and Public Relations. - http:// www.instituteforpr.org/wp-content/uploads/ImageInForeignAudiences. pdf
11. Nicolson H. Diplomacy. - Washington, 1988.
12. Nye J.S. Soft Power: The means to success in world politics. - New York: Public Affairs, 2004.
13. Potter E.H. Canada and the New Public Diplomacy. - http://www. clingendael.nl/publications/2002/20020700_cliyaper_dip_issue81.pdf.
14. Potter E.H. Branding Canada: Projecting Canada's Soft Power through Public Diplomacy - Montreal, 2009.
15. Shaum R. Noua diplomație. Relații internaționale moderne - Bucureşti: Antet, 2004.
16. Smith P.H. Public Diplomacy, paper presented to the International Conference on Modern Diplomacy, February 12-15, 1998, Malta.
17. Szondi G. Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management. // Snow N., Taylor Ph. (eds) Routledge Handbook of Public Diplomacy. - New York: Routledge, 2009
18. Tuch H.N. Communicating with the World: US Public Diplomacy Overseas, Institute for the Study of Public Diplomacy, Georgetown University. - http://books.google.ca/books?id=JLxtSsQZ4i4C&printsec=frontcover&dq
19. Wang J. Telling the American story to the world: The purpose of U.S. public diplomacy in historical perspective. // Public Relations Review, 2006, No.2.

Prezentat la redac□ie
la 30 octombrie 2011

Recenzent – **Constantin SOLOMON**, doctor habilitat în □tiin□e politice, profesor

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LV), 2011

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 13.12.2011. Formatul 70x100 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 50 ex.